

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА**

*Азербайджанський державний економічний університет (UNEC)
(м. Баку, Азербайджанська Республіка)*

Радомський економічний університет (м. Радом, Республіка Польща)

*Варненський вільний університет ім. Чорноризця Храбра
(м. Варна, Республіка Болгарія)*

Рієцький університет (м. Рієка, Республіка Хорватія)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (м. Харків, Україна)

Інститут законодавства Верховної ради України (м. Київ, Україна)

*Науково-дослідний інститут порівняльного публічного права та міжнародного
права Ужгородського національного університету (м. Ужгород, Україна)*

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
(м. Харків, Україна)*

Донецький державний університет внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль, Україна)

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ХХІ СТОЛІТТЯ:

СУЧАСНІСТЬ ТА МАЙБУТНЄ

*Збірник матеріалів
ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ*

м. Ірпінь – 2022 р.

УДК 341 (100) (082)
ББК 67.301.141.1
Ф 63

Редакційна колегія:

Топчій Василь Васильович – в.о. директора Навчально-наукового інституту права, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України.

Аністратенко Юлія Ігорівна – заступник директора Навчально-наукового інституту права з наукової роботи та міжнародного співробітництва, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри публічного права

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради Навчально-наукового інституту права (протокол №10 від 06 червня 2022 р.)

Тези подано в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, назв, назв підприємств, установ, організацій та іншої інформації, поданої в тезах доповідей, несуть автори матеріалів та їх наукові керівники. Висловлені думки авторів можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї жодних зобов'язань. Переклади і передруки дозволяються лише за згодою авторів.

Ф 63 Міжнародне право ХХІ століття: сучасність та майбутнє: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародне право ХХІ століття: сучасність та майбутнє», 25 травня 2022 р. / Державний податковий університет, Навчально-науковий інститут права. Ірпінь: Державний податковий університет, 2022. 290 с.

ISBN 978-966-924-650-9 УДК 341 (100)(082) ББК 67.301.141.1

© Навчально-науковий інститут права Державного податкового університету, 2022 ISBN 978-966-924-650-9

**СЕКЦІЯ 1. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
МИРУ ТА БЕЗПЕКИ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ**

**СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ТА ПРАКТИКА
ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

**СЕКЦІЯ 3. ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ СВІТОВИХ ЗАГРОЗ ХХІ
СТОЛІТТЯ**

**СЕКЦІЯ 4. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В КРИМІНАЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ**

**СЕКЦІЯ 5. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ З АГРЕСІЄЮ РОСІЇ**

**СЕКЦІЯ 6. БАЛАНС ПРИВАТНИХ І ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІД
ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

ЗМІСТ

Амеліна А.С.

ВОЛОДІННЯ, КОРИСТУВАННЯ І РОЗПОРЯДЖЕННЯ ВЛАСНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....13

Батанов О.В., Лоцихін О.М.

СЛУЖБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЗБРОЙНИХ СИЛ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ: ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ.....16

Білько Т.О.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В ЧАСТИНІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА ФІНАНСУВАННЮ РОЗПОВСЮДЖЕННЮ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ.....19

Безпала О.В., Миколаєнко П.М.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....23

Боднарчук О.І.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....26

Боднарчук О.Г.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА НАСЛІДКИ РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ.....30

Бодунова О.М.

THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE COMMISSION OF CRIMINAL OFFENSES UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE.....33

Вітюк Д.М.

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....37

Войцешук О.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....40

Гарбінська-Руденко А.В., Щербина А.А.
РОЛЬ ВЕЛИКОЇ ДВАДЦЯТКИ У ФОРМУВАННІ МІЖНАРОДНОГО
ФІНАНСОВОГО ПРАВОПОРЯДКУ.....42

Глух М.В., Ковалко Н.В.
ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В
УКРАЇНІ.....45

Головань Т.Г.
СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ЯК
НАПРЯМ ПАРТНЕРСТВА З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ
.....49

Гончаров М.В.
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУТНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ53

Горінов П.В., Філик, Н.В.
ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНИ.....56

Гришко І.А.
ПРАВОВА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ.....59

Дідківська Г.В.
МІЖНАРОДНЕ ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ.....62

Дем'яненко С.В.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮЮВАННЯ ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ.....65

Динюк А.А.
ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО
СТАНУ.....68

Донков С.В., Никитченко Н.В.
НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ
ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ.....71

Дудник В.М.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПОГАШЕННЯ ПОДАТКОВОГО БОРГУ В ПЕРІОД ДІ СТАНУ.....	ВОЄННОГО 75
--	----------------

Дудник В.М., Білько Т.О.

ПРАВОВИЙ СТАТУС МИТНОГО БРОКЕРА ЯК СУБ'ЄКТА МИТНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	78
---	----

Дякун О.Ю.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ.....	81
---	----

Жарук Д.С., Менів Л.Д.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	85
---	----

Ждан М.Д.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРІВ ПРО ПРАЦЮ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	88
--	----

Жидовцев А.В.

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	93
--	----

Жидовцева О.С.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ЦІННІСТЬ ЖІНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	96
--	----

Забарний М.М.

ОСНОВИ МЕТОДИКИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЗЛОЧИННОСТІ.....	99
--	----

Завидняк А.В.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ.....	101
---	-----

Задерейко С. Ю.

ЗМІСТ ТЕРМІНУ «КОРУПЦІЯ» В МІЖНАРОДНОМУ
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....104

Закорецький В.В.

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ У КОНЦЕСІЙНИХ ДОГОВОРАХ ПІД
ЧАС ВІЙСЬКОВОГО
СТАНУ.....107

Еліс Д. Р.

РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ
В ПОРІВНЯЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ
.....111

Кабачна О.В.

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТ ГАРАНТУВАННЯ
БЕЗПЕКИ ВІД ЗЛОЧИННИХ
ПОСЯГАНЬ.....115

Камаралі С.Є., Павлюх О.А.

ЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У
ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ.....117

Камінська Н.В., Камінська А.А.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВА НА ОСВІТУ ТА
ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ.....122

Кибин І. В., Трофимович М.А.

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ
ОПОДАТКУВАННЯ.....125

Коваленко О.О.

ЩОДО ОБґРУНТОВАНOSTІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ,
СПРЯМОВАНИХ НА ЗАХИСТ ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ З МЕТОЮ
ЗАХИСТУ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНИМ ТРУДОВИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ ПЕРІОДУ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ У
КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА
ПРАЦЮ.....127

Ковбасюк В.С.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....131

Косілова О.І.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ГІДНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....134

Кравчук О.В., Менів Л.Д.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНОГО РЕЖИМУ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....138

Крива С. М.

РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....142

Кузьменко О. В.

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....145

Куртинець М.І.

ВИКЛЮЧЕННЯ З ЧЛЕНСТВА МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ВИД САНКЦІЙ.....148

Лісова К. С.

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ РФ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕНІ ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ.....151

Лугіна Н. А.

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ І МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ XXI СТОЛІТТЯ.....156

Лунай А. С.

ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....158

Лямзіна О. В.

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....160

Матвієнко О. А.

ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ ТА
ВИЗНАННЯ ОСОБИ, ЗНИКЛОЇ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ
ОБСТАВИН ЗА ЦИВІЛЬНИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ.....163

Матіяш Б.А., Менів Л. Д.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ
ДІЇ ВОЄННОГО
СТАНУ.....166

Мельник О.П.

НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВИРІШЕННІ ВОЄННИХ
КОНФЛІКТІВ.....168

Миколаєць В. А.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ЗАХИСТУ І ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ
ПОЗБАВЛЕНІ СІМЕЙНОГО ОТОЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО
ЧАСУ.....170

Минюк О. Ю., Сокол В.О.

ПРАВОВА ПРИРОДА ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ ТА ЇХ
АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ...174

Нікітін Ю.В.

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕПЕЧЕННЯ
ПРАВ ТА БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ У ЗВ'ЯЗКУ З АГРЕСІЄЮ
РОСІЇ.....177

Ніколаєнко Т. Б.

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ
УКРАЇНИ У ЗАПОБІГАННІ
ЗЛОЧИННОСТІ.....181

Новгородська Д.Д.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННІ І ПРОТИДІЇ
ВІДМИВАННІ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАННИХ ЗЛОЧИННИМ
ШЛЯХОМ..184

Новгородська Д. Д.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ.....187

Панфілова Ю.М.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
СУДНОПЛАВСТВА У ВОДАХ СВІТОВОГО
ОКЕАНУ.....190

Плисюк К.О.

РИНОК СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....195

Прит С. В.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ.....198

Прит С.В.

ТРУДОВЕ ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ.....202

Роженюк О. О.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО
ДОГОВОРУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....204

Руна О.М., Менів Л. Д.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ.....208

Савчин М.В.

ЧИ БУДЕ СТВОРЮВАТИСЯ МЕХАНІЗМ ПРЕВЕНЦІЇ
АГРЕСІЇ?.....210

Санжаров В. А., Санжарова Г. Ф.

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА АВІНЬЙОНСЬКИХ ПАП: ІСТОРИЧНІ
ПАРАЛЕЛІ.....216

Сироїд Т.Л.

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ
ЮРИСДИКЦІЇ.....220

Тітко Е.В.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО
ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ.....223

Тістечок А. К.

ОПЛАТА ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ.....228

Ткачук В.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ, ЗА ДОПОМОГОЮ
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ
ЗАСОБІВ.....231

Топчій В. В.

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ.....233

Труш І.В.

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ В
УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....235

Фокін Я.Ф.

СУЧАСНИЙ ДОСВІД ПРИЗОВУ НА СТРОКОВУ СЛУЖБУ ТА
ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО РЕЗЕРВУ ТА ТЛІ ВІЙСЬКОВОГО
КОНФЛІКТУ В
УКРАЇНІ.....239

Фоміна Л. О.

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В
УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ.....242

Чернецька О. В.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНОСТЬ ТА МІЖНАРОДНО-
ПРАВОВІ САНКЦІЇ.....246

Чех А. С.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я ПОЛЬЩІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЇЇ
ДОСВІДУ В
УКРАЇНІ.....249

Чеховська І. В., Самілик Л. О.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ.....253

Шабанов Р. І.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД ЕКСПЛУАТАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....257

Шаптала Н.К.

ПРАВО НА ПОВАГУ ГІДНОСТІ ТА ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ.....259

Швайко І.Є., Ільніцька О.Р.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ В
УКРАЇНІ.....263

Швайко І.Є., Ільніцька О.Р.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ
ВІЙНІ.....266

Шевченко А. Є., Кудін С. В., Туренко О.С.

ВІЙНА РФ З УКРАЇНОЮ ЯК ЗАГРОЗА СУЧАСНОМУ
СВІТОПОРЯДКУ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ
ВИМІРИ.....271

Школьнікова Д.М.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....274

Шкурська Я.О.

РОЗБУДОВА КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА Б.
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.....277

Юзденська В. А.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ.....281

Якимчук О. Я., Шилінгов В. С.

ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО ЯК САМОСТІЙНА ГАЛУЗЬ
ПРАВА.....284

Якубівська Ю. В.

ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ
КОНФЛІКТІВ.....288

Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ВОЛОДІННЯ, КОРИСТУВАННЯ І РОЗПОРЯДЖЕННЯ ВЛАСНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ст. 316 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею незалежно від волі інших осіб[1].

Право власності в суб'єктивному значенні – це право особи володіти, користуватися, розпоряджатися річчю та реалізовувати стосовно неї інші правомочності своєю владою у власному інтересі. Цьому праву власника відповідає обов'язок усіх інших осіб утримуватися від порушення цих правомочностей.

Як відомо, у зміст права власності входить право володіння, користування та розпорядження своїм майном.

Право володіння - це юридична можливість фактичного впливу на річ. Володіння річчю може бути як законним – таким, що ґрунтується на законі, так і незаконним.

Право користування - це юридична можливість видобування власником споживчих властивостей речі. Користування може здійснюватися шляхом вчинення фактичних дій (проживання в будинку, використання автомашиною тощо), а також шляхом вчинення юридичних дій (надання речі в оренду і одержання від такої діяльності прибутків).

Право розпорядження полягає у юридичній можливості власника визначати фактичну і юридичну долю речі. Визначення фактичної долі речі полягає в зміні її фізичної сутності, аж до повного знищення (наприклад, споживання речі самим власником). Юридична доля речі може бути визначена шляхом передачі права власності іншій особі або шляхом відмови від права на річ. Наприклад, власник може продати або подарувати річ іншій особі [2,с. 207].

Під час воєнного стану може примусово відчужуватися майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку[3].

Механізм такого відчуження в умовах воєнного чи надзвичайного стану регулюється Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» № 4765-VI від 17 травня 2012 р.[3]

Вищезазначений закон оперує двома основними поняттями: «примусове відчуження майна» та «вилучення майна». Як зазначено в ст. 1 Закону, примусовим відчуженням майна є позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для

використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості.

На відміну від зазначеного вище, вилучення майна означає позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану[4].

Рішення про примусове відчуження майна приймається військового командування, погодженим відповідно з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження здійснюється за рішенням військового командування без погодження з такими органами.

Про примусове відчуження або вилучення майна складається акт встановленої форми.

Компенсація за відчужене майно

I. Попереднє повне відшкодування вартості примусово відчуженого майна здійснюється на підставі документа, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проведена у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження.

II. Наступна повна компенсація: колишній власник або уповноважена ним особа після скасування правового режиму воєнного стану звертається до військового комісаріату за місцем відчуження майна із заявою, до якої додаються акт і документ, що містить висновок про вартість майна.

III. Повернення відчуженого майна: підставою для повернення майна є рішення суду, яке набрало законної сили якщо після скасування правового режиму воєнного стану майно, яке було примусово відчужене, збереглося, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна. Одночасно особа зобов'язується повернути грошову суму, яка була нею одержана у зв'язку з відчуженням майна, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна[5].

У статті 12 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». Колишній власник майна, яке було примусово відчужене, може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо[3].

Однак, законом також передбачена можливість повернення відчуженого майна. Таке можливо у разі якщо після скасування правового режиму воєнного стану відчужене майно збереглося, а колишній власник

(уповноважена ним особа) наполягають на поверненні такого майна. В такому разі повернення здійснюється в судовому порядку. Крім того, колишній власник відчуженого майна також має право вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо[4].

Підставою для повернення мана є рішення суду, що набрало законної сили.

У разі повернення майна особі, у неї поновлюється право власності на це майно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435- IV/ URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/card2#Card> (дата звернення: 24.05.2022).

2. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар /за ред. Є.О. Харитонова. Х.: Одісей. 2006. 815 с.

3. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI (дата звернення: 24.05.2022).

4. Вішевник Н. Примусове відчуження майна в умовах воєнного стану: природа та особливості регулювання. URL: <https://everlegal.ua/prymusove-vidchuzhennya-mayna-v-umovakh-voennogo- stanu-pryroda-ta-osoblyvosti-regulyuvannya> (дата звернення: 24.05.2022).

5. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D1%96_%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B8_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD_%D0%B2_%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85_%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83 (дата звернення: 24.05.2022).

Батанов Олександр Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник
відділу конституційного права та
місцевого самоврядування,
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,

Лоцихін Олександр Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений економіст України,
професор кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

СЛУЖБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЗБРОЙНИХ СИЛ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ: ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

В Україні, в умовах реформування соціально-економічної, політичної і духовної сфер життя та активним формуванням інститутів громадянського суспільства, актуальною залишається проблема удосконалення конституційно-правового механізму захисту прав людини. Соціальна напруга та незахищеність окремих верств населення, зокрема, дітей, пенсіонерів, осіб з інвалідністю, військовослужбовців, ветеранів, мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, етнічних меншин, підприємців, пацієнтів та інших категорій громадян, свідчить про необхідність удосконалення національних механізмів та утворення спеціалізованих форм захисту прав людини, у тому числі зміцнення відповідних контрольних омбудс-функцій.

Ці та інші питання актуалізувалися та загострилися в умовах окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, частини територій у Донецькій та Луганській областях, та, особливо, повномасштабного збройного вторгнення Російської Федерації на територію України та триваючої зараз російсько-української війни.

З точки зору внутрішніх та зовнішніх викликів у сфері прав людини в Україні, актуальність та важливість формування та дієвого функціонування спеціалізованих служб захисту прав людини, у тому числі й насамперед спеціалізованих омбудсманів, не викликає сумніву, а законодавче врегулювання відповідних суспільних відносин та процесів є вимогою часу. Серед таких служб, зокрема, унікальне місце займають спеціалізовані служби захисту прав людини у сфері збройних сил, зокрема, інститут військового омбудсмана [1].

Як свідчить світовий досвід [1–6], інститутові військового омбудсмана належить важлива роль у протидії зловживанням та іншим правопорушенням у збройних силах, а також у створенні умов для того, щоб діяльність збройних сил була підзвітною суспільству з одного боку й прозорою для суспільства з іншого боку. Працюючи зі скаргами і зверненнями та досліджуючи питання у предметній і суміжній сферах, інститут омбудсмана допомагає запобігати порушенням прав людини, перешкоджає практиці неефективного витрачання

ресурсів і поганого управління і сприяє вдосконаленню системи управління в секторі безпеки в цілому.

Як незалежний і об'єктивний орган інститут військового омбудсмана відіграє важливу роль у запобіганні та боротьбі зі зловживаннями службовими повноваженнями і порушеннями прав людини, незалежно від того, чи стосуються вони цивільних осіб чи представників збройних сил.

Інститут військового омбудсмана приймає й розслідує скарги і звернення, а також інформує відповідні інстанції про порушення прав людини та інші проблеми системного характеру у секторі безпеки й оборони. Таким чином, його діяльність може мати серйозний ефект на рівні як окремої людини, так і сектору безпеки й оборони, відповідної профільної правової бази в цілому.

Подібні інститути вже давно успішно функціонують в деяких зарубіжних державах. Так, вперше посаду військового омбудсмана (Militieombudsman) було запроваджено у Швеції, де він функціонував з 1919 до 1967 року. Після цього його функції виконував омбудсман «загальної» компетенції, хоча на сьогодні в цій країні знову піднімається питання про створення окремого інституту військового омбудсмана. У тому ж 1919 році військовий омбудсман з'являється і у Фінляндії, де він співіснує із канцлером юстиції.

У Норвегії посада військового омбудсмана була запроваджена у 1952 році на підставі спеціально прийнятого закону. Цей закон передбачав створення Комітету омбудсмана з семи членів, які повинні були бути членами парламенту. Очолював даний Комітет власне сам військовий омбудсман, який не був депутатом. В завдання військового омбудсмана входило сприяння захисту громадянських прав особового складу Збройних сил Норвегії. Однак сфера його компетенції не була розповсюджена на цивільний персонал армії. Крім того омбудсман не був наділений широким колом повноважень, він міг втручатися лише у ті питання, які представляли широкий суспільний інтерес і були особливо важливими.

Особливого розвитку цей інститут отримав у Німеччині. Він базується на шведській моделі «міліті омбудсмана» і отримав назву «Уповноважений з оборони». Цей інститут в ФРН було створено ще в 1956 році, коли були внесені зміни до Конституції ФРН, які передбачали забезпечення дієвого парламентського контролю за Збройними Силами ФРН (Бундесвером). Підставами для цього слугувало прагнення парламенту ФРН реформувати збройні сили у напрямку їх демократизації. Таке прагнення було безпосередньо пов'язане із проблемою демілітаризації Німеччини у 1955-1956 роках. Після падіння гітлерівської диктатури у Німеччині багато хто побоювався, що Збройні сили можуть стати загрозою поновленим на той час правам людини і громадянина. Саме через це із врахуванням зарубіжного досвіду були передбачені такі інститути парламентського контролю над Бундесвером, як Комітет із справ оборони та Уповноважений Бундестагу по обороні (військовий омбудсман).

Протягом останніх 30-ти років спостерігається стрімке зростання кількості інститутів військових омбудсманів по всьому світу. Наявність інституційно та функціонально сильного та незалежного інституту омбудсмана в цілому та, особливо, такого його спеціалізованого виду як військовий омбудсман, є важливим критерієм зрілості всієї системи демократичного управління у державі. Зокрема, інститутові військового омбудсмана належить важлива роль у тому, щоб збройні сили керувалися й діяли відповідно до принципів верховенства права та з дотриманням прав людини у відношенні як самих військовослужбовців, так і всіх цивільних осіб, з якими вони контактують. Адже зростання масштабів використання збройних сил у міжнародних та інтернаціональних операціях, а разом з цим і зростання ризиків, пов'язаних з порушенням прав людини, в тому числі й щодо цивільних осіб у країні перебування, тільки підвищують роль та значення сильних та ефективних механізмів контролю й нагляду, покликаних забезпечити дотримання прав людини і принципів верховенства права.

Появі інституту військового омбудсмана сприяла ціла низка факторів [1]. По-перше, це було обумовлено прагненням зміцнити цивільно-демократичний контроль над збройними силами. По-друге, це необхідність поліпшення ситуації із захистом прав людини у питаннях військовослужбовців за рахунок створення більш ефективних механізмів обробки скарг та реалізації заходів для ліквідації виявлених недоліків. По-третє, це прагнення створити незалежний механізм контролю якості, який би дозволив здійснювати нагляд за дотриманням встановлених процедур, правил і принципів діяльності у збройних силах. По-четверте, це необхідність вирішення конкретних проблем або скандалів, пов'язаними з діяльністю збройних сил, порушенням прав військовослужбовців, їх загибеллю під час здійснення своїх обов'язків, насамперед, у ситуаціях не пов'язаних із бойовими діями, проявами або попередженням нестатутних відносин, порушенням прав ветеранів збройних сил, питання додержання житлових прав військовослужбовців та ветеранів, їх прав на належне грошове забезпечення тощо.

В умовах повномасштабного збройного вторгнення Російської Федерації на територію України та російсько-української війни кількість та спектр проблем та викликів, пов'язаних із правами людини у Збройних Силах України набуває масштабного характеру. У зв'язку з цим, враховуючи позитивний зарубіжний досвід, актуалізується питання не лише посилення функціональних та організаційних можливостей Уповноваженого Верховної Ради з прав людини у сфері захисту прав військовослужбовців, а й утворення спеціалізованої інституції військового омбудсмана.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакленд Б., Макдермотт В. Інститути омбудсмена у справах Збройних Сил. Практичний посібник. Женева: DCAF, 2015. 178 с.
2. Банах С. В. Функції омбудсманів у сучасному світі: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 197 с.
3. Бондарев О. Б. Інститут омбудсмана у справах захисту прав військовослужбовців: українська модель та зарубіжний досвід: дис. ... кандидата юридичних наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2019. 233 с.
4. Голяк Л. В. Інститут спеціалізованого омбудсмана: світовий досвід організації та діяльності: монографія. Львів: Видавництво «ЗУКЦ», 2011. 304 с.
5. Закоморна К. О. Інститут омбудсмана як засіб забезпечення прав і свобод людини та громадянина (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право». 1999. 19 с.
6. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмана: світовий досвід та українська модель: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право». Одеса, 2004. 36 с.

Білько Тетяна Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ
В ЧАСТИНІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ
ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ,
ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА ФІНАНСУВАННЮ
РОЗПОВСЮДЖЕННЮ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ**

В Україні набули чинності основні зміни щодо регулювання криптовалюти в частині запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. Ці зміни були неоднозначно сприйняті криптовалютною спільнотою. Думки як науковців та і практиків розділилися. Частина спільноти підтримує новий Закон, адже це ще один крок до прийняття криптовалюти в якості легального засобу платежу, але є і ті, хто відноситься до змін негативно, адже криптовалюта втратить свою основну перевагу - анонімність.

Україну не можна назвати першопроходцем, адже ми лише впроваджуємо рекомендації FATF, які вже діють у багатьох країнах світу. Отже, Україна постала перед вибором: заборонити криптовалюту або впровадити відповідне регулювання. Наша держава обрала другий варіант. Були внесені зміни в Закон України «Про запобігання та протидію

легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення». Зміни полягають в наступному:

1) криптовалюти, як віртуальному активу, дали визначення, а саме: цифровий вираз вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переводити, і який може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей;

2) законодавець дав визначення постачальникам послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів. Це будь-яка фізична або юридична особа, яка вчиняє один з наступних видів діяльності: обмін віртуальних активів; переказ віртуальних активів; зберігання та / або адміністрування віртуальних активів або інструментів, що дозволяють контролювати віртуальні активи; участь і надання фінансових послуг, пов'язаних з пропозицією емітента та / або продажем віртуальних активів. Згідно з цим визначенням, постачальниками послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, є не тільки криптовалютні біржі та обмінники, але і компанії, які проводять ICO (Initial Coin Offering);

3) необхідності ідентифікувати сторони угод з віртуальними активами, якщо сума угоди перевищує 30 000 грн. Постачальники послуг, пов'язані з обігом віртуальних активів, можуть зажадати пройти верифікацію, навіть якщо сума угоди є меншою за 30 000 грн;

4) постачальникам послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, необхідно надавати спеціальні репорти за встановленою формою в Фінмоніторингу про проведення операції, що перевищує 400 000 гривень, якщо є підстави вважати, що ці операції: проводяться політично значущими особами; здійснюються стороною, яка зареєстрована в одній з країн списку санкцій; мають на меті переведення коштів за кордон; здійснюються з використанням готівкових коштів.

5) регулятором щодо питань віртуальних активів призначено Міністерство цифрової трансформації в Україні [2].

Наслідки Закону торкнуться звичайного громадянина в тому випадку, якщо його активи перебувають на рахунку у криптообмінника або криптобіржі. Якщо він не пройшов верифікацію, то біржа вимагатиме її проходження, а в іншому випадку може заблокувати рахунок. Крім того, тепер необхідно ретельніше ставиться до своїх транзакцій на біржі, адже будь-яка транзакція може здатися біржі підозрілою. Біржа може вимагати додаткові документи.

Криптобіржі / обмінники впровадять процедуру верифікації користувачів. Вона є обов'язковою, але окрім тих випадків, коли операції користувача на біржі не перевищують 30 000 грн. Можливо, що на практиці обов'язкова верифікація буде тільки для користувачів, чії операції будуть перевищувати 30 000 грн.

Постачальники віртуальних послуг будуть зобов'язані розширити свій штат і включити в нього compliance офіцера - людини, яка буде контролювати відповідність операцій користувачів АМЛ законодавству. Ця вимога впливає з положень Закону, адже ті обов'язки, які покладаються на криптобізнес, вимагатимуть послуг кваліфікованого фахівця, а саме compliance officer.

Є і позитивні моменти: криптобіржі / обмінники, платформи, що збирають кошти через ІСО, тепер переходять в легальну площину. В майбутньому вони зможуть відкривати банківські рахунки. Це величезний плюс, адже раніше це було практично неможливо. Тепер є об'єктивні підстави вважати, що ситуація зміниться в кращу сторону. З цього постає питання як буде здійснюватися контроль за виконанням закону?

Регулювання обігу віртуальних активів на території України і нагляд за дотриманням законодавства в цій сфері покладено на Міністерство цифрової трансформації. Українська асоціація платіжних систем звернулася до законодавчого органу з проханням відстрочити термін вступу в силу даного Закону. Справа в тому, що в Україні не введені правила дистанційної ідентифікації, немає чітких нових правил емісії електронних грошей та передплачених карт. Крім того, немає розроблених технічних можливостей швидкої верифікації даних клієнта. Міністерство цифрової трансформації заявляє, що збирається врегулювати ринок, використовуючи передовий досвід європейських держав.

Існує ряд держав, які вже давно впровадили рекомендації FATF в національне законодавство. Такі держави, як Мальта і Естонія, ввели спеціальні криптовалютні ліцензії на надання послуг, пов'язаних з віртуальними активами. Ця криптовалютна ліцензія дозволяє швидко відкрити рахунок в банку або в платіжній системі, однак передбачає декілька зобов'язань, зокрема і на відповідність АМЛ законодавству держави. Наприклад, обов'язковою вимогою для отримання криптовалютної ліцензії в Естонії є наявність проекту Compliance Officer. Відзначимо, Compliance Officer повинен мати відповідну кваліфікацію та мати профільну освіту [3].

В Англії немає окремих криптовалютних ліцензій, але кожному бізнесу, пов'язаному з криптовалютою (обмінники, біржі, ІСО, ІЕО провайдери, постачальники додатків криптогаманців), необхідно зареєструватися в FCA.

Для бізнесу обов'язковим є:

- АМЛ перевірка: постачальник послуг, пов'язаний з віртуальними активами, повинен знати походження коштів клієнта;
- KYC перевірка: процедура верифікації.

Законодавство Англії зобов'язує постачальників послуг, пов'язаних з віртуальними активами, мати як Compliance officer, так і відділ

моніторингу фінансової безпеки. FCA контролює не тільки належний моніторинг транзакцій, а й безпеку зберігання коштів. За недотримання AML законодавства передбачена фінансова та кримінальна відповідальність [1].

Регулювання ринку криптовалюта в Україні не обмежиться одним Законом. На наш погляд буде впроваджуватися механізм криптовалютної ліцензії, який дозволить більш обдуманно організувати механізми контролю над операціями віртуальних активів.

Якщо ж говорити про готовність криптовалютних бірж до нових вимог то більшість криптовалютних бірж і обмінників впровадили процедуру верифікації і дотримуються політики KYC (Know Your Client). Крім цього, біржі та обмінники почнуть розбиратися з метою проведення транзакції, перевіряти джерела походження коштів. Кілька криптобірж вже співпрацюють з різними аналітичними сервісами. Український крипториннок теж буде співпрацювати з такими аналітичними сервісами, адже проблема відмивання грошей і фінансування тероризму в світі є дуже актуальною. Міжнародне співтовариство постійно впроваджує нові вимоги для представників криптоіндустрії.

Стан нинішнього крипторинка в Україні показує, що криптоіндустрія поки не готова до таких змін. Багатьом учасникам ринку доведеться обирати: або працювати з порушеннями, або зупинити свою діяльність.

З всього вище зазначеного можемо зробити висновки проте що, нові правила фінансового моніторингу спрямовані на впровадження найкращих міжнародних стандартів по боротьбі та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Міністерство цифрової трансформації України стверджує, що зміни є тільки першим кроком до встановлення правових рамок криптовалютної галузі, а наступний крок - зміни в податковому законодавстві.

Криптобіржам і криптообмінникам рекомендується укладати партнерства з різними аналітичними центрами, брати на роботу кваліфікованого compliance офіцера, аналізувати бізнес-діяльність клієнтів і походження коштів, ретельніше ставиться до написання AML політик на сайті. Звичайним користувачам варто подумати над тим, чи зможуть вони підтвердити походження коштів. Світова практика показує, що, якщо у криптобіржі є обґрунтована підозра вважати певну транзакцію підозрілою, то вона має право заблокувати проведення такої транзакції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Криптовалюта під контролем: що нас чекає після введення нових правил фінансового моніторингу в Україні? https://biz.ligazakon.net/analytics/194740_kriptovalyuta-pd-kontrolem-shcho-nas-cheka-pslya-vvedennya-novikh-pravil-fnansovogo-montoringu-v-ukran.

2 Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення» 06.12.2019 № 361-ІХ Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

3 Казначеева Д. В., Дорош А. А. Криптовалюта: проблеми правового регулювання. С. 170-176. Вісник кримінологічної асоціації України.

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9575/Kryptovaliuta_%20problemy%20pravovoho%20rehuliuвання_Kaznachieieva_Dorosh_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

**Безпала Олена Василівна,
Миколаєнко Поліна Миколаївна,**
здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету
**Науковий керівник:
Рябченко Юрій Юрійович,**
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Права і свободи людини є найвищою соціальною цінністю для держави, тому спрямованість діяльності державної полягає у створенні системи гарантій їх забезпечення. Як і кожна правова держава Україна дотримується і утверджує права і свободи людини на законодавчому рівні. Проте події, що відбуваються в Україні протягом останніх трьох місяців стали надзвичайною перешкодою для дотримання прав, оскільки збройна агресія росії порушує всі правила гуманітарного права і завдає страждань цивільному населенню.

Зважаючи на проблеми з якими український народ стикається зараз, можна стверджувати, що ця тема набула великої актуалізації не лише в правовій сфері, а також із практичної точки зору. Дослідженням проблеми забезпечення прав людини приділяли увагу наступні науковці: О. Прієшкіної, М. Ковалів, О. Буханевич, А. Мерник, В.В. Букач, В.О. Демиденко, Н.О. Задорожня, Н.В. Камінська, Н.І. Карпачова, А.М. Колодій, В.В. Лутковська, О.В. Марцеляк, Б.О. Параховський, Г.М. Яворська та ін.

Як зазначає А.А. Моца, права людини – це соціально-правова категорія, яка характеризується високим ступенем залежності від змін правового чи соціально-економічного характеру, але залишається універсальною цінністю, а тому має пріоритетне значення для будь-якого суспільства, особливо в умовах воєнного стану[3, с.283]. Погоджуємося з думкою науковця, адже права людини є невід’ємною цінністю і виступають головним об’єктом конституційного і нормативно-правового регулювання, особливо під час російської збройної агресії.

Як уже зазначалося дотримання та захист прав і свобод людини є основоположною для будь-якої країни, тому в Конституції України передбачений окремий розділ присвячений правам і свободам людини і громадянина. Стаття 21 Конституції України визначає, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Згідно зі статтею 22 КУ права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. З прийняттям нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [1]. Тож, як вдало зазначає А.А. Моца Конституція, будучи найвищим законом в Україні та маючи потужний регуляторний потенціал, надає пріоритет правам людини над потребами чи інтересами держави, що є свідченням реалізації прав громадян в умовах сучасного соціуму[3, с.284].

Проте слід наголосити, що у ст. 64 Конституції зазначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. У зв’язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст. ст. 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [1], а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Умови воєнного стану обумовлюють потребу в обмеженні прав громадян у певних аспектах, проте повністю унеможлиблює порушення визначених Конституцією базових прав і свобод.

В Україні або в деяких районах, де було введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями можуть застосувати такі заходи юридичного режиму воєнного стану: 1) створення та зміцнення захисту об’єктів держави та Національної транспортної системи України, а також об’єктів, які забезпечують життя населення; 2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності

населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер; 3) використання навичок та робочих ресурсів підприємств та організацій усіх форм власності на потреби оборони, зміна їх режиму роботи, вносити зміни у виробничій діяльності, а також в умовах праці відповідно до законодавства про працю; 4) примусово відчужувати майно в приватній чи комунальній власності для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка; 5) введення коменданської години, тобто заборону перебувати на вулицях та в інших громадських місцях у певні години дня без пропусків та спеціально виданих перепусток, а також встановлювати спеціальний режим світломаскування; 6) Встановити спеціальний режим в'їзду та виїзду, обмеження руху громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів; 7) перевірка документів осіб і, якщо це необхідно огляд речей, транспортних засобів, багажу та товарів, офісів та житлових приміщень громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України; 8) заборона проведення мирних зустрічей, мітингів, акцій та демонстрацій та інші масових подій; 9) встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан; 10) заборона торгівлі зброєю, потужними хімічними та токсичними речовинами, а також алкогольними напоями; 11) встановлення спеціального режиму у виробництві та продажу лікарських засобів, що містять психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; 12) евакуювати населення, якщо є загроза для їх життя чи здоров'ю, а також матеріальних та культурних цінностей, якщо є загроза шкоди чи руйнування, відповідно до списку, затвердженого Кабміном міністрів України, тощо[4].

Проведений аналіз свідчить, що Україна характеризується як держава, що має демократичні цінності і дотримується принципів міжнародного права. Перелік прав і свобод людини та громадянина, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану є вичерпним. Всі інші права і свободи людини і громадянина, передбачені Конституцією України, можуть бути обмежені за умови введення воєнного стану та означають можливість законного обмеження прав і свобод громадян та тимчасовий відступ від положень Конвенції з прав і основоположних свобод людини. Тож, можна зробити висновок, що сьогодні з боку держави приділяється неабияка увага створенню належних умов для гарантування реалізації громадянами усіх наданих їм Конституцією України прав і свобод під час оборони нашої країни від загарбника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.05.2022).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 26.05.2022).

3. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. Наукові перспективи № 4(22) 2022 С. 280-291 URL: <https://cutt.ly/jH4FCPO> (дата звернення 26.05.2022).

4. Домброван Н.В., Ізбаш К.С. Права людини і громадянина в умовах запровадження воєнного стану в україн. С.84-85 URL:<https://cutt.ly/yH4GIVD> (дата звернення 26.05.2022).

Боднарчук Оксана Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному цивілізованому світі саме права людини є сенсом та визначальною метою існування держави. У зв'язку з нападом РФ 24 лютого 2022 року на Україну, введено режим воєнного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1]. В цьому Законі визначено зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Адже, воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих

обмежень [1].

На думку науковців, які вважають що досліджуючи сутність та зміст правового режиму воєнного стану слід зазначити, що по-перше, воєнний стан це особливий правовий режим, який встановлюється в державі або в окремих її територіях. Уведення правового режиму надає особливі повноваження, тобто особливі права, органам виконавчої влади, військовому командуванню, органам місцевого самоврядування щодо повноважень, встановлених їм законодавством для мирного часу і створює необхідні умови для здійснення наданих їм цих особливих повноважень, а також концентрації необхідних ресурсів для забезпечення оборони держави. По-друге, особливі повноваження органам державної влади, військовому командуванню, органам місцевого самоврядування потрібні для відвернення загрози або відсічі збройної агресії проти України. По-третє, введення правового режиму воєнного стану не означає оголошення війни. Воєнний стан – відповідь на існуючу загрозу суверенітету і територіальній цілісності та на збройну агресію. По-четверте, введення правового режиму воєнного стану передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. По-п'яте, відповідно до сучасного міжнародного права введення воєнного стану державою, яка стала жертвою агресора, не буде перешкоджати наданню їй військової й інших видів допомоги. По-шосте, з введенням правового режиму воєнного стану (наряду з мобілізацією) у державі настає особливий період [2].

Звичайно виникають і деякі особливості створення благодійних організацій під час воєнного стану.

Так, відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [3], благодійна організація - юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим Законом, як основну мету її діяльності. Цілями благодійної діяльності є надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, визначених цим Законом, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах. Сферами благодійної діяльності є:

- 1) освіта;
- 2) охорона здоров'я;
- 3) екологія, охорона довкілля та захист тварин;
- 4) запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- 5) опіка і піклування, законне представництво та правова допомога;

6) соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні послуги і подолання бідності;

7) культура та мистецтво, охорона культурної спадщини;

8) наука і наукові дослідження;

9) спорт і фізична культура;

10) права людини і громадянина та основоположні свободи;

11) розвиток територіальних громад;

12) розвиток міжнародної співпраці України;

13) стимулювання економічного росту і розвитку економіки України та її окремих регіонів та підвищення конкурентоспроможності України;

14) сприяння здійсненню державних, регіональних, місцевих та міжнародних програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища в Україні;

15) сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану.

Тому, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164» державна реєстрація проводиться виключно державними реєстраторами юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців (далі - державні реєстратори), посадовими особами Міністерства юстиції, його територіальних органів (далі - посадові особи), включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку державних реєстраторів та посадових осіб (далі – перелік), яким в умовах воєнного стану надається доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та/або Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – реєстри). Перелік може передбачати обмеження (умови) проведення (прийняття) включеними до нього державними реєстраторами, посадовими особами реєстраційних дій (рішень про державну реєстрацію прав). Державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань може проводитися на підставі надісланих заявником державному реєстратору, посадовій особі електронною поштою або за допомогою інших засобів зв'язку документів в електронній формі, що створені з дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг та законодавства про електронні документи та електронний документообіг, або електронних копій документів в паперовій формі. Електронні копії документів в паперовій формі приймаються за умови підписання таких копій з використанням кваліфікованого електронного підпису заявника. Державний реєстратор, посадова особа проводить перевірку такого підпису через офіційний веб-сайт центрального засвідчувального органу та завантажує результати такої перевірки до реєстру, крім випадків відсутності доступу до зазначеного веб-сайту. Державна реєстрація

проводиться невідкладно після отримання у повному обсязі належних документів для державної реєстрації. Документи для державної реєстрації, які подані не у повному обсязі або не відповідають законодавству, не розглядаються та повертаються заявникові без оформлення відповідного рішення з одночасним усним повідомленням заявнику про повний перелік документів, що повинні бути подані, та/або вимоги законодавства, що повинні бути дотримані. Якщо документи для державної реєстрації надіслано електронною поштою або за допомогою інших засобів зв'язку, таке повідомлення заявнику здійснюється електронною поштою або за допомогою інших засобів зв'язку. Державна реєстрація проводиться незалежно від місцезнаходження юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців чи громадських формувань, якщо відповідні обмеження (умови) не передбачено переліком. Сплата адміністративного збору може підтверджуватися електронною копією (у тому числі скрін-копією) відповідного платіжного документа. Адміністративний збір не справляється за державну реєстрацію благодійних організацій, громадських об'єднань, предметом діяльності яких є надання допомоги Збройним Силам, іншим військовим формуванням, правоохоронним (спеціальним) органам, органам цивільного захисту, добровольчим формуванням територіальних громад, іншим особам, які забезпечують національну безпеку і оборону, відсіч і стримування збройної агресії іноземної держави, а також особам, які постраждали чи можуть постраждати від такої збройної агресії [4].

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що в період дії воєнного стану в Україні є особливості здійснення державної реєстрації щодо створення благодійних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/term/389-19> (дата звернення: 17.05. 2022).

2. Лобко М. Н., Семененко В. М., Фучко А. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок запровадження та припинення дії : веб-сайт: URL: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/194471-%D0%A2%D0%B5%D0%B%D1%8182%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-433066-1-10-20200206.pdf> (дата звернення: 17.05. 2022).

3. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/term/5073-17> (дата звернення: 17.05. 2022).

4. Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого

2022 р. № 164: Постанова КМУ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-derzhavnoyi-reyestraciyi-v-umovah-voyennogo-stanu-ta-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-28-lyutogo-2022-r-164>
(дата звернення: 17.05. 2022).

Боднарчук Олег Григорович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА НАСЛІДКИ РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

З перших днів встановлення радянської влади у Західній Україні розпочалося активне поширення на приєднаних територіях чинного радянського законодавства та основних інституцій більшовицької державності, які формувалися за принципами, які існували у СРСР. Упровадження радянської системи права на західноукраїнських землях здійснювалося оперативно, оскільки до цього процесу залучали політвідділи військових частин Українського фронту та радянсько-партійних працівників, що прибули.

Радянізація – процес встановлення радянської влади, насадження в усіх сферах життя зразків, вироблених за роки радянської влади. Радянізація – силове насадження норм суспільно-політичного, економічного, культурного життя, характерних для тоталітарного ладу в Радянському Союзі.

Радянізація – це насильні перетворення в умовах територіальної експансії тоталітарного СРСР, що включали становлення однопартійної влади, націоналізацію об'єктів приватної власності, індустріалізацію, колективізацію, масові репресії [1, с. 13].

Потрібно відмітити, що радянський режим ігнорував традиційну демократичну традицію і законність, вимагаючи «підпорядкувати вимоги закону вимогам життя, революційну законність – законам революції». Надмірне схиляння перед «буквою і текстом закону» розцінювалось як вияв правничого фетишизму. Крім того, «специфіка застосування радянського законодавства в західних областях», передовсім полягала у примусових засобах впровадження його в життя через структури каральних органів.

Зокрема, як метод адміністративного покарання широко використовувалися масові депортації – виселення без правових на це підстав.

Андрухів О.І. зазначає, що починаючи з жовтня 1939 р., впроваджувалися радянські норми права та нова адміністративно-територіальна система, яка спиралася на силові органи та норми кримінального права, що кваліфікували усіх противників влади як «ворогів народу». З'явився термін «діти ворогів народу» – контингент безпритульних та бездоглядних дітей, батьків яких звинувачено у зраді, розстріляно чи депортовано на схід [2, с. 6].

У процесі встановлення радянської влади на новоприєднаних територіях був посилений тиск влади на усталене в міжвоєнний період право націй на самовизначення [3, с. 98]. Радянська влада застосувала власний метод реалізації права на «самовизначення» шляхом проведення «виборів» представницьких органів, які в односторонньому порядку зверталися з проханням «захистити» західноукраїнські землі та прийняти до складу УРСР і СРСР [4, с. 48].

Засідання Народних Зборів Західної України розпочало свою роботу 26 жовтня у приміщенні Великого міського театру Львова. 27 жовтня 1939 року делегати одностайно ухвалили декларацію про встановлення радянської влади на Західній Україні і про возз'єднання з УРСР, також прийняли постанови про націоналізацію банків і великої промисловості, конфіскацію земель поміщиків, монастирів і заможних державних урядовців.

31 жовтня 1939 року у Москві була скликана позачергова сесія Верховної Ради СРСР, для роботи в котрій до радянської столиці прибула делегація Народних Зборів Західної України у складі 63 осіб, яка й мала передати декларацію. 1 листопада 1939 року сесія Верховної Ради СРСР ухвалила закон про включення Західної України до складу СРСР і возз'єднання її з УРСР. 14 листопада 1939 року Верховна Рада УРСР одностайно ухвалила закон про прийняття до складу УРСР Західної України, після чого, виконавши відведену їм функцію, Народні Збори Західної України припинили своє існування.

Зауважимо, що після вирішення питання про юридичне входження західноукраїнських земель до складу СРСР–УРСР, яке формально було ініційоване саме Народними Зборами, процес їх радянзації пішов далі швидкими темпами охоплюючи усі сфери життя, в тому числі політичну систему, соціально-економічну організацію, духовно-культурні відносини.

Потрібно відмітити, що примусове обмеження та позбавлення майнових прав мешканців Західної України, вилучення їх майна, припинення права приватної власності на території західноукраїнських земель в процесі націоналізації стало основою правової політики та діяльності радянських органів влади на теренах західноукраїнських земель [5, с. 31].

Зауважимо, що природа розуміння права власності на землю у період існування Радянського Союзу формувалася із врахуванням

положень, що затверджувались у декретах та інших законодавчих актах. Більшовики з початку свого приходу до влади, починаючи з свого першого Декрету «Про землю» (жовтень 1917 р.) чітко задекларували своє бачення щодо земельного питання – повна ліквідація приватної власності на землю. Відповідно до цього нормативно-правового акту, землю не можна продавати, купувати, здавати в оренду або в заставу чи відчужувати будь-яким іншим способом. Таким чином землю було вилучено з цивільного обігу. Вона мала надаватися на безоплатній основі відповідним державним органам у користування [6, с. 165–166].

Отже, перебравши за допомогою військової сили західноукраїнські землі, однак у межах чинних тоді норм міжнародного права, надавши вигляду легітимності їх включення до СРСР, сталінський режим приступив до активної радянзації – здійснення комплексу соціально-економічних, політичних, національно-культурних та репресивно-каральних заходів, спрямованих на поглинення приєднаних територій.

Зокрема, побудова нової правової системи на теренах західноукраїнських земель здійснювалася на основі юридичної доктрини, що запровадилася у перші післяреволюційні роки України та ґрунтувалася на принципах тоталітарного режиму. Протягом першого року панування радянської влади було: 1) проведено масову націоналізацію землі, банків, торгових закладів, великих підприємств, залізничного транспорту; 2) встановлено робочий контроль над виробництвом, продажем продуктів і матеріалів і їх зберіганням, над фінансовою діяльністю підприємств; 3) конфісковано майно акціонерних товариств важливих галузей промисловості; 4) встановлено монополію над зовнішньою торгівлею; 5) скасовано право приватної власності. ... Відтак, основне місце у сфері правового регулювання відносин власності займали акти, що визначали питання націоналізації, конфіскації, реквізиції майна. Внаслідок цього зміни, стан і розвиток інституту права власності на теренах західноукраїнських земель потрібно розглядати лише в контексті союзного законодавства, яке було «чужим для галичан як за формою, так і за змістом» [5, с. 32].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міщанін В. В. Радянська Закарпаття 1944–1950 рр. : автореф. дис. ... д-ра істор. наук : спец. 07.00.01 – «історія України» / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2019. 36 с.

2. Андрухів О. І. Правові причини та наслідки радянзації Галичини в 1939–1941 роках. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 5 (40). С. 3–7.

3. Макаруч В. С. Державно-територіальний статус західноукраїнських земель у період Другої світової війни (1939–1945 рр.) : історико-правове дослідження. Київ : Атіка, 2007. 368 с.

4. Андрухів О. І. Історико-правова характеристика «першої радянзації» (1939–1941 рр.). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. Вип. 11. С. 45–51.

5. Лесько І. Б. Особливості функціонування інституту власності на західноукраїнських землях після встановлення радянського режиму на початку другої світової війни (вересень 1939 – вересень 1940 рр.). *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 28–33.

6. Махаринець М. Є. Еволюція правового регулювання земельних відносин на Волині в 1939 – 1960-х роках : дис.. на здобуття ступеня доктора філософії : спец. 081 – Право / Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020. 244 с.

Бодунова Олеся Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE COMMISSION OF CRIMINAL OFFENSES UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

russian propaganda and its influence on the Ukrainian media have been talked about for eight years. In December 2014, the Ministry of Information Policy was established in Ukraine, one of the tasks of which was to resist russian aggression. In addition, in September 2019 the Ministry of Digital Transformation of Ukraine was established in our country. It is the central executive body responsible for building and implementing the state policy in the field of digitalization, open data, state electronic data of information content, interoperability - cooperation network systems based on unified interfaces or protocols, implementation of services through electronic devices and systems and improving the literacy of the population in the field of digitalization.

Opinions of scholars and practitioners differ: some believe that journalists should be soldiers in this war, others insist that the media should do their main job - to honestly inform the public.

This is especially important in the formation of interaction between the media and law enforcement agencies in the crime prevention. During the war, this issue became one of the most important both in scientific circles and among practitioners, because the media is a guide to the population to reliable and objective information.

It is worth noting that a significant number of crimes were committed during the war in Ukraine. They can be divided into two types - those committed by the russian occupiers in Ukraine (genocide, murder, rape, etc.)

and those committed by citizens of Ukraine (looting, etc.). Objective and timely coverage of information about criminally illegal acts allows to quickly establish the identity of the offender, gather evidence and bring such a person to justice.

At the same time, in the current context, moderate coordination of certain areas is still relevant, which would allow law enforcement agencies and the media to perform their duties without hindrance, which has been useful for the representatives of each party. It should also be borne in mind that the relationship between the two parties is crucial in the matter of both obtaining and disseminating true data from primary sources, and not from the testimony of third parties, unconfirmed comments, and so on.

It should be noted that the legal norms of the Ukrainian state, as well as international legal norms define specific limits on the dissemination of certain data at the time of the pre-trial stages of the investigation. In this case, we are talking about the secrecy of the pre-trial investigation, which is protected by the law of various branches - criminal law, criminal procedure, as well as the law of the Prosecutor's Office. However, given the urgency of the need to prevent martial law, law enforcement officials are trying to cooperate fully with the media. We made an attempt to single out these areas of cooperation by analyzing the work of representatives of the scientific community, as well as legislation.

One of such areas of cooperation is the interaction of law enforcement officials with the media to inform the public about criminal offenses, the progress of investigations of such offenses, as well as to prevent such socially dangerous acts in the future. The interaction of law enforcement officials with the media has become especially important at a difficult time for Ukraine - the introduction of martial law throughout the country. It is through the media that citizens are provided with up-to-date information on criminal offenses committed under martial law.

The media has long been considered the fourth branch of government and this statement is gaining more and more support. It is the media that are able to influence society, forming an appropriate opinion and conveying it to the general population. In our opinion, the media is a kind of army that works in the rear of the country, especially in wartime. With the help of television, radio, print media it is possible to form a certain model of attitude to law enforcement agencies, authorities in general and to its individual representatives, by covering the perpetrators of illegal, socially dangerous acts can influence the prevention of such acts in the future. The media is a kind of filter between the state and society.

Proper construction of the media will allow to promptly inform citizens with relevant and verified information, and at the same time form a general public vision of a phenomenon and attitude to it. In today's conditions, it is very important for Ukraine to continue to support the proper work of the media and

to counteract the dissemination of rail information disseminated by the aggressor country.

If we compare the work of media representatives in peacetime and during hostilities, in general, this work is very similar, but at the same time has many differences. First of all, the media should pay attention to the rules of work of journalists during martial law, which are developed by the state and clearly follow these rules. And also promptly inform the audience about the events, but do not forget that any information must be verified. Therefore, a very important point of cooperation between law enforcement and the media, because the latter have the opportunity to timely inform consumers and most importantly - this information will be obtained from the original source, ie reliable and will no longer need to be verified. And law enforcement agencies, in turn, will have another lever to influence the audience: the formation of a positive image of such a body, increase the level of trust and most importantly - to prevent the future commission of socially dangerous acts. But law enforcement officials and the media must not forget to comply with the requirements for providing information to the final consumer. What does it mean? First of all, it is a question of observing the secrecy of the pre-trial investigation and the principles of criminal procedural law - the presumption of innocence and ensuring proof of guilt. This means that the media should cover only that part of the information about the pre-trial investigation, which can not harm the effectiveness and efficiency of such an investigation and unjustifiably do not stigmatize the perpetrator without proving his guilt.

It should be noted that during the martial law in Ukraine, in Irpin, Kyiv region, which was liberated from Russian invaders, many looters appeared. Immediately, the leadership of the territorial defense of the city decided to strengthen cooperation with the police on round-the-clock patrolling the streets. Every day, law enforcement officers and defenders detained looters with the looted property of local residents with money, laptops, phones, car keys, and gold. Such people were handed over to the police, but before the case was looted, looters were involved in cleaning the city [1].

Such activities on the part of law enforcement and territorial defense were actively and promptly covered in the media. Irpin Mayor Oleksandr Markushin (also the head of territorial defense) has published almost every case of looting in the city, urging people not to make money on someone else's mountain. Such messages from the leadership were quickly picked up by the local media. We believe that such actions have a positive effect on the legal consciousness of citizens, causing contempt for those who steal other people's property during the war.

It should be noted that in the conditions of martial law in the country, the interaction of the press services of law enforcement agencies and the media in order to prevent future offenses and prevent crime in general is important. We fully agree with the position of scholars that such cooperation of the media

with law enforcement agencies should ensure public order and security of every citizen and at the same time journalists could perform their work effectively and safely [2].

As practice shows, the word has a very significant force, especially in the prevention of offenses. In order to prevent conflicts and resolve them by non-violent means, the Main Directorate of the National Police in Kyiv has a preventive communication department, whose activities are aimed at identifying conflicts during mass events and preventing citizens from committing criminal offenses.

Regarding the latter, the most successful example of such interaction between law enforcement agencies and the media in martial law is the creation of the Telegram-chatbot "Yevorog", which can inform about the occupiers involved in the genocide of the Ukrainian people. As a result, saboteurs cannot spam fake photos or videos, and the military receives truthful information. It is worth noting that in the short period of the chatbot, law enforcement agencies have already received 31 reports of murderers who will be severely punished for their actions [3].

The Ministry of Digital Transformation has also published a list of services for searching for people missing during the war. Since the beginning of the large-scale russian invasion, Ukrainians have been forced to hide in bomb shelters, evacuate to safer regions, and some are being forcibly deported by the russian military. Therefore, the ministry has compiled a list of online services that will help search for missing relatives and friends. In particular, the Ministry of Finance offers the Telegram-channel "Search for the Missing" - one of the largest resources for searching for children and adults. It's easy to navigate with hashtags with city names. There is also a Telegram channel "Search Ukraine 2022" - to search for people throughout Ukraine. To apply for a search, you must complete a Google form, which will be submitted to volunteers and territorial defense fighters. There is a bot "Find relatives", created on the initiative of the "International Cyber Security Association" and other public organizations [3;4].

REFERENCES:

1. В Ірпені затримали групу мародерів з награбованим майном мешканців: офіційний сайт видання Zahid.net from https://zaxid.net/v_irpeni_zatrimali_grupu_maroderiv_z_nagrabovanim_maynom_meshkantsiv_n1540156*

2. Андрійчук М. Т., Андрійчук Т. С. Взаємодія мас-медіа та органів державної влади: навч. посіб. КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 114 с.

3. У чат-бот "єВорог" тепер можна повідомити про вбивць у Бучі, Ірпені та Гостомелі: офіційний сайт видання «Українська правда» from <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/7/248140/>

4. Сервіси для пошуку зниклих під час війни людей: офіційний сайт видання «Укрінформ» from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3453125-servisi-dla-posuku-zniklih-pid-cas-vijni-ludej.html>

Вітюк Дарія Любомирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Міжнародне співробітництво щодо запобігання і боротьби з міжнародною злочинністю є специфічною діяльністю держав та інших учасників міжнародних відносин у сфері запобігання злочинності, боротьби з усіма її проявами та визначення порядку поведження з особами, які вчинили кримінально протиправні діяння.

Позиція світової спільноти полягає у тому, що суспільно небезпечні діяння, що викликають занепокоєння усього міжнародного співтовариства, не повинні залишатися безкарними. Ефективна боротьба з міжнародною злочинністю, а особливо її з організованими формами, може здійснюватися тільки шляхом взаємодії всіх компетентних структур і установ зацікавлених держав за безумовного виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань. На міжнародному рівні визнано, що організована злочинність створює пряму загрозу національній і міжнародній безпеці й стабільності, та веде масивну атаку проти політичної та законодавчої влади, і як наслідок, приводить до загрози державності. Злочинність, особливо її організовані форми, негативно впливає на міждержавні відносини, порушує нормальне функціонування соціальних та економічних інститутів, підриває довіру до демократичних процесів. На зростання рівня злочинів, котрі вчиняються організованими групами, позитивно впливає докорінна зміна соціальних устоїв суспільства і загострення протиріч між попитом та можливістю здійснити бажання щодо поліпшення матеріального стану людства. Така ситуація поступово призводить до морального переродження суспільства, зникнення духовних цінностей та погіршення криміногенної ситуації. Об'єм, основні напрями та форми запобігання і боротьби з організованою злочинністю визначаються національним законодавством на основі норм

міжнародного права, рівня розвитку міжнародного співробітництва, культурного та правового рівня, а також політичної ситуації [2].

Як відомо, основною причиною процесів криміналізації суспільства є сфера соціально-економічних відносин кожної країни. Криміногенний потенціал для цього створює різноманітні за своєю природою явища та тенденції в даній сфері. Боротьба зі злочинністю ведеться здебільшого в ході реагування на вже вчинені кримінальні правопорушення. Недостатньо здійснюються спільні дії, спрямовані на попередження кримінально протиправних зазіхань, на цілеспрямоване руйнування міжнародних зв'язків злочинних співтовариств.

Зневажання правових норм, правова неосвіченість, пряма непокора законодавству стають нормою поведінки в суспільстві. Велику кількість населення охопив правовий нігілізм, що впливає на зростання злочинності. Таке явище зумовлюється послабленням контролюючої ролі держави та малоефективною наглядовою діяльністю її правоохоронних органів. З огляду на це зазначена неврегульованість має у цілому загальний, а не специфічно національний характер і створює для держав у ході боротьби з організованою злочинністю спільні проблеми.

Злочинність, особливо її організовані форми, давно вийшла за рамки національних інтересів, тому боротьба з нею можлива тільки шляхом широкого міжнародного співробітництва. Так, Л. Тимченко справедливо відзначає, що переростання національної злочинності в міжнародну поставило вимогу об'єднання зусиль міжнародного співтовариства в боротьбі з цим небезпечним явищем. Міжнародно-правової регламентації, окрім інших, набувають питання гармонізації кримінально-правової заборони, оптимізації систем кримінального правосуддя, координації превентивних антикримінальних зусиль держав [1].

Необхідно також враховувати, що чим вище рівень інтернаціоналізації злочинності, тим більш активною і всебічною повинна бути взаємодія держав у боротьбі з нею. Як показує практика, найбільш успішно це відбувається в рамках міжнародних організацій. Сформувалися і вже діють потужні злочинні угруповання, що активно використовують будь-які прогалини державної влади для здійснення своїх акцій і протидії правоохоронним органам.

Такі кримінальні угруповання нерідко проводять спільні акції в багатьох сферах злочинного бізнесу, що становить міжнародну небезпеку (наприклад, у сфері нелегального міждержавного обігу наркотиків, торгівлі зброєю й антикваріатом, радіоактивними речовинами, а також у кредитно-фінансовій і комерційній сферах, як правило, пов'язаних з відмиванням «брудних грошей»), в силу чого практично всім державам заподіюється істотна економічна шкода.

Саме тому розробка міжнародних документів щодо надання правової допомоги та протидії організованій злочинності повинна

ґрунтуватися на позитивному досвіді та результатах, досягнутих у процесі розробки і здійснення чинних двосторонніх і багатосторонніх угод з широким колом учасників. Такі домовленості сприятимуть досягненню більшого рівня погодження або узгодження національних законодавств держав щодо введення кримінальних покарань за участь в організованих злочинних групах, впровадження в життя більш ефективних заходів у галузі кримінального правосуддя і розширення використання механізмів взаємної допомоги і видачі злочинців.

Розширення масштабів правопорушень, створення та функціонування організованих злочинних груп, розподілення кримінальних функцій та ролей, укріплення багатоступеневих злочинних зв'язків (у тому числі на міжрегіональному та міждержавному рівнях) – всі ці перераховані негативні явища створюють сприятливі умови для подальшого розвитку загальнокримінальної злочинності. Розвиток злочинності стає базою для негативних кількісних та якісних змін загальнокримінальної злочинності, тобто перевага надається корисливим, корисно-насильницьким посяганням, злочинному професіоналізму та жорстокості.

Особливо це характерно для таких кримінальних правопорушень, як торгівля зброєю, радіоактивними матеріалами та наркотичними речовинами, розбій, підробка грошей, грабежі, кримінальні правопорушення в кредитно-банківській сфері тощо. У здійсненні цих протиправних діянь нерідко беруть участь особи, що є громадянами різних держав. Тому злочинні угруповання вже давно вийшли за межі однієї держави та є, власне кажучи, міждержавними і міжнаціональними. Складність боротьби з даним явищем зумовлюється низкою причин: з одного боку, криза в економіко-політичній сфері, наявність серйозних прогалин у кримінальному і кримінальному процесуальному законодавстві, відсутність методичних розробок щодо розслідування фактів вчинення кримінальних правопорушень організованими групами, а з іншого – недосконалість механізму міждержавної координації співробітництва [2].

Отже, щоб протистояти консолідації кримінально протиправного світу, необхідна координація зусиль і взаємодія усіх держав, що входять до складу Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу, за посередництвом Центру з міжнародного попередження злочинності, а також Ради Європи. І це не є випадковістю, бо злочинність не має кордонів та національної приналежності, вона не існує сама собою, її рівень розгалуженості та прогресивності визначається системою міжнародних злочинних зв'язків. Від правоохоронних органів необхідне більш тісне співробітництво в правовій сфері, зокрема і щодо гармонізації і зближення національного законодавства та створення уніфікованої законодавчої бази й утворення загального правового простору в інтересах

усіх держав. Без такого співробітництва, без активного пошуку загальних правових підходів до вирішення проблем боротьби зі злочинністю навряд буде змога домогтися серйозних позитивних зрушень щодо даного питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тимченко Л.Д. Международное право : учебник. Харьков : Консум. Университет внутренних дел, 1999. 526 с.
2. Філянiна Л.А. Міжнародний досвід запобігання і боротьби з організованою злочинністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №6. С. 344-346. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/109.pdf

Войцещук Олександра,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Минюк Олена Юрiївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

24 лютого 2022 року близько 4 ранку російська федерація вторглася на територію України, що є частиною російсько-української війни розв'язаної Росією 2014 року, участь у якій РФ намагалася заперечувати. У ЗМІ та документах російське вторгнення в Україну 2022 року розглядають як агресивну війну Росії проти України [1], [2]. Генеральна асамблея ООН у своїй резолюції від 2 березня 2022 року засудила російське вторгнення в Україну та назвала його агресією Російської Федерації проти України.

Через напад російської федерації на території України постало питання про збитки в економічній сфері. Проаналізувавши інформацію подану від президента України збитки для інфраструктури України за місяць війни становили \$63 млрд.

В умовах війни основною задачею предстало залученням економічної підтримки від інших країн, а також безпосередньо отримання підтримки від самих українців, тому на спеціальні рахунки банків для допомоги ЗСУ надійшло 12,2 млрд гривень пожертв [2]. Гроші надходили від бізнесу, громадян України та країн ЄС, США, Канади, Британії тощо. Лише за два дні українські громадяни, які мають свої рахунки у

національному банку України, надіслали на потреби Збройних сил понад 1 млрд гривень. За тиждень війни громадяни пожертвували вже 6 млрд гривень [3]. Понад 700 тис. громадян подали заяви на отримання грошової допомоги у зв'язку з втратою роботи.

Були прийняті нові зміни щодо програми «Підтримки», з 2 березня було дозволено витратити отриману 1 тисячу гривні вакцинованим людям на будь які продукти харчування чи товари першої необхідності. Через війну багато людей не мають змоги працювати, тому було запущено новий проект за яким кожна людина яка втратила роботу через воєнні дії могла отримати 6500 гривень.

Також було ухвалено низку законів, за якими дозволялося націоналізувати все російське майно на території України. 9 квітня національним банком України було зафіксовано курс долара на позначці 29,25 грн. до кінця воєнного стану [4].

В умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечити оперативне, належне та безперервне виконання місцевих бюджетів. Для забезпечення ефективного функціонування бюджетної сфери та життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період дії воєнного стану Офіс Президента України, Уряд, Верховна Рада України, РНБО та інші центральні органи виконавчої влади приймають низку швидких, ефективних, оперативних рішень.

Виділення коштів з резервного фонду бюджету здійснюється за рішенням місцевої державної адміністрації, військової адміністрації, виконавчого органу відповідної ради [5].

Перерахування реверсної дотації до державного бюджету з місцевих бюджетів територій, на яких введено воєнний стан, Казначейством не здійснюється [4].

Через вторгнення режим роботи державних фінансів в умовах воєнного стану кардинально відрізняється від звичайного, у звичайному стані для перерозподілу коштів у бюджеті доводилося змінювати закони і чекати тижнями, а інколи і місяцями, коли у воєнний час для перерозподілу коштів у бюджеті рішення парламенту не потрібні. Бюджетний кодекс надає уряду право на власний розсуд розпоряджатися коштами, спрямовуючи їх на найбільш необхідні потреби.

Якщо розглядати світову економіку, яка також постраждала від нападу росії на Україну, у перший день вторгнення фондові індекси у світі різко впали, а ціни на нафту зросли майже на 6 доларів за барель (на 7 %).

Обвалився також курс криптовалют. Згідно з даними, національної компанії криптовалют за першу добу після відкритого нападу Росії ринок криптовалют загалом утратив понад \$160 млрд.

За прогнозом Світової організації торгівлі, війна може знизити зростання світового ВВП на 0,7-1,3 %. В умовах обмеженості ресурсів

влада обережно ставиться до видатків. Усі вільні кошти спрямовуються на оборону.

Як розповідав в інтерв'ю ЕП міністр фінансів Сергій Марченко, держава відмовилася від усіх видатків, які мали піти на капітальне будівництво чи розвиток. Це близько 140 млрд грн.

Отже, на сам перед не можна точно сказати як швидко, або як довго буде триватиме війна, тому потрібно тримати холодний розум, для того щоб повністю усвідомлювати серйозність проблем які наразі охопили нашу країну, але не зважаючи на це, стосовно економіки в Україні, міністри фінансів намагаються зробити все, аби України не була в кредитах, які потім не зможе виплатити, намагаються зробити не погану кредитну історію для країни, тому я вважаю, що наразі для повного розуміння подальшої долі країни в економічній сфері, та прославлення економічної діяльності України потрібен час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://web.archive.org/web/20220311223757/https://www.reuters.com/tec>
2. <https://web.archive.org/web/20220303154031/https://edition.cnn.com/2022/03/03/economy/russia-invasion-global-economy/index.html>
3. [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_\(2022\)#cite_note-524](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_(2022)#cite_note-524)
4. <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/3/685148/>
5. <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/#1>

Гарбінська-Руденко Альона Валеріївна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічного права,

Навчально-наукового інституту права,

Державного податкового університету,

Щербина Альона Андріївна,

здобувач першого (бакалаврського)

рівня вищої освіти,

Навчально-наукового інституту права,

Державного податкового університету

РОЛЬ ВЕЛИКОЇ ДВАДЦЯТКИ У ФОРМУВАННІ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Попри те, що економіки країн Групи 20 охоплюють понад 85% світового ВВП, вони не є представниками економічних інтересів всіх членів міжнародної спільноти, оскільки в кількісному відношенні складають близько чверті всіх країн світу (з урахуванням країн ЄС). Унаслідок цього прийняті в рамках Великої двадцятки рішення (попри їх конструктивність) не завжди позитивно сприймаються іншими країнами. Факт «неучасті» інших держав під час їх розробки та прийняття не накладає з формальних причин на країни, що за рамками Групи 20, відповідних міжнародних зобов'язань і, як наслідок, знижує стимул країн до їх виконання. Проте вагоме політичне значення цієї міжнародної організації в міжнародному співтоваристві дає підстави визнавати за нею центральну роль у процесі координації суб'єктів міжнародного фінансового права. Зазначене зумовлює актуальність дослідження правового статусу Групи 20 та її вплив на міжнародний фінансовий правопорядок.

Велика двадцятка (далі G20) відіграє важливу роль у міжнародному фінансовому порядку та є основним координуючим ядром предметно-системної складової міжнародного фінансового права, правову складову якої можна назвати міжнародним «законодавцем року». Міжнародне фінансове право займалось антикризовими заходами, що включає не лише розробку нових міжнародних фінансових стандартів, а й забезпечення ресурсами через впровадження міжнародних фінансових інституцій [1, с.700].

Так, під час світової фінансової кризи 2008 року G20 розробила низку ідей щодо подолання глобальних проблем та вжила низку заходів для їх реалізації, зокрема реформувала інституційну та регуляторну складові фінансового порядку. Зокрема, декларація про зміцнення фінансової системи, прийнятою G20 на Лондонському саміті 2 квітня 2009 року, запроваджено: 1) з метою зміни інституційної бази міжнародного фінансового правопорядку, розширення масштабів Форуму фінансової стабільності та розширення інституційних та організаційних механізмів шляхом створення Ради фінансової стабільності (з чітким завданням); 2) з метою підтримки систематичних зв'язків з іншими міжнародними фінансовими організаціями Поглиблене міжнародне співробітництво, спрямоване на підтримку зусиль Міжнародного валютного фонду, Світового банку та Базельського комітету з банківського нагляду щодо розробки міжнародних стандартів для транскордонних банківських угод; 3) включити законодавчі положення щодо пруденційного нагляду 4) при розробці планів дій для інших міжнародних організацій За напрямком для них визначаються завдання та терміни [2].

Аналіз діяльності та поведінки G20 показує, що це має такі наслідки для формування міжнародного фінансового права.

Правові положення в документах G20 мають значний вплив на нормативно-правові складові фінансового правопорядку, які виступають регуляторними механізмами. Правовий аналіз документа G20 показує, що в його термінах існують такі правила:

1) Норми-цілі – відображають заплановані зміни, спрямовані на подальшу співпрацю (наприклад, Декларація про зміцнення фінансової системи від 2 квітня 2009 р. містить: , ефективно регулюється»[3]);

2) Специфікації програми, які найчастіше зустрічаються в документах G20 (зокрема в деклараціях, заявах і комюніке), які визначають поетапні дії для досягнення цілей, поставлених на цей період (наприклад, згідно з заявою лідерів Пітсбурзького саміту у вересні 2009 р. 24-25 для створення якісного капіталу та зменшення проциклічності: ми прагнемо розробити міжнародно визнані правила до кінця 2010 року, щоб збільшити кількість та якість банківського капіталу... Ці правила будуть впроваджуватися поступово в міру покращення фінансових умов та забезпечення економічного відновлення, з метою впровадження до кінця 2012 року... » [4] та ін.);

3) Нормативні принципи, на яких базується діяльність G20, які лежать в основі міжнародних фінансових стандартів, розроблених міжнародними фінансовими організаціями (наприклад, Принципи G20 щодо інвестування в інфраструктуру якості[3], Принципи G20/OECD принципів G20, а саме принципи ефективної координації діяльності МВФ і МКБ, коли фінансування потрібне в країнах, уразливих до макроекономічних ризиків [8], Добровільні принципи прозорості боргу [3] тощо);

4) Завдання міжнародних фінансових організацій і країн щодо вжиття необхідних заходів у заплановані терміни. Наприклад, у комюніке третьої зустрічі міністрів фінансів і керівників центральних банків, яка відбудеться в Італії 9-10 червня 2021 р., зазначено: «Зустріч міністрів фінансів і міністрів охорони здоров'я G20 у жовтні»[8, с. 472]. Відповідно до Декларації про зміцнення фінансової системи від 2 квітня 2009 року, «BCBS та національні органи влади повинні розробити та узгодити до 2010 року глобальну структуру, щоб визнати, що фінансові установи мають сильніші буфери ліквідності»[7]. Положення в документі G20 мають значний вплив на формування міжнародного фінансового порядку, а його зміст фактично відображає «порядок денний» правового життя міжнародного співтовариства тощо у фінансовій сфері.

Одночасно з самітом G20 Рада з фінансової стабільності працювала над міждержавною фінансовою координацією та ухвалила низку законопроектів щодо зміцнення світової фінансової системи, включаючи Принципи належної практики винагороди, вимоги Звіту: про банківський капітал коефіцієнти адекватності, стандарти бухгалтерського обліку та маржові вимоги для окремих видів торговельної діяльності тощо.

Отже, аналіз особливостей права Групи 20 та його правового впливу на міжнародні фінансові відносини показує, що воно (разом з МВФ) відіграло провідну роль у становленні міжнародного фінансового права. Особливості членства в G20, до якого входять лідери лише 19 економічних центрів та представник ЄС (і особливості «збалансованого» голосування в інституціях МВФ, де голоси країн-членів залежать від розміру їхніх внесків), призвело до формування особливої системи та основної системи міжнародного фінансового права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лазебник Л.Л. Міжнародне фінансове право : навчальний посібник. Ірпінь : Університет ДФС України, 2017. 700 с.
2. Офіційний сайт G20. URL : <https://www.g20.org/>
3. Second finance ministers and central bank governors meeting. 7 APRIL 2021. Communiqué. 8 p. URL : <https://www.g20.org/wp-content/uploads/2021/04/Communique-Second-G20-FinanceMinisters-and-Central-Bank-Governors-Meeting-7-April-2021.pdf>
4. G20 Leaders' declaration Saint Petersburg Summit. 2013. 5-6 September. URL : <https://www.mofa.go.jp/files/000013493.pdf>
5. The G-20 Toronto summit declaration. 2010. June 26-27. URL : https://www.mofa.go.jp/policy/economy/g20_summit/2010-1/pdfs/declaration_1006.pdf
6. Leaders' statement the Pittsburgh summit September 24-25 2009. URL : https://www.mofa.go.jp/policy/economy/g20_summit/2009-2/statement.pdf
7. Declaration summit on financial markets and the world economy. November 15, 2008. URL : https://www.mofa.go.jp/policy/economy/g20_summit/2008/
8. Вайцеховська О.Р. Міжнародний фінансовий правопорядок: теоретичні засади та актуальні проблеми в умовах глобалізації : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.11/ Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків. 2020, 472 с.

Глух Марина Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри публічного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,

Ковалко Наталія Миколаївна,

доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,

професор кафедри фінансового права,

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Нині Україна знаходиться на найскладнішому етапі розвитку за період незалежності – в умовах воєнного стану у зв'язку із військовою агресією російської федерації. Дотримання прав людини в умовах воєнного стану має стати ключовим об'єктом конституційного і нормативно-правового регулювання та найвищою цінністю. Адже саме в таких умовах пріоритетність прав людини демонструє не лише рівень демократії у державі, а й є ознакою визнання громадян найвищою соціальною цінністю. З огляду на це, дослідження питання визнання і реалізації дотримання прав людей в умовах війни, сталих принципів реалізації прав людини під час воєнного стану, залишаються актуальними. Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

У статті 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та цього Закону. В умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України [2].

Так, Україна є правовою та соціальною державою, тому права громадян закріплені на конституційному рівні, визначені із дотриманням принципів гуманізму та демократії. Водночас умови воєнного стану спричиняють особливі обмеження для життя людей, проте вказані обмеження не стосуються скасування таких невід'ємних прав людини, як: рівність громадян перед законом, заборона позбавлення громадянства, право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, право на житло, рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї право на захист у суді, право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, право знати свої права і обов'язки, незворотність дії в часі законів, нормативно-правових актів, право на професійну правничу допомогу, право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази, право не бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, презумпція невинуватості, право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів [1].

Влучно зауважує А. А. Моца, що більшість цивільних громадян не володіють навіть базовими навичками реалізації заходів, необхідних для протидії агресору, а їх судження ґрунтуються переважно на суб'єктивних

поглядах, індивідуальних інтересах чи власних спостереженнях, які можуть суперечити стратегії і тактиці ведення бойових дій. Саме це зумовлює потребу в обмеженні прав громадян у певних аспектах, проте повністю унеможлиблює порушення визначених Конституцією базових прав і свобод [3, с. 282].

Досліджуючи правові підстави для обмежень прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану, Ю. О. Фігель зазначає, що такі обмеження не поширюються на основні права громадян, мають обмежений за обсягом і часом дії характер, повинні застосовуватися тільки на підставі відповідних нормативно-правових актів [4, с. 229].

Науковець А. С. Славко звертає увагу на те, що запровадження обмежень прав і свобод в умовах воєнного стану не повинно здійснюватися за ознакою національної, релігійної, расової, політичної або іншої групової належності [5, с. 77].

Важливим джерелом прав людини в актуальних умовах жорстких проявів збройної агресії російської федерації в Україні, є міжнародне гуманітарне право. Це саме та галузь міжнародного права, що визначає ключові норми і принципи захисту прав людини, містить обмеження щодо застосування насильства під час збройних конфліктів, висуваючи наступні вимоги щадити тих, хто не бере або припинив брати безпосередню участь у воєнних діях, обмежувати насильство обсягом, необхідним для досягнення мети конфлікту, а вона може полягати лише у тому, щоб послабити військовий потенціал супротивної сторони [6, с. 15].

Варто зауважити, що права людини, закріплені у ст. ст. 30-43 Конституції України, можуть бути обмежені під час воєнного стану. Серед майнових обмежень прав і свобод людини і громадянина під час воєнного стану є примусове вилучення майна для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. До немайнових обмежень А. А. Самойлович відносить комендантську годину, контроль над засобами зв'язку, трудову повинність, перевірку документів та огляд речей, військово-квартирну повинність, примусове поселення, обмеження вибору місця проживання, особливий контроль на призовниками та військовозобов'язаними, обмеження свободи пересування [7, с. 290].

Міжнародне гуманітарне право покладає на державу-окупанта обов'язок забезпечити всі мінімальні гуманітарні потреби населення, його основні права, пов'язані із збереженням життя, здоров'я і гідності, особливо наголошуючи на правах жінок та дітей. На жаль, агресор не дотримується засад міжнародного права і порушує права людей під час ведення війни на території України [8, с. 270].

Так, незважаючи на норми міжнародного гуманітарного права, у результаті повномасштабного військового вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 р. була зафіксована значна кількість злочинів,

які безсумнівно можна кваліфікувати як воєнні або ж злочини проти людяності. Директор з питань Європи та Центральної Азії міжнародної правозахисної організації Human Rights Watch Г'ю Вільямсон зазначив, що випадки, які задокументовані, є невимовною, навмисною жорстокістю та насильством щодо цивільного населення України. [9, с. 67].

Продовження порушення прав людини та принципів свободи в Україні через ракетні обстріли жилих будинків, укриттів, вокзалів, знищення міста Маріуполя, руйнування житлових кварталів Харкова, Ізюма, Ірпеня, Бучі, Гостомеля, викриття жорстоких вбивств та насильства над цивільними, розстріл місць евакуації, застосування хімічної зброї, заяви російського керівництва про можливість застосування ядерної зброї є надзвичайною та впливовою підставою до дій світового фронту громадської дипломатії, щодо термінового надання важкої зброї українським військовим та зміни підходів до організації безпеки у світі на найближче майбутнє [10, с. 81].

Отже, з огляду на вищевикладене, вважаємо, що права людини в умовах воєнного стану – є найвищою цінністю для держави. Необхідно враховувати, що введення воєнного стану не може тлумачитись як беззаконня, оскільки особливості обмеження прав людини передбачені Конституцією України та Законами України та діють лише з метою забезпечення територіальної цілісності України. Обмеженням прав і свобод людини і громадянина під час воєнного стану є регламентовані Конституцією України звуження цих прав на певний період, спрямовані на забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 22.05.2022).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року №389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

3. Моца А. А. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. №4 (22). 2022. С. 280-291.

4. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія Юридична*. 2015. № 2. С. 223–230.

5. Славко А. С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 41 (2). С. 74–78.

6. Гнатковський М. М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини. Київ. 2017. 22 с.

7. Самойлович А. А. Дотримання прав людини і громадянина в Україні під час воєнного стану. Problems of science and practice, tasks and ways to solve them: Proceedings of the XX International Scientific and Practical Conference (Warsaw, May 24-27, 2022). Warsaw, Poland, 2022. P. 289-290.

8. Чулінда Л. І. Порушення прав людини під час війни в Україні. Legal sciences. Modern problem of science. 2022. С. 269-271.

9. Щигельська Г. Воєнні злочини Росії проти цивільного населення у Київській області. Збірник тез II Міжнародної наукової конференції „Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки“, 21-22 квітня. Т. : ФОП Паляниця В.А., 2022. С. 67–69.

10. Лазарюк В. Громадська дипломатія — важлива складова міжнародного колективного опору порушенням прав людини в умовах російсько-української війни. Збірник тез II Міжнародної наукової конференції „Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки“, 21-22 квітня. Т. : ФОП Паляниця В.А., 2022. С. 80–82.

Головань Тетяна Георгіївна,
кандидат юридичних наук, доцент
в.о. декана юридичного факультету,
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ЯК НАПРЯМ ПАРТНЕРСТВА З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Розширення Європейського Союзу призвело до історичних змін політичних, географічних та економічних умов для України та Євросоюзу. Сьогодні Європейський Союз та Україна мають спільний кордон і як безпосередні сусіди будуть посилювати свою політичну та економічну взаємопов'язаність. Розширення дає можливість для України та Європейського Союзу розвивати якомога тісніші відносини, що виходитимуть поза рамки співробітництва до поступової економічної інтеграції та поглиблення політичного співробітництва. Європейський Союз та Україна сповнені рішучості посилити свої відносини та сприяти утвердженню стабільності, безпеки і добробуту. Такий підхід заснований на спільних цінностях, спільній власності та

диференціації. Це сприятиме подальшому зміцненню стратегічного партнерства.

Сьогодні Україна перебуває у фокусі кардинальних змін і є однією з гарячих точок на європейському просторі, де перетворюється сучасність і зароджується нове майбуття світових взаємовідносин.

В умовах соціально-економічних та політико-правових парадигм розвитку суспільства постійно обговорювались питання про необхідність пошуку балансу інтересів між працівником, роботодавцем та державою, адже одним з основних завдань трудового законодавства є створення необхідних умов для досягнення оптимального погодження інтересів сторін трудових відносин та інтересів держави. Важливу думку з цього приводу висловив О. І. Процевський, який, зазначив: «Трудове право не може виступати інструментом забезпечення ефективності економіки. Його завдання - узгодження цілей економічного процвітання та захист особистості, прав і свобод».

Діюче трудове українське законодавство вже давно потребує комплексного вдосконалення.

До початку широкомасштабного воєнного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року Верховна Рада України розпочала адаптацію трудового законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Цей процес був зумовлений не лише цивілізаційним вибором нашої держави стати членом Європейського Союзу, але й необхідністю забезпечити всебічний захист інтересів суб'єктів трудових правовідносин в ринкових умовах незалежної України.

Наразі перед Верховною Радою України стоїть питання не лише щодо пристосування норм законодавства про працю в Україні до кращих європейських зразків, але і щодо його актуалізації відповідно до викликів воєнного часу.

Так, з 24 лютого 2022 року Верховна Рада України прийняла низку нових Законів, забезпечивши, зокрема, захист прав працівників та роботодавців в умовах війни, можливість працездатного населення перекваліфікувати свою діяльність відповідно до наявних вакансій на ринку праці, а також спростивши отримання громадянами допомоги по безробіттю.

Зокрема, Верховною радою України був прийнятий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» №2136-ІХ від 15 березня 2022 року, який визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану". У Законі зазначено, що на період дії воєнного

стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачені статтями 43, 44 Конституції України; не застосовуються норми законодавства про працю в частині відносин, врегульованих цим законом.

Відповідно до ст.5 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» №2136-IX від 15 березня 2022 року у період дії воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки.

Отже, нормою закону обмежується дія частини третьої статті 40 Кодексу законів про працю України, відповідно до якої не допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період його тимчасової непрацездатності (крім звільнення за пунктом 5 цієї статті), а також у період перебування працівника у відпустці.

Зазначена норма є однією із числа тих, які привертають до себе увагу практикуючих юристів з точки зору їх практичної реалізації та попередження можливих зловживань з боку роботодавців.

В умовах збройного конфлікту працівники є однією з вразливих категорій. Права і свободи працівників можуть зазнавати численних порушень. Саме тому питання створення необхідних умов для досягнення оптимального погодження інтересів сторін трудових відносин та інтересів держави є найбільш актуальними. Для ефективного забезпечення прав і свобод одного лише вдосконалення законодавства недостатньо. Держава повинна здійснювати соціальні функції, створити ефективні механізми захисту прав і свобод працівників, особливо в умовах збройного конфлікту.

Дієве сучасне забезпечення прав, свобод людини та їх гарантій не може існувати без реалізації соціального діалогу. Саме соціальний діалог є засобом досягнення взаємовигідного балансу інтересів працівників та роботодавців, сприяє підвищенню довіри до держави та влади, допомагає досягти соціальної стабільності в державі.

Низькі показники ефективності соціальної політики в Україні стали поштовхом у напрямі впровадження соціального діалогу. Слід зауважити, що з розвитком держави, реформуванням влади та визначенням пріоритетів на приведення всіх сфер держави до європейських стандартів, коло проблемних питань, які можуть бути вирішені за допомогою

соціального діалогу постійно розширюється. Все це обумовлює своєчасність та важливість проведення наукових досліджень в цій сфері.

В умовах воєнного стану соціальний діалог залишається важливим чинником у прийнятті рішень в умовах воєнного стану. Заступник Міністра економіки з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, заступник Співголови Національної ради від сторони органів виконавчої влади, член Президії Національної ради Ігор Дядюра наголосив на важливості дотримання балансу інтересів держави, бізнесу та громадськості, особливо під час війни. Спільна робота в умовах соціального діалогу вкрай необхідна, щоб всебічно пропрацювати усі ризики, які ставить перед нами війна. Так, важливим є питання відновлення української економіки, яка має бути трансформована для швидшої інтеграції у європейське економічне середовище. Щоб прийняті рішення були зваженими і дієвими, Уряд, підприємці та громадяни мають активізувати співпрацю”.

Погоджуючись із Давидюк О.О., можна сказати, що на сьогоднішній день «практично за всіма найважливішими соціальними показниками світового цивілізаційного розвитку Україна впритул наблизилась до небезпечної межі: основні соціальні ризики – бідність, майнова диференціація населення, відчуженість значної кількості громадян від суспільного життя, звуження їх доступу до освіти, медицини і культури – досягли масштабів, які можуть становити реальну загрозу національній безпеці держави. У цілому аналіз ефективності вітчизняної моделі соціального діалогу в Україні свідчить про наявність комплексу проблем, що є актуальними як для суспільства, так і для держави».

В нашій державі соціальний діалог на національному, галузевому, територіальному, місцевому і локальному рівнях перебуває в стадії становлення. Сформована за роки незалежності України правова та організаційна база не забезпечує бажаного ефекту соціального діалогу щодо визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень його сторонами, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин.

В цілому належна увага до питань ефективності соціального діалогу, а особливо в умовах воєнного стану, має, без перебільшення, велике значення. Адже це дозволить досягти мети, соціальний діалог стане дієвим інструментом розвитку соціально-трудова відносин, дозволить запобігати появі та ефективно вирішувати вже існуюче широке коло проблем у сфері праці. В подальшому практика соціального діалогу має долати межі вирішення суто трудових відносин і конфліктів. У цьому сенсі, йдеться про перспективи наповнення державної політики ідеологією

соціального партнерства, та, безумовно, практичною реалізацією положень Закону України «Про соціальний діалог в Україні».

Гончаров Микола Вікторович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУТНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Питання сутності інформаційної безпеки в умовах розвитку сучасного суспільства є одним із головним для України, яке тісно пов'язано з вирішенням таких питань як захист суверенітету і територіальної цілісності країни, забезпеченням її економічної безпеки, тому що рівень інформаційної безпеки активно впливає на стан політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки держави.

На теперішній час сутність інформаційної безпеки в Україні полягає у здатності нашої країни захищати національні економічні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також спроможності національної економіки зберігати й поновлювати процес суспільного відтворення.

Наша країна повністю включена в процеси інформатизації суспільства і формування єдиного світового інформаційного ринку. Інформаційний фактор має певне значення у процесі формування і становленні основних інститутів влади, у поданні та відстоюванні інтересів держави. Важливе значення у цьому спектрі суспільних відносин займають проблеми сутності інформаційної безпеки та формування якісної системи інформаційної безпеки, яка б могла відповідати сучасним вимогам та нагальним потребам України [1, с. 17].

Останні два десятиліття характеризуються інтенсивним вивченням даної галузі, але в той же час спостерігається відсутність єдиної наукової концепції щодо сутності інформаційної безпеки в Україні.

Дослідження проблем сутності інформаційної безпеки будуються на вивченні загально-методологічних основ процесу інформаційної безпеки, закономірностей розвитку інформаційного життя суспільства, шляхів и способів використання інформаційної сфери для реалізації основних завдань держави.

У системі національної безпеки держави основне місце займає інформаційна безпека, під якою зазвичай розуміється стан відсутності інформаційних небезпек і загроз, або в разі їх наявності, стан стійкості основних сфер життєдіяльності.

Переважає більшість сучасних дослідників характеризують інформаційну безпеку як стан захищеності інформаційного середовища, що відповідає інтересам держави, за якого забезпечується формування, використання і можливості розвитку незалежно від дії внутрішніх і зовнішніх інформаційних небезпек і загроз.

У той же час, під інформаційною безпекою доречно розуміти певну групу суспільних відносин, що виникають в процесі захисту конституційних прав і свобод людини, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх небезпек і загроз в інформаційній сфері.

Також слід зазначити на те, що важливою ознакою інформаційної безпеки, на думку Н. С. Мороз, є її динамічність, оскільки вона, в широкому сенсі, являє собою забезпечення стабільності та розвитку інформаційної сфери, яка постійно змінюється через різні потреб учасників інформаційних відносин [7, с. 136].

Інформаційна безпека, за визначенням Б. О. Кормича, виступає як захист зазначених законом правил, за якими виникають інформаційні процеси в країні, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства та держави [8, с. 89].

Інформаційна безпека України, на думку І. Громико, Т. Саханчук, – це охорона державних інтересів, за якої забезпечується запобігання, виявлення і нейтралізація внутрішніх та зовнішніх інформаційних небезпек і загроз, захист інформаційного суверенітету держави і безпечний розвиток міжнародного інформаційного співробітництва [9, с. 130–134].

В. С. Цимбалюк характеризує інформаційну безпеку як стан інформації, в якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації [10, с. 204].

С. С. Єсімов вказує, що суть інституту інформаційної безпеки в системі інформаційного права полягає в здійсненні правових, організаційних, технічних заходів, що забезпечують безпеку всіх складових інформаційно-комунікаційного комплексу держави, системи

інформаційних ресурсів, інформаційно-комунікаційної інфраструктури, науково-технічного та виробничого комплексу інформаційної індустрії, ринку інформаційної продукції та послуг, системи масової інформаційної освіти, просвіти та підготовки професійних кадрів для інформаційної сфери. окремих організацій та кожної людини [11, с. 75].

Р. А. Калюжний розуміє під інформаційною безпекою такий вид суспільних інформаційних правових відносин щодо створення, допомоги, охорони та захисту необхідних для людини, суспільства і держави безпечних умов функціонування [12, с. 234–244].

Слід відмітити, що на теперішній час у наукових працях досі відсутня єдина концепція щодо зміст поняття «інформаційна безпека», а також не підготовлено єдиного методологічного погляду до сутності інформаційної безпеки.

Дослідження сутності інформаційної безпеки України пов'язане з формуванням якісної системи інформаційної безпеки, що відповідатиме сучасним вимогам нашої держави [13].

Встановлення належного рівня інформаційної безпеки є необхідною умовою розвитку інформаційного суспільства. Державна політика в сфері інформаційної безпеки повинна будуватися на наукових і методологічних дослідженнях, систематизованих і об'єднаних в єдину концепцію.

У багатьох наукових працях з питань інформаційної безпеки цілями державної політики України у сфері інформаційної безпеки є: захист інформаційного суверенітету держави в сучасних умовах глобалізації; забезпечення інформаційної достатності для прийняття рішень органами влади, суб'єктами господарювання та громадянами; реалізація конституційних прав і законних інтересів людини, суспільства й держави в інформаційній сфері тощо.

Інформаційна безпека в країні повинна забезпечуватися проведенням єдиної державної політики в інформаційній сфері, виваженою системою заходів економічного, політичного, соціального й організаційного характеру, реальних загрозам та небезпекам національних інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері. Тому, виникає необхідність ґрунтовного вивчення праць науковців та дослідників із зазначеної теми для розробки ефективної системи інформаційної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ніщименко О. А. Інформаційна безпека України на сучасному етапі розвитку держави і суспільства // *Наше право*. 2016. № 1. С. 17–23.
2. Нашинець-Наумова А. Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 168 с.

3. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика. Київ: Едельвейс, 2014. 497 с.
4. Дзьобань О. П., Панфілов О. Ю., Чемчекаленко Р. А. Методологічний контекст дослідження проблеми інформаційної безпеки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 2. С. 171–180.
5. Золотар О. О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 446 с.
6. Заярний О. А. Правове забезпечення розвитку інформаційної сфери України: адміністративно-деліктний аспект: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 700 с.
7. Мороз Н. С. Сутність інформації в контексті загальних принципів інформаційної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2016. № 845. С. 137–142.
8. Кормич Б. А. Інформаційна безпека : організаційно-правові основи : навчальний посібник. К. : Кондор, 2004. 382 с.
9. Громико І., Саханчук Т. Державна домінантність визначення інформаційної безпеки України в умовах протидії загрозам // *Право України*. 2008. № 8. С. 130–134.
10. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : монографія. Київ: Освіта України, 2010. 388 с.
11. Єсімов С. С. Шляхи удосконалення нормативно-правового регулювання в сфері інформаційної безпеки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 73–76.
12. Калюжний Р. А. Інформаційне право України: концептуальні основи формування // *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. №3(6). 2001. С. 234–244.
13. Гончаров М. В. Сутність інформаційної безпеки в умовах розвитку сучасного суспільства // *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 4. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2022-4-8004>

Горінов П.В.,
кандидат юридичних наук,
перший заступник директора з науково-дослідної роботи,
Державного інституту сімейної та молодіжної політики,
Філик Н.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Право інтелектуальної власності є однією із базових інститутів цивільного права, що забезпечує правову охорону та захист прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини. Належне правове регулювання цієї галузі має велике значення для країни, яка планує відновлювати свою економіку та інфраструктуру у повоєнний період із використанням міжнародних новітніх технологій в технічній, інформаційній, архітектурній та інших творчих сферах. Крім того, як раніше було заявлено, що «одним із найважливіших напрямків стратегії інтеграції України до Європейського Союзу та світового співтовариства в цілому є вдосконалення національної системи захисту прав інтелектуальної власності взагалі»[2]. Відповідно, належної форми захисту прав на об'єкти права інтелектуальної власності потребують як питання організаційно-правової охорони інтелектуальної власності, розпорядження майновими права суб'єктів права інтелектуальної власності, так і питання механізмів захисту особистих не майнових та майнових прав суб'єктів інтелектуальної власності.

Важливість питання належного захисту прав полягає в тому, що «вже кілька років поспіль Україну віднесли до найбільших піратських країн світу. Україна, як і в минулому році, залишається в списку Priority Watch List разом із ще 11 країнами. Про це йдеться в щорічному звіті Special 301 Торгового представництва США, присвяченого захисту прав інтелектуальної власності в світі. Цей статус не набагато краще, ніж Priority Foreign Country, але все ще сигналізує про недостатній рівень захисту інтелектуальної власності в країні»[3]. Можемо відзначити, що на даний момент було проведено значну роботу щодо реформування інституційної системи охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Це і наукові заходи, тренінги, співпраця в галузі вдосконалення законодавства, експертна допомога за участю міжнародних організацій. Так, в результаті такої співпраці 1 червня 2016 року було започатковано Концепцію реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, яку у 2019 році було посилено Національною стратегією розвитку сфери інтелектуальної власності. Відповідно, ці документи поклали початок інституційної реформи інтелектуальної власності. В подальшому, зусилля фахівців були спрямовані на систему захисту прав інтелектуальної власності та її реформування.

Сьогодні систему організації охорони інтелектуальної власності становить Національний орган інтелектуальної власності України (НОІВ) та Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства

України. В результаті проведених інституціональних змін виникли певні проблеми щодо розподілу компетенцій між НОІВ і «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент), про що неодноразово було відзначено в експертному середовищі, тому Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 13.10.2020 року № 1267-р «Про Національний орган інтелектуальної власності» визначив, що Укрпатент виконує функції Національного органу інтелектуальної власності. Відповідно, «з делегуванням Укрпатенту функцій НОІВ відбулося формальне завершення інституційної реформи сфери інтелектуальної власності»[4].

Паралельно проводиться судова реформа щодо вдосконалення спеціального законодавства в зазначеній сфері. Так, Указом Президента України від 29.09.2017 року було утворено Вищий суд з питань інтелектуальної власності, проте станом на травень 2022 року даний судовий орган так і не функціонує, а «ситуація із захистом прав інтелектуальної власності в Україні дійшла до критичної межі. Наша держава, на думку *Тарасенко Т.*, – має негативну міжнародну оцінку стану справ у цій сфері. П'ятий рік чекаємо на утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Діяльність нового Національного органу інтелектуальної власності виявилася зовсім не такою, як було передбачено прийнятим два роки тому Законом № 703-ІХ. Виходить, що у сфері захисту прав інтелектуальної власності ми не розвиваємось, а тупцюємо на одному місці. Як результат, Україну не сприймають як надійного партнера, а інвестиції у високотехнологічні галузі просто не йдуть. Тож виявляється, що Україна з 2016 року не в змозі завершити реформу сфери прав інтелектуальної власності»[5]. Для цього, на думку фахівців в галузі інтелектуальної власності, існує потреба в прийнятті спеціального закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», який би визначив основні засади організації та діяльності даної судової інституції. Поряд з тим, голова ІР комітету НААУ М. Потоцький вважає, що «навіть ухвалення такого закону не вирішує всіх проблем. Варто пам'ятати про цілі, яких ми прагнемо досягти, створюючи спеціалізований суд: розв'язати проблему конфлікту різних видів юрисдикції та уніфікації практики застосування судами законодавства про інтелектуальну власність; скоротити строки розгляду цих спорів; покращити кадрову забезпечення; забезпечити адекватне застосування способів захисту прав до специфічних правовідносин у цій сфері»[4].

Отже, усе вищевикладене свідчить про нагальну потребу підвищення рівня довіри міжнародних партнерів до інституту судового захисту інтелектуальної власності, а саме до спеціалізованого судового органу яким є Вищий суд з питань інтелектуальної власності шляхом належного регулювання його правового статусу.

Проте, слід відзначити, що є і позитивний досвід у сфері спеціального правового режиму для галузі розробки програмного

забезпечення – це формування законодавства про «Дія City» та створення Президентського університету з ухилом на технічний напрямок. Загальновідомо, що українська галузь розробки програмного забезпечення переважно орієнтована за кордон – за підрахунками офісу BRDO експорт комп'ютерних послуг у 2020 році перевищив 5 мільярдів доларів. Вважаємо, що ініціатива Президента України по створенню Президентського університету, де будуть готувати спеціалістів у сферах інформаційних технологій, кібербезпеки, штучного інтелекту, нанотехнологій, аерокосмічних, енергетичних технологій, біотехнології[6] є гарною ініціативою держави в цьому напрямку, яка була започаткована до війни, але матиме особливу актуальність у повоєнний період.

Сьогодні, в середовищі фахівців та законотворців був відпрацьований підхід до змін законодавства та планувалось прийняття до розгляду ряду необхідних для ефективного судового захисту правових актів та вдосконалення існуючих нормативно-правових актів. Проте, через військові дії питання реформування законодавства в сфері інтелектуальної власності було дещо призупинено, але найближчим часом виникне потреба повернення до тематики правового регулювання інтелектуальної власності. Така актуальність обумовлюється тим, що реформа інтелектуальної власності є важливою в контексті післявоєнного відновлення України, адже ми будемо відновлювати Україну на основі новітніх напрацювань в галузі технологій штучного інтелекту; архітектурній діяльності, технічних досягнень, в безпекових питаннях – ми повинні вдосконалювати систему правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, як сфери яка дасть можливість залучити інтелектуальні ресурси та інвестиції для відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості. Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141.
2. Філик Н., Омельченко Г. Комп'ютерна програма як об'єкт авторського права: проблеми правової охорони. Юридичний вісник. Цивільне і трудове право. 2016. № 2 (39). С. 130–137.
3. Геннадій Андросук. Україна знову серед найбільш піратських країн світу: ефект реформ. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/ukrayina-znovu-sered-naybilsh-piratskih-krayin-svitu-efekt-reform.html>
4. М. Потоцький Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», який би визначив засади його організації та діяльності, спеціальні вимоги до суддів та гарантії їх діяльності. URL: <https://zib.com.ua/ua/147073.html>
5. Тарасенко Т. 2022-й має стати роком інтелектуальної власності для парламенту. URL: <https://pravo.ua/2022-i-maie-staty-rokom-intelektualnoi-vlasnosti-dlia-parlamentu/>

6. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Філик Н. В. Формування молодіжної політики в умовах демографічних викликів сучасної України. С. 27-35.

Гришко Інна Андріївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Менів Любов Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАВОВА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У важкий та скрутний період, коли в країні йде війна, зазнає збитків, навіть, економіка. Адже чимало підприємців закривають свій бізнес, скорочується кількість експорту та імпорту, ті хто продовжують працювати, за часту, переходять на неповний робочий день або ж відправляють своїх працівників у відпустки без збереження заробітної плати, підприємства втрачають власне майно та можуть обмежувати обсяги виробництва.

Проте, варто наголосити, що незважаючи на ситуацію потрібно боротися і на економічному фронті. Адже війна вартує Україні великих збитків, а кошти нашій країні необхідні, не лише для забезпечення оборони, а й в майбутньому для відновлення інфраструктури. Створення умов для діяльності бізнесу в воєнний час, дає можливість, що державний бюджет, нашої країни, буде наповнюватися.

Тому відбулося запровадження ряд ініціатив, що стосуються підтримки підприємництва в час війни. Дані зміни передбачають дещо спрощені вимоги до ведення бізнесу, щоб він міг функціонувати.

15 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» №7137-д. Відповідний закон передбачає:

1. можливості фізичним особам-підприємцям та юридичним особам з оборотом до 10 млрд грн сплачувати єдиний податок з обороту в обсязі 2% за правилами, встановленими для 3-ї групи платників єдиного податку, тобто із звільненням від податку на прибуток, ПДВ та інших платежів;

2. для фізичних осіб-підприємців 1-ї та 2-ї груп сплата єдиного податку є добровільною;

3. визначення особливостей нарахування окремих податків та зборів в умовах воєнного стану, зокрема ЄСВ, плати за землю, екологічного податку;

4. зменшення ПДВ до 7% та звільнення від акцизу з пального;

5. звільнення споживачів від відповідальності перед кредитором за прострочення виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит;

6. звільнення від оподаткування ПДФО допомоги постраждалим від військової агресії Російської Федерації;

7. зупинення дії норм, які надавали право іпотекодержателю виселяти з іпотечного житла його мешканців, набувати право власності на предмет іпотеки, або продавати його[1].

Також зараз працює державна платформа «Дія.Бізнес», що має окремий розділ з урядовими й приватними програмами підтримки бізнесу в умовах війни. В зазначеній платформі йде мова про:

- Урядову програму підтримки працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Програмою передбачена компенсація роботодавцям витрат на зарплату працевлаштованих внутрішньо переміщених осіб у розмірі 6,5 тис грн. за кожного такого працівника протягом двох місяців;

- Тимчасове переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів – для підприємств, які подадуть заявку, будуть створені умови для забезпечення безкоштовного переїзду до міста тимчасового переміщення;

- Кредитування підприємств за програмою «5-7-9%». Уряд надає можливість отримати кредит до 60 млн грн. будь-якому українському підприємству під 0% на час воєнного стану за програмою «5-7-9%»;

- Податкові нововведення тощо[2].

Що ж стосується роботодавця та робітників, тобто їхніх трудових відносин, то їх теж торкнулися зміни, 15 березня Верховна Рада ухвалила законопроект №7160, який дещо спростив трудові відносини. Наразі роботодавець може підписувати термінові контракти на період дії воєнного стану, перевести працівника без його згоди на інший вид роботи або звільнити, якщо він тимчасово непрацездатний або перебуває у відпустці (виняток становить декретна відпустка). Також, виходячи з даного закону роботодавець має можливість збільшити робочий час працівників з 40 до 60 годин на тиждень та зменшити вихідних до одного дня.

Крім того, роботодавець може затримати виплати заробітної плати, якщо він доведе, що це пов'язано з активними бойовими діями. Також потрібно зазначити Постанову Кабінету Міністрів №212-р від 11 березня 2022 року, яка надає право юридичним особам здійснювати видаткові

платежі з рахунків, на кошти яких було накладено арешт органами виконавчої служби або приватними виконавцями, виключно на такі цілі: виплата заробітної плати в розмірі не більше 5 мінімальних заробітних плат ($6500 \cdot 5 = 32\,500$ грн) в місяць на одного працівника та сплата податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування.

Слід наголосити також на тому як роботодавці своїм бізнесом можуть допомогти нашій державі. Перш за все, це відновлення свого бізнесу, наскільки це можливо. Вони мають виплачувати заробітну плату та сплачувати податки. Варто намагатися просувати свій бізнес не лише по Україні, а якщо це можливо то, навіть, за кордон.

До того ж, можна допомагати власними ресурсами, до прикладу можна шити одяг, бронежилети, годувати тих кому це потрібно тощо, якщо бізнес в якійсь мірі пов'язаний з такими напрямками діяльності.

Звичайно, пересічний громадянин теж може підтримувати економіку держави. Якщо є можливість і дозволяють умови, варто продовжувати сплачувати свої рахунки (комунальні послуги) та почати робити те, що робили до війни: робити покупки, придбати абонемент у тренажерний зал, ходити до салонів, в кав'ярні тощо, задля того щоб відбувався грошообіг. Можна також підтримувати малий та середній бізнес, купуючи товари місцевого виробника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховна Рада прийняла Закон для забезпечення підтримки громадян та бізнесу в Україні на період воєнного стану URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220552.html> (дата звернення: 23.05.2022)

2. Підтримка бізнесу в умовах війни: URL: <https://business.dii.gov.ua/wartime> (дата звернення: 23.05.2022)

Дідківська Галина Василівна,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри кримінальної юстиції,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

МІЖНАРОДНЕ ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Аналізуючи механізми протидії злочинності та їх ефективність варто зазначити, що на сучасному етапі міжнародні об'єднання на всіх

рівнях мають потужну силу та займають особливе місце у міжнародному суспільстві, оскільки для них характерний досить активний динамічний розвиток у будь яких напрямках, у тому числі і у протидії злочинності. Особливо коли йде мова про справедливі та єдині підходи у визначені політики покарання за військові злочини. Такою організацією на європейському континенті є Європейський Союз, яка здійснює масштабні зміни та докорінно змінює життя усієї європейської спільноти. На сьогодні поряд з ЄС для захисту України постало і інше міжнародне товариство, це такі країни як США, Велика Британія, Японія та багато інших країн. Членство України з Європейським Союзом є пріоритетним завданням сучасної зовнішньо-політичної діяльності України. Але здобуття Україною статусу повноцінного члена ЄС, не зважаючи на військовий стан, потребує виконання певних умов вступу до ЄС. Розвиток відносин у сфері безпеки з як європейськими так і іншими міжнародними оборонними структурами надає можливість для додаткового поглиблення співпраці із ЄС і паралельного посилення обороноздатності для здійснення ефективного протистояння проти злочинних посягань РФ.

Досліджуючи сьогодні питання міжнародного правового забезпечення протидії злочинності, можна зазначити, що у більшості випадків конвенції, що передбачають певні види злочинності тільки торкаються питання екстрадиції, обумовлюючи лише обов'язок розглядати вказані злочини як екстрадиційні, тобто такі, що передбачають екстрадицію особи. Інші конвенції обумовлюють можливість видачі осіб тільки за вчинені діяння, які в них вказані, наприклад, п. 4 ст. 6 Конвенції про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року. Хоча вказані конвенції і містять правові норми, що передбачають екстрадицію особи, але на практиці норми таких конвенцій не застосовуються. Так, дуже часто наводять наприклад, що у постанові Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року № 16 «Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією» вказано, що «крім норм Кримінально-процесуального кодексу України та ст. 10 Кримінального кодексу України питання, пов'язані з обмеженням права особи на свободу пересування й особисту недоторканність (затримання, взяття під варту), регулюються також чинними міжнародними договорами України, зокрема і багатосторонніми спеціальними договорами про протидію окремим видам злочинів. Наприклад, Конвенція Організації Об'єднаних націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року» [1, с.13].

Наступне, стаття 3 Європейської конвенції про припинення тероризму від 27 січня 1977 року вказує на те, що положення усіх договорів і угод про екстрадицію, в тому числі Європейської конвенції про

видачу правопорушників, підлягають перегляду у відносинах між договірними державами в тому випадку, якщо вони не сумісні з цією Конвенцією [2, с. 281].

Варто зазначити, що цими конвенціями не передбачено відповідальність і інші правові механізми щодо злочинів вчинених під час війни.

Хоча стаття 4 Європейської конвенції про припинення тероризму від 27 січня 1977 року вказує на те, «що якщо правопорушення, які вказані в цій Конвенції, не наводяться в договорі чи будьякій конвенції про екстрадицію в якості правопорушення, що спричиняє видачу, таке правопорушення вважається включеним в договори чи конвенції про екстрадицію». В цьому випадку вказана норма конвенції є нормою прямої дії стосовно спеціальних конвенцій чи договорів про екстрадицію. Проте укладання міжнародного договору про екстрадицію не є обов'язковим, оскільки держави-учасниці договорів про боротьбу із злочинами міжнародними характеру, які не мають спеціального екстрадиційного договору, можуть використовувати вказані конвенції як юридичну підставу екстрадиції злочинця. Тому держава, що підписала конвенцію під час здачі ратифікаційної грамоти або інших документів про приєднання до неї, обумовлює можливість застосування даної конвенції як юридичної підстави екстрадиції злочинця. З іншої сторони застосування конвенцій щодо боротьби зі злочинами міжнародного характеру в Україні під час екстрадиції не застосовуються. Нині у деяких двосторонніх договорах, ратифікованих Україною, містяться положення про певні види злочинності які викликають стурбованість міжнародного співтовариства та загрожують міжнародному миру і безпеці людства, передбачені міжнародними конвенціями, що посягають на міжнародний порядок, завдають шкоди державам, організаціям та громадянам [3, с. 380]. Юрисдикція щодо міжнародних злочинів може здійснюватися міжнародним судом, трибуналом або судом зацікавленої держави, а щодо певних видів злочинності які мають міжнародний характер можуть розглядатись судом окремої держави. Наприклад, п. 5 ст. 3 „Підстави відмови у видачі правопорушників” Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про видачу правопорушників від 23 жовтня 2003 року вказує на те, що не вважаються злочинами політичного характеру: «посягання на життя Глави Держави або Глави Уряду іноземної держави, або на життя члена його або її сім'ї; геноцид, воєнні злочини або злочини, вчинені проти миру та безпеки людства; терористичні акти, такі як: – посягання на життя, фізичну безпеку або свободу осіб, які користуються міжнародним захистом, включаючи дипломатів; – взяття заручників або викрадення людей; – посягання на життя людей або проти власності, вчинене із застосуванням бомб, гранат, ракет, мін, вогнепальної зброї, вибухівки або подібних пристроїв; –

незаконне захоплення кораблів та літаків; – замах на вчинення злочинів, зазначених у цій статті, або участь як співвиконавця або співучасника особи, яка вчиняє або намагається вчинити такі злочини; злочини, передбачені міжнародними договорами, чинними для обох сторін» [4].

Вказані злочини є такими злочинами, що передбачають екстрадицію особи. В даному випадку можна говорити про те, що це частина злочинів міжнародного характеру та міжнародних злочинів, що передбачені спеціальними договорами про екстрадицію злочинця [5]. Оскільки на території України вчинення злочинів проти миру та безпеки людства здійснювалося військовими і керівництвом іншої держави постане з часом питання екстрадиції винних осіб.

Варто зазначити, що Європейський Союз з часу утворення своєї структури та функціонування постає яскравим прикладом організації, яка успішно запроваджує та активно реалізуючи свою діяльність у сфері зовнішньої та безпекової політики не тільки у межах ЄС, але і всіма силами і ресурсами допомагає Україні протистояти злочинності на тлі війни з РФ. На цьому Україні, як державі, що претендує здобути статус повноцінного члена в ЄС, міжнародне суспільства рекомендують запровадити та втілити важливі реформи для уніфікації законодавства України відповідно до вимог Європейського Союзу у тому числі і кримінальне законодавство щодо протидії злочинності під час воєнної агресії РФ. Україна досить активно впроваджувала євро інтеграційні процеси ще зі дня незалежності, та поступово розвивала свою нормативно правову базу та інституції відповідно до європейських стандартів у кримінально правовій політиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією : постанова Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року № 16. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 11. С. 13–15.
2. Европейская конвенция о пресечении терроризма от 27 января 1977 года (извлечение). *Международно-правовые аспекты экстрадиции* : сб. М 43 документов. М. Юрид. лит., 2000. С. 280–286.
3. Шалгунова С.А., Березняк В.С. Проблемні питання правового визначення терміна «екстрадиція». *Науковий вісник Юридичної академії МВС : зб. наук. праць*. 2005. № 3 (22). С. 380–387.
4. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про видачу правопорушників від 23 жовтня 2003 року URL: <http://www.rada.gov.ua/>.
5. Договір між Україною та Китайською Народною Республікою про екстрадицію 1998 року. Україна. Закони. Міжнародні договори

України про правову допомогу : офіційне видання. Ужгород : ІВА, 2000.
С. 365–371.

Вікторівна,

Дем'яненко

Софія

здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Менів Любов Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно ст.45 Конституції України кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час [1].

Отже, час відпочинку – це час протягом якого працівник є вільним від виконання трудових обов'язків і вправі використовувати його на власний розсуд. На цей час працівник може відлучатися з місця роботи.

Правове регулювання часу відпочинку здійснюється Конституцією України, Кодексом законів про працю України, Законом України «Про відпустки», Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Списків виробництв, робіт, цехів, професій і посад, зайнятість працівників в яких дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами праці та за особливий характер праці», іншими законами та нормативно-правовими актами України. На міжнародному рівні право на відпочинок закріплено такими нормативними документами як Загальна декларація прав людини 1948 року (ст. 24), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (ст. 7) (1966), Європейська соціальна хартія (ст. 2), Хартія співтовариства про основні соціальні права працівників (1989) (п. 8).

Актуальність даної роботи полягає в тому, що з вторгненням Російської Федерації на територію України, введенням військового стану багато підприємств, установ та організацій втратили реальну можливість нормально функціонувати. В зв'язку з цим було прийнято Закон України

№ 2136-ІХ "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану", що набув чинності 24 березня 2022 року [2]. Цей Закон діє протягом воєнного стану. Згідно з цим Законом у період дії воєнного стану не застосовуються норми статті 53 (тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів), частини першої статті 65, частин третьої - п'ятої статті 67 та статей 71-73 (святкові і неробочі дні) Кодексу законів про працю України.

З цього виходить що працівник може залучатися до роботи у вихідний день, без права на способи компенсації за роботу у вихідний день, передбачені статтею 72 КЗпП. У разі роботи працівника у вихідний день оплата здійснюється за фактично виконану роботу як у робочий день.

До прийняття вищезазначеного Закону нормальна тривалість робочого часу працівників не могла перевищувати 40 годин на тиждень, однак тривалість робочого часу працівників у період воєнного стану не може перевищувати 60 годин на тиждень.

Згідно ст.6 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» п'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем за рішенням військового командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення).

Ст.70 КЗПП встановлювала, що тривалість щотижневого безперервного відпочинку повинна бути не менш як сорок дві години, наразі тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин.

У період дії воєнного стану щорічна основна оплачувана відпустка надається працівникам тривалістю 24 календарні дні. Відмінність полягає в тому, що ст. 6 Закону про відпустки встановлює й інші варіанти, за якими для деяких категорій працівників щорічна основна відпустка становить більший розмір. Положення ст.54 КЗПП, які встановлювали, що при роботі в нічний час встановлена тривалість роботи (зміни) скорочується на одну годину, у період дії воєнного стану не діють.

У період дії воєнного стану не залучаються до роботи в нічний час без їх згоди: вагітні жінки і жінки, які мають дитину віком до одного року, особи з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота. Отже, право працювати в нічний час отримали також неповнолітні та жінки які мають дитину більше одного року (раніше – три роки).

За ст. 26 Закону України "Про відпустки" за сімейними обставинами та з інших причин працівнику могла надаватися відпустка без збереження заробітної плати на термін, обумовлений угодою між працівником та власником або уповноваженим ним органом, але не більше 15 календарних днів на рік [3]. Протягом періоду дії воєнного стану роботодавець на прохання працівника може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку, встановленого цією

статтею. У період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури. Віднесення об'єктів до критичної інфраструктури врегульовано ст.8 ЗУ «Про критичну інфраструктуру» [4].

Отже, можна зробити висновок що в умовах сьогодення основою правового регулювання часу відпочинку є Закон України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану", який приводить у відповідність норми Кодексу законів про працю до вимог сучасних трудових відносин та забезпечує їх дієвість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

3. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР : станом на 2 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

4. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

Динюк Анна Анатоліївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Менів Любов Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану та масштабна військова агресія Російської Федерації вплинула на всі сфери життя українців, не стали виключенням і трудові відносини.

Тож законодавець мав реагувати невідкладно та пристосовувати трудове законодавство до найскладніших умов, для збереження можливості забезпечувати роботу підприємств, зайнятість населення та підтримку економіки.

24 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1], який сьогодні визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану.

Зміни торкнулися різних аспектів регулювання трудових відносин. Розглянемо окремі новації трудового законодавства: 1) особливості укладення трудового договору; 2) особливості переведення та зміни істотних умов праці; 3) розірвання трудового договору; 4) встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку; 5) оплата праці; 6) відпустки; 7) призупинення трудового договору.

Відповідно до статті 24 КЗпП України трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі та додержання письмової форми, в певних випадках, є обов'язковим [2]. Проте у період дії воєнного стану відповідно до статті 2 Закону сторони за згодою визначають форму трудового договору. Щодо випробувального терміну, то при укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників, в той час, як стаття 26 КЗпП України закріплює вичерпний перелік осіб, яким випробування не встановлюється при прийнятті на роботу.

Крім цього, з метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, роботодавець може укладати з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника.

У період дії воєнного стану роботодавець відповідно до статті 4 Закону має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним

життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою.

Для здійснення такого переведення з ініціативи роботодавця мають бути дотримані наступні умови:

1) переведення здійснюється виключно для виконання робіт, спрямованих на відвернення або ліквідацію наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей;

2) переведення не здійснюється в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії (для переведення в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії необхідна згода працівника);

3) оплата праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою.

У період дії воєнного стану норми частини третьої статті 32 КЗпП України та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються.

Відповідно до статті 4 Закону у зв'язку з веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я працівника він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві (крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури). Тобто, працівник може розірвати (за певних умов) трудовий договір без двотижневого строку попередження.

Крім того, у період дії воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки. За звичайних умов ст. 40 КЗпП України, не допускає звільнення працівника з ініціативи роботодавця в період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці.

Нормальна тривалість робочого часу працівників у період воєнного стану відповідно до статті 6 Закону не може перевищувати 60 годин на тиждень, а скорочена тривалість робочого часу не може перевищувати 50 годин на тиждень. В той час, як у статті 50 КЗпП України, закріплено нормальну тривалість робочого часу - 40 годин, а скорочена тривалість робочого часу 24-36 годин, для окремих категорій працівників. Варто врахувати, що збільшення на період воєнного стану нормальної тривалості

робочого часу до 60 годин на тиждень є правом, а не обов'язком роботодавця.

У зв'язку з вищевикладеним, вважаємо, що таке збільшення повинно бути обґрунтованим перш за все потребою ефективної діяльності відповідного підприємства, установи, організації в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення.

На період дії воєнного стану не застосовуються норми КЗпП України щодо тривалості роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів та стосовно святкових і неробочих днів.

У разі неможливості виплати заробітної плати через воєнні дії у статті 10 Закону зазначається, що виплата заробітної плати може бути призупинена, до моменту відновлення можливості підприємства здійснювати основну діяльність. Також роботодавець звільняється від відповідальності щодо порушення строків оплати праці, якщо саме він доведе, що таке порушення сталось внаслідок ведення бойових дій чи інших обставин.

Таким чином після усунення вищезгаданих обставин, роботодавець зобов'язаний виконати всі свої зобов'язання перед іншою стороною.

У статті 12 Закону зазначається, що в період дії воєнного стану щорічна основна оплачувана відпустка надається працівникам тривалістю 24 календарні дні. Роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Дія трудового договору може бути призупинена у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи. Відповідно до статті 13 Закону призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин. Відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України. Оскільки призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин, а також виконання інших обов'язків, передбачених трудовим договором, вважаємо, що при призупиненні трудового договору роботодавець повинен продовжувати ведення обліку в частині визначення та фіксації сум заробітної плати та компенсаційних виплат, які були б належні працівникові, якщо такого призупинення не було б.

Отже, можна вважати, що на період дії воєнного стану введено обмеження трудових прав і свобод громадян України, але вони продиктовані умовами війни і боротьбою України за свою свободу. Можна стверджувати, що норми законодавства про працю, які суперечать

положенням Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», на період дії воєнного стану не застосовуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 22 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022/ed20220422#Text (дата звернення: 23.05.2022).

2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII / Верховна Рада УРСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08> (дата звернення: 23.05.2022).

Донков Сергій Вікторович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
арбітражний керуючий, радник Юридичної фірми «LCF»,
Никигченко Наталія Валеріївна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ

На початку квітня Київщина, Сумщина та Чернігівщина були звільнені від російських окупантів силами ВСУ. Проте на деокупованих територіях тисячі будинків зруйновані або пошкоджені, придатність деяких до використання, хоча вони й не виглядають аварійними, є спірною [1]. На звільнених територіях Київщині руйнування зафіксовано у 35 з 69 територіальних громад. Руйнації зазнали більше 600 об'єктів [2].

За офіційною інформацією, у Харкові обстрілами та бомбардуваннями зруйновано або пошкоджено 3 482 будинки різної форми власності. З них: 2 482 — багатоквартирні будинки, 1000 — житлові кооперативи та приватні будинки [3].

Через застосунок «Дія» було подано біля 100 тисяч заяв про пошкоджене майно громадян України. Загальна кількість пошкоджених об'єктів нерухомості в Україні сягає близько 5000 житлових будинків, 100 підприємств, близько 400 закладів освіти та 150 закладів охорони здоров'я. Станом на 26 квітня загальна сума прямих задокументованих

збитків інфраструктури, тільки на основі публічних джерел, досягла майже \$88 млрд або 2,6 трлн гривень.[4]

Закон України № 2116-IX від 03.03.2022 «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» [5] визначає правові засади примусового вилучення з мотивів суспільної необхідності об'єктів права власності Російської Федерації як держави, яка почала повномасштабну війну проти України, та її резидентів. Визначений в Законі механізм примусового вилучення майна РФ в Україні призначений сформувати одне з основних джерел відшкодування громадянам та бізнесу України від пошкодження їх майна внаслідок збройної агресії РФ.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» №326 від 20.03.2022 [6] затверджено відповідний Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, визначені уповноважені міністерства, відомства та організації, відповідальні за розроблення методик відшкодування збитків, завданих бойовими діями у шестимісячний строк.

Відповідно до Постанови КМУ від 26 березня 2022 р. № 380 «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» [7] затверджений Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації. Порядок передбачає механізм подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене майно до Порталу Дія.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 423 [8] були внесені зміни до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2017 р. № 257 (далі - Порядок). Зазначений Порядок визначає механізм проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва (далі - Об'єкти) з метою оцінки їх відповідності законодавчо встановленим будівельним нормам. Порядок має застосовуватися під час проведення обстеження пошкоджених Об'єктів внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів з метою прийняття рішення про можливість або неможливість подальшої експлуатації Об'єктів та розроблення заходів із їх відновлення.

Відповідно до Порядку, проведення обстежень Об'єктів проводиться на підставі прийняття рішення власника або управителя Об'єкта та за рішенням наступних уповноважених органів: виконавчих

органів відповідних сільських, селищних, міських рад; військових адміністрацій.

Для виконання обстежень об'єктів нерухомості Порядком визначено категорію фахівців з відповідною кваліфікацією відповідальних виконавців окремих видів робіт, пов'язаних із створенням об'єктів архітектури, які пройшли професійну атестацію та мають кваліфікаційний сертифікат на право виконання робіт з обстеження у будівництві об'єктів класу наслідків, що визначені кваліфікаційними вимогами. Інформація про виконавців, що можуть залучатися до проведення обстеження, має міститися в Реєстрі будівельної діяльності, що є компонентом Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва.

Рішення про залучення зазначених фахівців приймається уповноваженим органом залежно від характеру, складності виконання окремих етапів робіт з обстеження, а також специфіки обстеження об'єкта відповідно до методики, затвердженої Мінрегіоном. Результати обстеження відображаються у паспорті об'єкта, який виготовляється з використанням Реєстру будівельної діяльності.

Станом на сьогоднішній день описаний вище Порядок – є одним з перших чітко унормованих підзаконних нормативних актів, які дають розуміння, за якою процедурою та за допомогою яких фахівців буде здійснюватися достатньо складний механізм фіксації, розрахунку та доведення обсягу пошкоджень, які зазнали об'єкти нерухомості внаслідок бойових дій. Зазначений Порядок має стати невід'ємною складовою процедури отримання компенсацій за нанесені окупантами збитки. Очікуємо від Верховної Ради комплексного законодавчого акту, який врегулює процедуру та джерела відшкодування збитків від воєнних дій як для фізичних, так і для юридичних осіб.

З метою правильної акумуляції та документування важливої інформації про злочини ворога створений єдиний ресурс, своєрідний доказовий хаб, з яким працюють всі правоохоронні і державні органи - warcrimes.gov.ua

Міністерство юстиції України та Middleware запустили чат-бот для месенджерів Viber, Telegram, який дозволяє фіксувати злочини проти людства з боку російської федерації під час війни в Україні. Бот збирає повідомлення про порушення прав людини, захоплення, вбивства, знищення, катування, бомбардування та інше. При розробці проекту врахували досвід схожих західних проектів на зразок EyeWitness. Офіційна платформа dokaz.gov.ua. - сайт, на який можна відсилати фото- і відеоматеріали зі злочинами Росії проти українського народу. Цей інформаційний ресурс може бути використано для юридичних осіб.

Єдиний національний портал збору фактів порушення прав людини - <https://humanrights.gov.ua>. Це Міжурядова платформа для збору доказів для захисту та представництва України в Європейському суді з прав

людини та Міжнародному суді ООН. Щоб зафіксувати порушення прав людини та/або скоєний злочин необхідно описати факт порушення прав людини загарбником, долучити наявні докази: фото, відео, документи, інформацію про свідків, жертв події.

Наведений вище перелік нормативно-правових актів та інформаційних ресурсів – не є вичерпаним. Держава та громадські організації продовжують створювати умови для нормативного регулювання механізмів відшкодування збитків, нанесених громадянам та підприємствам України в результаті бойових дій. Вочевидь, встановлені процедури запрацюють повною мірою після нашої перемоги. Проте, фахівці різних галузей економіки та права консолідують свої зусилля для відновлення економіки нашої країни у важкий післявоєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Донков С. Правильний техогляд пошкоджених війною будинків. Чому це важливо? URL: <https://www.unian.ua/society/sergiy-donkov-chim-vazhliivy-pravilniy-tehoglyad-poshkodzhenih-viynoyu-budinkiv-povini-ukrajini-11805480.html>

2. У Київській області зруйновані більше 4 тисяч житлових будинків. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/66102/>.

3. 100 днів оборони Харкова. Війна у цифрах. URL: <https://2day.kh.ua/ua/kharkow/100-dniv-oborony-kharkova-viyna-u-tsyfrakh>.

4. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни, складають \$564-600 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-sumaryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-standovit-88-mlrd/>.

5. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 № 2116-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text/> (дата звернення: 09.06.2022)

6. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 №326 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text/> (дата звернення: 09.06.2022)

7. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2022 р. № 380 // База даних «Урядовий портал» / ВР України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zbir-obrobku-ta-oblik-informaciyi-pro>

poshkodzhene-ta-znishchene-neruhome-majno-vnaslidok-bojovih-dij-terroristichnih-aktiv-diversij-sprichinenih-vijskovoyu-agresiyeyu-380 (дата звернення: 09.06.2022)

8. Про внесення змін до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 423 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.06.2022)

Дудник Вікторія Миколаївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Мацелик Тетяна Олександрівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПОГАШЕННЯ ПОДАТКОВОГО БОРГУ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Податкові надходження є вагомим джерелом наповнення бюджету, а сфера оподаткування в цілому забезпечує сталий розвиток нашої держави. Проте реалії сьогодення, а саме введення воєнного стану, внесли зміни в усі сфери життя, не виключенням є податкова система України, адже у такій ситуації стабільне податкове надходження є запорукою повноцінного функціонування держави в умовах війни. Не менш важливе значення має складний за своєю суттю економіко-правовий механізм – податковий борг та процедура його погашення, який має суттєвий вплив на податкову систему в даний період часу.

Для визначення основних аспектів погашення податкового боргу в умовах воєнного стану необхідно визначити сутність податкового боргу в цілому. В чинному законодавстві, а саме в п. 14.1.175., ст. 14 Податкового кодексу України (далі ПКУ), зазначено, податковий борг – це сума узгодженого грошового зобов'язання, не сплаченого платником податків у встановлений цим Кодексом строк, та непогашеної пені, нарахованої у порядку, визначеному цим Кодексом [1]. Виникнення податкового боргу є результатом протиправних дій платників податків, які мають на меті ухилення від сплати податків або через настання об'єктивні обставини, наприклад форс-мажор.

Процедура погашення податкового боргу регулюється Главою 9 ПКУ та нормами адміністративного законодавства. Дана процедура передбачає сукупність взаємопов'язаних і послідовних дій, які реалізуються уповноваженими контролюючими органами і мають на меті погашення податкового боргу. Податковий борг може бути погашено як самим платником податків, так і в результаті процесуальних дій органів стягнення.

До джерел погашення податкового боргу платника податків належать власні кошти, включаючи ті, що отримані від продажу товарів або майна, випуску цінних паперів, кошти, отримані як кредит або позика, також за рахунок надміру сплачених сум такого платежу або за рахунок помилково та/або надміру сплачених сум з інших платежів та інші джерела, передбачені ПКУ.

Погашення податкового боргу здійснюється на загальних підставах і шляхом застосування заходів, визначених ПКУ. Проте 24 лютого 2022 року з введенням воєнного стану відбулися певні зміни як в оподаткуванні загалом, так і в процедурі погашення податкового боргу. З огляду на військову агресію РФ проти України можливості платників податків повноцінно виконувати свої податкові зобов'язання в певній мірі обмежені, передбачено особливі умови оподаткування, що сприятимуть адаптації економіки України в умовах воєнного стану з дотриманням прав платників податків та забезпеченням бюджетів податковими надходженнями.

Торгово-промислова палата України зазначила, що введення воєнного стану в результаті прояву військової агресії РФ проти України є форс-мажорними обставинами. Відповідно до пп. 101.2.4 п.101.2 ст. 101 ПКУ, податковий борг платника податків, що виник внаслідок обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин), вважається безнадійним. Згідно з п. 101.1 ПКУ, списанню підлягає безнадійний податковий борг, у тому числі пеня та штрафні санкції, нараховані на такий податковий борг [1]. Тобто якщо через форс-мажорні обставини платник податків несвоєчасно подав податкову звітність або вчинив інші дії, пов'язані з несплатою податків, в результаті яких наступає застосування штрафних санкцій і надалі виникає податковий борг – такий борг визнається безнадійним і буде списаний у відповідності з податковим законодавством.

Податкова застава є одним із найбільш застосовуваних заходів погашення податкового боргу. Як зазначає С. М. Греца, податкова застава – спосіб забезпечення сплати платником податків грошового зобов'язання та пені, не сплачених таким платником у строк, визначений законом. У разі невиконання платником податків грошового зобов'язання, забезпеченого податковою заставою, податковий орган звертає стягнення на майно такого платника, що є предметом податкової застави [2, с. 90].

У зв'язку з введенням воєнного стану також змінено умови використання майна, яке знаходиться в податковій заставі. Відповідно до п. 69.2 ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», майно платника податків звільняється з податкової застави з дня отримання рішення керівника військово-цивільної адміністрації про вилучення майна без застосування вимог статті 92 ПКУ [3]. Тобто майно, що перебуває у податковій заставі, може бути вилучено без попередньої згоди контролюючого органу на користь держави. Слід зазначити, що у даному випадку розглядаються два варіанти вилучення: безоплатне і, відповідно, оплатне. На нашу думку, вищевказані зміни є недосконалими та потребують коригування. Тому що, у випадку оплатного вилучення майна, платник податків спрямовує отримані кошти на погашення податкового боргу, а у випадку безоплатного вилучення – на суб'єкта покладається подвійний тягар, адже його позбавили майна, у вартість якого він міг сплатити податковий борг, а податковий борг також у будь-якому разі необхідно буде сплатити, тобто у особи вилучили фактичне джерело погашення боргу.

Посилаючись на вищевикладену інформацію, можемо стверджувати, якщо майно платника податків потрапило у податкову заставу у зв'язку з введенням воєнного стану – таке майно може бути звільнено з податкової застави, у зв'язку з визнанням податкового боргу як безнадійного [1].

Отже, ми дослідили правову природу процедури погашення податкового боргу в умовах воєнного стану, визначили основні аспекти здійснення такої діяльності з урахуванням відповідних змін. Податкова система України адаптується до нових реалій сьогодення, щоб забезпечити стабільне наповнення бюджетів та зменшення податкового навантаження на платників податків. Внесення змін до положень щодо погашення податкового боргу є прикладом такої адаптації. Проте, враховуючи, що досліджене нами питання виникло достатньо нещодавно, а на практиці виникають процедурні неузгодження, вважаємо за необхідне здійснити більш розгорнутий аналіз погашення податкового боргу в період дії воєнного стану, доопрацювати основні аспекти та внести зміни у чинне законодавство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 22.04.2022).
2. Греца С.М. Податкова застава як спосіб забезпечення виконання конституційного обов'язку зі сплати податків. Часопис Київського університету права. Вип. 4. 2020. С. 89-92.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 26.04.2022).

Дудник Вікторія Миколаївна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Білько Тетяна Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАВОВИЙ СТАТУС МИТНОГО БРОКЕРА ЯК СУБ'ЄКТА МИТНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Інститут митного брокера є невід'ємною складовою митної системи України та відіграє важливу роль у процесі здійснення митних формальностей. Досліджуваний інститут в багатьох країнах існує століттями, в Україні поштовхом для його розвитку стало здобуття державою незалежності та створення національного законодавства у митній справі. Проте, з розвитком ринкової економіки, міжнародної торгівлі і зовнішньоекономічної діяльності в цілому, змінюється правова природа інституту митного брокера, зокрема аспекти, що стосуються правового статусу митного брокера, як суб'єкта митного посередництва.

Дослідженню правового статусу митного брокера приділяли увагу такі вчені: І. В. Безкоровайна, А. Н. Козиріна, В. В. Копейчиков, О. М. Коробкова, А. В. Мазур, І. О. Федотова та інші.

Правовий статус митного брокера та інші процедурні аспекти визначено у Гл. 59 Митного кодексу України (далі МКУ). Позитивний вплив також мало прийняття нової редакції МКУ у 2013 році, який закріпив нові особливості діяльності митного брокера як суб'єкта митного посередництва. Митна брокерська діяльність передбачає професійну діяльність, пов'язану з виконанням митних формальностей та інших взаємопов'язаних процедур. Для досконалого розуміння правового статусу митного брокера як суб'єкта митного посередництва необхідно визначити зміст та особливості даного поняття. У ст. 416 МКУ наведено таке трактування митного брокера - це підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення,

які переміщуються через митний кордон України [1]. Ширше визначення наводить Федотова І. О., яка зазначає, що митний брокер – це підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України, діє на підставі ліцензії та внесене до реєстру митних брокерів, який ведеться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи [2, с. 161]. Брокерську діяльність може здійснювати не лише підприємство, а також його філії, представництва та інші уповноважені структурні підрозділи. Варто зазначити, що під підприємством розуміється не лише юридична особа, а й громадянин-підприємець. Тобто брокерською діяльністю також може займатися фізична особа, яка у відповідності з чинним законодавством, зареєстрована як підприємець.

Митний брокер реалізуючи свої повноваження виступає посередником між митними органами та клієнтом, тобто є суб'єктом митного посередництва. Про це також свідчать наукові погляди Коробкової О.М., митний брокер – це підприємство, що надає посередницькі послуги в інтересах, або від імені іншої особи з виконання митних формальностей при переміщенні товарів та транспортних засобів через митний кордон України [3, с. 34]. Слід вказати, що митний брокер здійснює діяльність від імені особи, яка є власником товару, що переміщується через митний кордон, або уповноваженого представника такої особи. У такому випадку врегулювання відносин між митним брокером та особою, яку він представляє, здійснюється на договірній основі, наприклад договору про надання послуг - доручення. У якому визначаються особливості та умови брокерської діяльності: характеристика сторін договору, об'єкта, щодо якого здійснюється відповідна діяльність, строк дії договору, права й обов'язки сторін та інші додаткові аспекти. Виконання митних формальностей та інших процедур, передбачених договором, здійснює агент з митного оформлення. У випадку, якщо брокерською діяльністю займається підприємство – в штаті обов'язково необхідно мати вищевказану особу, проте якщо митним брокером є фізична особа-підприємець – ця ж сама особа може бути агентом з митного оформлення.

Обов'язковою умовою здійснення брокерської діяльності є наявність відповідних дозвільних документів, які видані уповноваженими органами. Філії та представництва здійснюють свою діяльність на основі завірених копій. Дозвіл надається шляхом автоматичного присвоєння підприємству, яке подало заяву про надання Дозволу, реєстраційного номера митного брокера та включення цього митного брокера до Реєстру [4]. Реєстр митних брокерів, у якому міститься основна інформація для ідентифікації митного брокера, призначений для ефективної організації брокерської діяльності.

До основних операцій, які здійснює митний брокер належать:

- декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення;
- складання товарної митної декларації та іншої документації у даній сфері;
- обчислення вартості передбачених брокерською діяльністю митних зборів та забезпечення їх сплати;
- перевірка митної документації та надання її та інших відомостей уповноваженим органам, в зоні яких проводиться відповідна діяльність.

Відповідно до ч. 3 ст. 416 МКУ, за вчинення правопорушень, пов'язаних з провадженням митної брокерської діяльності, митний брокер несе відповідальність, встановлену цим Кодексом та іншими законами України. Зокрема контролем за діяльністю митного брокера займаються митні органи, і у разі виявлення фактів порушення митним брокером вимог законодавства України з питань митної справи митний орган щомісяця до 05 числа місяця, наступного за звітним, надсилає Держмитслужбі подання про застосування до митного брокера санкцій у вигляді зупинення дії дозволу чи його анулювання [5].

Отже, ми визначили правовий статус митного брокера як суб'єкта посередницької діяльності, дослідили основні аспекти здійснення митної брокерської діяльності. Митний брокер відіграє основоположну роль у забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності, адже швидке та професійне переміщення товарів через митний кордон України, митне оформлення у відповідності із законодавством є його головним завданням. Для покращення якості брокерської діяльності позитивним аспектом буде впровадження досвіду зарубіжних країн як у процедурній сфері, так і у визначенні правового статусу митного брокера як суб'єкта митного посередництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 19.04.2022).
2. Федотова І. О. Загальна характеристика правового статусу митного брокера в сучасному митному законодавстві. Юридичний науковий електронний журнал. № 1, 2013. С. 161–164.
3. Коробкова О.М. Організаційно-економічні основи регулювання митної брокерської діяльності: дис. ... канд. екон. наук. Спеціальність 08.00.03 Одеський національний морський університет. 2018. 214 с.

4. Про деякі питання провадження митної брокерської діяльності: наказ Міністерства фінансів України від 27.09.2021 р. № 517. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1672-21#Text> (дата звернення: 20.04.20220).

Дякун Ольга Юрївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Касьяненко Любов Михайлівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Фінансовий контроль є важливою частиною регулюючого механізму, однією з форм зворотних зв'язків, коли управляючий суб'єкт на основі отриманої інформації про стан фінансової системи здійснює її оцінювання і приймає рішення про застосування необхідних заходів. Аналіз контрольних дій дає змогу визначити наявні резерви і перспективи розвитку системи в цілому, ефективність прийнятих управлінських рішень. Тому фінансова система, її складові елементи, маючи досить складну структуру, обов'язково вимагають використання ефективного, діючого фінансового контролю.

До правового регулювання фінансового контролю відноситься вся сукупність норм і правил, які зафіксовані чинним законодавством України, яке прямо або опосередковано регулює проведення фінансового контролю [9, с. 88]. Систему правового регулювання фінансового контролю складають такі елементи:

1. Конституція України.
2. Кодифіковані акти України.
3. Закони.
4. Нормативно-правові акти загальнодержавного значення і підзаконні нормативно-правові акти.
5. Нормативно-правові акти місцевого значення.
6. Акти індивідуальної дії, що регулюють діяльність посадових осіб.
7. Норми міжнародного права [9, с. 88].

Тобто система правового регулювання фінансового контролю в Україні забезпечується фінансово-правовими нормами, які містяться в законодавчо-нормативних актах, зокрема в таких: Конституція України, кодифіковані акти, законодавчі акти, підзаконні акти, стандарти і методичні рекомендації щодо організації та проведення фінансового контролю, а також міжнародні стандарти, які визнані в Україні. Дотримання об'єктами фінансового контролю положень цих законодавчих і нормативних актів і нагляд за їхнім дотриманням суб'єктами фінансового контролю є зовнішнім проявом властивостей суспільних відносин фінансового контролю.

Основним Законом, в якому містяться норми прямої дії та який є пріоритетним по відношенню до інших законодавчих актів, є Конституція України [5], в якій визначено загальні засади розвитку системи публічного адміністрування та фінансового контролю.

Крім Конституції України, нормативно-правове регулювання відносин фінансового контролю реалізується згідно з положеннями кодифікованих актів. Бюджетним кодексом України визначено правові засади функціонування вітчизняної бюджетної системи, основи бюджетного процесу та міжбюджетних відносин, основні принципи бюджетної системи, відповідальність за порушення чинного бюджетного законодавства. Бюджетний кодекс України регулює відносини, які виникають під час складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів, звітування про їхнє виконання і контролю за дотриманням бюджетного законодавства [1]. Також Бюджетний кодекс України визначає розподіл компетенції та відповідальності між усіма учасниками бюджетних правовідносин, особливості, порядок та форми проведення фінансового контролю.

Також в цю групу законодавчо-нормативних актів слід віднести інші кодекси, якими визначаються основні засади окремих напрямів відносин фінансового контролю, зокрема:

- Податковий кодекс України (ПКУ);
- Митний кодекс;
- Кримінальний кодекс;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Так, Податковим кодексом України регулюються відносини, які виникають у сфері оподаткування, зокрема визначається компетенція контролюючих органів, їх основні повноваження й обов'язки під час адміністрування податків, відповідальність за порушення податкового законодавства [8].

Митним кодексом регулюються правовідносини, які пов'язані зі справлянням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності митних платежів. Також ним закріплюються: права й обов'язки митних органів під час здійснення оцінювання відповідності підприємств критеріям

авторизованого економічного оператора і моніторингу, їх відповідальність за порушення порядку надання інформації, види діяльності, контроль за здійсненням яких покладається на митні органи; призначення та основні завдання митних органів тощо [7].

Кодекс України про адміністративні правопорушення розмежовує повноваження та функціональні обов'язки податкових та митних органів [3]. А Кримінальним кодексом України передбачено відповідальність за злочини у сфері фінансів, зокрема, нецільове використання бюджетних коштів, ухилення від сплати податків; маніпулювання на ринку цінних паперів; підроблення документів; порушення при веденні реєстрів власників іменних цінних паперів тощо [4].

Третій рівень законодавства у сфері фінансового контролю представлений законами України, якими визначаються правові основи діяльності спеціальних органів фінансового контролю, їхні завдання, повноваження, функції, обсяги проведення контролю, встановлюються порядок організації та здійснення відповідного контролю тощо. Наприклад, спеціальним законодавчо-нормативним актом, який визначає правові й організаційні засади здійснення фінансового контролю в Україні, є ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [10]. Проведення фінансового контролю забезпечується центральним органом виконавчої влади, що уповноважений Кабміном України на реалізацію державної політики в галузі фінансового контролю.

Підґрунтям діяльності спеціальних органів фінансового контролю є законодавчі акти, які прийняті Президентом України і органами виконавчої влади (укази Президента, постанови та розпорядження Кабміну України), які знаходяться на четвертій позиції у вітчизняному фінансовому законодавстві. Також сюди можна віднести підзаконні нормативно-правові акти, якими регулюються контрольна діяльність в окремих сферах діяльності органу фінансового контролю. Такі акти мають організаційно-розпорядчий характер і видаються в межах компетенції центральних державних виконавчих органів задля реалізації законодавчих актів, які мають вищу юридичну силу. Ці акти приймають у межах власної компетенції міністерств та інших державних органів виконавчої влади, що регулюють відносини, які складаються всередині відповідного органу влади. Йдеться про різнопланові регламенти, рекомендації, приписи, інструкції, накази, порядки тощо.

П'ятий рівень системи регулювання фінансового контролю представляють правові акти, що видаються на місцевому рівні – органами місцевого самоврядування, місцевими державними адміністраціями, які здійснюють функції фінансового контролю на певній території (області, району, міста, селища). Сюди слід віднести рішення про місцеві бюджети, їх прогнози, програми, постанови, доручення, що затверджені місцевими

радами, накази та приписи територіальних органів фінансового контролю тощо.

Шосту сходинку правового забезпечення фінансового контролю складають акти індивідуальної дії (офіційні письмові документи у межах своєї компетенції), що регулюють діяльність посадових осіб у процесі його виконання.

До сьомого рівня правового забезпечення фінансового контролю слід віднести різні міжнародні стандарти в цій сфері – стандарти Європейської організації вищих органів фінансового контролю [12], стандарти Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI) [11].

У стандартах INTOSAI містяться професійні стандарти та керівні принципи найкращої практики для аудиторів, офіційно уповноважених і схвалених цією міжнародною організацією. Міжнародні стандарти, які затверджені в Україні, узагальнюють досвід різних країн та активно впливають на розвиток національних систем аудиту. Фінансовий контроль безпосередньо сприяє фінансовій безпеці держави.

Таким чином, система правового регулювання фінансового контролю України має досить складний ієрархічний характер і складається з таких елементів: Конституція України, кодекси, закони, нормативно-правові акти загальнодержавного значення, підзаконні нормативно-правові акти в окремій сфері діяльності органів фінансового контролю, правові акти органів місцевого самоврядування, акти індивідуальної дії, якими регулюється діяльність посадових осіб, міжнародні стандарти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572.
2. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Проць І. М. Правове регулювання фінансового контролю в Україні : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 267 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X в редакції від 01.01.2020 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III в редакції від 01.01.2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Міжнародні стандарти вищих органів фінансового контролю (ISSAI). URL: <https://www.eurosa.org/ru/topMenu/ISSAI.htm>
7. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45; № 46-47; № 48. Ст. 552.

8. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17.

9. Прасюк В. М. Нормативно-правове регулювання державного фінансового контролю. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 14–15 лютого 2020 р. Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 87-89.

10. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 13. Ст. 110.

11. Офіційний сайт Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI). URL: <https://www.intosai.org/ru/dokumenty/svobodnyi-dostup>.

12. Офіційний сайт Європейської організації вищих органів фінансового контролю (European Organization of Supreme Audit Institutions (EUROSAI). URL: <https://www.eurosai.org/ru/about-us/about-eurosai/>.

Жарук Дарина Сергіївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Менів Любов Дмитрівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Безпека – це одна з первинних потреб людини. Безпека людини — такий стан людини, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до смерті, погіршення функціонування та розвитку організму, свідомості, психіки та людини в цілому і не перешкоджає досягненню певних бажаних для людини цілей [1, с. 90-98].

Людина не може дбати про потреби вищого порядку, соціальні та духовні, перебуваючи в небезпеці. «Монстри», які посягнули на безпеку країни, завдають нищівних ударів не тільки інфраструктурі міста, а й усім іншим сферам життя, тому цивільне населення потребує особливого

правового режиму, для свого захисту, під час війни [2].

Також постає дуже важливе питання «Які ж особливості трудових відносин під час воєнного стану?»

Адаптація трудових відносин до військових реалій може вирішити основні проблеми захисту трудових правовідносин населення в умовах війни[3].

На нашу думку, це необхідно для стабілізації економіки країни, забезпечення життєво важливих потреб громадян і військовослужбовців, а також усунення проблем кадрового голоду.

Крім того, питання про підстави для звільнення, пов'язані з військовими подіями, сферою боротьби з дискримінацією працівників, укладенням колективних договорів, можливістю електронного спілкування, алгоритмом дій при відсутності зв'язку з роботодавцем або працівником, процедурою призупинення і введенням договірною регулювання трудові відносини також дуже важливі.

Це вимагає істотного перегляду системи організації трудових відносин в умовах воєнного стану.

У той же час необхідно звести до мінімуму всі трудові спори і захистити право працівників на працю і відпочинок з урахуванням конституційних обмежень прав людини і громадян на період воєнного стану. [4, с. 85-133]

Основними законодавчими актами, що регулюють трудові відносини в умовах воєнного стану є Кодекс законів про працю України, закони України «Про оплату праці», «Про відпустки», «Про охорону праці» та інші.

24 березня набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон) [5]. Цей акт правового регулювання визначає специфіку трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій України, незалежно від форми власності, виду діяльності та зв'язків у галузі, а також осіб, які працюють у рамках трудового договору з особами, під час воєнного стану.

У період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих цим Законом.

Водночас, інші норми законодавства про працю, які не суперечать положенням Закону, також можуть або повинні застосовуватися у відносинах між працівником та роботодавцем.

На час дії воєнного стану поширюються загальні вимоги щодо порядку звільнення працівників, тобто з ініціативи роботодавця (ст. 40, 41 КЗпП України), за ініціативи працівника (ст. 38 КЗпП України) та у випадках, передбачених ст. 36 КЗпП України [6].

Відповідно до Закону, в період воєнного стану роботодавець має право переводити працівника на іншу роботу, не передбачену трудовим договором, без його згоди (за винятком переведення на роботу в іншу

зону, на території якої тривають бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче за середню заробітну плату за попередньою роботою. Однак, якщо роботодавець не пропонує своїм працівникам такий варіант, працівники мають право розірвати трудову угоду. Ця норма не діє, якщо працівник примусово залучений до суспільно-корисних робіт в умовах воєнного часу, а також якщо працівник залучений до виконання робіт на об'єктах віднесених до критичної інфраструктури.

Ще однією особливістю трудових відносин під час воєнного стану є те, що працівник має право розірвати трудовий договір за власною ініціативою без двотижневого строку попередження, у зв'язку з веденням бойових дій в районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та загрозою для життя і здоров'я працівника (стаття 4 Закону).

У період дії воєнного стану частина 1 статі 5 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» дозволяє звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності та перебування у відпустці.

Слід звернути увагу, що: 1) не можна звільнити у період відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;

2) у наказі (розпорядженні) про припинення трудового договору має бути вказана дата звільнення, яка є першим робочим днем: а) наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність; б) після закінчення відпустки.

Отже, у воєнних умовах, адаптація трудових відносин до військових реалій є одним з ключових завдань держави, адже проблеми в трудових відносинах можуть призвести до нестабільності економіки країни, до глобальних проблеми «кадрового голоду» та маси правопорушень у сфері трудового права.

Для того, щоб попередити дестабілізацію у даній сфері, важливо: а) адаптувати існуюче законодавство під сучасні реалії: розробляти та удосконалювати законодавчі акти та підзаконні нормативно-правові акти, які б могли захистити усі конституційні права громадян на період воєнного стану; б) розроблення чіткого механізму та системи організації трудових відносин; в) конкретизувати існуючі норми, щоб звести до мінімуму трудові спори г) систематизувати нормативно правові акти, що регулюють дані відносини під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заплатинський В. М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «Безпека». Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. / [редкол.: П. С. Атаманчук (відп. Ред..) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. Випуск 5. С. 90-98.

2. Пономаренко В. С. Основи здоров'я. Підручник для загальноосвітніх закладів.
http://autta.org.ua/ua/resources/textbooks_materials/

3. Матеріали до засідання Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій 20.04.2022, Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2022/05/13/Inform.MON.shchodo.pyt.vynesen.na.zasid.Kom.VRU.z.pytan.osvity.pdf>

4. Пилипчук Н.П. Конституційне право громадян України на відпочинок. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. 2022, С.85-133

5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

6. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII: станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

Ждан Микола Дмитрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені професора О.І. Процевського,
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРІВ ПРО ПРАЦЮ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовим вторгненням РФ на територію України 24 лютого 2022 року Президентом України видано Указ № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні», який, в свою чергу, запровадив особливості правового регулювання трудових відносин в Україні.

Трудове законодавство тривалий час розвивалося достатньо сталим шляхом, без революційних звершень, що свідчило про достатньо спокійний розвиток України, навіть не зважаючи на економічні негаразди. Спроби революційних звершень у правовому регулюванні трудових відносин, все ж-таки були, - коли, наприклад, подавався сумнозвісний законопроект Про працю. Але, на щастя, ці спроби не мали успіху. Для революційних звершень у правовому регулюванні мають бути вагомі причини, яких не було тоді, але які, на жаль, є зараз. Війна внесла корективи у всі сфери життя нашої держави і, звичайно, не оминула і трудове право [1, С. 31-32].

Так, пандемія COVID-19 та воєнні дії, що тривають в Україні, радикально змінили наше уявлення про нормальне життя: карантинні обмеження і умови воєнного стану стали причиною втрати усталених соціальних зв'язків між громадянами, а велика частина приватного і трудового життя перемістилась до віртуального простору мережі Інтернет. Не оминули означені трансформації і сферу вищої освіти, для якої традиційні умови функціонування (очні заняття, колективна наукова робота безпосередньо на кафедрах, факультетах закладів вищої освіти) на сьогодні є скоріше виключенням, ніж правилом. Використання мережевих можливостей забезпечують продовження освітнього процесу і академічних досліджень, налагодження комунікації з учасниками цих процесів з будь-якого місця із точкою доступу до Інтернету. Слід зауважити, що, з одного боку, така можливість стає рятувальним ланцюжком гарантування неперервності освіти і наукового спілкування у кризових ситуаціях, але, з іншого боку, формується значна кількість ризиків порушення фундаментальних прав людини, у тому числі права на працю.

У зв'язку з цим, треба особливу увагу звернути на забезпечення принципу свободи договорів про працю в умовах дистанційної роботи науково-педагогічних працівників, адже використання технологій віддаленої роботи передбачає значну залученість таких працівників до виконання додаткової роботи, що знаходиться поза сферою дії їх класичної трудової функції. Означена проблема пов'язана, крім вищезазначеного юридичного аспекту, також із ризиком зниженням якості освіти через розширення трудових завдань науково-педагогічних працівників.

У відповідності до ст.60-2 Кодексу Законів про працю України (далі - КЗпП) "дистанційна робота - це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій" [2]. Як бачимо, КЗпП визнає дистанційну роботу особливою формою організації праці. Тим самим законодавець дає зрозуміти, що дистанційна робота може бути

притаманна усім видам діяльності в незалежності від специфіки та характеру праці. Себто кожен працівник може виконувати дистанційну роботу одночасно із трудовою функцією, на яку він погоджувався при укладенні трудового договору.

Для дистанційної роботи у сфері вищої освіти запроваджено додаткове регулювання відповідно до Положення про дистанційне навчання, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки від 25 квітня 2013 року (далі - Положення) [3]. Згідно Положення дистанційне навчання реалізовується шляхом застосування дистанційної форми як окремої форми навчання; використання технологій дистанційного навчання для забезпечення навчання в різних формах. Основними видами навчальних занять за дистанційною формою навчання є: лекція, семінар, урок, практичні заняття, лабораторні заняття, консультації та інші. Себто за видами навчальних занять дистанційне навчання близьке до класичного освітнього процесу, який лише здійснюється із застосуванням цифрових технологій у синхронному або асинхронному режимі. Водночас Положення вимагає проходження науково-педагогічними працівниками підвищення кваліфікації за наступними напрямками цифрової грамотності: персональні комп'ютери, мережеве обладнання, джерела безперебійного живлення, сервери, обладнання для відеоконференц-зв'язку, інформаційно-комунікаційне забезпечення із пропускну здатністю каналів, програмне забезпечення загального та спеціального призначення (у тому числі для осіб з особливими потребами), веб-ресурси навчальних дисциплін (програми). Такі навички мають дозволити науково-педагогічному працівникові самостійно організувати дистанційний процес з комунікаційного та технічного боку, що очевидно повинно збільшити діапазон виконуваних ним обов'язків із суто навчальних і наукових до фактично адміністративних.

Можна звісно аргументувати неминучість збільшення виконуваних функцій та їх професійне розпорошення через розвиток комп'ютеризації виробничих процесів та флексібілізацію ринку праці. Однак означені міфи, якими відбувається прикриття дерегуляції трудових відносин, вже неодноразово були пояснені і піддаються критиці серед науковців.

Необхідно наголосити і на тому, що будь-яка професійна діяльність є максимально ефективною і корисною для суспільства, коли вона володіє високим рівнем спеціалізації у системі розподілу праці. Натомість, збільшення трудових обов'язків, обумовлених проникненням цифрових технологій у освітній і дослідницький процес, зміщує акценти із професійних на так звані загальні навички та виштовхує навчальну та наукову складову роботи науково-педагогічного працівника на периферію його професійної діяльності.

Вчені практично одразу вказали на необхідність покращення морального стану педагогів і вчених через роботу з психологічним

стресом. Варто зазначити, що наявність стресових станів при певній організації трудового процесу тягне за собою його загальний незадовільний стан. Психологічна допомога є способом подолати негативні наслідки впливу виробничого середовища на організм людини. І, коли мова йде про масовість таких стресових станів у певній професії, то першочергово треба звертати увагу не на наслідки, а на причини появи цих станів. Відповідно, первинно треба з'ясувати чи не відбувається суцільне проникнення до вольової сфери додаткових факторів, які не враховувались та не мали б враховуватись працівником при укладенні трудового договору. У цьому сенсі як раз актуальним стає звернення до фундаментального принципу трудового права - принципу свободи договорів про працю.

Як вказує О.О. Коваленко, "для трудового права свобода волі є визначальною категорією - вона є ключовим моментом, точкою відліку визначення основних понять трудового права. Вона закладена у генетичному коді цієї галузі права, - права, юридичним фактом ядра предмета якого є трудовий договір. Реалізуючи право на працю у формі трудового договору, працівник разом із роботодавцем проявляє свободу волі і визначає зміст трудового договору, який трансформується у зміст трудових правовідносин, однак останній повністю ним не вичерпується. У зміст трудових правовідносин також, окрім змісту трудового договору, входить потенційна динамічна складова, закладена законодавством про працю як правові можливості сторін трудових правовідносин щодо їх прав та обов'язків, яка полягає в адекватних відповідних діях сторін" [4]. Тобто свобода трудового договору полягає передусім у збігу волі сторін трудових відносин із приводу укладення, зміни і припинення трудового договору. Принцип свободи трудового договору, крім того, є мірилом обсягу волевиявлення, котре суспільство визнає корисним і належним при реалізації особою права на працю.

При цьому, наголошується, що "праця стала засобом еволюційного піднесення людини з тваринного світу, трудове натхнення людей у всі епохи творило цивілізацію та культуру. Тому природно, що людина має право на розвиток тою мірою, у якій робота необхідна їй для такого розвитку, і саме в цьому змістовному перехрещенні вона має право на працю. Разом із тим не кожна праця дійсно розвиває фізично та розумово, а не, навпаки, пригнічує людину й гальмує її розвиток" [5, с. 21]. У зв'язку з цим, у межах втілення принципу свободи договорів про працю не повинна відбуватись підміна фактичної волі фіктивною. Себто замість реального волевиявлення особи, спрямованого на зайняття освітньою та науковою діяльністю у закладі вищої освіти, не допустимо звуження первинної трудової функції до функції адміністрування навчальних і дослідницьких процесів у цифрових системах. Це не лише можна назвати прямим втручанням у волю людини, але й інструментом трудової

експлуатації і примусової праці, негативні наслідки якої відчуваються як на працездатності самого працівника, так і створюють ризики погіршення якості вищої освіти, що є запорукою розвитку всього суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко О.О. Окремі проблеми свободи волі працівника та роботодавця при зміні трудового договору в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І.* (21 травня 2022 року). – Харків, 2022. – С. 31-34 с.

2. Кодекс Законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 20.05.2022).

3. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення 20.05.2022).

4. Коваленко О.О. Воля і свобода волі сторін трудового договору як категорії сучасного трудового права України. *Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 28 жовт. 2016 р.). Харків: ХНУВС, 2016. С. 88-91.

5. Шабанов Р.І., Ждан М.Д. Правове регулювання реалізації права на працю в умовах євроінтеграції. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Серія «Право».* 2020. Вип. 32. С. 14-23.

Жидовцев Антон Володимирович,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:

Шевченко Анатолій Євгенійович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
в.о. завідувача кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія Росії проти України як наслідок викликала оголошення воєнного стану [1]. Це викликало істотну зміну як в житті українських громадян, так і у діяльності усіх органів державної влади та управління, у тому числі й правоохоронних органів, включно з органами юстиції.

Проаналізуємо основні напрями діяльності органів юстиції України в умовах воєнного стану, які можна виокремити через низку виданих Міністерством юстиції України підзаконних нормативно-правових актів.

Так, одним з важливих напрямків діяльності органів юстиції є забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану. Відповідно, Міністерство юстиції України було видано наказ «Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану» від 14.03.2022 № 1138/5 [2], яким запроваджено особливості здійснення судової експертизи, враховуючи специфіку умов воєнного стану. В основному, ці особливості стосуються зупинення проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, позапланових контрольних перевірок діяльності судових експертів та перевірок відповідності робочого місця, а також продовження строку дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям, які до введення воєнного стану в Україні подали заяви та документи для проходження атестації в Центральній експертно-кваліфікаційній комісії при Міністерстві юстиції України.

Другий важливий напрям – забезпечення спрощеної процедури реєстрації шлюбів в умовах воєнного стану [3]. Це, зокрема:

- реєстрація шлюбів триває один день (на 16 квітня таким чином було зареєстровано вже 22 тисячі шлюбів);

- за певних умов шлюби можуть реєструвати не лише працівники органів ДРАЦСів. У сьогоднішніх умовах було додатково спрощено цю процедуру, навіть якщо одного з членів подружжя немає фізично. Це можуть бути й поліцейські, й військові;

- для українців, які несуть службу, Мін'юст передбачив можливість дистанційного одруження. У такому разі заяву про шлюб скріплює командир підрозділу, після чого її подають до органу ДРАЦСу.

Ще один важливий напрямок діяльності органів юстиції України – це перманентне збирання фактів порушення РФ прав людини під час війни проти України [4]. Для цього Міністерство юстиції України створило кілька вебмайданчиків. Вже на 1 квітня 2022 року до них із відповідною інформацією звернулись 227 громадян України та надійшло 169 звернень від державних органів та приватних структур.

Найбільша кількість поданих інцидентів стосується таких категорій порушень прав людини: знищення майна (52); пошкодження майна (32); вибух (31); катування (26); розстріл (15); вбивства (15); конфіскація майна (13); тілесні ушкодження (13); взяття заручників (5); викрадення (11).

21 інцидент опрацьовується на предмет можливості використання інформації для підготовки міждержавної заяви України проти Росії у Європейському суді з прав людини.

Нарешті, важливим напрямом діяльності органів юстиції є спрощення та удосконалення державної реєстрації актів в умовах воєнного стану. Зокрема, державна реєстрація проводиться виключно державними реєстраторами, посадовими особами Міністерства юстиції, його територіальних органів, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку державних реєстраторів та посадових осіб, яким в умовах воєнного стану надається доступ до державних реєстрів. Введено положення, що державна реєстрація проводиться за принципом *екстериторіальності*, тобто незалежно від місцезнаходження нерухомого майна, юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців чи громадських формувань.

Наразі значно спрощена процедура реєстрації тих громадських об'єднань та благодійних фондів, які спрямовують свою діяльність на допомогу Збройним силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним (спеціальним) органам, органам цивільного захисту, добровольчим формуванням територіальних громад, іншим особам, які забезпечують національну безпеку і оборону.

Природно, що позиція України, яку на нормативному рівні втілює Міністерство юстиції, щодо вчинення нотаріальних дій щодо громадян

Росії однозначна: у вчиненні нотаріальних дій відмовляється/зупиняються незавершені нотаріальні дії у разі звернення:

- громадянина Російської Федерації;
- юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства Російської Федерації;
- юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку у статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є громадянин Російської Федерації, або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації.

Отже, можна зазначити наступне.

Міністерство юстиції України в умовах оголошення воєнного стану в Україні здійснює діяльність у межах своєї компетенції, яка визначена чинним законодавством України, але й яка обумовлена специфікою умов воєнного стану. Така діяльність здійснюється за такими основними напрямками: забезпечення судово-експертної діяльності; забезпечення спрощеної процедури реєстрації шлюбів; збирання фактів порушення РФ прав людини під час війни проти України; спрощення та удосконалення державної реєстрації актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ президента України № 64/2022. про введення воєнного стану в Україні. Електронний ресурс. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану. Електронний ресурс. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zabezpechennya-sudovo-ekspertnoi-diyalnosti-v-umovah-voennogo-stanu>
3. З початку війни в Україні шлюб уклали майже 22 тисячі пар - Мін'юст. Електронний ресурс. URL: <https://suspilne.media/229262-z-rostatku-vijni-v-ukraini-slub-uklali-majze-22-tisaci-par-minust/>
4. Міністерство юстиції України продовжує збирати факти порушення Росією прав людини під час війни проти нашої держави. Електронний ресурс. URL: <https://gur.gov.ua/content/ministerstvo-iustytzii-ukrainy-prodovzhuie-zbyraty-fakty-porushennia-rosiieiu-prav-liudyny-pid-chas-viiny-proty-nashoi-derzhavy.html>

Жидовцева Олена Сергіївна,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права.
Державного податкового університету,

Науковий керівник:

Шевченко Анатолій Євгенійович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
в.о. завідувача кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ЦІННІСТЬ ЖІНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку із військової агресією РФ проти України в нашій державі було оголошено воєнний стан. Як наслідок, виникло багато проблем, пов'язаних із збереженням соціальної та правової цінності українських громадян, зокрема, й жінок. Втім, така ситуація не є новою. Адже у другій половині ХУІІ століття Гетьманська Україна перебувала в умовах перманентних війн (цей період увійшов в історію як «Руїна»), а на початку ХУІІІ століття Московія так само як і на початку ХХІ століття намагалась захопити терени України.

Осмислення соціально-правової цінності жінки отримало своє відображення в низці історично-правових джерел другої половини ХУІІ – ХУІІІ ст. Зокрема, звернемо увагу на текст Конституції П. Орлика (1710 р.).

Зокрема, у Конституції 1710 р. постійно наголошується на «правах та вольностях» народу («народ вільний малоросійський») [1]. Значне місце в Конституції відведено захисту «прав і вольностей» людини незалежно від її соціального стану; проте, йдеться й про особливу охорону прав соціально незахищених верств населення. Так, у розділі Х говориться про те, «щоб людям військовим і посполитим не чинилися збиткові тягарі, податки, пригнічення та здирства»; тому треба «щоб панове полковники, сотники, отамани з усіма військовими й посполитими урядниками не наважувалися виконувати панщин та відробітки на своїх приватних господарствах силами козаків і посполитих, особливо тих, які ані до урядів їх, ані їм безпосередньо не належать: не примушувати до косіння сіна, збирання з полів урожаю та гатіння гребель, не віднімати й силою не

змушувати продавати землю, не відбирати за будь-яку провину рухоме та нерухоме майно, не змушувати ремісників безоплатно виконувати свої домашні справи і козаків до розсилки приватної не залучати».

Спеціально наголошувалося на забороні збирачам податків і мит «займатись здирствами» щодо «людей бідних»; вимагати від «простих людей» утримувати проїжджих чиновників і надавати їм транспорт; стягувати із *вдів-козачок* і козацьких дітей-сиріт, а також *жінок*, чоловіки яких перебували в походах, податки й залучати їх до громадських робіт (розділи XI, XIV, XVI) [1].

Низка гуманістичних ідей, які стосувались закріплення соціально-правової цінності жінки, були закріплені також в кодифікованому акті «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.). Так, йдеться про такі принципи як визнання особи винною й такої, що підлягає покаранню лише за вироком суду (глава VII, артикул 1, пункт 1), призначення покарання лише при доведенні в судовому порядку вини особи (глава II, артикул 3, пункт 3; глава XX, артикул 2, пункт 2), призначення покарання, враховуючи ступінь тяжкості вини (глава VII, артикул 3, пункт 2), особистого характеру відповідальності (глава III, артикул 3), демократизму (глава VII, артикул 2, пункт 2) [2].

Деякі із зазначених вище ідей отримали відображення і в інших джерелах тієї доби, зокрема, у Березневих статтях Б. Хмельницького (1654 р.), універсалах гетьманів (принаймні, у другій половині XVII ст.), Гадяцькому трактаті І. Виговського (1658 р.), ряді угод (статей) між гетьманами й московським урядом (друга половина XVII – початок XVIII ст.), таких документах як «Суд і розправа в правах малоросійських» (1750 р.), «Екстракт малоросійських прав» (1767 р.) тощо.

Ці ж самі ідеї стали тими ідеалами, до яких прагнув український народ під час національно-визвольної війни середини XVII століття. У результаті, величезні маси селян (у тому числі, й жінки) були звільнені з кріпацької залежності, так само значна кількість міст була позбавлена залежності від магнатсько-шляхетської влади, всі органи публічної влади були виборними (від сотника до гетьмана). Козацтво саме в період війни й певний час після неї було, мабуть, найбільш привілейованою верствою населення; мабуть, саме через це «Свобода реалізовувалась міщанами й посполитими в орієнтації на «шукання козацтва» [3, с. 7].

Особливо соціально-правова цінність жінки виявлялась у сімейному житті. Норми сімейного права в другій половині XVII – XVIII століття були спрямовані на забезпечення прав осіб, що вступали до шлюбу, а також відносної рівноправності в шлюбі чоловіка й дружини. Так, укладенню шлюбу передував зговір про це батьків наречених, проте, якщо останні давали свою незгоду на шлюб, то зговір втрачав силу. Хоча особисті відносини між подружжям базувалися на домінуванні в сім'ї

чоловіка, і «дружина не мала повної юридичної самостійності» [4, с. 179], але в майнових відносинах існувала рівноправність.

Зокрема, кожен з подружжя міг мати своє власне майно, кожний з них у рівних долях привносив частку майна (віно й посаг); після смерті чоловіка саме його дружина, а не родичі, розпоряджалася віном і посагом; якщо чоловік з недбалства втрачав посаг дружини, то їй у власність переходило віно; якщо чоловік не привносив у спільний будинок віна, то після його смерті дружина отримувала у власність посаг, а також усе спільно набуте майно; до бездітної удови у власність переходило все майно. Все зазначене вище свідчить про розуміння тієї високої ролі, яку традиційно відігравала жінка в житті українського суспільства, повагу до її прав, і артикули глави Х «Прав, за якими судиться малоросійський народ» закріпили шанобливе до неї ставлення.

Таким чином, можна зазначити наступне:

Соціально-правова цінність жінки в історичному аспекті, навіть в умовах війни, підтримувалась нормами низки нормативних актів, а також традиційним поважним ставленням до неї у суспільстві. Не маючи можливості приймати активну участь у політичній діяльності, тим не менше жінка мала рівні права із чоловіком у цивільно-правовій та сімейно-правовій сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція П. Орлика від 5 квітня 1710 р. (Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін) / Електронний ресурс. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>

2. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 [Текст]. [НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського] ; упоряд. К. А. Вислобоков ; відп. ред. та авт. передм. Ю. С. Шемшученко. Київ : [б.в.], 1997. 547 с. (Пам'ятки політико-правової культури України).

3. Макушина Г. І. Політична культура населення Гетьманщини у XVIII ст. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія : Історія.* 2012. Вип. 159. Т. 171. С. 6 – 10.

4. Остапенко Т. О. Сімейне право Лівобережної України другої половини XVII – першої половини XVIII ст. *Актуальні проблеми держави і права.* 2009. Вип. 48. С. 175 – 183.

Забарний Максим Михайлович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОСНОВИ МЕТОДИКИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЗЛОЧИННОСТІ

Коли людина починає вивчення якого-небудь предмету або явища, перед ним виникає декілька шляхів його пізнання. Перший шлях – познайомитися з масивом накопичених знань і висновків сформульованих попередниками, а пізніше – використовувати їх у своїй діяльності.

Другий – навчитися самостійно аналізувати явища і процеси вивчення і, співставляючи нові дані з раніше отриманими, йти у напрямку детального пізнання закономірностей таких явищ і процесів в суспільстві.

Отримання «готового» знання у цьому плані менш практика аніж визначення шляху його пізнання і подальшого використання. Такий шлях більш ефективний і продуктивний, хоча не виключає першого, так як передбачає методологічну культуру дослідження, зокрема, використання сього арсеналу знань і можливих методів пізнання [1].

Методика кримінологічного аналізу злочинності – це сукупність конкретних прийомів, способів, шляхів і засобів (інструментів) збору, обробки та аналізу інформації про: злочинність, її тенденції та закономірності; особу злочинця – як систему специфічних характеристик; причин та умов злочинності, а також про заходи її профілактики та протидії.

Кримінологічний аналіз злочинності являє собою дослідження процесів та явищ, які входять до предмету кримінології і характеризують злочинність, або певним чином впливають на неї. Він не зводиться тільки до аналізу статистики злочинності, хоча в більшості випадків саме дослідження статистичних даних становить його основу [1].

Об'єкт кримінологічного аналізу злочинності – злочинність в різних проявах її прояву, а також явища і процеси, що пов'язані з нею.

Залежно від характеру аналітичного матеріалу, терміну підготовки та кількості виконавців певні змістовні блоки в кримінологічному аналізі можуть бути відсутні, тобто він може проводитися за скороченою схемою. Про це робляться відповідні застереження на початку аналітичного документу.

Найбільш часто практикується кримінологічного аналізу злочинності за такими скороченими схемами:

- злочинність, її види, особа злочинця;
- злочинність, її види, особа злочинця, прогноз злочинності;
- злочинність, її види, особа злочинця, причини та умови, що зумовлюють вчинення злочинів, прогноз злочинності;
- один або декілька видів кримінального правопорушення, причини та умови, що зумовлюють їх вчинення, прогноз стану злочинності даного виду або видів, заходи їх попередження [2].

Кожен змістовний блок кримінологічного аналізу характеризується сукупністю показників, які являють собою кількість одиниць спостереження (zareєстрованих кримінальних правопорушень, виявлених осіб, які їх вчинили тощо), що мають певні ознаки (вид кримінального правопорушення, вік злочинця тощо), та кількісне співвідношення між ними (темп зростання кількості zareєстрованих кримінальних правопорушень порівняно з показником минулого року, доля кримінальних правопорушень, вчинених у стані сп'яніння, у загальній кількості zareєстрованих кримінальних правопорушень тощо).

Ступінь деталізації показників, які становлять предмет кримінологічного аналізу, їх конкретний перелік можуть бути різними. Перелік ознак та показників, які будуть аналізуватися, визначається в кожному випадку окремо в залежності від мети та завдань кримінологічного аналізу злочинності.

Зміст основних ознак та показників, методи розрахунку останніх будуть розкриватися при викладенні методики кримінологічного аналізу по кожному змістовному блоку.

Отже, кримінологічний аналіз злочинності здійснюється щодо даних, які стосуються певної території і охоплюють певний період часу. Ці характеристики аналізу визначають обсяг інформації, що має бути зібрана, характер аналітичної діяльності, кількість співробітників, які мають брати в ній участь, та термін її здійснення. Вони виступають також в якості критеріїв для виділення видів кримінологічного аналізу злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бесчастний В. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 207-213. <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/1/40.pdf> (дата звернення: 01.06.2022)
2. Олішевский О. Кримінологічний аналіз. URL <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichnij-analiz/> (дата звернення: 01.06.2022).

Завидняк Аліна Вікторівна,
аспірантка кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права,
Ужгородського національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Правові підстави запровадження заходів у рамках надзвичайних правових режимах базується на застереженні ч. 1 ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо запровадження адекватних заходів державою задля забезпечення життєздатності нації. З цього приводу Венеційська комісія Ради Європи визначає такі критерії запровадження екстраординарних заходів: додержання стандартів верховенства права, принцип законності, розподіл влади, розмежування повноважень, права людини, монополія держави на застосування сили, публічне й незалежне здійснення правосуддя, захист конфіденційності, право голосувати, свобода доступу до політичної влади, демократична участь і нагляд за прийняттям державних рішень, свобода висловлювання, об'єднання та зборів, права меншин, а також правило простої більшості під час ухвалення політичних рішень [1, с.4]. Це передбачає збалансований підхід при запровадженні певних обмежувальних заходів з метою забезпечення публічного порядку та зважування публічних і приватних інтересів.

Щодо визначення обсягу балансування приватних і публічних інтересів, у рамках розуміння Конвенції як «живого інструмента» та прецедентного права ЄСПЛ вказується, що таке зважування/балансування «означає, що критерії, за якими потрібно створити баланс, і вага, яка приписується різним елементам, можуть відрізнятися в різний час і в різних контекстах. Оцінка справедливості та пропорційності балансу державних і приватних інтересів має визначатися конкретною ситуацією та обставинами. Таким чином, ця оцінка є необхідною, продиктованою обставинами справи, а також може призвести до того, що конкретна ситуація або конкретні події виправдовують більш значні обмеження» [2].

Конституційний Суд України у своїй практиці виробив розуміння щодо природи обмеження прав людини, зокрема, наступним чином: «Скасування конституційних прав і свобод – це їх офіційна (юридична або

фактична) ліквідація. Звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням. У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідним і загальним. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена» [3]. Як бачимо, у КСУ склався відмінний підхід у розумінні природи обмежень прав людини, як то склалося у практиці ЄСПЛ та Венеційської комісії, хоча в останній час позиції органу конституційної юстиції дещо змінилися ближче до позиції ЄСПЛ.

Виходячи із цього є доволі дивним розуміння обмежень прав людини як «сукупність взаємозумовлених, взаємозв'язаних закріплених конституційно-правових норм, які визначають межі правомірної поведінки людини і громадянина як суб'єктів конституційно-правових відносин, зумовленої змістом наданого права чи свободи, встановлених з метою утвердження й забезпечення прав і свобод інших людей, стримання від посягання на встановлені Основним Законом України цінності, захист законних інтересів» [4, с.4-5]. Обмеження прав людини пов'язані не настільки із накладенням санкцій, оскільки такі є заходами впливу на осіб, які вчинили правопорушення. Запровадження заходів державою, пов'язаних із обмеженням прав людини обумовлено насамперед із забезпеченням балансування між певними інтересами, цінностями, при наявності колізій між принципами і нормами права, які необхідно вирішити. Як свідчить аналіз положень Конституції України, викладені у Розділі II, юридична конструкція конституційних обмежень пов'язана насамперед із визначенням їх обсягу у судовому порядку. Натомість при запровадженні надзвичайних правових режимів такі обмеження запроваджуються законом, тобто остаточно рішення про запровадження обмежень прав людини ухвалює Верховна Рада України.

У свою чергу, на думку М. Савчина, у взаємозв'язку із чинним правопорядком та відповідно до принципу зв'язаності держави правом сутність обмежень основних прав полягає у забезпеченні легітимного втручання держави у приватну автономію індивіда з метою забезпечення загального блага. Принцип зв'язаності правом (тобто верховенство права) визначає, що основні права можуть бути обмежені обґрунтовано, виключно на правових засадах із додержанням пропорційності. Такі обмеження повинні переслідувати легітимну мету [5, с. 22]. Такий аналіз критеріїв обмежень прав людини через принцип верховенства права цілком узгоджується із вище наведеною практикою ЄСПЛ та Венеційської комісії. Оскільки в основі визначення допустимих критеріїв обмеження прав людини розглядається принцип пропорційності, то тут робиться саме

акцент на забезпеченні балансу інтересів між правами людини та іншими принципами права.

Якщо взяти до прикладу обмеження, пов'язані із запровадженням обмежувальних заходів під час пандемії коронавірусної інфекції, то дослідники вказують на вузькоспеціалізований характер розуміння природи та природи перебігу певної інфекції та характером обмежувальних заходів. Зокрема, типовими труднощами, з якими пов'язана боротьба із респіраторними епідеміями, як-от іспанка чи коронавірус, є такі: по-перше, схильність людей знижувати ризики, які несуть вони, оскільки вони приховані; по-друге, заходи, яких слід вжити, мають індивідуальний характер і вони відмінні, ніж у випадках із кишковими захворюваннями чи захворюваннями серця; по-третє, інкубаційний період хвороб певний час є прихованим, тому виникає ризик зараження здорових людей [6, с. 501–506]. На думку М. Савчина, оскільки при вирішенні обмежень певних свобод, які є екзистенційними, при захисту здоров'я інших людей ставиться мета вітальна [7, с.10-11]. Тобто у першому випадку зачіпається питання сенсу життя, а в іншому, чи буде особи жити взагалі. А це значна різниця, оскільки особа, яка втрачає життя, не буде мати надалі можливості роздумовувати про сенс свого буття взагалі. Мабуть, виходячи приблизно із таких міркувань, М. Савчин говорить про рівні обмеження прав людини в умовах надзвичайного стану з метою запобігання та подолання наслідків епідемій:

- перший, адміністративний рівень полягає у запровадженні карантинних заходів, які можуть ефективно впроваджуватися локально у місцях спалаху інфекції органами місцевого самоврядування чи обласними державними адміністраціями за ініціативою головного санітарного лікаря відповідного рівня;

- другий, конституційний рівень має забезпечуватися через ухвалення рішення про запровадження надзвичайного стану в окремих місцевостях чи загалом в Україні, якщо масштаб захворювань критично є загрозливим і потребує вжиття всіх невідкладних заходів щодо запобігання та подолання захворювання у масштабах епідемії чи пандемії [8, с.12].

Оскільки згідно зі статтею 64 Конституції України право на судовий захист не може бути обмежено навіть в умовах воєнного і надзвичайного стану, держава покликана забезпечити всі заходи щодо гарантування доступу до правосуддя. У рамках цих заходів виходом із ситуації стало запровадження елементів електронного правосуддя, яке передбачає здійснення судових засідань у режимі відеоконференцій.

У якості підсумку, слід наголосити, що своїй практиці ні Конституційний Суд України, ні суди загальної юрисдикції поки що чітко не давали відповіді щодо розмежування поняття обмеження та відступ від забезпечення права. Різниця у розумінні цих понять, які мають значення

для розкриття допустимих меж обмежень прав людини полягає в тому, що при обмеженні певного права має місце певне звуження можливостей щодо їх реалізації, але як така реалізація здійснюється і при цьому обмеження не посягає на сутнісний зміст права. Натомість, у ситуації із відступом у силу певних обставин, зокрема, коли держава не може ефективно контролювати територію, вона не може здійснювати заходи, тобто виконувати певні позитивні обов'язки, щодо забезпечення прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дотримання принципів демократії, прав людини та верховенства права в умовах надзвичайного стану – міркування: *Венеційська комісія за демократію через право*, CDL-PI(2020)005rev, 26.05.2020, с. 4. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2020\)005rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2020)005rev-ukr)
2. CDL-AD(2006)015-e, Opinion on the Protection of Human Rights in Emergency Situations adopted by the Venice Commission at its 66th Plenary Session (Venice, 17-18 March 2006)
3. Рішення КСУ № 5-рп/2005 від 22.09.2005 р.
4. Андрієвська О.В. Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина. Автореф. дис... к.ю.н. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Київ: Інститут держави і права ім В.М. Корецького НАН України, 2018. С. 4-5.
5. Савчин М. Основні конституційні критерії обмеження прав людини і основоположних свобод. *Вибори і демократія*. 2008. № 2(16). С. 22 (21-28).
6. George A. Soper. The Lessons of the Pandemic. *Science*. 30 May 1919: Vol. 49, Issue 1274, pp. 501–506. DOI: 10.1126/science.49.1274.501.
7. Савчин М. Суспільний інтерес як критерій обмежень прав людини та боротьба з пандемією коронавірусу. *Публічне право*. 2020. № 2 (38). С. 10-11 (5-22).
8. Там само, с. 12.

Задерейко Світлана Юріївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного та
адміністративного права ДВНЗ «Київський
національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ЗМСТ ТЕРМІНУ «КОРУПЦІЯ» В МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Висока суспільна небезпека корупції була відома ще в епоху Стародавнього світу. На думку окремих науковців, високоорганізована корупція стала справжньою причиною знищення багатьох колись процвітаючих античних держав [1; 2, с. 1074]. Проте, досить тривалий період світової історії кожна держава намагалася вирішити проблему протидії корупції власними силами, використовуючи переважно кримінально-правові та адміністративні засоби. Ситуація стала принципово змінюватися внаслідок розвитку буржуазних відносин та міжнародного співробітництва в економічній, військовій, культурній та інших сферах діяльності. Ефективність забезпечення прав та законних інтересів представників різних сторін у міжнародних відносинах стала мати основне значення у міждержавних інтеграційних процесах.

Міжнародне право в галузі протидії корупції в даний час включає значну кількість джерел, що приймаються з другої половини ХХ століття. Їхній аналіз дозволяє класифікувати всі нормативні акти міжнародного антикорупційного законодавства на: 1) загальні; 2) регіональні; 3) локальні (двосторонні).

Безумовно, найбільше правове значення, у т. ч. у галузі міжнародно-правової регламентації протидії корупції, мають джерела першої групи, яка включає акти міжнародного права, прийняті внаслідок діяльності Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) – міжнародною організацією, до складу якої входить найбільша кількість держав – суб'єктів міжнародних відносин. Загальний характер міжнародні нормативні акти, що приймаються Генеральною Асамблеєю ООН, мають також у зв'язку з глобальністю цілей, задля досягнення яких створена та функціонує ця організація: підтримка міжнародного миру та забезпечення безпеки; розвиток дружніх стосунків між націями; здійснення загального міжнародного співробітництва тощо [3].

У частині забезпечення безпеки та розвитку міжнародного співробітництва Генеральною Асамблеєю ООН прийнято два спеціальні нормативні акти про протидію корупції. Першим з них є Декларація від 16.12.1996 про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях. Незважаючи на загальний характер положень даного акта, для кожної держави, яка прийняла на себе зобов'язання щодо дотримання його положень, а також для всіх держав, які є учасниками інших міжнародних та регіональних об'єднань, все ж таки він носить вузькопрофільний характер, оскільки поширює свою дію лише на суб'єктів міжнародної комерційної діяльності [4].

Стосовно розкриття змісту корупції зазначена Декларація не може визнаватись джерелом, що характеризується високою технічною якістю нормативних роз'яснень. Тлумачення її норм дає можливість зробити висновок про різнорідність понять «корупція» і «хабарництво», хоча насправді останнє є складовою частиною корупції. В цілому цей

нормативний акт містить опис загальних напрямів діяльності держав щодо запобігання та профілактики «всіх форм корупції, хабарництва та пов'язаних із ними протиправних дій у міжнародних комерційних організаціях» [4]. Розробники декларації, що розглядається, залишили вирішення питань про зміст корупції, злочинів та інших правопорушень, що мають корупційний характер, представникам законодавчих органів влади держав – учасниць ООН.

Універсальним нормативним актом, що визначає основні засади протидії корупції у всьому світовому співтоваристві, є укладена в м. Нью-Йорк Конвенція ООН від 31.10.2003 проти корупції. [5] (далі – Конвенція). У ст. 2 Конвенції містяться терміни, що мають юридичне значення, які використовуються в тексті інших норм і, вочевидь, мають бути імплементовані у законодавство тих держав, які визнали обов'язковість положень цього міжнародного акта. Судячи з назви, корупція є соціально небезпечним явищем, для забезпечення регламентації протидії якому і було розроблено Конвенцію ООН 2003 року. Але визначення «корупція» або «корупційний злочин» Конвенція не містить, що дозволяє однозначно вирішити питання змісту зазначених правових категорій.

Враховуючи викладене, можна констатувати, що у міжнародних актах ООН, можливість ратифікації яких надано всім представникам міжнародного співтовариства, не міститься визначення корупції як соціально небезпечного явища та узагальнюючої правової визначення корупційного злочину. У наведених нормативних актах описуються лише окремі випадки корупційної поведінки, окремі ознаки складів злочинів, що формують корупцію. Додатково привертає увагу використання законодавчого прийому відкритого переліку діянь, які можуть бути визнані як корупційні злочини на рівні національного права, а можуть і не визнаватись такими законодавцем конкретної країни.

З урахуванням специфіки функцій міжнародного права, це в принципі не може призвести до блокування антикорупційної діяльності на рівні окремої держави, яка ратифікувала відповідні конвенції, як і неможливості здійснення міжнародного (міждержавного) співробітництва у сфері протидії корупції. Дотримання принципів невтручання у внутрішні справи та поваги державного суверенітету не дозволяють ані ООН, ні іншим міжнародним організаціям нав'язувати учасникам міжнародних відносин певний перелік видів злочинів, які обов'язково мали б бути визнаними корупційними на рівні національного кримінального права. У цій частині міжнародне право виконує лише орієнтовну функцію для законодавця, представляє державу – члена міжнародного співтовариства. Водночас якісно сформульоване та закріплене в нормах міжнародного права визначення корупції, встановлення закритого переліку її юридично значущих ознак забезпечило б добротне юридичне підґрунтя для одноманітного розуміння сутності корупції та фіксації видів корупційних

злочинів на рівні національного права. Узгодженість норм міжнародного та національного права, у свою чергу, забезпечило б підвищення рівня ефективності протидії корупції, включаючи міжнародне співробітництво в галузі антикорупційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Моммзен Т. Історія Риму: 5 т. Т. 2, кн. 4/ під заг. ред. Н. А. Машкіна. Держ. соціально-економ. вид-во, 1937. URL: <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1292333981> (дата звернення: 20.12.2020).
2. Tarn W, Griffith G. Hellenistic Civilization. London, 1952. 1090 с.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй: прийнятий у Сан-Франциско 26 червня 1945 року. URL: <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html> (дата звернення: 20.05.2022).
4. Декларація Організації Об'єднаних Націй щодо боротьби з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях: прийнята Резолюцією №51/191 Генеральної Асамблеї від 16 грудня 1996 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bribery.shtml (дата звернення: 20.05.2022).

Закорецький Владислав Валерійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Крикун Віктор Борисович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ У КОНЦЕСІЙНИХ ДОГОВОРАХ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Майже кожен договір містить в собі розділ, яким визначені форс-мажорні обставини. Відповідно до Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни,

збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безлади, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення комендантської години, карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту/імпорту тощо, а також викликані винятковими погодними умовами і стихійним лихом, а саме: епідемія, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, замерзання моря, проток, портів, перевалів, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо [1].

Ознаками форс-мажорних обставин є надзвичайність та невідворотність, а також об'єктивний причинний зв'язок з наслідком у формі невиконання зобов'язання. Для договірних зобов'язань форс-мажорні обставини є передумовою звільнення від відповідальності за неналежне виконання або порушення зобов'язання, але зобов'язання по суті не скасовує. Тобто форс-мажор не є універсальним прощенням боргів «під шумок». Договірні зобов'язання не викреслюються, тож основне зобов'язання має бути належно виконане за першої можливості, якщо таке виконання буде доречне для сторін на час закінчення дії обставини непереборної сили [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати України» [1], Торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та видають сертифікат про такі обставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності. Сертифікат про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) для суб'єктів малого підприємництва видається безкоштовно [3].

В зв'язку з введенням з 24 лютого 2022 року на території України воєнного стану та відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4], Торгово-промислова палата України 28 лютого 2022 року прийняла рішення, яким для всіх суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, засвідчила військову агресію Російської Федерації проти України форс-мажорними обставинами (обставини непереборної сили).

Вищезазначене рішення Торгово-промислової палати України, розміщено у відкритому доступі на офіційному сайті Торгово-промислової палати України та може бути надане сторонами договору, як доказ настання форс-мажорних обставин [5].

Статтею 617 Цивільного кодексу України передбачено, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [6].

Також, згідно положень статті 218 Господарського кодексу України, у разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності [7].

Таким чином, у зв'язку із визнанням Торгово-промисловою палатою України військової агресії Російської Федерації проти України форс-мажорною обставиною (обставини непереборної сили), сторони за договором можуть припинити виконання зобов'язань, через неможливість їх виконання, без застосування відповідальності за порушення договірних зобов'язань.

Але, варто зазначити, що синоніми у побутовій мові «непереборний» і «надзвичайний» у цивільному та господарському праві не є тотожними і тягнуть різні правові наслідки. Надзвичайна, але відворотна подія не є форс-мажорною обставиною.

Так, відомо, що вельми складно пояснити невиконання зобов'язань відсутністю грошей. Що ж до знищення чи захоплення засобів виробництва, то ситуація теж не є безспірною, адже такі наслідки нерідкі для війни та інших особливих періодів. За загальними принципами міжнародного гуманітарного права, відповідальність за збитки теоретично може покладатися лише на комбатантів, які мали ефективний контроль території. Себто збитки, завдані під час наступальних дій, відшкодуватимуть особи, винні у злочинах проти людяності.

Отже, за віддаленою аналогією права можна піддати сумніву надзвичайність шкоди, супутньої наступу збройних сил, чи, іншими словами, можна припускати, що ескалація воєнних дій з певного погляду є звичайним ризиком для суб'єкта господарювання України – держави, яка дає відсіч збройній агресії росії з 2014 року.

Інша справа, коли майно, передане для реалізації або в управління, пошкоджене, втрачене, викрадене або знаходиться на окупованій території без можливості доступу до нього. Тоді виникає об'єктивна неможливість виконати договір. Крім того, якщо майно знищене або пошкоджене, є сенс зафіксувати завдану шкоду з метою подальшого відшкодування: за

можливості здійснити фото- або відеозйомку, задокументувати кількість втраченого майна, характер пошкоджень, показання свідків та зберегти докази.

Отже, на сьогоднішній день ТПП видала універсальний форс-мажорний сертифікат, що поширюється на всю територію поширення воєнного стану, а це вся територія України. Але чи є така обставина безпосередньою причиною невиконання? Це питання досить дискусійне та підлягає аналізу в контексті даного виду договору, адже реальний вимір того, наскільки потерпає бізнес та змінюються умови у, скажімо, Харківській та Закарпатській областях, суттєво відрізняється. Тому виникає сумнів, чи буде сертифікат ТПП беззаперечно прийнятий усіма суб'єктами господарювання як належне підтвердження неможливості виконання договірних зобов'язань. За умовний орієнтир складності ситуації негласно вважають зонування, визначене Кабінетом Міністрів України у програмі «є-Підтримка». Припускаємо, що у відносно спокійних областях універсальний сертифікат ТПП України може бути сприйнятий постраждалою від невиконання зобов'язання стороною як «лайфхак для уникнення відповідальності», тож, оскільки сертифікат ТПП не є єдиним можливим доказом для сторін, саме судова практика згодом розтлумачить, чи універсальність сертифіката ТПП є лише де-юре, чи й де-факто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.06.2022)

2. Форс-мажорні обставини у договорах під час воєнного стану. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/forsmazhorni-obstavini-u-dogovorah--pid-chas-voennogo-stanu-.html>

3. Форс-мажор в договірних правовідносинах під час воєнного стану. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/fors-mazhor-v-dogovirnyh-pravovidnosynah-pid-chas-voyennogo-stanu/>

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 09.06.2022)

5. Офіційний сайт Торгово-промислової палати України. URL: <https://ucco.org.ua/>

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 09.06.2022)

7. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 09.06.2022)

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: прийнята Резолюцією № 58/4 Генеральної Асамблеї від 31 жовтня 2003 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml (дата звернення: 20.05.2022).

Еліс Дар'я Романівна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Менів Любов Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ В ПОРІВНЯЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Систему трудового законодавства Федеративної республіки Німеччини (далі — ФРН) визнають фундаментом створення континентальної моделі трудових відносин й оцінюється як найбільш ефективна в світовій практиці. Враховуючи, що трудове законодавство України на шляху до європейської інтеграції вже досить тривалий час перебуває в стадії реформування, ми пропонуємо порівняти аспекти нормативно-правового регулювання трудового законодавства в Україні та Німеччини з метою підвищення ефективності національного законодавства в галузі трудового права. В роботі будуть проаналізовані основні аспекти трудових відносин: нормативно-правова база, підстави виникнення та припинення трудових відносин в ФРН та Україні, види і змісту трудових відносин.

Дана робота базується на дослідженнях сучасних європейських та українських науковців як Т. Колеснік, К. Левандовскі, Л. Мішальський, І. Яцкевич та інших.

Основними нормативно-правовими актами України, що формують трудове законодавство є Конституція України, (наприклад, ст. 42 Конституції передбачає, що кожен громадянин має право займатися

підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законом) [1], Кодекс законів про працю (далі — КЗпП) України міжнародноправові акти, які ратифіковані національним парламентом нашої держави (наприклад, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 р.), а також двосторонні міжнародні угоди та договори з іншими державами, насамперед про взаємне працевлаштування громадян та їхнє соціальне забезпечення.

Законодавство Німеччини, що регулює трудові відносини, включає в себе велику кількість законів, зокрема Основний закон ФРН (Grundgesetz), Німецьке цивільне уложення § 611 (далі – НЦУ) (Bürgerliches Gesetzbuch), Закон про нормативні умови труда для закордонних працівників (Gesetz über zwingende Arbeitsbedingungen für grenzüberschreitend entsandte und für regelmäßig im Inland beschäftigte Arbeitnehmer und Arbeitnehmerinnen), Закон про захист від необґрунтованого звільнення (Kündigungsschutzgesetz), Закон про мінімальний строк відпустки для найманого працівника (Mindesturlaubsgesetz für Arbeitnehmer), Закон про захист суттєвих умов, що застосовуються у трудових правовідносинах (Gesetz über den Nachweis der für ein Arbeitsverhältnis geltenden wesentlichen Bedingungen) тощо [2].

Основою виникнення, зміни та припинення трудових відносин як в Україні, так і в ФРН виступає трудовий договір.

У нормативно-правових актах Німеччини не існує легітимного поняття «трудоий договір», проте у § 105 Закону про промисел (Gewerbeordnung) вказано, що роботодавець і найманий працівник можуть вільно домовитися про укладення, зміст і форму трудового договору [3]. Дана правова норма діє за одним із фундаментальним принципом цивільного права ФРН – принципом вільного договору. Л. Манферд зазначає, що згідно з НЦУ трудовим договором є договір про надання послуг, які зазначені в § 611 цього ж закону, тобто робітник зобов'язується виконати встановлену для нього роботу, а роботодавець – сплатити за неї винагороду [3]. В Україні поняття трудового договору закріплене ст. 21 КЗпП України, де визначено, що трудовим договором є угода між працівником і роботодавцем (роботодавцем - фізичною особою), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець (роботодавець - фізична особа) зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [4].

Поняття сторін трудових відносин у Німеччині чітко не визначено, але прийнято називати дві сторони – роботодавців та працівників. Розділ 8 Угоди про послуги НЦУ містить положення про роботодавця, який визначає його як сторону, яка отримує послуги. Роботодавцем може бути фізична та юридична особа, яка забезпечує працевлаштування робітника

та діє на основі трудових відносин. Роботодавець володіє правом директиви (надавати вказівки).

Вступаючи у трудові відносини у Німеччині, особа укладає трудовий договір у Німеччині у письмовій чи усній формі. Порядок його укладення регулюється Законом про часткову зайнятість та обмежену зайнятість. Якщо договір розривається безстроково та в усній формі, його особисті положення мають бути зафіксовані у письмовій формі в окремому юридичному документі, підписаному працівником. Також слід зазначити, що загальний порядок укладення трудового договору в Німеччині наступний – співбесіда, угода про тарифну ставку та безпосереднє укладання трудового договору.

Особливою формою трудового договору в Україні згідно КЗпП є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (в тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін, укладається він обов'язково в письмовій формі [5].

Трудові відносини за рівнем зайнятості поділяють на три основних види, в основі яких три різні види трудового договору: *Minijob*, тобто оплата за таку роботу не повинна перевищувати встановленого мінімуму, на разі це 450 євро; *Teilzeitarbeitsvertrag*, іншими словами це договір часткової зайнятості, де кількість робочих годин на тиждень є меншою за встановлені значення; *Vollzeitarbeitsvertrag* – договір про повну зайнятість, являється найкращою формою трудового договору в Німеччині [6]. В юридичній правовій науці України виділяють такі види трудових відносин: індивідуально-трудова (що діють на підставі трудового договору між працівником і роботодавцем), колективно-трудова (соціального партнерства), правовідносини навчання, правовідносини, що виникають з приводу перекваліфікації на підприємстві, правовідносини, що виникають з приводу контролю за дотриманням трудових норм.

Важливим фактором виникнення трудових відносин є те, що при укладенні трудового договору з працівником роботодавець має отримати згоду профспілки, якщо вона створена на підприємстві, в установі чи організації. При вступі в трудові відносини на підставі трудового договору роботодавець зобов'язаний забезпечити працівникові основні умови його роботи, тобто початок і кінець робочого дня першого місяця роботи. Трудовий договір відповідно до Закону про підтвердження умов зайнятості (*Nachweisgesetz*).

Закон про робочий час ФРН передбачає граничну тривалість робочого дня, що може бути понад 8 годин. Інколи цей час подовжують до 12 годин, але за згодою сторін у договорі. За законом допустимим є шестиденний режим роботи, проте більшість компаній працює 5 днів на тиждень. Мінімальна заробітна плата в Німеччині, «так званий»,

Mindestlohn згідно з Федеральним законом про мінімальну заробітну плату, у 2022 році 9,82 євро на годину брутто [6]. Офіційна робота у Німеччині дозволяє українським емігрантам заробляти від 1000 до 3000 євро на місяць, якщо вони працюють у ліцензованому візовому центрі.

КЗпП в Україні встановлює, що норма робочого часу становить не більше 40 годин на тиждень (роботодавець може застосовувати понаднормові роботи, наприклад при проведенні робіт, необхідних для оборони країни, а також відвернення стихійного лиха, виробничої аварії і негайного усунення їх наслідків). Мінімальна заробітна плата в Україні на 2022 рік становить 39, 26 грн. на годину.

Німецьке трудове законодавство передбачає трьох видів розірвання договору. Найпоширеніший перший вид – звільнення з виробничих причин, німецькою – *betriebsbedingte Kündigung*. Це відбувається коли певні підрозділи компанії закриваються або реорганізуються, і роботодавець змушений атестувати так званого «непотрібного» працівника. Другою за частотою причиною звільнення є особисті обставини працівника (німецькою – *personenbedingte Kündigung*). Такі ситуації часто пов'язані з неможливістю працівника виконувати завдання, зазначені у трудовому договорі. Третьою причиною звільнення є *verhaltensbedingte Kündigung*. Основними умовами такого звільнення є агресивне чи образливе поводження з колегами чи начальством, використання службових телефонів у особистих цілях, крадіжка чи робота на конкуруючу компанію у вільний час, часті запізнення тощо.

В Україні розрізняють два види звільнення: за ініціативою роботодавця та за ініціативою працівника (за власним бажанням).

Отже, на основі вищевикладеного матеріалу, ми можемо зробити такі висновки. Трудове законодавство України та Німеччини досить різняться між собою. У ФРН немає єдиного Закону про працю, основною метою якого б було регулювання трудових відносин, проте існує ряд законів, які цим займаються, серед них: Закон про нормативні умови праці для закордонних працівників, Закон про захист від необгрунтованого звільнення, Закон про органи, що представляють працівників на підприємстві тощо. В Україні ж джерелами трудового права є Конституція України, Кодекс законів про працю та інші нормативно-правові акти (наприклад, Закон України "Про оплату праці"). Проте в ФРН передбачено більш високий рівень соціального захисту робітника, більш шанобливе ставлення до його честі і гідності, порівняно з чинним законодавством України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кодекс законів про працю України №322-08, редакція від 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n340>

3. Факти про Німеччину. Актуалізоване видання. 2018, Франкфурт-на-Майні, 180 с. URL : [file:///C:/Users/5%20%D0%92/Downloads/tatsachen_2018_ukr%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/5%20%D0%92/Downloads/tatsachen_2018_ukr%20(1).pdf)

4. Колеснік Т. Правові засади забезпечення дисципліни праці у країнах із розвиненою ринковою економікою. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 1. С. 66–70.

5. Heimarbeit. Von 14.05.1951. Bundesministerium der Justiz. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/lag/>

6. Arbeitsrecht. Ein Studienbuch. Löwich M., Caspers G., Klumpp S. 9, neunbear. Auflage. Band 4. Verlag C.H. München. 2017.

Кабачна Оксана Василівна,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедри кримінальної юстиції,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Дідківська Галина Василівна,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри кримінальної юстиції,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТ ГАРАНТУВАННЯ БЕЗПЕКИ ВІД ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ

Сучасна особливість діяльності органів виконавчої влади у запобіганні злочинності має полягати у здійсненні конкретними суб'єктами певних дій, які специфічним чином зобов'язані розкрити зміст управлінської діяльності саме як суб'єкта запобігання та гарантування безпеки громадян. Діяльність органів державної влади це як форма прояву зовнішнього виразу. У сучасній літературі поняття такої форми прояву зовнішнього вираження трактується у декількох значеннях. Енциклопедичні та довідкові джерела тлумачать цей термін у найзагальнішому вигляді – як спосіб зовнішнього виразу і закріплення конкретних дій суб'єктів, у тому числі і запобігання злочинності. Зокрема, під формою від лат. Forma, розуміється: «зовнішній вигляд, обрис; структура, система організації чого-небудь; зразок чого-небудь, шаблон» [1, с. 721]; або «спосіб організації чого-небудь; спосіб існування певної внутрішньої структури, зовнішнє вираження» [2, с. 906].

Така форма прояву зовнішнього вираження діяльності державних органів виконавчої влади, це як зовнішнє вираження однорідних дій, процедур, які здійснюють органи публічної влади, їх структурні підрозділи й посадові особи в процесі реалізації функцій і компетенції в правових і організаційних рамках гарантування безпеки громадян від злочинних посягань.

Діяльність органів державної виконавчої влади можна характеризувати як зовнішній вираз діяльності органів публічної влади, з допомогою якої реалізуються поставлені перед ними завдання, досягаються цілі з гарантування безпеки громадян від злочинних посягань.

Варто зазначити, що у юридичній літературі панує стала думка, що усі форми діяльності можна розмежувати на правові та організаційні. Під правовою формою діяльності розуміють зовнішньо виражене та юридично оформлене діяння органу чи посадової особи, яке прийняте в межах їх компетенції і спричиняє виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків. Правові форми пов'язані із встановленням та застосуванням норм права, що обумовлює настання певних юридичних наслідків. У правових формах управлінської діяльності найбільш чітко виражені повноваження державно-владного характеру, які надаються органам управління для реалізації закріплених за ними функцій [3, с. 204].

На думку окремих вчених, реальність правової форми реалізації діяльності органів виконавчої влади у запобіганні злочинності та гарантування безпеки громадян полягає в тому, що вона є невід'ємною належністю всіх соціальних відносин, поза чим вони не здатні належно сформуватися, існувати та здійснюватись, опиняючись за межами права зі всіма відповідними наслідками [4, с. 22].

Не зважаючи на те, що в Україні оголошено військовий стан у зв'язку з військовою агресією РФ, варто повністю погодитись із думкою В. Тація, В. Тютюгіна та Ю. Пономаренка про те, що «сьогодні кримінальне законодавство України зіткнулось із реальною загрозою його неконтрольованого і безсистемного реформування, результатом чого цілком може стати не лише подальше його перевантаження науково необґрунтованими і не виправданими життям положеннями, а й, зрештою, порушення основоположних принципів, на яких воно побудоване, системних зв'язків і залежності його приписів, що своєю чергою потягне за собою істотне зниження ефективності засобів кримінально-правового впливу на злочинність» [5].

Таким чином, при необхідності правового забезпечення діяльності державних органів виконавчої влади щодо запобігання злочинності та гарантування забезпечення безпеки громадян шляхом удосконалення кримінального закону, нерідко законодавець не лише не вирішує існуючих проблем, а ще й створює нові: порушує логічну системність кримінального законодавства, що може створювати правові колізії,

породжувати проблеми правозастосування. Окрім цього, необхідно враховувати науково обґрунтовану доцільність такого роду змін чи доповнень які безпосередньо стосуються правового забезпечення діяльності, тому числі, органів державної виконавчої влади щодо запобігання злочинності та гарантування безпеки громадян. За своєю правовою природою ці органи і так мають забезпечувати безпеку та правопорядок.

Тому, в умовах сьогодення, для більш ефективного запобігання злочинності та гарантування безпеки громадян в Україні доцільним є вивчення та використання провідного досвіду зарубіжних країн у контексті співпраці державних органів виконавчої влади з поліцією і громадянами, у тому числі із використанням соціальних мереж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. К. Довіра, 2006. 789 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

3. Проблеми організації та діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в Україні: навчальний посібник / М.В. Ковалів, Г.Ю. Лук'янова, М.Т. Гаврильців і ін. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. 553 с.

4. Петришин О. В. Соціально-юридична природа права. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 15–29.

5. Тацій В., Тютюгін В., Пономаренко Ю. Виклики сучасності і кримінальне право. URL: <http://www.golos.com.ua/article/263719> (дата звернення 20.05.2022).

Камаралі Світлана Євгенівна,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,

Павлюх Ольга Анатоліївна,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Для України кожен сьогоднішній день є надзвичайно значущим і важливим у сфері внутрішньої та зовнішньополітичної ситуації під час війни. Протягом останніх днів наша держава переживає повномасштабну збройну агресію проти України з боку російської федерації (росії).

Відважні та вірні захисники України продовжують стримувати агресорів. Світ захоплюється нашими щоденними перемогами, рішучістю, мужністю та наполегливістю у боротьбі за захист рідної землі. Українці – проявили себе як нація сміливих, талановитих, креативних та розумних людей! Незважаючи на всі негаразди, українська влада, політичні сили та народ згуртовані та відповідально захищають країну, наполегливо працюють над формуванням іміджу країни та позитивним впливом на інтеграційний процес.

Як наслідок, з квітня 2022 року Україна швидко та інтенсивно приєдналася до процесу євроінтеграції, про що свідчать численні заяви Президента України та інших органів влади.

Українці та світ вражені гнівом, жорстокістю та нелюдністю росіян, які воювали проти України. Хто народив? Хто створив цих головорізів, які чинили звірства та грабунки в українських містах і селах?

Історики, політики, аналітики досліджують новий етап розвитку подій в Україні і впевнені, що росіяни вже давно є тим народом, який ми знаємо сьогодні. Його виникненню активно сприяла російська антиукраїнська пропаганда, яка вже триває, як стверджує більшість українських істориків, понад три століття. Влада, освіта, культура, засоби масової інформації, інтернет-джерела, друкована художня та наукова література – все це під контролем держави та президента росії, який останні 20 років активно впливає на світогляд свого народу та прагне знищити Україну як суверенну державу.

Російська державна машина розгорнула пропагандистську кампанію з метою вбивства українців. Ця жорстока пропаганда є відлунням і продовженням поглядів та політичного тиску з боку тоталітарного режиму колишнього радянського союзу. Певний прогрес у розвитку демократії в Україні з часів нашої незалежності викликав гнів російського уряду. Аналізуючи нашу «дружбу» та «добросусідські відносини» минулих років, росія постійно тисне на українців та їх спосіб життя. З ким дружити і з ким не дружити Україні, до кого приєднатися, а кого сторонитися – це постійно цікавило нашого агресивного сусіда і не давало спокою та спонукало його до ще більшої ненависті і злоби. Результатом цієї ненависті та постійного невдоволення діяльністю

українського народу та влади є повномасштабна війна в Україні, яку розпочала росія 24 лютого 2022 року.

Президент Володимир Зеленський підписав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Народні депутати затвердили цей документ 300 голосами. Згідно з указом, воєнний стан запроваджується з 5 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [1]. Зважаючи на обставини та продовження агресії росії з 05 години 30 хвилин 25 травня 2022 року воєнний стан був продовжений строком на 90 діб [2].

У зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану тимчасово можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини та громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також впроваджуватися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб [1].

В умовах воєнного стану українці не здаються і продовжують боротися за свободу та намагаються пристосуватися до більш чи менш звичного способу життя. Так, Сергій Шкарлет – міністр освіти на початку березня 2022 року підготував ряд листів та рекомендацій щодо відновлення навчального процесу в Україні [3].

Освітній простір визначається основним та важливим напрямком інтеграції України до ЄС. У світлі сучасних подій актуальною темою залишається моральне та естетичне виховання дітей та молоді у процесі навчання та дослідження автентичної вітчизняної історії та юриспруденції для захисту своїх прав та державності. Моральне та естетичне виховання у процесі навчання також має важливе значення для забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану.

Одним із способів впливу росії на українців є освітні платформи та виховання дітей і молоді в навчальних закладах. Російська пропаганда позитивно впливає на молодь і дітей через соціальні мережі, мультфільми, рекламу та підготовлених агітаторів. У кожному випадку, коли згадується росія, вона прославляється, звеличуються її досягнення та підроблюються і висвітлюються з кращого боку історичні аспекти розвитку.

Всі ми знаємо, що освіта має вирішальне значення в процесі навчання. Саме через виховання і навчання відбувається вплив на свідомість і підсвідомість особистості на формування певних світоглядів, наукових позицій і поглядів на розвиток людини і країни, високоморальний характер, громадянські, соціальні та професійні риси особистості.

Важливе значення у виховній діяльності має моральне виховання дітей і підлітків, яке включає систему цілеспрямованої моральної поведінки, формування емоцій, свідомості [4, 106]. Моральне виховання ґрунтується на моралі як системі уявлень, норм, правил, принципів поведінки, діяльності, що регулюють гуманні стосунки між людьми за

будь-яких обставин. У цьому контексті наша мораль включає наші почуття, думки та стосунки з тими, хто нас оточує.

Естетичне виховання у дітей та підлітків також є цілеспрямованим процесом розвитку вміння переживати й цінувати прекрасне в усіх сферах людської діяльності [4, 107]. Естетичний прояв поведінки людини – це наш момент емоцій, значення, оцінки та активності. Естетичне виховання людини глибоко відображається в процесі сприйняття мистецтва, дослідженнях культури та архітектури. У цих процесах вирішальне значення мають почуття, уява та пам'ять, мислення та мовлення.

Але особливий вплив на естетичне виховання має розвиток психологічних процесів людини, які залежать від повноти і глибини нашого сприйняття речей, що нас оточують.

Отже, моральне та естетичне виховання задає тон нашому світогляду та повсякденній діяльності. Якщо українці позиціонують себе як освічена, миролюбна та хоробра нація, то дії росіян під час війни викликають лише огиду у нас і всього світу.

Щодо росії, то вона свідомо негативно впливає на своє населення у всьому, що стосується України та українців і цей вплив досяг піку. А наслідки жорстокої війни в Україні можна назвати поганим моральним та естетичним вихованням росіян. І навпаки, Україна породжує героїчну націю з її високо свідомим моральним та естетичним вихованням заснованими на безкорисливості та належному патріотизмі.

Ефективним механізмом формування світогляду людей є також історико-правові дослідження. Перш за все, багато історичних фактів про появу росії, москви та України свідчать про вплив історії на сучасні події, які ми бачимо в соціальних мережах і читаємо в різних виданнях. Пропаганда росії через моральне та естетичне виховання під час історичних досліджень породила жахливу нелюдську розправу росіян над мирним населенням, яких росія називає «бандерівцями». Жахливість цієї ситуації ще й у тому, що росіяни не знають своєї справжньої історії, не цікавляться українською мовою, а тому шукають серед живих мерців, таких як Степан Бандера.

Що стосується морального та естетичного виховання в процесі вивчення права, то правові знання дають багато можливостей людям високої моралі для захисту своїх прав, життя і здоров'я, сімейних цінностей і матеріальних благ.

Під час військових дій та в умовах воєнного стану українці неодноразово вірили, що закон має силу врятувати їм життя та захистити їхні інтереси. На відміну від українців, росіяни не мають можливості або не бажають вивчати законодавство та розуміти механізми, які захищають їх від насильства з боку держави та державних інституцій. Їхній людський свідомий і підсвідомий рівень впав до того, що вони не можуть відрізнити

справжнє від підробки, бояться за власне життя через жорстокість влади, підтримують російську агресію.

Таким чином, значення морального та естетичного виховання в історико-правовій дослідницькій освітній діяльності може мати наслідки, які напряму залежать від того, яка країна, яка влада/політичний лідер та за якої політичної системи вони є інструментами впливу.

Моральне виховання та естетичне виховання мають безпосереднє відношення до навчальної діяльності та виховних процесів.

Останнім часом у соцмережах з'являється сплеск інформації про те, як ми, українці, виглядаємо під час війни. Так, країни, які прийняли українців, суб'єктивно оцінювали наше моральне та естетичне виховання. Ними було відзначено, що більшість з переміщених українців мають вищу освіту або знаходяться у процесі її отримання. Також ми прагнемо до комфортних умов проживання, хочемо працювати і забезпечувати себе всім необхідним, хочемо вчитися та згодні на перепідготовку тощо. Це свідчить про те, що українці наполегливі у досягненні своїх цілей і вірять, що знання дають кращі можливості для реалізації.

Проте сучасна війна після двох років ізоляції через вірус змінила освітній простір. З одного боку, це ставить перед науково-педагогічними працівниками, студентами, учнями та батьками нові виклики та завдання. Відбувається урізноманітнення функцій освітніх технологій, що призводить до варіювання структури і змісту навчальної діяльності від звичних традиційних форм до новітніх засобів навчання у дистанційній формі, які зараз набули особливої популярності в Україні, країнах Європейського Союзу та світі в цілому.

Отже, значення морального та естетичного виховання сучасних українців цілеспрямовано направлено на відстоювання правоти України у протистоянні росії. Всі українці – від Президента України до звичайного етнічного українця в іншій державі, самовіддано захищають Україну, її цілісність та суверенітет. Основною метою цієї боротьби і протистояння є перемога у війні і повернення до мирного щасливого життя. А сприяти цьому має достовірне вивчення історичних аспектів розвитку України і вивчення законів України для захисту своїх прав та інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сайт Президента України. URL: <https://cutt.ly/RKuGCAs> (дата звернення 23.05.2022)
2. Указ Президента України Про продовження строку дії воєнного стану в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#n2> (дата звернення 23.05.2022)
3. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення 23.05.2022)

4. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / О.І. Федоренко, В.О. Тюріна, С.П. Гіренко, С.М. Бойко, М.О. Котелюх, П.Д. Червоний, О.В. Медведєва; за заг. ред. О.І. Федоренко. Харків: ФОП Бровін О.В., 2020. 240 с.

5. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / За заг. редакцією Г.Л. Єфремової. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444 с.

Камінська Наталія Василівна,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту законодавства Верховної Ради України,
професор кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Камінська Анастасія Андріївна,
гімназія №191 з поглибленим
вивченням іноземних мов
ім. П. Тичини м. Києва

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВА НА ОСВІТУ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком агресії з боку РФ відносно Української держави, посягання на її територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів, відбувається порушення прав і свобод людини і громадянина. Це не оминуло освітню сферу як на початку 2014 році, так і у 2022 році.

Загальновідомими є положення Конституції України про головний обов'язок держави щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини, проте в умовах дії правового режиму воєнного стану можуть встановлено обмеження значного обсягу конституційних прав і свобод, включаючи право на освіту, регламентоване статтею 53 Конституції

України. У результаті було призупинено навчання у всіх освітніх закладах України, значна чисельність як учнів, так і викладачів були евакуйовані, знаходились на тимчасово окупованих територіях, перебували у стресових ситуаціях і т.д.

Міжнародне гуманітарне право, міжнародні стандарти прав людини передбачають захист навчальних закладів у разі збройного конфлікту та визнають важливість забезпечення сторонами конфлікту права дітей на освіту. Проте РФ грубо порушує Женевські Конвенції 1949 року, насамперед про захист жертв війни, додаткові Протоколи до неї, Конвенцію ООН про права дитини та інші. Заклади освіти є цивільними об'єктами, тому не можуть бути об'єктами нападу. За даними Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ «збройні сили та озброєні формування погрожують, убивають, завдають травм, катують, вербують та використовують учнів і освітян як у самих школах, так і на шляху до них. Сторони збройного конфлікту нерідко використовують освітні установи як казарми і бази, склади зброї, центри утримання під вартою та в інших військових цілях, що наражає учнів і персонал шкіл на небезпеку. Наслідками таких нападів є загибель та поранення людей і руйнування освітньої інфраструктури. До довгострокових наслідків належить погіршення відвідуваності, зменшення кількості здобувачів освіти, падіння якості освіти та навчання, а також зниження рівнів залучення вчителів – усе це заважає країнам реалізовувати право на освіту та інші права, а також ускладнює досягнення цілей освіти та розвитку».

Безумовно ці діяння отримають належну правову оцінку і винні у їх вчиненні особи понесуть відповідальність згідно з нормами міжнародного права і національного законодавства.

Важливо, що за даних обставин діяльність відповідних органів державної влади усіх рівнів виявилась скоординованою та консолідованою. Зокрема, внесено ряд законодавчих ініціатив, що стосуються питань освіти і науки, звернення до парламентів та урядів Європейського Союзу, міжнародних організацій щодо припинення наукових та освітніх контактів з державою-агресором, забезпечення захисту і безпечного освітнього середовища, у науковій, культурній та інших сферах. Останнім часом внесено зміни і доповнення до деяких законодавчих актів України, спрямовані на збереження студентського контингенту, національного інтелектуального потенціалу, стимулювання до навчання в Україні, державні гарантії педагогічним і науково-педагогічним працівникам на час особливого періоду.

Так, наприклад, прийнято Закони України :

- Про внесення змін до деяких законів України у сфері освіти» від 24.03.2022 р. № 2157-IX.

- Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану № 7325 від 28.04.2022 р.

- Про внесення змін до Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» щодо окремих аспектів підготовки кваліфікованих робітників в умовах воєнного стану та відновлення економіки № 7293 від 18.04.2022 р. тощо.

- Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 01.04.2022 № 2174-IX

- Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15.03.2022 р. № 2126-IX та ін.

Реалізація державних гарантій на безпечні умови праці, безпечне освітнє середовище тощо, практично унеможлиблюється або надзвичайно ускладнюється залежно від конкретної ситуації в кожному населеному пункті..Фактично призначення державних гарантій полягає в тому, щоби забезпечити громадянам фактичне користування конституційними правами і свободами.

Слід згадати, що згідно з юридичною позицією Конституційного Суду України, обов'язок держави гарантувати конституційні права і свободи впливає зі змісту частини другої статті 22 Конституції України (Рішення Конституційного Суду від 29.12.1999 року № 11-рп/1999). КСУ виходив із того, що Україна як правова держава має своїм пріоритетом гарантування прав і свобод людини і громадянина. З цією метою держава зобов'язана запроваджувати юридичне регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, необхідне для забезпечення реалізації прав і свобод кожної особи та їх ефективного поновлення (Рішення від 13 червня 2019 року № 4-р/2019). КСУ у Рішенні від 04.03.2004 року № 5-рп/2004 зазначив, що поняття «доступність освіти» у частині третій статті 53 Конституції України означає створення державою можливостей для реалізації права людини на освіту.

Крім цього, у цей складний час Кабінетом Міністрів України також було прийнято низку постанов про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану; про проведення в 2022 році дострокових випусків курсантів (слухачів) випускних курсів вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС та Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

Також варто вже зараз формувати засади освітньої політики на період завершення або скасування воєнного стану. Загалом основні виклики і загрози, які в умовах сьогодення постали перед нами,

зумовлюють до активізації усіх інституцій держави, громадськості, міжнародної спільноти у напрямі збереження і відбудови Української держави, збереження життя і здоров'я наших громадян, кадрового та інтелектуального потенціалу країни, національної єдності.

**Кибиш Ірина Василівна,
Трофимович Мар'яна Анатоліївна,**
здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Мацелик Тетяна Олександрівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Фінансово-правова відповідальність, до якої притягуються особи за порушення норм податкового законодавства, за своїми специфічними ознаками не може бути віднесена до загальних видів юридичної відповідальності – кримінальної, адміністративної, цивільно-правової, матеріальної, дисциплінарної, процесуальної тощо. Відсутність законодавчого визначення фінансово-правової відповідальності, різність поглядів на значення фінансово-правової відповідальності як гарантії фінансової безпеки у сфері оподаткування може призводити до дублювання системи податкових правопорушень та санкцій за їхнє вчинення у податковому, адміністративному, цивільному та іншому

законодавстві. Між тим, варто підкреслити на важливості вирішення вказаних проблем, оскільки, безумовно, фінансово-правова відповідальність є однією із основних гарантії фінансової безпеки у податковій сфері.

У тлумачному словнику семантика слова «відповідальність» пояснюється як покладений на когось, взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, за справу, за чийсь дії, вчинки, слова, а відповідальність платників податків – як відповідальність вказаних суб'єктів за несвоєчасну чи неповну сплату податків [1, с. 177]. А щодо визначення поняття «гарантія», то словник тлумачить її як поруку у чомусь, забезпечення чого-небудь [1, с. 222].

Отже, з семантичної точки зору фінансово-правова відповідальність як гарантія фінансової безпеки у сфері оподаткування – це покладення на суб'єктів фінансово-правових відносин передбачених законодавством обов'язків, які повинні забезпечувати законність, стабільність та правопорядок у податковій сфері.

Важливість застосування фінансово-правової відповідальності за правопорушення у сфері оподаткування як гарантії фінансової безпеки у податковій сфері та її самостійність аргументується також і тим, що у Податковому кодексі України не тільки визначені податкові правопорушення (ст.ст. 116 – 128-1), але й досить детально прописано процесуальний порядок застосування фінансово-правової відповідальності за вказані правопорушення (ст.ст. 109-114) [2].

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16 січня 2020 № 466-IX [3] у фінансово-правовій відповідальності за правопорушення у сфері оподаткування було запроваджено нові гарантії захисту прав платників податків та інших суб'єктів.

Зокрема, передбачено обов'язкове встановлення та доказування контролюючими органами діянь, вчинених умисно, коли платник податків удавано, цілеспрямовано створив певні умови для невиконання чи неналежне виконання податкових вимог (п. 109.1 ст. 109 ПК України). Тобто, гарантією настання фінансово-правової відповідальності за правопорушення у сфері оподаткування є обов'язкова наявність умислу та вини платника податків. Лише у певних випадках фінансово-правова відповідальність настає за відсутності вини, наприклад, за відчуження майна, яке перебуває у податковій заставі, без згоди контролюючого органу (ст. 116 ПК України).

Законом України № 466-IX також доповнено ПК України переліком обставин, які пом'якшують фінансово-правову відповідальність платників податків (ст. 112-1 ПК України), що є додатковою гарантією

принципів справедливості та індивідуальності покарання при застосуванні відповідальності за податкові правопорушення.

У оновленому законодавстві чітко визначені обставини, які звільняють суб'єктів податкових відносин від фінансово-правової відповідальності (п. 112.8 ст. 112 ПК України). Безумовно, додатковою гарантією фінансової безпеки у сфері оподаткування є застосування звільнення від відповідальності вчинення діяння особою, яка діяла відповідно до податкової консультації, наданої відповідно до закону, або відповідно з висновками судових органів – об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду. Це вказує на все більше впровадження у застосування фінансово-правової відповідальності у сфері оподаткування судових прецедентів.

Таким чином, гарантувати фінансову безпеку у сфері оподаткування передбачає створювати впевненість платників податків, інших суб'єктів у недоторканості їхніх прав, у захищеності законних інтересів шляхом застосування фінансово-правової відповідальності до винних осіб. Фінансово-правова відповідальність як гарантія фінансової безпеки у сфері оподаткування означає не лише загальносоціальне, а конкретно-індивідуальне спрямування застосування цієї відповідальності на захист суб'єктів податкових відносин. Фінансово-правова відповідальність як гарантія податкової безпеки покликана забезпечити поєднання у податкових відносинах суб'єктивних, суспільних та державних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: Близько 250000 слів / укл. та гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16. Ст. 112.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16 січня 2020 року № 466-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 32. Ст. 227.

Коваленко Олена Олександрівна,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін і
трудового права імені професора О.І. Процевського,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

ЩОДО ОБҐРУНТОВАНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАХИСТ ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНИМ ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПЕРІОДУ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ

Напад російської федерації на Україну, що розпочався 24 лютого 2022 р. і продовжується зараз, розвернув на 180 градусів світосприйняття багатьох українців та визначив кардинально новий шлях розвитку нашої держави у правовому руслі за усіма галузевими напрямками. Якщо раніше головна ставка робилася на захист приватних інтересів, то тепер – захист публічних інтересів став безальтернативною перспективою України на найближчий період. Не оминуло це і трудове право.

Режим воєнного стану, запроваджений на території України Указом Президента України та затверджений Верховною Радою України, оформив юридичні засади для запровадження особливостей правового регулювання трудових та похідних від них відносин в Україні, які акцентували увагу саме на пріоритеті публічних інтересів з метою недопущення втрати Україною незалежності, територіальної цілісності, захисту державних кордонів.

Очевидно, що у даній ситуації першочергові заходи мають бути спрямовані саме на захист держави, а відповідно і публічних інтересів. Разом із тим, очевидним є і те, що держава існує для людини, і людина є пріоритетом всіх напрямів діяльності держави. Тому захист держави – це те, що потрібно нам зараз для захисту кожної окремої людини. Але у питаннях правового регулювання праці на цьому шляху дуже важливим є не перетнути межу обґрунтованості застосування заходів, спрямованих на захист публічних інтересів з метою захисту кожної окремої людини. Мова про наступне.

15 березня 2022 р. було прийнято Закон України від N 2136-ІХ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1], який вмістив в себе всього 14 статей, але охопив реформами все чинне правове регулювання трудових та похідних від них відносин в Україні: від укладення трудового договору до його припинення, від сфери індивідуальних відносин в сфері праці до колективних. Загалом, не зважаючи на очевидну благу мету закону: організувати ефективне функціонування трудових відносин у період воєнного стану, цей закон зробив те, що не вдавалося здійснити потенційним реформаторам трудового законодавства від часів отримання незалежності в 1991 р.: зняти підвищений захист працівників, укріпивши пріоритетне положення роботодавця щодо працівників.

Мова йде про наступні норми: дозволена затримка виплати заробітної плати, бо роботодавець «звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили» [1, ст.10]. Крім того, «у разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойові дії, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства» [1, ч.4 ст.10].

Можна намагатися зрозуміти державу як основного роботодавця у нашій країні, яка потерпає від агресора і бюджет якої йде на оборону країни, але неможна зрозуміти державу з точки зору мети її існування: існувати для захисту людини, бо людина має мати засоби для існування. А звідки їй їх брати, коли заробітну плату – основний дохід людини у нашій країні роботодавець може не виплачувати протягом всього строку дії воєнного стану.

Очевидно, що автори цього Закону, керувались даними про кількість мігрантів та економічні наслідки російської агресії, які вже на початок березня були вражаючими. І тому тоді потрібно було визначити заходи, які б не допустили колапсу у функціонуванні українських підприємств, установ та організацій. І цим можна виправдати ті радикальні заходи, що були передбачені трудовим законодавством у березні. Адже навіть за останніми даними Міжнародної організації праці (далі - МОП) на травень-місяць, українська економіка сильно постраждала від російської агресії. З початку російської агресії втрачено майже 5 мільйонів робочих місць, понад 5,23 мільйона біженців втекли до сусідніх країн. Серед біженців в основному жінки, діти та особи старше 60 років. Із загальної кількості біженців приблизно 2,75 мільйона людей працездатного віку. З них 43,5 відсотка, або 1,2 мільйона, раніше працювали і втратили або залишили роботу. Якщо військові дії призведуть до ескалації, втрата робочих місць збільшиться до семи мільйонів. Проте, якби бойові дії негайно припинилися, було б можливе швидке відновлення з поверненням 3,4 мільйонів робочих місць. Це зменшить втрати зайнятості до 8,9 відсотка [2].

Насамперед, фактично за цим спеціальним законом здійснено втручання у сферу здійснення права на працю людини, яке відтерміновує виконання основного обов'язку роботодавця – оплачувати роботу, виконану працівником, чим позбавляє це право того стрижня, який його формує і скеровує ланцюг його реалізації, викреслюючи одну з основних формоутворюючих складових права на працю – заробляти собі на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується. Це як зламанний годинниковий механізм: деякий час він кульгає, а потім зупиняється назавжди і відновити його є майже неможливим.

До речі, на сьогоднішній день режим воєнного стану подовжено вже третій раз і за чинним Законом України Про правовий режим воєнного стану від 12 травня 2015 р. № 389-VIII обмежень щодо продовження та терміну не встановлюється. Тому закономірно виникає питання: на що жити працівникові весь цей час, коли він працює, а роботодавець заробітну плату не виплачує? Що їсти, у що одягтись, чим заплатити за комунальні послуги, як забезпечити своїх дітей? Хто відповість на ці запитання? Якщо мова йде про внутрішніх переселенців, то вони, мають, принаймні право на виплати у місцях, де тимчасово зупинились, а отже мають хоча б якийсь дохід, а от як бути із тими, хто не полишав свого місця проживання? У них взагалі не залишається засобів для існування. І як їм йти на роботу, чим і за рахунок чого відновлювати свої, витрачені на роботу, сили, якщо в них немає грошей?

На даний період, 3 місяці потому від початку війни, ці заходи очевидно вже втратили актуальність у якості, забезпечувальних роботу економіки, механізмів і стали тими стримувачами економічного розвитку України, які не дозволяють працювати моделі правового регулювання трудових відносин. Затримка заробітної плати не може тривати довго – стільки, скільки триває війна. І держава не має і далі продовжувати надавати право роботодавцям обмежувати основне соціально-економічне право людини – право на працю, стрижнем якого є можливість заробляти собі на життя працюю.

На моє глибоке переконання, дія ст.10 Закону України від N 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. має бути припинена. Час, коли роботодавцям потрібно було дозволяти не виплачувати заробітну плату вже у минулому. Зараз – у фазу, коли держава наголошує на необхідності працювати всім можливими галузям економіки для відновлення країни, для її життєзабезпечення, мають бути напрацьовані інші механізми впливу на трудові відносини: такі, які б стимулювали не тільки роботодавців, але й працівників. А це, насамперед, виплата заробітної плати: заробленого працівником за виконану ним роботу. Бо очевидно, що навіть ті, хто до останнього намагався залишатись і працювати в своїй країні, змушені будуть виїжджати до інших країн, щоб мати можливість отримувати засоби для існування себе і своєї сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15 березня 2022 року N 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

2. Nearly 5 million jobs have been lost in Ukraine since the start of the Russian aggression, says ILO. ILO. Press release. 11 May 2022. URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_844625/lang-

-en/index.htm#:~:text=Ukraine%20crisis-
,Nearly%205%20million%20jobs%20have%20been%20lost%20in%20Ukraine
%20since,country%20and%20in%20neighbouring%20states.

3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12
травня 2015 року
№ 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

Ковбасюк Вікторія Сергіївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Миколаєць Вікторія Анатоліївна,
доктор юридичних наук,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні у нашій державі триває війна... Незважаючи на цинічні твердження режиму РФ про «ураження лише воєнних стратегічних об'єктів», збройна агресія Росії абсолютно хаотична й непередбачувана, часто спрямована на цивільне населення. Внаслідок повномасштабного нападу РФ мільйони людей втратили свої домівки або змушені були їх

покинути, життя і здоров'я багатьох знаходиться під загрозою. Тому необхідною є діяльність держави для забезпечення безпеки й збереження життя своїх громадян. Одним із державних «засобів» забезпечення безпеки громадян є обмеження свободи пересування.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання», свобода пересування - право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом [4].

Вперше право на свободу пересування було закріплено у статті 13 Загальної декларації прав людини, згідно з якою кожна людина має право на свободу пересування і обрання собі місця проживання в межах кордонів кожної держави, право залишати будь-яку країну, включаючи власну, і повертатися до своєї країни. Окрім цього, за статтею 14 цього ж нормативно-правового акту, кожна людина має право шукати притулок від переслідувань (за винятком таких, які викликані вчиненням неполітичного злочину або діяннями, що суперечать цілям і принципам ООН) в інших країнах і користуватися цим притулком [1].

Згідно із статтею 3 Протоколу № 4 до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини, ніхто не може бути позбавлений права в'їзду на територію держави, громадянином якої він є [5].

Згідно із статтею 33 Конституції України, свобода пересування належить кожній людині, яка на законних підставах перебуває на території України [2]. А у частині першій статті 313 Цивільного кодексу України вказано, що кожна фізична особа має право на свободу пересування [6].

Основними складовими права на свободу пересування є:

- 1) право на вільне пересування на території своєї держави;
- 2) право обирати своє місце перебування;
- 3) право на вільний виїзд із держави;
- 4) право на в'їзд у державу за наявності громадянства України;

Відповідно до статті 12 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» право на свободу пересування обмежується на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан, на тимчасово окупованих територіях та ін [4].

Очевидно, що під час воєнних дій можливість вільного пересування суттєво обмежується, адже повноцінна реалізація цього права фактично неможлива, оскільки це становить реальну загрозу життю та здоров'ю людини. Тому законодавство встановлює особливі положення для врегулювання зазначеного питання.

Згідно із пунктом 6 частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» під час воєнного стану у порядку,

визначеному Кабінетом Міністрів України, встановлюється особливий режим в'їзду і виїзду, обмежується свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів [3].

Варто зазначити, що на територіях, де введено воєнний стан, задля забезпечення дії Конституції можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації. Військове командування може встановлювати заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів, перевірку документів в осіб, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України.

Під час воєнного стану також може бути запроваджена комендантська година. Окрім цього, громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Служби безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки, може заборонятися змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки, обмежуватися проходження альтернативної (невійськової) служби.

Обмеження ряду прав у період дії воєнного стану, зокрема права свободи пересування, вільного вибору місця проживання, права вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом є вимушеним тимчасовим заходом. Важливо зазначити, що незважаючи на ці обставини, держава піклується про своїх громадян – допомагаючи їм підтримуючи вимушених переселенців (внутрішньо переміщених осіб). Внутрішньо переміщені особи (ВПО) мають право на грошову допомогу на проживання, яка надається щомісячно у період воєнного стану та протягом одного місяця після його припинення чи скасування. Також здійснюється компенсація витрат на оплату праці за працевлаштування ВПО та за тимчасове розміщення ВПО. Крім цього, українцям допомагають й закордоном, створено спеціальні соціальні програми для підтримки вимушених переселенців. Отож, весь цивілізований світ об'єднався навколо України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 19.05.2022).

2. Конституція України : офіц. текст. Київ : «Центр учбової літератури», 2021. 66 с.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 20 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 16.05.2022).

4. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV : станом на 21 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 16.05.2022).

5. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї (укр/рос) : Протокол Ради Європи від 16.09.1963 р. № 4 : станом на 17 лип. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059#Text (дата звернення: 16.05.2022).

6. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.05.2022).

Косілова Ольга Іванівна,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ГІДНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У забезпеченні прав людини особливе значення має право на людську гідність, яке закріплюється у конституціях різних країн, але фактично стає реальним лише тоді, коли воно саме гарантує реалізацію інших прав і свобод громадян. Саме це положення відображено у ст. 19 Конституції України [1].

Як свідчить зарубіжний і частково вітчизняний досвід, із введенням права на людську гідність у механізм захисту інших прав і свобод людини і громадянина цей механізм починає працювати на людину, втілюючи ідею людиноцентризму. У зв'язку з цим посадовці центральних органів влади – законодавчої, виконавчої, судової – повинні звертати особливу увагу на правове і фактичне забезпечення права на людську гідність своїх

співвітчизників, а також розуміти, що це право одночасно є природним правом людини, а тому воно невід'ємне і вичерпне [2, С. 60-61].

Нормативному регулюванню права людської гідності в Конституції України присвячено низку статей. Йдеться про ст. ст. 3, 21, 28, 41, 68 та 105 Основного Закону України. Кожна із перелічених статей Конституції України нормативно відобразила певний вимір цієї категорії, зокрема:

- згідно зі ст. 3 Конституції України гідність людини є соціальною цінністю, атрибутом будь-якої людини. Крім того, маючи ранг конституційного права право людської гідності, згідно ч. 2 ст. 3 Основного Закону України визначає зміст і спрямованість діяльності держави та зобов'язує державу до вжиття заходів щодо її утвердження та забезпечення;

- у ч. 1 ст. 21 Конституції України закріплюється ідея рівності людської гідності, адже Конституція визнає те, що усі люди визнаються вільними і рівними у своїй гідності та правах;

- відповідно до ч. 1 ст. 28 Основного Закону України: «Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню». Остання частина цієї ж статті Конституції України зазначає те, що жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам. Фактично у цій статті знайшли конституційного закріплення ідеї: а) поваги до людської гідності кожного без винятку; б) заборона впливу на будь-яку людину з боку держави чи приватних осіб, який би за своєю формою чи методами здійснення принижував її гідність або відповідав би таким характеристикам, як: «жорстоке», «нелюдське» поводження чи катування; в) заборона перетворення будь-якої людини з суб'єкта на об'єкт впливу через залучення людини до медичних, наукових чи інших дослідів без її свідомої та добровільної згоди;

- у ч. 7 ст. 41 Конституції України людська гідність виступає критерієм для обмеження здійснення права власності;

- згідно зі ст. 68 Основного Закону України гідність людини виступає, поряд із правами, свободами та честю, об'єктом конституційної охорони;

- ч. 2 ст. 105 Конституції України закріплює положення про підвищену охорону гідності Президента України.

Законодавство України містить положення, які розкривають інші аспекти людської гідності. Так, людська гідність також розглядається як:

- ✓ особисте немайнове право, що забезпечує соціальне буття фізичної особи (ст. 297 ЦК України);

- ✓ особисте немайнове благо (ст. 201 ЦК України)[3];

- ✓ принцип діяльності та вимога, адресована до окремих суб'єктів публічної адміністрації, у контексті обов'язку останніх поважати

гідність будь-якої людини (п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про державну службу»)[4].

Посягання на людську гідність захищається нормами кримінального права України. Зокрема, у КК України визначають такі злочини проти гідності, як: катування (ст. 127), незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142)[5]. У Розділі III ст. ст. 146–151 КК України визначені види злочинів проти волі, честі та гідності особи, зокрема: незаконне позбавлення волі або викрадення людини, насильницьке зникнення, захоплення заручників, підміна дитини, торгівля людьми, експлуатація дітей, використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги, примушування до шлюбу.

У Розділі IV ст. ст. 152–156 КК України визначені злочини проти статевої свободи та недоторканності, які за своїм змістом також є злочинами проти гідності особи. Положення ч. 1 та ч. 2 ст. 365 КК України про перевищення влади або службових повноважень та ч. 2 і ч. 3 ст. 387 КК України про розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування також розцінюються як злочини проти гідності особи.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [6].

Згідно з Міжнародним кримінальним судом (МКС), «воєнні злочини» означають серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року та інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються під час збройного конфлікту, «коли вони вчинені як частина плану або політики, або у великих масштабах». До таких заборонених дій належать: вбивство; каліцтва, жорстоке поводження та катування; захоплення заручників; навмисне спрямування нападів на мирне населення; навмисні напади на будівлі, пов'язані з релігією, освітою, мистецтвом, наукою чи благодійністю, історичні пам'ятники чи лікарні; розграбування; згвалтування, сексуальне рабство, примусова вагітність або будь-яка інша форма сексуального насильства; призов або зарахування дітей віком до 15 років до збройних сил чи груп чи використання їх для активної участі у бойових діях [7].

У зв'язку з повномасштабною збройною агресією з боку Російської Федерації права та свободи громадян України зазнали значних порушень

та обмежень. Внаслідок обстрілів українських міст загинули десятки тисяч мирних мешканців, майже 220 тисяч людей втратили свої будинки. Переселенцями стали 8 млн осіб, а біженцями – 6,5 млн осіб [8]. Зазнало нищівних руйнувань особисте житло та інша власність громадян. Мають місце факти знущання над жінками та дітьми, галтування жінок, катування чоловіків. Згідно даних Генерального прокурора України в Україні наразі розслідують понад 1 700 справ про воєнні злочини Росії. Зафіксовані чисельні випадки руйнувань житлової інфраструктури, вбивств мирних жителів та мародерства з боку російських військових на захопленій українській території [9].

Прокурор Міжнародного кримінального суду в Гаазі К. Хан проголосив, що робота зі збору доказів розпочалася. У заяві перелічені назви 39 країн, які звернулися до МКС, і викладені копії звернень, зокрема, спільного від 38 країн, серед яких Велика Британія, Австрія, Чехія, Канада, Польща; і окремо звернення Литви. Докази російської агресії в Україні збираються на єдиній загальнодержавній платформі Офісу Генерального прокурора України.

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що право на людську гідність може бути визначене як комплексне, основоположне право особи, яке є вихідним для всіх інших прав та свобод. Конституційний захист гідності особи здійснюється у формі закріплення права людини на повагу до її гідності, а також заборони катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи покарання, заборони медичних, наукових чи інших дослідів над людиною без її вільної згоди.

Захист права на гідність людини спрямований проти порушення принципу рівності: проти рабства, систематичної дискримінації, отже, проти знецінення людини. Таким чином, норма про гідність людини має зрівняльне значення. Вона має захищати від масових порушень (травм) фізичного та психічного характеру: від переслідувань, розумових знущань, від принижень. Іншими словами, норма захищає також свободу. Нарешті, гарантія захисту людської гідності надає також гарантії захисту людської гідності через принцип соціального захисту, що забезпечує матеріальний прожитковий мінімум.

Виходячи з такого трактування змісту права на людську гідність, можемо констатувати факти численних злочинів проти цивільних осіб, як такі, що порушують право на людську гідність (адже право на людську гідність безпосередньо пов'язане з правом на життя, на честь, свободу вираження думок, недоторканність приватної власності тощо). Захист гідності людини насамперед означає захист від порушення цього права. Всі факти військових злочинів, здійснених на території України та поза нею щодо цивільних осіб та військовослужбовців проти людської гідності як основоположного права мають бути розслідувані, винні особи мають

понести найжорстокіше покарання згідно з нормами міжнародного кримінального права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Вдовіченко С., Кампо В. Право на людську гідність: українська теорія і практика у контексті європейського досвіду (Продовження). *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 5. С. 60–70.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 40–44. Ст. 356
4. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
5. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
7. Роудс А. Воєнні злочини в Україні. URL: <https://khpg.org/1608810182>
8. Росія викрадає українських дітей з метою знищення нації – Україна в ООН
URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/26/novyna/suspilstvo/rosiya-vykradaye-ukrayinskyx-ditej-metoyu-znyshhennya-nacziyi-ukrayina-oon>
9. Що таке воєнний та військовий злочин. Відповідальність.
URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209975_shcho-take-vonniy-ta-vyskoviy-zlochyn-vdpovdalnst

Кравчук Олена Валеріївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Менів Любов Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНОГО РЕЖИМУ
ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ**

Важко собі уявити, що таке може статися в ХХІ сторіччі, в центрі Європи, але, на жаль, 24 лютого 2022 року Росія за підтримки Білорусі розпочала відкритий воєнний напад на Україну та в країні було запроваджено воєнний стан. 22 травня 2022 року Верховна Рада України затвердила Указ Президента України № 341, яким продовжено його строк дії з 05 години 30 хвилин 25 травня 2022 року строком на 90 діб [1].

Таке вторгнення є частиною російсько-української війни, розв'язаної Росією ще в 2014 році, участь в якій ця фашистська країна постійно та наполегливо заперечувала. Перебування держави в стані війни та діяльність працівників в умовах загрози ведення бойових дій вимагають суттєвого перегляду системи організації трудових відносин в умовах воєнного стану. Задля належного функціонування підприємств та установ в умовах воєнного часу повинні бути переглянуті підходи і до правового регулювання договірної форми трудових відносин. Отже, сьгодні українське суспільство зіткнулось із новими викликами, і у такий надскладний час сфера трудового законодавства як ніколи потребує адаптації, а отже і впровадження відповідних змін.

Питання про договірний режим трудових відносин нерозривно пов'язано з методом трудового права як самостійної галузі, основними рисами якого є: (а) договірний характер виникнення трудових відносин на підставі вільного волевиявлення сторін і (б) органічне поєднання законодавчого регламентування соціально-трудова відносин, що встановлює державні гарантії прав і свобод суб'єктів, з договірним регулюванням цих відносин. Погляди різних правників збігаються і щодо основних його елементів (способів правового регулювання), регулюючий вплив яких варіюється залежно від конкретної соціально-політичної й економічної обстановки в країні. Свого часу М. Г. Александров визначав даний метод як договірне залучення до праці, надання винагороди за неї, широку участь профспілок у встановленні умов праці, поєднання централізованого регулювання з локальним [2, с. 43].

12 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» (Законопроект №5266) [3], прийняла за основу проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин» (Законопроект №7251) [4], та у I читанні проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» (Законопроект №5371) [5].

Проектом Закону № 5266, у сфері колективно-договірної регулювання передбачається: можливість укладення колективного договору фізичною особою, яка використовує найману працю (на сьогодні

— лише у юридичних особах); поширення дії галузевої угоди на усіх роботодавців відповідної галузі.

Додатково зазначимо наступне. Щодо сфери колективно-договірного регулювання, окрім наведеного вище, відтепер не передбачено строку протягом якого необхідно укласти колективний договір за ініціативою однієї із сторін на новоутвореному підприємстві, в установі, організації (раніше це був тримісячний строк). Окрім цього, встановлюється обов'язок роботодавця ознайомити працівника з текстом колективного договору до початку роботи за укладеним трудовим договором, а також в тижневий строк після укладення колективного договору, внесення до нього змін і доповнень. А Закон України «Про колективні договори і угоди» доповнюється статтями 9-1 та 19-1, якими передбачається можливість поширення дії галузевої (міжгалузевої) угоди та встановлюється відповідальність за ненадання інформації працівнику про укладення колективного договору, внесення до нього змін і доповнень відповідно.

Отож як бачимо Закон № 5266 вносить зміни до низки нормативно-правових актів задля розширення сфери колективно-договірного регулювання. 13 травня 2022 року — його вже направлено на підпис Президенту.

Законопроектом №7251 ззазначається, що відтепер розірвання трудового договору за ініціативи роботодавця можливе у додаткових випадках, зокрема: відсутності працівника на роботі та інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці; неможливості забезпечувати працівникові умови праці, внаслідок того, що необхідні для виконання роботи зазначеним працівником виробничі, організаційні, технічні потужності, засоби виробництва або майно власника, або уповноваженого ним органу знищені в результаті бойових дій.

Також Законопроектом № 7251 встановлюється, що допускається розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця без згоди виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника). Вносяться зміни до Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Відтак, призупинення дії трудового договору оформлюється наказом (розпорядженням) роботодавця, у якому зазначається інформація про причини, строк призупинення, кількість і категорії працівників, яких це може стосуватися, умови відновлення дії трудового договору та інше.

Проект Закону № 7251 наразі готується до другого читання, ним встановлюються додаткові підстави для розірвання, припинення трудового договору.

Проектом Закону № 5371 пропонується внести зміни і доповнення до низки законодавчих актів та КЗпП України, зокрема, останній буде доповнений новою Главою III-Б, яка передбачатиме договірний режим

регулювання трудових відносин. Він буде застосовуватися до трудових відносин, що виникають між: працівниками та роботодавцями - суб'єктами малого і середнього підприємництва з кількістю працівників до 250 осіб; роботодавцем і працівником, заробітна плата якого становить понад 8 мінімальних заробітних плат на місяць (ст. 3, нова Глава III-Б). Однак, договірний режим регулювання трудових відносин не поширюватиметься на трудові відносини, що виникають між працівниками та роботодавцями, які є юридичними особами публічного права.

Законопроектом № 5371 передбачається добровільність застосування договірного режиму регулювання трудових відносин роботодавцями, які відповідно до встановлених критеріїв мають право його застосовувати, визначено механізм і особливості його застосування, особливості надання щорічних оплачуваних відпусток та відпусток без збереження заробітної плати в умовах договірного режиму регулювання трудових відносин.

Визначається порядок припинення трудового договору в умовах договірного режиму регулювання трудових відносин, в т. ч. припинення трудового договору з ініціативи роботодавця з виплатою компенсації працівнику.

Слід відмітити, що як наслідок роботодавець не буде зобов'язаний обґрунтовувати причини звільнення, а зобов'язаний лише виплатити компенсацію, розмір якої визначатиметься у трудовому договорі, тому звісно не виключення, що можуть виникнути проблемні моменти у зв'язку із запровадженням цих змін, що ставлять під питання окремі гарантії прав працівника.

Даний Проект Закону 5371 наразі готується до другого читання. Він вносить суттєві зміни у регулювання трудових відносин. Слід зауважити, що будуть відсутні чіткі рамки державного регулювання договірного режиму трудових відносин, відтак сторони самі вправі будуть обумовлювати на власний розсуд режим праці, порядок оплати, тривалості робочого тижня, робочого часу, відпустки, і т.д. Тому, з огляду на це, зміни, передбачені Законопроектом № 5371 можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки, наприклад, як результат можуть погіршуватись умови праці порівняно із законодавством. Тому, сторонам трудового договору, зокрема, працівнику слід чітко узгоджувати положення та уважно ознайомлюватись із обов'язками та правами, що будуть передбачені трудовим договором.

Отже, аналізовані законопроекти вносять досить багато змін у трудове законодавство, які спрямовані, перш за все, на те, щоб адаптувати до сьогодення сферу праці та трудові відносини. На сьогодні держава не здійснює жорстку регламентацію регулювання договірного режиму трудових відносин, проте в умовах воєнного стану роль централізованого її регулювання абсолютно не зменшується. Внутрішнє ж регулювання

договірного режиму трудових відносин забезпечує поєднання інтересів суспільства, підприємства й окремого працівника з метою підвищення ефективності всього суспільного виробництва. Надання підприємству, навіть в умовах воєнного стану, значного обсягу прав дозволяє найкращим чином ураховувати особливості виробництва й найдоцільніше вирішувати поставлені завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні": Закон України від 22.05.2022 р. № 2263-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-20#Text> (дата звернення 24.05.2022 р.).

2. Трудове право: підручник / В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. Харків. Право, 2012. 496 с.

3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників від 18.03.2021 № 5266. *Відомості Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71455 (дата звернення 24.05.2022 р.).

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин від 05.04.2022 №7251. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39366> (дата звернення 24.05.2022 р.).

5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність від 13.04.2021 №5371. *Відомості Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5371&skl=10 (дата звернення 24.05.2022 р.).

Крива Світлана Михайлівна,
здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Князька Лілія Антонівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент приватного права,

РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Шлюб - це сімейний союз між жінкою і чоловіком, зареєстрований в державі. Люди, які досягли шлюбного віку, мають право вступати в шлюб. Шлюбний вік жінки становить сімнадцять років, а шлюбний вік чоловіка - вісімнадцять років.

Процедура укладення шлюбу відповідно до українського законодавства має свої особливості. Заява про реєстрацію шлюбу подається особисто для реєстрації актів цивільного стану в будь-яку державну установу, яка вільно пересувається по країні за своїм бажанням. Якщо немає масштабної можливості подати заяву особисто, то така заява після нотаріального завірення також може бути подана представником особи, яка має намір вступити в шлюб. Представник, який виконує цю операцію, також повинен бути нотаріально завіреним. Однак акт одруження відбувається в присутності подружжя. [1]

Час для державної реєстрації шлюбу визначається нареченою і нареченою, але не раніше, ніж за 1 місяць, і до закінчення 3 місяців з дати подачі заяви. Якщо є законна причина, закон про шлюб можливий до закінчення одного місяця з дати подачі заяви. При особливих обставинах (вагітність, народження дитини, пряма загроза життю нареченої або нареченої) шлюб може розірватися в день подачі заяви. При прийомі заяв національний орган реєстрації актів цивільного стану повинен інформувати майбутнього подружжя про їх права та обов'язки і попереджати про відповідальність за приховування перешкод для реєстрації шлюбу.

Реєстрація актів цивільного стану здійснюється відповідно до Закону. Народження фізичної особи та її походження, усиновлення, позбавлення та відновлення батьківських прав, вступ у шлюб, розлучення, зміна імені та смерть-все це підлягає внесенню до Національного реєстру актів цивільного стану громадян, який визначається судовими органами Кабінету Міністрів України.[2]

Жінка та чоловік, які бажають зареєструвати шлюб, особисто подають письмову заяву до відділу державної реєстрації актів цивільного стану за своїм вибором.

Згідно з постановою Про державні зобов'язання, затвердженою Кабінетом Міністрів України, вони сплачують національний збір за реєстрацію шлюбу в розмірі 0,05 неоподаткованого мінімуму доходу громадянина, на даний час 0,85 грн (в умовах воєнного стану збір не справляється).

У період воєнного стану Національна реєстрація шлюбу здійснюється з урахуванням наступних характеристик:

1) Якщо одна з осіб перебуває в шлюбі є військовослужбовцем Збройних Сил, медичними працівниками, працівниками поліції, військовими, або ж робітником ДБР, Державної кримінально-виконавчої служби, НАБУ, Бюро економічної безпеки, СБУ, Службу зовнішньої розвідки, Державну прикордонну службу, Управління державної охорони, Національної гвардії та інших військових формувань, сформованих відповідно до законодавства України.

У цьому випадку заява одного із співробітників має підтвердити той факт, що їм було дозволено вступити в шлюб одночасно, і представити його безпосередньому керівнику, який доведе справжність підпису на заяві і забезпечить його направлення в Національний відділ реєстрації актів цивільного стану. Заява про державну реєстрацію шлюбу подається нареченим і нареченою (нареченою) особисто. [3]

Заява військовослужбовця про державну реєстрацію шлюбу має містити інформацію про нього та особу, яку він бажає зареєструвати шлюб: прізвище, офіційне ім'я та по батькові (якщо таке є), дату народження, громадянство. Якщо вибрано прізвище нареченого (нареченої) або до його (її) прізвища додано прізвище нареченого (нареченої), інформація також є обраним прізвищем.[4]

2) якщо одна з наречених бере на себе обов'язки військової служби, факт реєстрації шлюбу підтверджується свідоцтвом про шлюб, яке складається безпосереднім командиром і завіряється печаткою відповідної установи (військового формування); [3]

3) факт реєстрації шлюбу може бути підтверджений свідоцтвом про шлюб, яке складається безпосереднім командиром (відповідальною особою) військовослужбовця і завіряється печаткою відповідної установи (військового формування);[4]

4) заява, подана відповідно до пункту 1 цього пункту, може бути відправлена безпосередньо відділу державної реєстрації актів цивільного стану, де наречений і наречена (наречена) подали національну заяву про реєстрацію шлюбу, або в інший національний державної реєстрації актів цивільного стану або територіальний орган Міністерства юстиції. Правосуддя, яке здійснювало діяльність під час воєнного стану.[3]

Законодавством чітко визначено три випадки, коли посадова особа органу державної реєстрації актів цивільного стану може відмовити в державній реєстрації актів цивільного стану. Відповідно до статті 21 Закону України “Про державну реєстрацію актів цивільного стану” у державній реєстрації актів цивільного стану може бути відмовлено, якщо:

- 1) державна реєстрація порушує вимоги законодавства України;
- 2) державна реєстрація повинна бути проведена в іншій державній установі реєстрація актів цивільного стану;

3) недієздатна особа подає заяву на державну реєстрацію або немає необхідності в тому, щоб це робили уповноважені особи.

Крім того, посадові особи виконавчого органу у відповідь на запит особи, якій держава відмовила в реєстрації актів цивільного стану з однієї з причин, зазначених у частині першій цієї статті, повинні пояснити причину письмової відмови.

Отже, згідно з військовим станом, українці можуть вступати в шлюб, як і раніше — достатньо подати заяву в державу. Шлюби можуть бути зареєстровані в один і той же день.

Шлюб може бути укладений без особистої присутності однієї або двох наречених, використовуючи доступні методи відеозв'язку з відсутньою стороною або обома сторонами.

Підписаний акт направляється в будь-який відділ, складається письмовий запис акта про шлюб, і інформація вноситься до Національного реєстру громадянства. Паперовий сертифікат видається відділом ДРАЦС вручну, а оригінал відправляється у відділ.

Реєстрація шлюбу може бути проведена в день подачі відповідної заяви. При відсутності входу в реєстраційний офіс перевірка інформації про наречену непридатна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України – Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2947-14>

2. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 “Про введення воєнного стану в Україні” Кабінет Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text>

4. Реєстрація актів цивільного стану на період воєнного стану URL: <https://helsinki.org.ua/articles/reiestratsiia-aktiv-tsyvilnoho-stanu-na-period-voiennoho-stanu/>

Кузьменко Олена Валеріївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України є найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, що забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність держави, її конституційний лад. З 2014 року на Сході України досить часто вчиняються саме злочини, передбачені розділом першим Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України, – злочини проти основ національної безпеки України. Однак з 24 лютого 2022 року поряд із диверсією, посяганням на територіальну цілісність і недоторканність України та державною зрадою з'явився ще один вид злочинної діяльності – відкрита підтримка та заклики до співпраці з державою-агресором. Саме тому на початку березня 2022 року до чинного КК України було додано ст. 111¹ «Колабораційна діяльність».

Як зазначає П. В. Берназ, «одним із найважливіших елементів криміналістичної методики є криміналістична характеристика злочину. Вона є взаємопов'язаною сукупністю індивідуальних особливостей певної категорії злочинів, що характеризують обстановку, спосіб і механізм вчинення та приховування злочину, осіб злочинця і потерпілого та має значення для виявлення, розкриття та розслідування злочину. Криміналістична характеристика злочину в слідчій діяльності використовується як інструмент для висунення слідчих версій та формування обставин, які підлягають встановленню» [1, с. 35].

На нашу думку, до основних елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності слід віднести: спосіб, місце, час вчинення злочину, засоби злочинного посягання та особу злочинця.

Однак, найбільш значущим з них є саме спосіб вчинення. Аналізуючи зміст ст. 111¹ КК України, можна зробити висновок, що способів вчинення досліджуваного кримінального правопорушення досить багато [2]. До них можна віднести:

- 1) публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України;
- 2) встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

- 3) публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора, збройних формувань та окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;

- 4) добровільне зайняття посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;

- 5) добровільне зайняття посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у

незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;

б) добровільне обрання до незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;

7) добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території;

8) добровільна участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та в збройних формуваннях держави-агресора;

9) надання допомоги незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та збройним формуванням держави-агресора у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України;

10) здійснення пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України;

11) дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти;

12) передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора;

13) провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора;

14) участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

15) публічні заклики до проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

16) організація та проведення заходів політичного характеру, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради;

17) здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних

формувань та на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради.

Отже, нововведена до Кримінального кодексу України ст. 111¹ містить велику кількість складів злочину, а тому і способів вчинення досліджуваного кримінального правопорушення досить багато. А без криміналістичної характеристики кримінального правопорушення неможливо сформулювати ефективну методику його розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берназ П. В. Поняття «криміналістична характеристика злочину». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 34-38.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n698> (дата звернення: 24.05.2022).

Куртинець Мирослав Іванович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ВИКЛЮЧЕННЯ З ЧЛЕНСТВА МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ВИД САНКЦІЙ

Співпраця держав, як суб'єктів міжнародного права, має багатовекторну площину. Це передусім двосторонні відносини, але також і багатосторонні між державами та міжнародними організаціями (далі - МО). Власне останні створюються з метою спеціалізованого врегулювання міжнародних питань з окремих сфер, як от ринок праці (МОП), морські (ІМО) чи повітряні (ІКАО) перевезення, питання культурної спадщини людства (ЮНЕСКО) чи права дітей (ЮНІСЕФ).

Членство держав у таких МО надає ряд переваг, зокрема можливість впливати на реалізовану ними політику, задавати питання

порядку денного у роботі МО, користуватися виробленими інструментами співпраці та захисту, але водночас накладає певні обов'язки, «традиційними» з яких можуть бути дотримання та виконання певних правил, сплата внесків тощо. Власне участь держави як учасниці міжнародної організації у сучасному світі сприймається як її приналежність до світової спільноти, можливість кращого захисту власних громадян чи інтересів на міжнародній арені.

Порушення встановлених норм поведінки є небажаним на будь-якому рівні, але особливо ускладнюється на рівні відносин таких учасників як держави. Відома паремія *par in parem non habet imperium* є загальним принципом сучасного міжнародного права, також виключається можливість застосування до держави-порушниці таких можливостей кримінального чи адміністративного права, як арешт чи ув'язнення. Для цього опрацьовано систему міжнародно-правової відповідальності з такими видами відповідальності, як реституція, компенсація, сатисфакція тощо, які, що важливо, виступають як форма відшкодування, натомість в основу санкцій покладено принцип «покарання» за порушення міжнародного права [1, с. 337-340].

Зазначається, що міжнародно-правові санкції за допомогою примусу повинні досягнути такі цілі, як: 1) припинення міжнародного правопорушення; 2) захист права; 3) відновлення права; 4) забезпечення реалізації відповідальності суб'єкта-правопорушника [1, с. 355].

На сьогодні, на жаль, ми є свідками найбільшого за останні десятиліття порушення російською федерацією практично усіх міжнародних норм і принципів що стосуються мирного співіснування, заборони агресії, правил і звичаїв війни. Державою-агресором поставлено під сумнів фактично усі напрацювання людства за останнє століття, що безумовно не могло залишитися без логічної, хоча інколи запізнілої реакції з боку усього цивілізованого людства. Окрім «лідерства» щодо економічних та персональних санкції, яке росія отримала за останні місяці [2], широкого поширення набуло її виключення з членства багатьох міжнародних організацій. Так, однією з перших ластівок стало призупинення агресора у членстві в РЄ від 25 лютого 2022 р., та наступна одноголосна рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи 15 березня 2022 р. виключити Росію з Ради Європи. У цьому ж ключі можна згадати її виключення 7 квітня 2022 р. з Ради ООН із прав людини. Однак, оскільки захист прав людини у цій державі ніколи не був наріжним каменем її політики, таке виключення скоріш за все не сильно відобразилося на загальній ситуації у країні.

Більшого економічного, іміджевого та прогресивного значення мають виключення порушника з членства найрізноманітніших міжнародних організацій, що призведе до поступової деградації суспільства та держави, будучи відірваними від спільних напрацювань

людства і цих сферах. Так, за системної роботи українських міністерств та дипломатичного корпусу, а також ініціативи самих міжнародних організацій, агресора виключено зокрема, з:

- Ради держав Балтійського моря (Council of the Baltic Sea States, CBSS) – призупинено 03.03.2022 р.;
- Європейської конференції адміністрацій зв'язку (The European Conference of Postal and Telecommunications Administrations, CEPT) – 18.03.2022 р.;
- Болонського процесу – 13.04.2022 р.;
- Всесвітньої туристичної організації (World Tourism Organization, UNWTO) - 27.04.2022 р.;
- Агентства з ядерної енергії (OECD Nuclear Energy Agency, NEA) – призупинення з 27.04.2022 р.
- Міжнародного газового союзу (International Gas Union, IGU) – 08.05.2022 р.;
- Чемпіонату світу по футболу у 2022 році;
- недопуск до Євробачення 2022 (та ймовірно подальше виключення).

Цей невеликий ілюстративний список, додатково до інших заходів впливу, яскраво ілюструє масштабність негативних наслідків порушення миру та безпеки у сучасному світі.

Виникає питання, чи виключення або призупинення членства у міжнародній організації може вважатися санкцією у розумінні міжнародного права, та досягнути відповідної мети? Так, міжнародно-правові санкції – правомірні примусові заходи, що здійснюються міжнародними організаціями або окремими державами до держав, які порушують норми загального міжнародного права та свої міжнародно-правові зобов'язання [1, с. 355]. Можемо умовно поділити таке зобов'язання на універсальне, що виникає з універсальних норм, принципів (напр. порушення Статуту ООН, іншого універсального акту чи принципу незастосування сили), або ж «регіональних» норм чи угод в рамках регіональних організацій, чи двосторонніх угод. Виділяються санкції в рамках колективної безпеки ООН (що, на жаль, блокується росією як постійним членом РБ ООН), та за межами ООН. Щодо першого пункту на вищій щабель піднімається питання щодо правомірності правонаступництва та засідання агресора серед постійних членів ООН, підсилюючи питаннями зловживання своїми правами та обов'язку утриматися з питань, які її прямо стосуються. Як ми бачимо росія активно застосовує право вето у питаннях, що прямо її стосуються, а це прямо заборонено п. 3 ст. 27 Статуту ООН [3]. Однак майбутнє її виключення значно прискорить запровадження універсальних санкцій рівня РБ ООН. Щодо виключення з інших міжнародних організацій, напр. перерахованих вище, також має свій позитивний ефект втрати можливості впливати на

прийняті рішення, бути рівноправним учасником дво- та багатосторонніх заходів, фактично гальмуючи або навіть відкидаючи державу у розвитку.

Існують думки та приклади Куби та Північної Кореї, де санкції самі по собі практично не дали бажаних результатів і, зрештою, сприяли негативному розвитку подій. Будучи під санкціями протягом більш як півстоліття, їх політичний курс помітно не змінився. Навпаки, висловлюються думки, що санкції здатні ще більше ізолювати недемократичну державу і зробити її ще більш «впертою» [4].

На нашу думку така тези у даному випадку не може бути цілком обґрунтованою, оскільки початок санкцій щодо Північної Кореї не відбувався у період аж такого всепроникаючого зв'язку національної економіки, як це є у нашому прикладі. Заборона обслуговування літаків, постачання запасних частин, призведуть до того, що за 2-3 місяці доведеться розбирати одні повітряні судна для ремонту інших. Вихід компанії Сіменс може призвести (і скоріш за все призведе) до зупинки швидкісних залізничних сполучень Москва – Санкт-Петербург на «Саспанах» (швидкісні поїзди), а це тільки два приклади!

Загалом варто погодитися із думкою, що самі по собі санкції у формі виключення з міжнародних організацій не є і не можуть бути достатнім методом дії, а мають бути допоміжним інструментом впливу, навіть не прямого на керівництво держави, а опосередковано через громадянське суспільство, яке привело до влади таких керівників.

Такий приклад скоріш за все вже вивчається усіма іншими «амбітними» державами, які розглядають силовий метод вирішення своїх питань, розширення територій. Часто у цьому контексті наводиться приклад Китайської Народної Республіки по відношенню до о. Тайвань. Враховуючи ще тісніші економічні зв'язки, навіть тільки обмеження у доступі до міжнародних платіжних систем може спричинити щоденні мільярдні збитки для китайської економіки. Для менших територіально та ресурснозалежних країн набір санкцій, подібних до російських, може призвести до повного зникнення і наступного поглинання сусідами, що у певних умовах може бути санкціоноване світовою спільнотою.

Тому виключення з членства МО можна вважати досить ефективним способом впливу на державу порушника, хоча із досить значним маргінесом застосування, оскільки захоплення Криму чи Сходу України у 2014 р., дії у Придністров'ї, Абхазії не стали достатнім аргументом для реальних дій суб'єктів міжнародних відносин, що призвело до ще більшої катастрофи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / [В. В. Мицик, М. В. Буроменський, О. В. Буткевич та ін.] ; за ред. В. В. Мицика. Харків : Право, 2019. Т. 1 : Основи теорії. 2019. 416 с.

2. За два тижні російського вторгнення в Україну кількість санкцій проти РФ сягнули майже 6000. Це більше, ніж в Ірані та Північній Кореї. Стаття від 11.03.2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3426482-kilkist-sankcij-proti-rf-sagnula-majze-6000-aki-kompanii-pisli-z-kraini-lise-za-dobu.html> (дата звернення: 23.05.2022).

3. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 23.05.2022).

4. Чого можна досягнути за допомогою санкцій, а чого ні? Іможен Фолькс (Imogen Foulkes), стаття від 24 травня 2022 року. URL: <https://cutt.ly/3HMDey4> (дата звернення: 24.05.2022).

Лісова Катерина Сергіївна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри загальнотеоретичних правових
і соціально-гуманітарних дисциплін,
Київського університету права НАН України

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ РФ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕНІ ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ

Вже більш як три місяці Україна бореться із широкомасштабною збройною агресією РФ. Ворог обстрілює мирне населення, руйнує житлові будинки та об'єкти інфраструктури, спричиняє величезні втрати, травмування, каліцтво та загибель людей, за що має нести найсуворішу відповідальність.

РФ вчиняє в Україні умисні злочинні дії, що мають всі ознаки воєнних злочинів та злочинів проти людяності – це, зокрема, убивства, тортури, нелюдське поводження, згвалтування та інші форми сексуального насильства, позасудові страти, викрадення, захоплення заручників, депортація, знищення об'єктів цивільної інфраструктури, привласнення майна та інші дії проти цивільного населення тощо. Злочини РФ шокували не лише українське суспільство, а й усю світову громадськість.

Наразі дані про ці злочини мають бути оперативно зібрані, відповідним чином задокументовані. У подальшому це уможливить здійснення правосуддя, відновлення справедливості для громадян України, які стали жертвами внаслідок розпочатої РФ воєнної агресії проти нашої держави.

Від самого початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну міжнародна спільнота демонструє потужну підтримку нашій державі в

документуванні та розслідуванні воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Міжнародне право визначає чотири типи основних міжнародних злочинів: злочини проти людяності; воєнні злочини; злочини геноциду; злочини агресії. За міжнародний злочин відповідальність несе як держава, винна в його вчиненні, так і особи чи групи осіб, які брали участь у злочинних діяннях. В аспекті міжнародно-правової відповідальності держави важлива роль Міжнародного суду ООН (м. Гаага, Нідерланди) та Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) (м. Страсбург, Франція). Міжнародна кримінальна відповідальність індивідів – це юрисдикція Міжнародного кримінального суду (МКС) (м. Гаага, Нідерланди) та Міжнародних кримінальних трибуналів [5].

Сьогодні Україна активно працює над тим, щоб покарати РФ у міжнародних судах за скоєні в Україні всі чотири типи злочинів вписаних у міжнародному праві.

26 лютого 2022 року Україна подала заяву до Міжнародного суду ООН щодо порушення РФ Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Вже 07 березня 2022 р. відбулося слухання справи «Україна проти Росії» в цьому суді. 16 березня 2022 р. Міжнародний суд ООН задовольнив вимогу України щодо зупинення військового вторгнення РФ в Україну. Зміст наказу суду [4]:

- РФ повинна негайно зупинити військові дії на території України, розпочаті 24 лютого 2022 року;
- РФ повинна забезпечити, щоб будь-які військові угруповання та інші організації, що діють під її контролем, утримувались від будь-яких військових дій на території України;
- обидві сторони повинні утримуватись від будь-яких дій, що можуть погіршити або продовжити спір, або ж ускладнити його вирішення судом.

Наказ Міжнародного суду ООН є обов'язковим до виконання, а відмова РФ добровільно виконувати цей наказ безумовно матиме наслідки для подальшого розгляду справи по суті.

28 лютого 2022 року Україна звернулась до Європейського суду з прав людини з вимогою зобов'язати РФ зупинити військову агресію проти України.

1 березня 2022 року Європейський суд повністю задовольнив вимоги України та постановив припинити знищувати цивільних людей та цивільні об'єкти, а також забезпечити безпеку медичних закладів на території, де РФ веде війну, а 4 березня 2022 року доповнив вимоги вказавши, що РФ має забезпечити безперешкодний доступ цивільного населення до безпечних маршрутів евакуації, медичного обслуговування, продуктів харчування та інших предметів першої необхідності,

гарантувати швидкий і безперешкодний прохід гуманітарної допомоги та переміщення гуманітарних працівників [4].

На вторгнення РФ в Україну відреагував Міжнародний кримінальний суд у Гаазі. 2 березня 2022 року головний прокурор МКС Карім Хан повідомив про відкриття провадження щодо ситуації в Україні за наслідками звернень 41 держави-учасниці (це є безпрецедентна кількість звернень до суду від країн світу).

Саме у компетенції Міжнародного кримінального суду – переслідування в судовому порядку конкретних осіб, відповідальних за воєнні злочини, геноцид і злочини проти людяності [2, С.765]. Тож для України – це шанс притягнути до відповідальності військових і посадовців РФ, причетних до трагічних подій в Україні.

Незважаючи на те, що Україна не є членом МКС, суд має юрисдикцію. Справа в тому, що Міжнародний кримінальний суд був заснований на основі Римського статуту. Ратифікація Римського статуту означає поширення компетенції дії МКС на держави, які його ратифікували. А на сьогодні це понад 100 країн. 20 січня 2000 року Україна підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду, але не ратифікувала. Перешкодою став висновок 2001 року Конституційного суду про невідповідність деяких положень документа Основному закону. І хоча Україна не є державою-учасницею Статуту, це не завадило їй звернутися до МКС, адже сам Римський статут передбачає таку можливість для країн, які його підписали. Водночас РФ відкликала свій підпис під Римським статутом. Однак це не перешкоджає переслідуванню російських громадян за злочини, вчинені на території України [2, С.766].

Стаття 8 статуту МКС має чітке визначення “воєнних злочинів”. Це прямі порушення Женевських конвенцій і законів та звичаїв, які застосовуються у міжнародних збройних конфліктах, коли вони відбуваються в рамках воєнного плану чи політики або хаотично, проте у великому масштабі. Ці заборонені дії включають серед іншого: вбивство; завдання каліцтв, жорстоке поводження та тортури; захоплення заручників; навмисне завдання ударів по цивільному населенню, по будівлям релігійного, освітнього, художнього, наукового або благодійного призначення, історичним пам’ятникам або лікарням; грабіж; звалтування чи будь-яка інша форма сексуального насильства [6].

Наразі головний прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан вже здійснив дві поїздки до України для розслідування вказаних злочинів та співпраці з національними правоохоронними органами. Сьогодні ведеться активна робота із напрацювання змін до законодавства України у питаннях щодо подальшого співробітництва з Міжнародним кримінальним судом.

В умовах вторгнення РФ в Україну Міжнародний кримінальний суд може розслідувати лише акти щодо геноциду, воєнні злочини, злочини проти людяності, вчинені на території нашої держави. На жаль, МКС не має юрисдикції щодо злочинів агресії, оскільки РФ не є стороною Римського статуту та практично стовідсотково накладе вето в Раді Безпеки ООН при розгляді питання щодо надання Міжнародному кримінальному суду компетенції розслідувати таку кваліфікацію [5].

Наразі немає жодного міжнародного суду (чи трибуналу), який може працювати зі злочинном початку та ведення агресивної війни РФ проти України. Для того, щоб вирішити цю ситуацію, вітчизняна та міжнародна правова спільнота пропонує створити спеціальний трибунал для розгляду справ і покарання за військову агресію РФ.

4 березня 2022 р. було проголошено Декларацію про створення спеціального трибуналу для покарання злочину агресії проти України (Харківського трибуналу) подібно до Лондонської декларації 1942 р., яка заклала основу для Нюрнберзького трибуналу. Проект декларації підготувала група волонтерів юристів-міжнародників, його вже схвалив міністр закордонних справ України Д. Кулеба та підписали кілька десятків провідних світових (та українських) юристів-міжнародників, колишніх суддів міжнародних судових установ [5].

В історії міжнародного права та правосуддя працювало декілька міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc*: Нюрнберзький, Токійський, щодо колишньої Югославії, Руандійський. Створювалися також інші гібридні механізми, наприклад, Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне. По суті у кожного з них була своя модель. Єдиного стандарту чи «рецепту» немає. Він, Міжнародний кримінальний трибунал, тому й називається *ad hoc*, що має бути максимально пристосованим до певної ситуації.

Для спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України важливими є відсилання до Нюрнбергу і Токію, оскільки на сьогодні вони – єдині міжнародні кримінальні трибунали *ad hoc*, де судили у тому числі за вчинення злочину агресії. На той момент, щоправда, цей злочин називався *crimes against peace* (злочини проти миру).

Для нас важлива така аналогія, бо зараз на території України ми переживаємо найбільшу війну в Європі з 1945 року. Її спричинила збройна агресія РФ. Відповідно, правове реагування на цю війну повинно бути схожим на те, котре міжнародне співтовариство здійснило у вигляді створення Нюрнберзького та Токійського трибуналів після Другої світової війни.

Незважаючи на заклики вище згаданих міжнародних судових інституцій неухильно дотримуватися норм міжнародного права, кількість злочинів, вчинених РФ в Україні, збільшується з кожним днем.

На жаль, міжнародне право не завадило ескалації агресії з боку РФ. Втім, це не привід нехтувати ним. Радше це привід стати лідером у формуванні нової архітектури безпеки та нових механізмів відповідальності за агресію. Прецедентів притягнення до відповідальності за агресію ядерної країни, особливо попри її волю, наразі немає. Тому ситуація вимагає нестандартних механізмів, навколо котрих би згуртувалася експертна думка, довіра та прагнення справедливості якомога більшої кількості націй.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задорожній О.В. Міжнародний суд ООН. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. Редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін.. К.: Знання України. 2004. Т. 2. С. 544-545;
2. Кулеба Д.І. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. Редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін.. К.: Знання України. 2004. Т. 2. С. 765-766;
3. Європейський суд з прав людини. Порядок звернення. К.: Право-Інформ. 2012. 48 с.;
4. Лебідь Віталія Що відбувається на юридичному фронті у міжнародних судах? <https://helsinki.org.ua/articles/shcho-vidbuvaietsia-na-iurydychnomu-fronti-u-mizhnarodnykh-sudakh/> (дата звернення 20.05.2022);
5. Юридичний фронт: кого і як Україна може притягнути до відповідальності у міжнародних судах <https://dejure.foundation/tpost/1u106gg0r1-yuridichnii-front-kogo-yak-ukrana-mozhe> (дата звернення 21.05.2022);
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 21.05.2022).

Лугіна Наталія Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ І МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Глобальна інформатизація сучасного світу активно керує існуванням світу та життєдіяльністю держав світової спільноти,

інформаційні технології застосовуються при вирішенні завдань забезпечення національної, воєнної, економічної та інших видів безпеки. Разом із тим, одним із фундаментальних наслідків глобальної інформатизації державних структур стало виникнення принципово нового середовища протиборства держав-конкурентів – кіберпростору, який не є географічним в загальному розумінні цього слова, проте у повній мірі є міжнародним.

І якщо сьогодні між провідними державами світу виник той чи інший паритет у сфері вирішення тих чи інших питань, що потребують правового регулювання, то у міжнародному праві зафіксовані основні принципи взаємин цих держав у межах таких просторів, як наземний, повітряний, морський, космічний, натомість питання про міждержавний паритет і взаємини у кіберпросторі на даний час залишається відкритим.

У процесі формування глобального кіберпростору відбувається конвергенція різного роду комп'ютерних технологій, у провідних зарубіжних державах інтенсивно розробляються нові засоби та методи активного впливу на інформаційну інфраструктуру потенційних суперників, створюються різні спеціалізовані кібернетичні центри і підрозділи управління, основним завданням яких є захист державних інформаційних інфраструктур, підготовка і проведення активних деструктивних дій в інформаційних системах супротивника. Так, власні офіційні кібервійська вже існують у США, Китаї, Англії, Франції, Німеччині, Ізраїлю та інших державах.

Протиборство у кіберпросторі стає принципово новою сферою конкуренції між державами. Терміни і визначення з додатком «кібер» широко застосовуються як в міжнародних, так і внутрішньодержавних дискусіях і документах, знайшли своє відображення в стратегічних доктринах окремих держав і міжнародних організацій, включаючи НАТО. Стрімко зростаючий у світі інтерес до проблем кіберпростору багато в чому пов'язаний з активністю провідних європейських держав у питаннях кібербезпеки.

Кібербезпека – стратегічна проблема державного значення, що стосується всіх прошарків суспільства. Державна політика кібербезпеки є засобом посилення безпеки і надійності інформаційних систем держави. Слідом за США, стратегії кібербезпеки прийняті в Канаді, Японії, Індії, Австралії, Новій Зеландії, Колумбії і деяких інших країнах. Що стосується членів Європейського Союзу, то стратегії кібербезпеки прийняли: Швеція (2008 рік), Естонія (2008 рік), Фінляндія (2008 рік), Словачія (2008 рік), Чехія (2011 рік), Франція (2011 рік), Німеччина (2011 рік), Литва (2011 рік), Люксембург (2011 рік), Голандія (2011 рік), Великобританія (2011 рік). Список країн демонструє, що проблема кібербезпеки визнається важливою в усьому світі.

З 2008 року НАТО проводить щорічні кібернавчання з відпрацюванням взаємодії міжнародних сил альянсу в галузі інформаційної безпеки.

В опублікованому ще в 2009 році щорічному «Звіті про віртуальну злочинність», найбільшою світовою компанією McAfee, що займається технологіями безпеки, однозначно стверджується, що «міжнародні перегони кіберозброєнь стали реальністю», кількість політично вмотивованих кібератак у світі виросла, а ряд країн володіють кіберзброєю або займаються її розробкою. За оцінками провідних світових експертів у сфері інформаційної безпеки, на даний час таких держав більше тридцяти.

У сучасних умовах абсолютно справедливим є твердження, що війни у XXI столітті будуть кібернетичними за своєю основною суттю. Хоча події сьогодення викликають сумнів щодо цього твердження. Як наслідок, для будь якої держави безпека в кіберпросторі (кібербезпека) стає гострою і специфічною проблемою в забезпеченні своєї національної безпеки і захисті своїх інтересів.

У сучасних умовах питання кібербезпеки виходять з рівня захисту інформації на окремому об'єкті обчислювальної техніки на рівень створення єдиної системи кібербезпеки держави, як складової частини системи інформаційної та національної безпеки, що відповідає за захист не лише інформації у вузькому розумінні цього слова, але і всього кіберпростору.

Разом із тим, для коректного формування і вирішення проблем забезпечення кібербезпеки у системах державного управління необхідно, у першу чергу, уточнити понятійний апарат в даній галузі, роль і місце проблем кібербезпеки в ряді проблем національної інформаційної безпеки та технологічної незалежності.

На сьогоднішній день не має однозначно визнаного міжнародною спільнотою визначення кіберпростору, при цьому використовується велика кількість відомчих визначень, які витікають із мети і задач організацій, що їх використовують.

Підсумовуючи викладене, пропонуємо визначити кіберпростір, як глобальну галузь інформаційного середовища, що складається із сукупності інформаційно-технічної інфраструктури, в тому числі із інформаційних та телекомунікаційних мереж і комп'ютерних систем, що використовуються для зберігання, обробки, модифікації та обміну даними.

СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cyber Space Policy Review: Assuring a Trusted and Resiliend Information and Communications Infrastructure. Washington D.C. The White House, 2009.

2. Бедрицький А.В. Міжнародні домовленості по кіберпростору: чи можливий консенсус? Проблеми національної стратегії. №4 (13), 2012.

3. Досягнення у сфері інформатизації та телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/58/32. Генеральна Асамблея ООН, 58 сесія. №58/32, 2003.

Лупай Аліна Сергіївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Менів Любов Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, на жаль, внесла зміни в багато сфер нашого життя. *В умовах воєнного стану в трудові відносини будо внесено нове для України поняття – призупинення дії трудового договору.*

Зупинимося на характеристиці цього нового інституту трудового права. Призупинення дії трудового договору - це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором. Дія трудового договору призупиняється у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи.

За відсутності роботи працівник не працює і не отримує заробітної плати, але посада за ним залишається, трудові відносини не припиняються, а після усунення причин їх призупинення вони поновлюються на тих самих умовах, що й до призупинення.

Призупинення дії трудового договору можливе лише у період дії воєнного стану, тобто з 24 лютого 2022 року, але не пізніше дня припинення або скасування воєнного стану. Процедура призупинення дії трудового договору не передбачена в КЗпП України. Її введено спеціально на період дії воєнного стану Законом «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136 (далі – Закон) [1]. Після того, як війна закінчиться, призупинити дію трудових договорів уже не вийде.

Однак, шанс отримати втрачену зарплату все ж таки законодавець працівнику залишає. Щоправда, у досить цікавій спосіб: відшкодування «у

повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України» (ч. 3 ст. 13 Закону). Мається на увазі не тільки зарплата, але й гарантійні та компенсаційні виплати працівникам, до яких можна віднести й ЄСВ. Механізму такого відшкодування, зрозуміло, на сьогодні не існує. Серед інших недоліків для працівника, окрім відсутності будь-яких виплат, — відсутність страхового стажу за такі місяці, так як відсутній ЄСВ. В свою чергу ініціатором призупинення дії трудового договору може бути як роботодавець, так і працівник.

Окремої уваги вимагає обґрунтованість наказу роботодавця про призупинення дії трудового договору. Головною умовою для призупинення дії трудового договору є абсолютна неможливість надання роботодавцем та виконання працівником відповідної роботи.

А головне припинення договору не повинно використовуватися з метою не сплати працівникові заробітної плати, а тому воно має бути обґрунтованим. Разом з тим, категорія "обґрунтованості" в разі виникнення будь-яких спорів, в т.ч. і судових спорів, є категорією оціночною, і підлягає оцінці судом в контексті всіх фактичних обставин справи. Неточність ч. 1 ст. 13 Закону №2136 законодавчих конструкцій вже на практиці викликала багато дискусій, у зв'язку з чим у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону №7251 від 05.04.2022 року про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин [2], де вже запропоновано максимально деталізувати зміст наказу роботодавця про призупинення дії трудового договору наступним чином:

- інформація про причини призупинення;
- 2-строк призупинення трудового договору;
- 3-кількість і категорії працівників, яких це може стосуватися;
- 4-умови відновлення дії трудового договору та інше.

Крім того, вказаний законопроект №7251 передбачає погодження наказу роботодавця військово-цивільною адміністрацією, яка здійснює свої повноваження на відповідній території. Таким чином, наразі наказ роботодавця про призупинення дії трудового договору із працівниками має бути максимально обґрунтованим, виходячи з конкретних особливостей роботи підприємства, а також знання й розуміння робочих процесів.

Отже, виходячи з вищеперерахованого, потрібно зазначити те, що призупинення дії трудового договору - це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором. Тобто за відсутності роботи працівник не працює і не отримує заробітної плати, але посада за ним залишається, трудові відносини не припиняються, а після усунення причин їх призупинення вони поновлюються на тих самих умовах, що й до призупинення. Тобто, призупинення — це не звільнення. Призупинення трудового договору — це альтернатива відпустці без

збереження зарплати, адже за час призупинення працівник отримає кошти після перемоги, а в разі відпустки за власний рахунок не отримує нічого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" № 2136 від 15 березня 2022 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/T222136?an=32> (дата звернення 25.05)

2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин» № 7251 від 05.04.2022. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI07237A?an=2> (дата звернення 25.05)

Лямзіна Олександра Володимирівна,
здобувач (першого) бакалаврського рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Обривкіна Оксана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правові відносини інтелектуальної власності у процесі реалізації кожною особою свого творчого потенціалу, розумових здібностей, а також створення різноманітних продуктів розумової діяльності відіграють надзвичайно важливу роль. Безперечно, дані відносини потребують правового регулювання з метою забезпечення повного дотримання та гарантування прав, свобод, законних інтересів людини та громадянина у сфері інтелектуальної власності.

Все, що вважається результатом наукової, творчої та розумової діяльності людини належить до продуктів інтелектуальної власності тому, що розумова діяльність – це та ж сама праця, що вимагає використання різних ресурсів, таких як розумові, часові, а інколи й матеріальні. Згідно з цим особливої актуальності потребує питання захисту прав інтелектуальної власності. Порушення прав інтелектуальної власності, незаконне використання її об'єкта, неправомірне поширення, присвоєння авторських прав, плагіат та багато іншого обумовлює необхідність

існування стійкого механізму захисту прав авторів, науковців, розробників об'єктів авторських прав тощо.

Відповідно до Основного Закону нашої держави кожна особа має право на володіння, користування і розпоряджання своєю власністю, а також результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності [1]. Згідно зі ст. 418 Цивільного кодексу України «право інтелектуальної власності - це таке право особи, яке дає дозвіл особисто розпоряджатися результатами інтелектуальної та творчої діяльності, або іншими об'єктами власності, що визначені українським законодавством [2].

В кінці лютого 2022 року на території нашої держави було впроваджено воєнний режим. Дане нововведення було схвалено згідно з законодавством України у зв'язку з військовим вторгненням Російської Федерації на нашу землю. Після впровадження в державі воєнного стану на її території на період його становлення, можуть лімітуватись основні права та свободи кожної людини.

В даний період значно важливим є створення доскональних правових процесів охорони інтересів громадян у галузі інтелектуальної власності, не допустивши при цьому втрачання самих прав інтелектуальної власності. Тому, наша країна зобов'язана значно зменшити вплив несприятливих чинників та наслідків введення воєнного режиму на всіх осіб, які проживають в Україні [4].

Першого квітня 2022 року законодавчий орган влади України прийняв Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», що вступив у дію 13 квітня 2022 року.

Даний Закон закріпив основні положення про:

- тимчасове припинення функціонування під час воєнного режиму перебігу строків, які тісно пов'язані з захистом прав інтелектуальної власності;

- тимчасове припинення строків, які стосуються процедур набуття таких прав, що визначені у спеціальних законних та підзаконних нормативно-правових актах України у галузі інтелектуальної власності;

- надання можливості вповноваженим особам подавати різноманітного роду документи протягом дев'яноста днів, з дня анулювання воєнного режиму, не сплачуючи збір за поновлення або продовження таких строків;

- майнові права інтелектуальної власності, згідно з Законом, строк дієвості яких закінчується в день впровадження воєнного режиму або під час його дії, залишаються чинними до дня, що йде за днем припинення чи анулювання воєнного режиму [3].

Отже, змістовність правового регулювання захисту права інтелектуальної власності передбачає запровадження таких правових

гарантій, які змогли б забезпечити розвиток і реалізацію різних форм власності у різноманітних сферах. Тому сучасне українське законодавство у даній галузі має бути системним, повним та обґрунтованим.

Наразі, прийняття зазначеного законодавчого акту викликано величезним значенням створення правових механізмів охорони інтересів всіх осіб у галузі інтелектуальної власності, не допущення втрат прав інтелектуальної власності під час дії правового воєнного режиму. Даний Закон буде слугувати забезпеченням захисту та охорони інтересів осіб у галузі інтелектуальної власності під час введення воєнного режиму, а також зниження його негативного впливу на економічний зріст нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356 (із змінами).

3. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період дії воєнного стану, веденого у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 01.04.2022 № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

4. Андрощук Г. Захист інтересів осіб у сфері ІВ у період дії воєнного стану: прийнято закон. *Юридична газета «Online»*. *Всеукраїнське професійне юридичне видання*. 2002. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/zahist-interesiv-osib-u-sferi-iv-u-period-diyi-voennogo-stanu-priynato-zakon.html> (дата звернення: 23.05.2022).

Матвієнко Олександра Андріївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Миколаєць Вікторія Анатоліївна,
доктор юридичних наук,
доцент кафедри приватного права,

ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ ТА ВИЗНАННЯ ОСОБИ, ЗНИКЛОЇ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 в Україні введено воєнний стан з 24 лютого 2022 року[5], який триває і донині. У зв'язку з цим набувають дедалі більшої актуальності інститути цивільного права – визнання фізичної особи безвісно відсутньою та визнання особи, зниклої безвісти за особливих обставин. Ці питання актуалізуються зокрема через велику кількість зниклих осіб, як військовослужбовців, так і цивільного населення, що спричинені воєнними діями та тимчасовою окупацією території України.

Геополітична ситуація на Сході України в умовах проведення операції Об'єднаних сил (ООС) спонукає до переосмислення положень інституту визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою в Україні»[7]. На реалізацію вимог, викликаних сучасним подіями Верховна Рада прийняла Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», який визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та забезпечує правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, з обліком, розшуком та соціальним захистом таких осіб і членів їхніх сімей»[3].

Відповідно до згаданого Закону, розрізняються поняття *особи що зникла безвісти* – фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук; та *особа, зникла безвісти за особливих обставин* – особа, зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. Крім того, слід мати на увазі, що чинний Цивільний Кодекс містить положення щодо *визнання фізичної особи безвісно відсутньою*, які дещо різняться з нормами Закону, що і створює правову колізію і труднощі правозастосування.

Своєю чергою чинна редакція Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» й окремі положення Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» вносять корективи в тлумачення безвісної відсутності, оскільки передбачають можливість настання пенсійного забезпечення в разі безвісної відсутності на інших підставах, про які не

йдеться в ЦК та Цивільному процесуальному кодексі (ЦПК) України, а саме без необхідності звернення до суду»[4].

Крім того, існує необхідність вдосконалення діяльності органів поліції щодо розшуку безвісно зниклих осіб, що також зумовлена процесуальними аспектами нової редакції ЦПК України.

Тривала відсутність особи за місцем проживання може мати ряд негативних наслідків як для третіх осіб, так і для майна особи. З метою попередження таких наслідків ЦК України надав заінтересованим особам можливість в установленому порядку визнати фізичну особу безвісно відсутньою.

Для визнання особи безвісно відсутньою мають бути дотримані певні умови. До цих умов відносять: 1) відсутність протягом року в місті постійного проживання; 2) відсутність інформації про місце проживання особи протягом року; 3) неможливість визначити місцеперебування особи.

Слід зазначити, що визнання особи безвісно відсутньою можливе лише в судовому порядку, але слід зазначити, що таке визнання має низку правових наслідків, при цьому така особа, якщо вона жива, не позбавлена дієздатності. Таке рішення суду може бути скасовано у разі виявлення фізичної особи, яка зникла безвісти, або встановлення її місцезнаходження.

Для визнання фізичної особи безвісно відсутньою заінтересована особа повинна звернутися до суду за місцем проживання або останнього відомого місця проживання фізичної особи, яка зникла безвісти, або за місцезнаходженням майна такої особи. Заінтересована особа повинна вказати у своїй заяві мету, з якою необхідно визнання фізичної особи безвісно відсутньою, та дату отримання останніх відомостей про місцезнаходження фізичної особи.

Відповідно до ст.250 ЦПК у разі надходження заяви про явку фізичної особи, яка оголошена безвісно відсутньою, або відомостей про її місцеперебування суд за місцем проживання особи чи суд, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою, заявника та інших зацікавлених осіб та скасовує своє рішення про визнання особи безвісно відсутньою. Запит може бути поданий як особою, яка зареєстрована безвісти безвісти, так і іншою зацікавленою особою[2].

Скасування рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою є підставою для припинення опіки над майном такої особи. Крім того, скасування такого рішення є підставою для припинення виплати пенсії особам, які мають відповідні правові підстави, у разі втрати годувальника. Згідно зі статтею 118 ЦПК у разі з'явлення особи, яка пропала безвісти, та скасування відповідного рішення суду її шлюб з іншою особою може бути продовжений за її клопотанням за умови, що жодна з них не перебуває у повторному шлюбі [2].

Узагальнюючи, слід погодитись з думкою А.О. Кличкова щодо наближеності у своїй правовій природі правового статусу особи, зниклої безвісти та статусу безвісно відсутньої особи, оскільки з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи безвісти та її розшуку або за рішенням суду породжуються такі правові наслідки: цивільна правоздатність такої особи не зменшується; над майном і дітьми такої особи встановлюється опіка в порядку цивільного законодавства; сімейний стан такої особи до моменту розірвання шлюбу за заявою другого з подружжя внаслідок визнання особи безвісно відсутньою або до моменту оголошення такої особи померлою є незмінним; зберігаються трудові права й обов'язки до моменту набуття відповідним рішенням суду законної сили та отримання його роботодавцем [6,7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 20.04.2022).
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 20.04.2022).
3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення 20.04.2022).
4. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 23.12.2010 № 2857-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення 20.04.2022).
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 23.02.2022 №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення 20.04.2022).
6. Кличков А. О. Підстави і цивільно-правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою в Україні: дис. ...доктора філософії: 081 – Право. Київ, 2020. 199 с.
7. Кличков А. О. Окремі аспекти врегулювання правового статусу безвісно зниклих осіб у діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 3. С. 166–172

Матіяш Богдана Анатоліївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Менів Любов Дмитрівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Законодавство України про працю дотепер не містило спеціального правового регулювання на період війни, тому в перші тижні воєнних дій продовжували дію правові норми, що діяли зазвичай, у тому числі стосовно укладання трудового договору, особливостей оплати праці, надання відпусток тощо.

Однак нова реальність потребувала термінової реакції від законодавця у різних життєвих сферах, зокрема, і стосовно трудових відносин. Тому 14 березня на розгляд Верховної Ради України було внесено законопроект № 7160 «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який в подальшому 15 березня 2022 року був прийнятий Верховною Радою України як Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1] (далі – Закон).

Даний Закон регламентує окремі аспекти у трудовій сфері під час дії воєнного стану, запровадженого згідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Отже, норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих цим Законом під час воєнного стану не застосовуються.

Перш за все, зміни стосуються форми трудового договору. Раніше відповідно до ст. 24 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) діяло загальне правило про письмову форму договору, а також в ч. 1 ст. 24 КЗпП міститься перелік випадків за яких письмова форма договору є обов'язковою [2]. У свою чергу відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону під час дії воєнного стану сторони визначають форму трудового договору за згодою.

Друга принципова відмінність стосується встановлення умови про випробування. Відповідно до ч. 3 ст. 26 КЗпП України випробування може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається. У ч. 3 ст. 26 КЗпП містяться виключення для деяких категорій осіб, до яких випробувальний термін не застосовується: особи, які не досягли вісімнадцяти років; молоді працівники після закінчення професійних навчально-виховних закладів, молоді спеціалісти після закінчення вищих закладів освіти, особи, звільнені у запас з військової чи альтернативної (невійськової) служби, осіб з інвалідністю, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи тощо.

Наразі, у період дії воєнного стану таке виключення для деяких категорій працівників не діє. Згідно до ч. 2 ст. 2 Закону передбачається можливість встановлення умови про випробування для будь-якої категорії осіб. На мою думку, ця правова норма робить категорії осіб, для яких існувало виключення більш вразливими, а зважаючи на те, що вони від самого початку були меншою мірою конкурентноспроможними з іншими особами, це може призвести до незахищеності молодих спеціалістів та осіб з обмеженими можливостями. Оскільки, після випробувального терміну молодого працівника, який закінчив вищий навчальний заклад можуть не взяти на роботу через відсутність достатнього досвіду роботи та в подальшому надати перевагу особі, яка вже до цього мала досвід роботи.

Крім цього, відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону роботодавець може укладати з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника для оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили. Дана правова норма відповідає положенням КЗпП України, адже у ст. 23 КЗпП України закріплено можливість укладати строковий договір у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника. Строк договору встановлюється за погодженням сторін.

Отже, під час дії воєнного стану укладання трудового договору регулюється Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», а також Кодексом законів про працю України в частині, що не врегульована Законом.

Можна сказати, що суттєвих змін не відбулося в питанні укладання трудового договору. У деяких питаннях відбулося послаблення, як наприклад, можливість самостійно сторонами визначати форму трудового договору. А деякі моменти почали регулюватися більш суворо і на мою думку тягнуть за собою погіршення становища працівників та їх незахищеність. Насамперед це стосується зупинення дії виключень щодо встановлення випробувального терміну та його запровадження для всіх категорій працівників. Дане положення робить категорії працівників для яких раніше було встановлене виключення більш вразливими та навіть може порушувати їх право на працю, закріплене Конституцією України. Я вважаю, що законодавець має переглянути цю правову норму в бік підтримки молодих спеціалістів та інших більш вразливих осіб та встановити для них виключення, що стосується відсутності випробувального терміну на період дії воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

2. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII: станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

Мельник Олена Петрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВИРІШЕННІ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

Не зважаючи на заборону використання військової сили в міжнародних відносинах, держави залишають за собою право приймати рішення про її застосування для вирішення суперечок та конфліктних ситуацій, що виникають між ними.

За часи війни, людство втратило мільйони життів, перш ніж дійти до усвідомлення того, що у війні потрібні правила, яких варто дотримуватися всім. На перший погляд, війни не мають нічого спільного із законом, а швидше є проявом тотального хаосу. Проте є приклади воєнних операцій, під час яких зважали на закони і звичаї ведення війни. В такий спосіб країни визнають світовий порядок і свою приналежність до цивілізованого світу.

Правила війни вперше були прописані в Гаазьких і Женевських конвенціях. Ці міжнародні договори мають універсальний характер, тобто є обов'язковими для всіх без винятку держав, і застосовуються під час воєн. Вони не забороняють вести війни, але встановлюють чіткі рамки дозволеного під час них.

Міжнародним товариство ще в 1864 року, коли було ухвалено першу Женевську конвенцію. Вона стосувалася поліпшення долі поранених на полі бою. Кожна війна у світі регулюється законами та звичаями міжнародного гуманітарного права. Ці обмеження було створено для того, щоби знизити жорстокість і смертоносність війн.

Міжнародне гуманітарне право обмежує методи і засоби ведення воєнних дій і спрямоване на захист тих, хто не бере або припинив брати участь у воєнних діях. Його мета – зберегти дух гуманності в розпалі

збройного конфлікту, а головний принцип – наявність обмежень навіть під час війни [1].

Проте чи дотримується держави цих норм. Як свідчать сучасні воєнні події, то можна спостерігати протилежну ситуацію. Водночас є країни, які цих законів не дотримуються. Однією з таких країн є Росія.

Воєнний конфлікт завжди мав серйозний правовий вплив на міжнародні відносини як сторін конфлікту, так і третіх держав. З початком воєнних дій для воюючих сторін наступають певні правові наслідки: припинення дипломатичних і консульських відносин; припиняються і забороняються економічні, торговельні, фінансові та інші відносини й угоди з юридичними та фізичними особами противника; до громадян ворожої держави може застосовуватися спеціальний режим; оголошення стану війни тягне за собою зміну правового режиму територій тощо. Але в даний час більшість збройних конфліктів не супроводжуються юридичним оголошенням стану війни. Як можемо спостерігати про агресію росії та проведення спеціальної операції на Україні без оголошення війни.

Справедливий світовий порядок мав би не тільки проголошувати рівність всіх перед законом, але і забезпечувати суверенне право на справедливість цього закону. Якщо Міжнародний суд справедливості ухвалює рішення, що засуджує війну Росії проти України, вимагає негайного припинення агресії, а Росія спокійно ігнорує таке рішення – це не справедливість, і це не суд [2]. Майбутня система глобальної безпеки має стати ефективною і справедливою. Її ефективність має вимірюватись спроможністю упереджувати війни, а якщо вони стаються, то зупиняти їх активними і рішучими діями.

На наш погляд, дієвими напрямками можуть стати: автоматичне виключення агресора з усіх міжнародних організацій, виключення із економічних союзів і систем фінансових розрахунків, заморожування активів на території інших держав та інше.

Країни, проти яких розв'язано агресію, не мають, як це зробила і робить Україна, вимолювати міжнародну підтримку, звертатися із проханням ввести санкції проти агресора, це все має відбуватися автоматично, як тільки Міжнародний суд справедливості визнає факт агресії.

Невиправдана агресія проти України та відсутність колективної військової відповіді можна розцінювати як демонстрацію провалу світового правового порядку. Занепокоєння щодо такої невдачі спонукає до переоцінки інструментів, які пропонує міжнародне право для запобігання війнам або пришвидшення їх мирного припинення.

Більшість цивілізованих країн визнали незаконну агресію росії проти України, але частина з них залишаються осторонь втручання у процес протидії агресору. Тому, міжнародне право повинно стати на шлях

пошуку дієвих механізмів протидії агресії, яка ніби здійснюється відносно однієї держави, але її наслідки стають невігідними для всього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2018/02/MGPOctoberBook_web.pdf
2. Корсунський С. «У мене є мрія»: як зупинити війну або якою має бути система міжнародної безпеки? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ostannya-viyna-mizhnarodna-bezpeka/31778458.html>

Миколаєць Вікторія Анатоліївна,
доктор юридичних наук,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ЗАХИСТУ І ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ СІМЕЙНОГО ОТОЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

У зв'язку з російською військовою агресією на території України та запровадженням воєнного стану від 24 лютого 2022 року [1] велика кількість дітей тимчасово або постійно залишилися без батьківського піклування. Активні воєнні дії на території України мають неминуче катастрофічні наслідки і призводять до великої кількості смертей серед населення, а отже веде до розлуки батьків зі своїми дітьми та часто осиротіння дітей. В цьому сенсі постає очевидним необхідність влаштування таких дітей, надання їм допомоги та захисту, в тому числі і можливість їх усиновлення.

Відповідно до ст. 20 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення, має право на особливий захист і допомогу, що надається державою, в тому числі і можливість її усиновлення з урахуванням, в першочерговому порядку найкращих інтересів дитини для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя (ст. 21) [2].

Згідно ст. 207 Сімейного Кодексу усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснюється на підставі рішення суду [3]. Порядок усиновлення дитини в Україні регулюється Сімейним кодексом України та Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за

дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905.

Слід зазначити, що під час воєнного стану порядок усиновлення дітей не спрощується та не змінюється. Процедура усиновлення є досить тривалою та передбачає навчання потенційними усиновлювачами, доведення ними відповідності всіх вимог для усиновлення та постановку на спеціальний облік кандидатів в усиновлювачі, який ведуть служби у справах дітей. Так само ведеться облік дітей, що потребують усиновлення. Однак діти, які сиротіють у зв'язку з воєнними діями, ще не перебувають на обліку з усиновлення, а тому здійснити процедуру їх усиновлення неможливо.

Водночас діти, евакуйовані до інших держав внаслідок надзвичайної ситуації, у тому числі діти, яким на території інших держав надано статус біженця, не можуть бути усиновлені, оскільки більшість із них не є сиротами, або немає офіційних достовірних підтверджень цьому.

Таким підтвердженням могло би бути свідоцтво про смерть особи або рішення суду про оголошення її померлою. Проте, в умовах воєнного часу доволі складно отримати відповідний документ без належного підтвердження смерті особи, яку часом встановити неможливо навіть за допомогою судово-медичної ідентифікації тіл померлих (загиблих) осіб [4].

Окремо варто зупинитись на людському факторі, який спонукає людей до усиновлення – безкорислива великодушність, що притаманна українцям. Саме на емоціях часто люди приймають рішення про те, щоб взяти дитину, чий біль і втрату вони побачили. Але усиновлення – це рішення, яке потрібно зважити. Крім того, така дитина може виявитись не однією серед дітей, батьки якої загинули, а зважаючи на основний принцип інституту усиновлення щодо забезпечення стабільних та гармонійних умов життя дитини (ст. 207 СК України)[3], встановлена заборона на роз'єднане усиновлення рідних братів та сестер (ст.210 СК України)[3].

Наразі усиновлення дітей, які перебувають на території України, провадиться лише в тих регіонах, де немає воєнних дій та працюють державні органи влади України і тільки по відношенню до тих дітей щодо яких вдалося встановити обставини життя їх батьків або інших родичів. Усиновлення не має здійснюватися якщо: 1) залишається надія на успішний розшук і возз'єднання сім'ї в найкращих інтересах дитини; 2) ще не минув розумний період (зазвичай принаймні два роки), протягом якого були зроблені всі можливі кроки для розшуку батьків або інших членів сім'ї, що вижили.

Отже, через утруднений процес щодо збору і подання всіх необхідних документів для процедури усиновлення, а також неможливість здійснення всіх необхідних заходів для її здійснення (в

окремих регіонах, де відбуваються активні бойові дії, служби у справах дітей та суди тимчасово не здійснюють повною мірою своїх повноважень) слід розглядати інші варіанти влаштування дітей, що тимчасово чи постійно позбавлені сімейного оточення.

Сімейний Кодекс України передбачає наступні види влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування: опіка та піклування над дітьми, патронат над дітьми, прийомна сім'я та влаштування до дитячого будинку сімейного типу. Всі зазначені форми є актуальними в разі постійного та повного залишення без батьківського піклування. Зважаючи на обставини, дітям, які тимчасово залишилась без батьківського піклування варто надавати тимчасовий догляд для можливого возз'єднання з їхніми сім'ями в майбутньому.

Тимчасове влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування проводиться стосовно дитини, місцезнаходження батьків або інших законних представників якої з'ясовується. За такого способу влаштування дитина не втрачає зв'язки зі своєю біологічною сім'єю, а перебуває в сім'ї до прийняття рішення про подальше влаштування або допоки не будуть знайдені її батьки чи інші родичі [5].

Дитина може бути тимчасово влаштована в сім'ю за заявою до служби у справах дітей за місцем свого проживання. Видача рішення (наказу) чи відмова у видачі рішення (наказу) про тимчасове влаштування дитини відбувається в термін одного робочого дня та є безоплатною.

Варто відзначити, що воєнні часи висувують нові виклики та завдання перед Міністерством та Комітетом цифрової трансформації України. На сайті Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та у застосунку «Дія» міститься детальна інформація щодо тимчасового влаштування дітей, строків її надання. Більше того, запущено нову послугу з консультації щодо усиновлення дитини. Вона полегшує подання всіх необхідних документів для батьків, які мріяли стати батьками [6]. Подання її займає лічені хвилини, а опрацювання – до 15 робочих днів. Серед переваг послуги – можливість впевнитись чи може конкретна особа бути усиновлювачем та що необхідно доопрацювати, щоб нею стати.

В Україні передбачені різні форми тимчасового прийняття дітей до себе в сім'ю допоки не будуть знайдені їхні батьки чи інші родичі. Зважаючи на обставини усиновлення не може розглядатись як найкращий варіант влаштування дитини. Усиновлення дитини має проводитися у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя, а тому потребує особливої уваги судів до розгляду справ про усиновлення, неухильного додержання норм матеріального і процесуального права при їх вирішенні, належної підготовки цих справ до судового розгляду та повного, всебічного й об'єктивного з'ясування обставин під час судового розгляду справи.

Найбільш вдалою серед форм влаштування дітей є тимчасове влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування, що проводиться стосовно дитини, місцезнаходження батьків або інших законних представників якої з'ясовується. При такій формі, не втрачається зв'язок дитини зі своєю біологічною сім'єю та вона перебуває в сім'ї до прийняття рішення про подальше влаштування або допоки не будуть знайдені її батьки чи інші родичі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 23.02.2022 №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення 20.04.2022).
2. Конвенції про права дитини: Конвенція, ООН, Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 20.04.2022).
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 20.04.2022).
4. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення 20.04.2022).
5. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова КМУ від 24.09.2008 № 866. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/162001537> (дата звернення 20.04.2022).
6. Єдиний державний вебпортал електронних послуг. URL: <https://diia.gov.ua/services> (дата звернення 20.04.2022).

Минюк Олена Юрїївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Сокол Владислав Олександрович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,

ПРАВОВА ПРИРОДА ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ ТА ЇХ АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Триває четвертий місяць війни росії проти України, і вітчизняний бізнес починає більш системно працювати та підлаштовуватись під нові реалії – перебудовувати логістику, шукати нові ринки та паралельно допомагати ЗСУ та цивільним. Війна змусила відмовитися від масштабних довгострокових інвестиційних проєктів перейшли на короткострокове планування через неможливість їх реалізації в поточній ситуації. Кожен суб'єкт в умовах воєнного стану має свої цілі та завдання, які формують його інтереси, інтереси держави в даних взаємовідносинах. В свою чергу, інтереси одного суб'єкту можуть бути однаковими, подібними, дотичними, суміжними або протилежними з інтересами інших суб'єктів, що може спричиняти певні суперечності в їхніх взаємовідносинах.

Враховуючи той факт, що наше суспільство є правовим, отже, всі взаємовідносини між суб'єктами господарювання регулюються чітко визначеними правилами – нормами права, що перетворює їх в правовідносини. Проте, зважаючи на всі складнощі формування та функціонування правової системи, не рідко, саме правові норми формують певні правові неточності, суперечності та прогалини, і виступають каталізатором виникнення правових суперечок і конфліктів. В правовій доктрині, дані правові суперечки і конфлікти узагальнюються поняттям «правовий спір».

Одним з різновидів правового спору, що потребує додаткового правового аналізу є господарського-правовий спір. Дослідження поняття та правового змісту господарського спору має, в тому числі, у практичну доцільність. Наприклад, В. С. Щербина підкреслює, що постає проблема визначення поняття «господарський спір», визначальних ознак господарського спору, і на цій підставі – уточнення переліку спорів, що належать до господарських [5, с. 17].

Правознавцями підкреслюється необхідність визначення поняття – «господарський спір». Про актуальність формування цієї категорії

говорили свого часу ще засновники теорії господарського (арбітражного) процесу І. М. Зайцев та І. Г. Побірченко. Подальше дослідження теорія господарського спору отримала в ґрунтовних працях О. В. Бринцева, О. М. Гребенцова та інших. На сучасному рівні проблема представлена в роботах О. А. Беяневич, О. П. Подцерковного, В. І. Татькова, В.С. Щербини та інших фахівців. Підтримуючи важливість поняття господарського спору, наголосимо на методологічному значенні цієї категорії для компетенції господарських судів та удосконалення позовної форми з огляду на реалізацію вимоги адекватності процесуальної форми предмету судочинства. Тому дослідження категорії «господарський спір» в аспекті її значення для формування господарської юрисдикції та оптимізації позовної форми захисту є досить актуальним.

Історія господарської науки свідчить, що поняття господарського спору було створено юристами для позначення конфліктів, що виникають у організацій при здійсненні господарської діяльності.

Фахівцями пропонуються різноманітні визначення вказаного поняття. Так, на думку І. Г. Побірченка під господарським спором розуміється суперечність між твердженнями двох сторін, що спорять, про права та обов'язки в матеріальному правовідношенні [6, с. 8].

Інші автори зазначають, що у загальному вигляді під господарським спором слід розуміти правовий конфлікт, який винику сфері господарської діяльності між учасниками господарських відносин [7, с. 44].

На основі вище досліджених наукових суджень різноманітних науковців, вважаємо за доцільне, узагальнити їх та сформулювати авторське визначення поняття «господарський спір». Господарський спір – це конфлікт, що має правовий характер, що виникає при створенні, організації господарської діяльності, припинення діяльності суб'єкта господарювання, а також в сфері здійснення та управління господарською діяльністю, щодо окремо взятих матеріальних суб'єктивних прав чи інтересів суб'єктів господарювання, що може ускладнюватись наявністю додаткових елементів, і підлягає розгляду та вирішенню в порядку позовного провадження у господарському судочинстві.

З метою належного правового аналізу та можливості застосування даного дослідження на практиці, вважаємо за доцільне виділити специфічні характерні ознаки змісту поняття «господарський спір»:

1) це конфлікт двох і більше суб'єктів спору – зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями; ситуація, в якій кожна зі сторін намагається зайняти позицію несумісну з інтересами іншої сторони;

2) суб'єктом спору виступають два і більше суб'єкти господарювання, в значенні ст. 55 Господарського кодексу України;

3) це конфлікт, що має правовий характер, тобто, регулюється нормами права окремої правової системи; правовий характер зумовлює наявність у суб'єктів спору правосуб'єктності (наявність прав та юридичних обов'язків, можливість несення юридичної відповідальності);

4) це конфлікт, який виникає за наявності однієї з даних умов: створенні суб'єкта господарювання, організації господарської діяльності суб'єкта господарювання, припинення діяльності суб'єкта господарювання, здійснення господарської діяльності суб'єктом господарювання, здійснення управління господарською діяльністю суб'єкта господарювання;

5) підставою конфлікту є окремі матеріальні суб'єктивні права (порушені, оспорювані, невизнані) або інтереси суб'єкта господарювання;

6) даний спір може бути ускладнений наявністю додаткового елемента (наприклад, адміністративного, податкового, земельного характеру);

7) судовий розгляд даних спорів підпадає під юрисдикцію господарських судів та мають бути розглянуті в порядку позовного провадження.

На нашу суб'єктивну думку, закріплення поняття «господарський спір» та його характерних ознак в чинному законодавстві України, ліквідує всі наявні правові прогалини та неточності, та значною мірою спростить визначення підсудності господарських судів в Україні.

В умовах військового стану усе більш актуальною стає практика медіації – альтернативного способу врегулювання суперечок, за допомогою якого можна вирішити спір чи конфлікт без звернення до формальної системи судочинства.

Основними завданнями медіації у господарських спорах є оперативне вирішення господарської суперечки, досягнення позитивного результату, який задовольнить всі сторони конфлікту, та ефективне практичне впровадження результатів медіації.

Медіація є альтернативою судовому процесу та дозволяє у більш швидкий і менш фінансово затратний спосіб розв'язувати вищезазначені види спорів. Професійний бізнес-медіатор використовує певні методики, в тому числі комунікативні, які допомагають сторонам конструктивно та ефективно провести переговори. Таким чином, медіація є ефективним альтернативним методом вирішення господарських спорів, що сприяє розвитку громадянського суспільства, особливо під час ведення військових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзера О. В. Правознавство: Підручник. К.: *Юрінком Інтер*. 2009. 848 с.

2. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 томах. К.: Наукова думка. Том 9. 1978. 530 с.
3. Кудрявцев В. М. Юридична конфліктологія. М.: Видавництво Інституту Держави та Права РАН. 1995. 316 с.
4. Дєтков О. П. Юридичний конфлікт. РУЖ. 2011. № 5. 64-70 с.
5. Щербина В. С. Деякі проблеми удосконалення господарського та господарського процесуального законодавства. *Право України*. 2010. № 8. 13-19 с.
6. Побірченко І. Г. Господарські спори та форми їх вирішення / І. Г. Побірченко. Х.: Харківський юридичний інститут. 1971. 44 с.
7. О. П. Подцерковний. Господарське процесуальне право: підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, Т. В. Степанова. Х.: Одиссей. 2011. 400 с.

Нікітін Юрій Вікторович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінальної юстиції,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
член Наукової ради
Європейської
асоціації наук з безпеки
*EUROPEAN ASSOCIATION for
SECURITY*

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ У ЗВ'ЯЗКУ З АГРЕСІЄЮ РОСІЇ

Давно відомо, що людині, а тим паче сучасному українському суспільству, яка висуває будь-яку нову ідею, погляди або відстоює власні інтереси, рідко вдається зробити це, щоб не здатися комусь гордою, не викликати при цьому суперечок і прискіпливої уваги недругів. На оновлене українське суспільство інколи дивляться як на гордих зневажників мудрості минулого – радянського часу, які сміливо висунули нові погляди співіснування України у єдиному європейському просторі; власної безпеки та співучасті у цьому процесі із усім світом; свободи віросповідання; трансформації ООН, як гаранта світового порядку; участі у світовому ринку аграрної продукції (10 % від загального світового вирощування пшениці займає Україна) та не звертаються покійно за порадою «охоронців» минулих традицій. Більше того, люди почали самостійно думати і діяти, отримувати нові знання, професії, що дає змогу

конкурувати на міжнародному ринку праці, отримуючи відповідну високооплачувану роботу, а також шукати спасіння у вірі до Всевишнього [1]. А це призвело до зменшення прибутків, які у вигляді податків надходили спочатку до державного бюджету Радянського Союзу, а в подальшому і до її наступниці Російської Федерації. Отримані здобутки та проповідувані істини викликали певний страх, лють у тих людей (політиків), які полюбляють вигадані ними байки про «русский мир». З огляду на це потрібно наголосити, що у протистоянні старим силам та силам зла людської мудрості та розуму замало. Нове світосприйняття почалося з 1991 року – Акту проголошення незалежності України. Реформатори звернулися до мислячих людей по всій Україні. Було оновлено законодавство, проведено адміністративну реформу, прийнято нову Конституцію України (1996 р.), налагоджено зв'язок із Вселенським патріархом та отримано Томос, що дало можливість пробудити й освітити свідомість тисяч людей.

Поряд з цим Російська Федерація усіляко намагалася на протязі десятиліть викликати в українському суспільстві внутрішні міжусобиці та чвари стосовно мови, спекуляції на релігійних віруваннях громадян, національної ідентичності. Також провокувала військові конфлікти, зокрема на острові Тузла. А вже в 2014 році здійснила свій загарбницький план щодо поширення «русского мира», анексувавши Крим та розповсюдивши свій вплив на частини Луганської та Донецької областей, створивши ЛНР та ДНР. І з цього часу Україна гідно відстоює територіальну цілісність, суверенітет та незалежність держави.

Беручи до уваги один із аспектів безпеки людини, суспільства, держави – свободу віросповідання в Україні як чинника моральності, ідеології, прав і свобод людини і громадянина та, у зв'язку з агресією росії зупинимось на цьому. Аналіз релігійних реформаторських рухів дає змогу наголосити, що вони в своїй основі подібні між собою. Принципи взаємовідносин між Богом і людьми завжди одні і ті ж. Істина Біблії полягає в тому, що Бог через Святого Духа керує слугами на землі для здійснення справи спасіння душ. Люди є знаряддям для Бога, через яких він втілює свої доброти та милосердні наміри. Кожній людині дано певну міру світла для здійснення потреб його часу, але люди не можуть збагнути всього значення тієї вістки, яку проповідують в його ім'я. Бог «оповіщає вже спочатку те, що буде, далеко наперед, що не сталося» (Йов 11:7; Ісаї 55:8, 9, 46:9, 10). Разом з тим іноді свідомість людей і навіть Божих слуг засліплюється людськими судженнями, повір'яннями, минулими традиціями та фальшивими ученнями, що вони здатні лише частково зрозуміти великі істини, відкриті в його слові. Саме так сталося, коли люди, все українське суспільство усвідомило, що мир, безпека та процвітання можуть бути придбані надто дорогою ціною, якщо заради нього потрібно пожертвувати одним із важливих принципів – принципом

правди. Потрібно наголосити, що безпеку та єдність не вдалося зберегти тільки принесенням в жертву Істину і Праведність. Так, 24.02.2022 р. Російська Федерація розв'язала повномасштабну війну на всій території України, проголосивши це як «спеціальна військова операція» – визначення якого навіть немає в їхньому законодавстві. А Російська Православна Церква (РПЦ) в особі її патріарха Кирила благословила російське вторгнення в Україну. Кирило розхвалює молодих росіян, що стають в ряди армії і йдуть убивати українців. У цьому аспекті, як зазначає Митрополит Православної Церкви України Єпіфаній «вибір на користь антихриста ідеологія «русского мира» є тим самим, що і ідеологія нацизму, тому що виправдовує насильство, війну та геноцид, а тому має бути відкинута і засуджена» [2].

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», ст. ст. 8, 9, 13, 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», з метою охорони громадської безпеки та порядку, додержання Конституції та законів України, керуючись можливістю запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану задля недопущення ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганди війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я та численні випадки колабораціонізму з боку священників УПЦ московського патріархату, свідому та відкриту спекуляцію на релігійних віруваннях наших громадян з боку російського окупанта священний синод Православної Церкви України (ПЦУ) закликав духовенство та мирян парафій Московського патріархату переходити до ПЦУ. За три місяці війни понад 150 громад перейшли з УПЦ МП до ПЦУ. А загалом на травень 2022 року значна кількість релігійних громад – біля 400, наслідуючи Томос про автокефалію ПЦУ увійшла в канонічне єднання з ПЦУ. Вони зрозуміли, що відокремлення неминуче, якщо вони бажають залишитися бути вірними своїй нації, слову Божому, безпеці і єдності громади і якщо це ставить під загрозу віру їхніх дітей і внуків. З раннього віку у людей формувалося почуття відповідальності, виробляли звичку бути обережним в розмові та розуміти мудрість мовчання. Але поряд з цим з дитинства навчали долати труднощі, бути слухняними, але разом з тим самостійно мислити і діяти. І беручи це до уваги, для збереження миру, спокою і єдності вони також готові йти на поступки, але якщо це не суперечить вірності догматів віри. Як зазначав Папа Римський, який спілкувався із патріархом РПЦ Кирилом відносно припинення війни

в Україні, що протягом 20 хвилин Кирило із картою в руках пояснював необхідність такої війни, відстоюючи погляди політиків, ідею «руського мира», а не погляд церкви на принципи віри, примирення людей з Богом та один з одним. Військові РФ вдавалися до нелюдських тортур, катувань, захоплень і вбивств по-звірячому. У людей відбирали їхні запаси їжі, автомобілі, побутову та офісну техніку, одяг і навіть білизну. Нерідко цю жорстокість виявляли військовослужбовці, котрі не були голодні або злиденні, а лише хотіли зробити для себе запас на майбутнє. Військові намагалися примусити громадян, а також цілі громади здатися. Захоплених полонених катують, розділяють сім'ї, відправляють у табори фільтрації на території так званих ЛНД та ДНР, а вже звідти на територію РФ, починаючи з підмосков'я аж до далекого сходу. Так, за три місяці війни було депортовано 230 тис. дітей та 1,5 млн. громадян. І в цей період треба було мати сильну віру, щоб рішуче чинити опір обману «руського мира», денацифікації – прикриття священицького союзу братніх народів. І навіть принцип релігійної свободи оголосили ерессю, а їх прихильників ненавиділи і гнали. Як зазначали російські загарбники, нічого осудного неможливо знайти в моральному житті поставленого росією «поза законом» - українського народу. Вони визнають, що це мирні, спокійні, побожні люди, а не якісь там бендерівці. Вони були настільки сповнені спочатку подивом, що в Україні між селами є асфальтні дороги, медичні заклади, церкви, в будинках централізовано проведено газопостачання, є побутова техніка, мікрохвильові печі, килими, меблі, а потім раді що це можна грабувати, та через білоруську пошту пересилали своїм родичам в «багату» росію до «руського мира».

Росія зневажає міжнародне право, свободу віросповідання та безпеку людей. Вчинки російських терористів аморальні, протизаконні та ганебні. В час «уявної» перемоги «руського мира» росія зазнала нищівного удару від України, поступово слабшає і виснажується війною, санкціями, державний бюджет порожніє. Плани росії провалилися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. С.А. Єрохін, Ю.В. Нікітін, І.В. Нікітіна Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкуренції на ринку праці / Юридична наука. 2011, №1, С. 20 – 27.

2. Церковна війна. Кінець Московському патріархату в Україні?
// URL/<https://t.me/korrespondent>

Ніколаєнко Тетяна Богданівна,
доктор юридичних наук, професор,
підполковник юстиції,
професор кафедри теорії права та
кримінально-процесуальної діяльності,
Національної академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ

На сьогодні діяльність Державної прикордонної служби у сфері міжнародного співробітництва спрямована на максимальне сприяння реалізації основних завдань відомства через спільну з партнерами протидію загрозам національній та міжнародній безпеці на державному кордоні України.

Наприклад, ефективність протидії тероризму, міжнародній організованій злочинності, кіберзлочинності, розповсюдженню зброї масового знищення, а також корупції, контрабанді, незаконній міграції тощо, залежить від рівня взаємодії як у двосторонньому форматі взаємодії департаментів прикордонних служб окремих держав, так і у рамках міжнародних організацій.

Державною прикордонною службою України забезпечено співробітництво з прикордонними і правоохоронними відомствами суміжних держав (окрім РФ), а також Грузією, Азербайджаном, Береговою охороною Туреччини.

У рамках стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію України інтенсифіковано співробітництво з прикордонними відомствами США, Канади, Естонії, Литви, Латвії, Німеччини, Великобританії, Урядом Японії, Агенції прикордонної та берегової охорони FRONTEx, НАТО, ОБСЄ та Міжнародним центром розвитку міграційної політики.

Крім цього, продовжено розвиток співпраці з Місією з прикордонної допомоги Україні та Республіці Молдова, Консультативною Місією ЄС.

Також Держприкордонслужба з партнерами реалізовує проекти міжнародної технічної допомоги. Тільки у 2020 році реалізовано 26 проектів міжнародної технічної допомоги, в рамках яких отримано допомоги на 360 млн грн., також ініційовано 6 нових проектів з бюджетом близько 350 млн грн [1].

Успішна діяльність Державної прикордонної служби України у галузі міжнародного співробітництва підвищує ефективності роботи прикордонного відомства, дозволяє здійснювати управління українськими кордонами відповідно до кращих європейських практик, сприяє транскордонній і міжвідомчій координації, ефективному управлінню міграційними процесами, реагуванню на потенційні загрози, протидії транскордонній злочинності, забезпеченню внутрішньої безпеки країни [1].

Відповідно до укладеної у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Україна взяла на себе зобов'язання співпрацювати з ЄС у сфері боротьби з відмиванням коштів, з тероризмом та фінансуванням тероризму, незаконним обігом наркотиків, з кримінальною та незаконно організованою чи іншою діяльністю — контрабандою, економічною злочинністю, корупцією, підробкою документів та кіберзлочинністю. Ці обов'язки визначає розділ III «Юстиція, свобода та безпека» Угоди про асоціацію.

Варто звернути увагу на суттєві результати запобігання злочинності при співпраці України з двома наднаціональними правоохоронними органами Європейського Союзу з Європейським поліцейським відомством та Європейською організацією з питань юстиції.

Угода між Україною та Європолем про стратегічне співробітництво була підписана 4 грудня 2009 р. у Києві під час саміту Україна - ЄС. У 2010 р. в Україні був створений Національний контактний пункт Європолу. 14 грудня 2016 р. між Україною та Європолем була підписана Угода про оперативне та стратегічне співробітництво, яка набрала чинності 12 липня 2017 р. та припинила дію попередньої угоди від 2009 р. Оновлена угода націлена на встановлення відносин співробітництва між Україною та Європолем з метою підтримки України та держав-членів Європейського Союзу в запобіганні і боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності, зокрема шляхом обміну інформацією між Україною та Європолем.

Україна підписала угоду про співпрацю з Європейською організацією з питань юстиції ще до ухвалення змін у статусі Євроюсту, 27 червня 2016 р. Угода була ратифікована Україною 8 лютого 2017 р. та набула чинності 2 вересня 2017 р. Метою угоди визначено посилення співробітництва між Україною та Євроюстом у боротьбі з тяжкими злочинами, зокрема організованою злочинністю та тероризмом.

Така практична співпраця України з Європолем має чимало напрямків та вагомі здобутки. Щодо Європолу це, перш за все, використання захищеної мережі для обміну інформацією SIENA — українські правоохоронці використовують її для перевірки фізичних та юридичних осіб, а також для перевірки вантажів компетентними

органами. Отримана інформація стає підставами для подальшої ініціації кримінальних проваджень.

Наступним прикладом ефективності міжнародної співпраці щодо запобігання злочинності є перація DNIЕPR, ініційована Європолем у червні 2019 р. на підставі інформації Державної прикордонної служби, наданої в рамках обміну інформацією про рух кваліфікованих працівників з України до Польщі, дозволила викрити нелегальну тютюнову фабрику на території Польщі. У лютому 2020 р. прикордонна охорона Польщі (Straż Graniczna) заарештувала 21 учасника групи та нелегально виготовлені цигарки на суму близько 2 млн євро, а в серпні 2020 р. були затримані ще 7 керівників групи.

Є результативною і співпраця України, Європолу та Євроюсту і в боротьбі зі злочинами нового типу — кіберзлочинністю та фінансовими злочинами. У липні 2018 р. після 6-річної розробки спільної команди слідчих при координації Європолу та Євроюсту вдалося викрити та заарештувати керівників мережі онлайн-шахрайства з платіжними картами, які заподіяли збитків на 18 млн євро у 35 тис. випадків. Один з керівників мережі був затриманий в Україні після проведених обшуків та вилучення доказів [2].

У науковій літературі виділяють декілька причин, чому співробітництво правоохоронних органів України з Європейським поліцейським офісом та Європейським агентством зі співпраці у сфері кримінальної юстиції є результативним та вигідним для України: це змога оперативно обмінюватися з європейськими колегами важливою інформацією, яка використовується у кримінальних проваджень; є змога удосконалювати свої професійні знання, вміння і навички під час роботи в міжнародних слідчих групах та участі у масштабних поліцейських спеціальних операціях нашими правоохоронцями та представниками прикордонної служби.

Варто погодитись, що завдяки такій співпраці прикордонники нашої держави можуть ефективно протистояти злочинності, ефективно виконувати поставлені завдання з охорони безпеки нашої держави усією лінією кордону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародне співробітництво державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/mizhнародne-spivrobotnictvo-derzhavnoi-prikordonnoi-sluzhbi-ukraini> (дата звернення 20.05.2022).
2. Як Україна співпрацює з Європолем та Євроюстом. Юридична газета онлайн. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhнародne-pravo-investiciyi/yak-ukrayina-spivpracuyue-z-evropolom-ta-evroyustom.html> (дата звернення 20.05.2022).

Новгородська Дарина Дмитрівна
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Мацелик Тетяна Олександрівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАННИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Сьогодні тема протидії відмиванню грошей набуває значного інтересу як в Україні, так і на міжнародному рівні через необхідність забезпечення макроекономічної стабільності. Як наслідок, наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років міжнародні організації ратифікували низку міжнародних законів, у яких були викладені загальні рекомендації щодо протидії відмиванню та легалізації грошей. Так, відповідно до міжнародних стандартів стаття 22 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванню тероризму», у розділі V Міжнародного співробітництва визначає загальні принципи міжнародного співробітництва.[1]

Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму реалізується суб'єктами державного фінансового моніторингу на принципі взаємності відповідно до цього Закону, міжнародних договорів України. інші нормативні акти, беручи до уваги рекомендації та стандарти Групи фінансових заходів (FATF), Спеціального експертного комітету Ради Європи з оцінки боротьби з відмиванням грошей та фінансування тероризму (MONEYVAL), Європейського Союзу, Світового банку та Міжнародний валютний фонд.

Фонд, Група підрозділів фінансової розвідки Егмонт, Організація Об'єднаних Націй, з якою співпрацює Україна, тощо.

Система міжнародної протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму демонструє сукупність міжнародних та національних інституційно-правових систем, спрямованих на виявлення, запобігання та припинення дій, спрямованих на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування терористичної діяльності: кримінально-правові, адміністративно-правові та фінансово-правові методи регулювання суспільних відносин, що виникають за цих умов. Цей механізм складається з наступних елементів:

- міжнародні договори та акти;
- міжнародні та регіональні організації та інші органи;
- національні організаційно-правові системи боротьби з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму.

Міжнародні норми у сфері протидії відмиванню грошей або фінансуванню тероризму фінансують загальні принципи організації та правового забезпечення національних норм у цій сфері та забезпечують ефективний спосіб перевірки їх виконання, отже, ефективність національних зазначених міжнародних стандартів та відповідно до міжнародної системи. Аналіз правового забезпечення національної системи протидії відмиванню грошей дозволяє виділити два рівні: міжнародний і національний. [2]

Слід зазначити, що міжнародними джерелами механізмів фінансового моніторингу є міжнародні двосторонні та багатосторонні угоди України. Завдяки цьому Україна підписала низку важливих меморандумів з такими країнами, як Єгипет, Таджикистан, Греція, Фінляндія, Індонезія, ОАЕ, Ізраїль тощо. У запропонованих заходах відображені міжнародні норми у сфері протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, які зафіксовані в документах таких установ та організацій, як: Рада Безпеки ООН, Рада Європи, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, FATF та інші спеціалізовані міжнародні структури.

З цього питання було прийнято ряд важливих міжнародно-правових актів, а саме: Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму була прийнята 9 грудня 1999 року на 54-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку та набула чинності 9 грудня 1999 року. 10 квітня 2002 р. Міжнародну конвенцію ратифікували близько 150 держав і є найважливішим міжнародно-правовим документом у сфері боротьби з фінансуванням тероризму. Цю конвенцію ратифікувала Україна 12 вересня 2002 р. Конвенція ООН проти корупції, прийнята в жовтні 2003 р. на Міжнародній конференції в Меріді, Мексика, набула чинності в грудні 2005 р. Ратифіковано Україною 18 жовтня 2006 р.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності була прийнята Міжнародною конференцією в Палермо, Італія, у грудні 2000 року та набула чинності 29 вересня 2003 року. Україна ратифікувала цю конвенцію 4 лютого 2004 року, Арешт та конфіскація доходів, одержаних злочинним шляхом (Страсбурзька конвенція), прийнята 8 листопада 1990 року в Страсбурзі, Франція, набула чинності 1 вересня 1993 року. Ратифіковано Україною 17 листопада 2010 року. Конвенція Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму була прийнята на міністерській конференції Ради Європи 16 травня 2005 року у Варшаві (Польща). Ратифікована Україною 17 листопада 2010 року. [3]

Отже, вивчення й засвоєння міжнародного досвіду необхідні як для вдосконалення національного законодавства в даній сфері правового регулювання, так і для побудови в нашій країні ефективно діючої національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що відповідає національним інтересам України, потребам вітчизняної правоохоронної практики, а також вимогам міжнародних стандартів, запропонованих до виконання нашою країною відповідно до її конвенційних зобов'язань

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249-15#Text> Державна служба фінансового моніторингу //
2. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-п#Text>
3. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення: РЕКОМЕНДАЦІЇ FATF затверджені Пленарним засіданням FATF 16 лютого 2012 року // Електронний ресурс. // Правова база: [сайт] / Держ. служба фінан. моніторингу. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/22.03.2012/1.pdf.

Новгородська Дарина Дмитрівна
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Менів Любов Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Заради нашої спільної перемоги ми максимально координуємо всі свої вміння – кожен працює на своєму місці. У цей важкий для країни час усі намагаються зробити набагато більше, ніж за звичайних умов. Це необхідно для стабілізації економіки нашої країни, задоволення критичних потреб громадян і військ, усунення проблеми кадрового дефіциту. А тому потребує особливої уваги питання перегляду правового регулювання трудових відносин у воєнний стан. При цьому необхідно вирішувати всі трудові спори та захищати право працівників на працю та відпочинок з урахуванням обмежень прав людини та громадянина під час воєнного стану, передбачених законодавством.

24 березня 2022 року набув чинності закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1].

Цей Закон визначає особливості трудових відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану.

Норми законодавства про працю, які суперечать положенням цього Закону, на період дії воєнного стану не застосовуються. Водночас, інші

норми законодавства про працю, які не суперечать положенням Закону, також можуть або повинні застосовуватися у відносинах між працівником та роботодавцем.

Хочеться звернути увагу на окремі питання регулювання трудових відносин, що передбачені у цьому Законі.

В першу чергу, на передбачені особливості укладення трудового договору в умовах воєнного стану. Так, відповідно до статті 2 Закону у період дії воєнного стану сторони за згодою визначають форму трудового договору.

При укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників.

З метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, у тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустці, простої, тимчасово втратили працездатність або місцезнаходження яких тимчасово невідоме, роботодавець можуть укладати з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника.

Вважаємо, що такі норми дають можливість роботодавцю швидко реагувати на виклики часу і вирішувати нагальні проблеми із кадровим забезпеченням.

Важливими є і особливості переведення працівників та зміни істотних умов праці в умовах воєнного часу.

Так, відповідно до статті 3 Закону у період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою.

Також, у період дії воєнного стану норми частини третьої статті 32 Кодексу законів про працю України [2] та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються.

Для здійснення такого переведення з ініціативи роботодавця мають бути дотримані наступні умови:

1) переведення здійснюється виключно для виконання робіт, спрямованих на відвернення або ліквідацію наслідків бойових дій, а також

інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей;

2) переведення не здійснюється в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії (для переведення в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії необхідна згода працівника);

3) оплата праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою.

Працівники можуть бути попереджені про зміну істотних умов праці відразу після прийняття роботодавцем відповідного рішення про таку зміну, але не пізніше допуску до роботи зі зміненими умовами праці.

Водночас вважаємо, що працівники, які прямо не відмовилися від такої зміни істотних умов праці, але не можуть у зв'язку з воєнними діями переїхати у нове місцезнаходження підприємства, установи, організації - не можуть бути звільнені відповідно до пункту 6 частини першої статті 36 КЗпП.

Важливим є і питання правового регулювання особливостей встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку в умовах воєнного стану.

Так, відповідно до статті 6 Закону нормальна тривалість робочого часу працівників у період воєнного стану не може перевищувати 60 годин на тиждень. Для працівників, яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу, тривалість робочого часу не може перевищувати 50 годин на тиждень.

Дана норма у період воєнного стану підлягає застосуванню замість положень частини першої статті 50 КЗпП, якою визначалося, що нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень.

Водночас не суперечить нормам Закону положення частини другої статті 50 КЗпП, згідно з яким підприємства і організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу, ніж передбачено в частині першій статті 6.

Варто врахувати, що збільшення на період воєнного стану нормальної тривалості робочого часу до 60 годин на тиждень є правом, а не обов'язком роботодавця.

Таке збільшення повинно бути обґрунтованим перш за все потребою ефективної діяльності відповідного підприємства, установи, організації в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення.

Таким чином, можна зробити висновок, що Закон «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», на нашу думку, більше захищає права роботодавця, зокрема надавши можливість роботодавцю застосовувати випробувальний термін до всіх категорій працівників, оперативно вирішувати питання щодо подолання кадрового дефіциту,

збільшення тривалості робочого часу працівників, зміни істотних умов праці без двомісячного попередження тощо.

Щодо працівника, то позитивним видається, що трудовий договір не може бути розірваний у разі фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість або місцезнаходження яких тимчасово невідоме.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

2. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII: станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

Панфілова Ю.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
Директор навчально-наукового юридичного інституту,
Київського міжнародного університету

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУДНОПЛАВСТВА У ВОДАХ СВІТОВОГО ОКЕАНУ

Науково-технічний прогрес в галузі суднобудування, зростаючі потреби та розвиток міжнародних економічних зв'язків значно підвищили інтенсивність судноплавства. Підраховано, що в наш час у Світовому океані постійно перебувають близько 65 тис. торгових і близько 16 тис. військових кораблів [1, с. 176]. Через таку перенасиченість плавучих об'єктів, втрати на морях, в останні десятиліття істотно зросли.

Статистичний аналіз аварійності світового торгового флоту, який щорічно проводиться Регістром Ллойда, показує, що в останні роки намітилася незначна тенденція до скорочення кількості суден, які гинуть, однак загальна втрата тоннажу залишається незмінною. При цьому кількість людей, що гинуть або пропадають без вісті в результаті аварій на морі, обчислюється тисячами чоловік. Стан безпеки на сьогоднішній день на морському транспорті оцінюється як потенційно аварійний і тому актуальною проблемою мореплавства на сьогоднішній день залишається безпека судноплавства [2, с. 89].

У зв'язку з міжнародним характером судноплавства правові норми і стандарти стали в однаковій мірі висуватися до всіх суден будь-яких держав, під прапором яких вони здійснюють судноплавство. Всі вони

отримали закріплення в міжнародних конвенціях, а також в національному праві морських держав. Заходи з підвищення безпеки судноплавства стають більш ефективними, коли вони приймаються на міжнародному рівні.

Як зазначає Анцелевич Г.О. до початку ХХ століття не існувало ефективного міжнародно-правового режиму забезпечення безпеки судноплавства [1, с. 192]. Загострення проблеми зажадало розробки та реалізації комплексних і ефективних заходів щодо забезпечення безпеки судноплавства, як на національних, так і на регіональних, субрегіональних та глобальному рівнях.

На наш погляд проблема забезпечення безпеки судноплавства є багатоаспектною і включає різні напрямки. Вони пов'язані з міжнародним співробітництвом у цій сфері, встановленням і забезпеченням застосування технічних норм і стандартів, підготовки та дипломування моряків, повноваженнями держави порту, прапора і прибережної держави, організацією пошуку і рятування на морі, діяльністю класифікаційних товариств і страхових компаній, імплементацією міжнародно-правових норм і деяких інших.

Безпека судноплавства є головною властивістю морського судна і представляється найважливішою умовою можливості ефективної експлуатації. В міжнародному морському праві та його основних джерелах – конвенціях, поряд з поняттям «безпека судноплавства» використовується поняття «безпека мореплавства». Зазначені поняття, як і деякі інші в морському праві, означають безпечні умови морської транспортної діяльності, що мають бути створені, а безпека – захищеною [5, с. 102].

У доктрині з морського права висвітлюють різні думки з приводу поняття «безпека судноплавства». Так В. Вейхман зазначає, що безпека судноплавства – це система захисту морських суден від загрози втрати ними морехідний стан, внаслідок впливу небезпечних для судноплавства факторів.

Міжнародно-правова практика накопичила достатню кількість нормативних актів, які регламентують питання безпеки судноплавства. Правовою основою спільних дій держав служать міжнародні договори в галузі забезпечення безпеки судноплавства. Найчастіше ними є багатосторонні універсальні або регіональні угоди. Універсальні договори і конвенції, присвячені в основному правовій регламентації попередження, обмеження, заборони та зниження забруднення, а також здійснення контролю за забрудненням морського середовища, яке спричиняється окремими видами діяльності.

Одним із перших найважливіших етапів міждержавного співробітництва в галузі розробки та уніфікації правил, який регулював технічні аспекти забезпечення безпеки судноплавства, у тому числі що

стосувались попередження зіткнень суден, стала I Міжнародна морська конференція, скликана у Вашингтоні в 1899 р. На ній були розглянуті багато питань що стосувались безпеки судноплавства: правила щодо попередження зіткнення суден у морі, правила щодо рятування людей і майна при корабельних аваріях, правила щодо кваліфікації командного складу і екіпажів суден, правила щодо розділення руху суден на шляхах з інтенсивним судноплавством та ін. Було піднято питання і про створення спеціального механізму міжнародного співробітництва в галузі судноплавства – постійної міжнародної морської комісії, але так і не було вирішене.

Правила для попередження зіткнення суден, прийняті на конференції 1899, хоча і не були закріплені спеціальною міжнародною угодою, отримали широке визнання. Пізніше, на Лондонській міжнародній конференції 1929 р. щодо охорони людського життя на морі, вони були включені, як додаток до Конвенції з охорони людського життя на морі [1, с. 199].

Незабаром після Другої світової війни питання безпеки судноплавства знову привернули увагу світової громадськості, і в 1948 р. на конференції в Лондоні були прийняті Правила для попередження зіткнення суден у морі, які вступили в силу в січні 1954р. [5, с. 28].

Інтенсифікація міжнародного судноплавства, пов'язана зі стрімким розвитком міжнародних економічних взаємин, науково-технічним прогресом, особливо в галузі суднобудування, навігаційного устаткування, радіо і радіолокації, вимагала постійного вдосконалення міжнародних норм, спрямованих на забезпечення безпеки судноплавства. Для вирішення цих завдань була скликана Конференція з охорони людського життя на морі 1960 р., яка відбулася в Лондоні. На підставі новітніх досягнень в області судноплавства та навігації, конференція виробила нові положення щодо забезпечення безпеки судноплавства – Правила попередження зіткнень суден (ППЗС) і додаток до них – Рекомендації з використання радіолокаційної інформації для запобігання зіткнень суден у морі.

Однак і ці Правила швидко застаріли. Обстановка на морі, що характеризується ростом аварійності флоту, вимагала подальшого вдосконалення міжнародно-правових норм безпеки судноплавства. І в 1972 р. Міжурядовою морською консультативною організацією була прийнята нова Конвенція про міжнародні правила попередження зіткнень суден у морі (МППЗС-72). Ці правила з поправками 1981 р. в даний час є основним юридичним документом в системі правових актів, що стосуються міжнародно-правової регламентації безпеки судноплавства. Прийняття нової спеціальної конвенції підкреслило самостійне юридичне значення МППЗС і, отже, важливу роль держав у попередженні зіткнень суден у морі.

Основними міжнародними організаціями, діяльність яких пов'язана з розробкою норм морського права, а також з різними аспектами безпеки судноплавства, у тому числі і з дослідженням і використанням Світового океану, є на сьогодні: Міжнародна морська організація, Комітет з морських перевезень, Міжнародний морський комітет, Міжурядова океанографічна комісія ЮНЕСКО, Всесвітня метеорологічна організація та ін.

Під егідою ІМО розроблено цілий ряд важливих міжнародних угод, деякі з яких зведено в статус міжнародно-правових норм, пов'язаних із забезпеченням безпеки судноплавства. Ці норми відображені, в ряді міжнародних конвенцій, наприклад у Конвенції про охорону людського життя на морі (SOLAS-74), яка представляє собою зібрання правових норм, спрямованих на підвищення безпеки екіпажів і пасажирів кораблів і суден, що перебувають в морі. Конвенція нормує основні технічні характеристики, що визначають безпеку плавання: непотоплюваність суден (поділ корпусу судна на непроникні відсіки); остійність суден; надійність механічної установки та рульового приводу; наявність пристроїв і систем, що забезпечують безпеку судна при аварійних ситуаціях; склад засобів протипожежного захисту; склад і розміщення рятувальних засобів, у тому числі і оснащення кораблів спеціальної рятувальної радіоапаратурою. SOLAS-74 визначає порядок передачі інформації на судна про небезпеки: льоду, штормах, покинутому судні, і т.ін.

Крім розробки матеріалів, що становлять основний зміст конвенцій з безпеки мореплавства, Міжнародна морська організація готує та виносить на розгляд та затвердження Асамблеї Резолюції, що мають відношення до різних аспектів забезпечення навігаційної безпеки плавання. До їх числа відносяться Рекомендації щодо техніко-експлуатаційних вимог до різних навігаційних приладів і систем (Резолюція А.342 (9) – Авторульові, А.382 (10) – магнітні компаси, А.422 (11) – САРП, А.424 (11) – Гірокомпаси, А.477 (12) – суднові РЛС, А.478 (12) – вимірювачі швидкості, А.574 (14), А.577 (14) – електронне навігаційне обладнання та ін.) [4].

Новими є рекомендації ІМО щодо плавання рейсу з урахуванням максимального забезпечення навігаційної безпеки плавання (Резолюція А.893 (21)) [4].

На наш погляд важливим заходом, розробленим під егідою ІМО, є розробка системи розподілу руху суден при підходах до портів, в протоках і в районах інтенсивного судноплавства. Її сутність полягає у встановленні смуг односпрямованого руху суден і в їх поділі зонами або лініями.

Правовими засобами забезпечення судноплавства в Україні є нормативно-правові акти як національного, так і міжнародного характеру. До правових засобів забезпечення безпеки судноплавства, крім

міжнародних договорів, відносяться також рекомендації, що видаються спеціалізованими установами Організації Об'єднаних Націй, Міжнародною морською організацією, Міжнародною організацією праці, Всесвітньою організацією охорони здоров'я та іншими [6, с. 29].

Серед міжнародних конвенції в галузі безпеки судноплавства, які ратифікувала Україна є:

1) Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі (СОЛАС 74), прийнята та підписана в Лондоні 1 листопада 1974 р. Конвенція встановлює вимоги до конструкції судна, до машин та електричних установок, протипожежного захисту, регулює ряд інших питань, що стосуються безпеки судноплавства;

2) Міжнародна конвенція про вантажну марку 1966 р. встановлює єдині принципи і правила, що стосуються граничного завантаження суден, що здійснюють міжнародні рейси. Україна приєдналася до Конвенції 21 вересня 1993 р.;

3) Міжнародна конвенція з підготовки дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ), прийнята в 1978 році і кардинально змінена в 1995 році. Україна приєдналася до Конвенції в 1996 році. Конвенція встановлює стандарти знань моряків, визначає функції моряків на судні;

4) Міжнародна конвенція про стандарти підготовки дипломування персоналу риболовних суден та несення вахти, прийнята в 1995 році. Україна приєдналася 17 січня 2002 року;

5) Конвенція про міжнародні правила попередження зіткнень суден, прийнята в 1972 році. Україна приєдналася 17 листопада 1993 року. Конвенція поширюється на всі судна у відкритому морі і з'єднаних з ними водах, по яких можуть плавати морські судна;

6) Міжнародна конвенція про безпечні контейнери, прийнята в 1972 році. Україна приєдналася в 1977 році. Вимоги Конвенції застосовуються до контейнерів, які використовуються для міжнародних перевезень;

7) Конвенція про міжнародну організацію морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ), прийнята в 1976 році. Україна приєдналася в 1979 році.

Безпека судноплавства також регулюється і на регіональному рівні. Так, відповідно до Глави XI Міжнародної конвенції з охорони людського життя (СОЛАС 74) «Спеціальні заходи по підвищенню безпеки на морі» був розроблений і підписаний Чорноморський меморандум про взаєморозуміння у 2000 році, учасниками якого є 6 держав, в тому числі і Україна. Мета даного меморандуму – скоротити експлуатацію суден, що не відповідають міжнародним стандартам. Чорноморський меморандум був розроблений на основі розробленого раніше Паризького меморандуму, підписаного в 1982 році, учасниками якого є 20 держав. На 43-й сесії в Дубліні (Ірландія) Комітет Паризького Меморандуму схвалив і прийняв

новий інспекційний режим для суден, який вступив в силу з січня 2011 року.

Отже, безпека судноплавства включає в себе надзвичайно широке коло суспільних відносин, пов'язаних не тільки зі здійсненням безаварійного плавання суден і охороною людського життя на морі, але і охороною навколишнього морського середовища, в тому числі і природних ресурсів Світового океану, схоронністю вантажу та іншого майна. Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що безпека судноплавства є самостійним компонентом глобальної системи безпеки. Міжнародно-правовий характер регламентації безпеки судноплавства забезпечує універсалізацію технічних і організаційних вимог на глобальному рівні.

Нормативно-правова регламентація безпеки судноплавства заснована на взаємодії міжнародної і національної систем права. Міжнародне співробітництво є важливим чинником забезпечення безпеки судноплавства. Правові форми і види міжнародного співробітництва визначено в глобальних і регіональних угодах щодо забезпечення безпеки судноплавства і практики їх застосування. Розширення і розвиток цих форм обумовлює необхідність оптимального поєднання глобальних і регіональних заходів щодо забезпечення безпеки судноплавства, які здійснюються, як безпосередньо державами, так і через міжнародні організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцелевич Г. О. Мореплавство: міжнародно-правові аспекти: монографія. Київ: Зовнішня торгівля, 2006. 260 с.
2. Боевич Вое. Международно-правовые аспекты обеспечения безопасности мореплавания в СР Югославии: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Одесская национальная морская академия. Одесса., 2002. 156 с.
3. Волчаков Н. Проблемы безопасности. *Порты Украины*. 2010. № 9. С. 36–37.
4. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_277.
5. Шемякин А. Н. Морское право: учебное пособие. Одиссей, 2006. 383 с.
6. Щипцов А. А. Нормативно-правовая база и безопасность морской деятельности. 2010. № 5. С. 28–29.

Плисюк Катерина Олександрівна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,

Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Миколаєць Вікторія Анатоліївна,
доктор юридичних наук,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

РИНОК СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Найважливішою сферою національної економіки України виступає фінансовий сектор. Одним із таких економічних сегментів України є страховий ринок, що досить стрімко розвивається. Проблематиці розвитку страхового ринку присвячено досить багато наукових праць. На жаль, Україна із початком військової агресії зіткнулась із необхідністю вирішувати проблеми, з якими вона не стикалася раніше, а якщо і стикалася, то однозначно не в таких масштабах. Ринок страхування не став виключенням.

Страхування дає змогу оптимізувати ресурси, спрямовуванні на організацію економічної безпеки. Серед багатьох форм страхового захисту страхуванню належить особлива роль. Воно дає змогу досягти раціональної структури коштів, що спрямовуються на запобігання (або оперативне усунення) наслідкам стихії чи іншим чинникам, які перешкоджають діяльності тієї чи іншої особи [1].

Війна – це неминучі руйнування та збитки, а страхування є саме тим механізмом, який зазвичай забезпечує компенсацію збитків.

Більшість страховиків організували свою роботу, здійснивши евакуацію співробітників у безпечніші регіони, забезпечивши віддалену роботу персоналу, збереження технічних засобів та баз даних. Про це свідчать результати опитування страховиків, проведеного Національним банком України у березні 2022 року. Водночас страхові компанії зіткнулися з серйозними викликами [2].

Звісно, як і в будь-яких правил є виключення і для страхового ринку війна теж є виключенням.

28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України опублікувала на своєму веб-сайті лист щодо засвідчення форс-мажорних обставин у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Однак, наявність форс-мажорних обставин також не звільняє страхові компанії від виплати відшкодування. Виходячи зі змісту ст. 617 Цивільного кодексу України, наявність форс-мажору звільняє від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо таке порушення сталося внаслідок непереборної сили (форс-мажору) [3]. Виходячи з цього, розуміємо, що збитки завдання внаслідок воєнних дій звільняють

страхову компанію від відповідальності за невиконання страхового відшкодування за умови, якщо між форс-мажором та невиконанням зобов'язання страховика є причинно-наслідковий зв'язок.

Як правило, після 2014 року в договорах страхування зазначалося, що договір поширює свою дію на всю територію України за виключенням ОРДЛО та АР Крим. Відтак, факт настання страхового випадку на території, що була тимчасово окупована після 24 лютого цього року не має бути підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування. Так само, тимчасова окупація нових територій не має впливати на дію договору страхування щодо об'єктів, які на такій території знаходяться (якщо договором страхування прямо не передбачено інше)[4, с. 1].

Нормативно-правовим актом, що регулює відносини у сфері страхування, є Закон України «Про страхування». Згідно зі ст. 1 страхування - це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [6].

Можливість отримати страхове відшкодування прямо залежить від того чи визнана певна подія страхового випадку договором чи законодавством. Якщо характер збитків чітко вказує на їх отримання в результаті бойових дій, звичайний договір страхування не дозволить отримати відшкодування. Страховики завчасно відмовляються від покриття ризиків пошкодження внаслідок бойових дій – наприклад, якщо застраховане майно було пошкоджено або знищено внаслідок бойових дій (попадання куль, снарядів тощо), такий збиток страховик не покриває.

Як правило, страховики не покривають «воєнні» ризики та виключають зони бойових дій і неконтрольовані урядом терени з території страхування. Невизначеність таких зон і територій може бути підставою для спорів зі страховиками, що зараз вимагає завчасної комунікації між сторонами договорів щодо цього питання [5].

Хоча збитки, завдані воєнними діями, навряд чи будуть відшкодовані страховою компанією, все одно необхідно зафіксувати збитки, якщо це можливо, щоб отримати компенсацію від держави та репарації після закінчення воєнних дій.

Війна призвела до значного скорочення суми грошових надходжень страхових компаній. За даними деяких страхових компаній, доходи падають більш ніж вдвічі. Нинішня ситуація склалася так, що страховий ринок не має підстав дивитися на найближче майбутнє з оптимізмом. Слід визнати, що страхування не є однією з ключових галузей економіки. Швидше, страхування можна розглядати як «розкіш», додатковий

інструмент, що мінімізує ризики. Тому очевидно, що фінансові ресурси після перемоги будуть спрямовані на відновлення інфраструктури, житла, заводів, транспорту, а не на їх страхування. Аби застрахувати майно потрібно спочатку відбудувати або придбати. Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів, гроші будуть спрямовані на задоволення першочергових потреб, а тому питання страхування відійде на другий план, а може й далі.

Таким чином, на підставі викладеного слід розуміти, що страховий ринок не забезпечить відшкодування завданих збитків внаслідок бойових дій, якщо інше не передбачено договором страхування. Сподіваємось та віримо в те, що всі збитки, які в майбутньому після перемоги не будуть відшкодовані за договорами страхування, будуть компенсовані за рахунок репарацій російської федерації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. Вид. 2-ге, перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2002. 599 с.
2. Під час дії воєнного стану ринок страхування продовжує працювати – результати опитування: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuje-pratsyuvati--rezultati-opituvannya> (дата звернення 20.05.2022).
3. Страхування під час воєнного стану: чи є шанси на відшкодування: веб-сайт.
URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210301_strakhuvannya-pd-chas-voennogo-stanu-chi--shansi-na-vdshkoduvannya (дата звернення 20.05.2022).
4. Газета Закон і Бізнес: веб-сайт.
URL: https://zib.com.ua/ua/151290-scho_zminyuetsya_u_strahuvanni_v_umovah_voennogo_stanu.html с. 1 (дата звернення 20.05.2022).
5. Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/04/14/685760/> (дата звернення 20.05.2022).
6. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР веб-сайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/Z960085?an=605625> (дата звернення 20.05.2022).

Прит Софія Василівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,

Науковий керівник:
Куртинець Мирослав Іванович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За будь-яких обставин необхідне усвідомлення потреби забезпечення прав людини. Забезпечення прав людини є найважливішим напрямом міждержавної співпраці у збройних конфліктах міжнародного та неміжнародного характеру. Не дивлячись на те, що сучасні норми міжнародного права засуджують збройні конфлікти, війну та будь-які агресивні дії, збройні конфлікти та війни залишаються об'єктивною реальністю сучасного етапу розвитку людства.

Згідно із розкриттям поняття, що пропонує Міжнародний комітет Червоного Хреста, збройний конфлікт – це збройний конфлікт між державами, чи затяжний озброєний конфлікт між урядом держав та організованими збройними групами (чи між двома організованими збройними групами). Внутрішній збройний конфлікт – це збройний конфлікт, що відбувається на території однієї держави і в якому не беруть участі армії будь-якої іншої держави.

Незалежно від їх соціальної природи (міжнародна війна, національно-визвольна війна, внутрішній конфлікт), законної чи незаконної (агресивна війна чи оборонна війна, збройні дії сепаратистів усередині країни чи дії урядових сил з охорони конституційного ладу) під час збройних конфліктів перебуває у небезпеці найважливіше природне право - право на життя.

У зв'язку з цим у міжнародному праві вже вироблені норми, основною метою яких є обмеження вибору методів та засобів ведення війни та заборона найбільш жорстоких і нелюдських дій у разі неможливості запобігти збройному конфлікту всередині держав, названі «Стандартами міжнародного гуманітарного права». Ці стандарти об'єктивно сприяють гуманізації війни та обмежують масштаби та негативні наслідки збройного конфлікту.

Основні принципи, що містяться в нормах міжнародного гуманітарного права, застосовуються до неміжнародних збройних конфліктів: у будь-якому збройному конфлікті та в будь-якій ситуації сторони повинні дотримуватись основних принципів гуманності, захищати жертв, зменшувати людські страждання. Також мінімізувати пошкодження життєво важливих об'єктів для виживання.

Сторони в конфлікті, які дотримуються цих норм і принципів, вважаються такими, що поважають міжнародне право, а ті, хто порушує їх та вчиняє міжнародні злочини, повинні переслідуватися у міжнародному порядку.

Після Другої світової війни ідеї прав людини набули широкого розвитку. Примітною особливістю цієї війни був масовий злочин, який чинився не тільки по відношенню до поранених, хворих комбатантів, в'їськовополонених, а й щодо мирного населення.

Вже в Декларації ООН, підписаній від імені 26 країн антигітлерівської коаліції 1 січня 1942 р., її учасники висловили переконання, що для захисту життя і свободи необхідна «повна перемога над ворогом» [4].

Статут Організації Об'єднаних Націй зобов'язує держави поважати основні права та свободи людини без дискримінації за ознакою раси, статі, мови або релігії (стаття 3, пункт 3 Статуту Організації Об'єднаних Націй) [3, ст.3].

Принцип невтручання у механізм застосування примусових заходів проти держав, що порушують права людини та громадянина відповідно до глави VII Статуту ООН, не поширюється на дії проти загрози миру, порушення миру та акти агресії. В даний час міжнародне право у сфері захисту прав людини навмисно «втручається» у внутрішні справи держав.

Таким чином, історично склалося, що всього через рік після проголошення Загальної декларації прав людини ООН 10 грудня 1948 р. почалося запровадження гуманітарного права щодо конфліктів всередині держави.

Кожна сторона збройного конфлікту повинна дотримуватися положень, які закріплені у ст. 3 Женевськими конвенціями 1949 р. Ці положення розроблені та доповнені Другим Женевським протоколом 1977. Так, стаття 3 є загальною для Женевських конвенцій, та Другого Женевського протокол, має рівну юридичну силу для всіх сторін у внутрішньому збройному конфлікті.

Крім того, як урядові сили, так і сили повстанців повинні дотримуватись положень деяких міжнародних договорів, що розширюють внутрішні збройні конфлікти, зокрема Протоколу 1996 року, що забороняє або обмежує використання мін, пасток та іншого обладнання, та Конвенції про права меншин 1995 р.

Застосовується і традиційне міжнародне право, особливо основні засади права збройних конфліктів (гуманність, недискримінація, санкції, захист жертв війни, сумлінність та законність) [2]. Міжнародний Суд заявив, що такі положення відображають основні ідеї гуманності, які застосовуються в рамках традиційного міжнародного права в будь-якому збройному конфлікті [1].

На основі цих рішень Комітет Червоного Хреста розробив два протоколи, прийняті у 1977 р., Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. Другий Протокол стосується захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів. 28 статей цього документа розвивають короткі положення загальної статті 3 та розширюють гуманітарний захист населення під час неміжнародного збройного конфлікту. Протокол II забороняє смертну кару особам, які не досягли 18-річного віку на момент скоєння злочину, і не поширюються на вагітних жінок та матерів з малолітніми дітьми (розділ 6 § 4). В умовах внутрішнього збройного конфлікту проти цивільного населення основним принципом, якого мають дотримуватися конфліктуючі сторони, є «не нападати на громадянське населення, а також на окремих громадян, особливо насильство чи загроза його застосування спрямовані насамперед на залякування громадянського населення. Крім того, забороняється використання голоду серед цивільного населення як засобу ворожих дій (стаття 14), напади на споруди заборонені, оскільки такі напади можуть призвести до жертв серед цивільного населення (стаття 15).

На сьогодні питання захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту вже не розглядаються міжнародними угрупованнями. Найважливішим принципом права збройних конфліктів є також те, що особи, які перебувають у збройних силах обох сторін, які змогли або припинили участь у військових діях з різних причин (хвороба, поранення, позбавлення волі тощо). Громадяни повинні користуватися гуманним зверненням за будь-яких обставин, включаючи повагу до їх життя, фізичної та психічної недоторканності. Застосування державою військових дій є крайньою мірою відновлення конституційного ладу своєї території, але у певних випадках її застосування дозволяє державі захистити найважливіші права - основні, невід'ємні права та свободи людини, зокрема право на життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алямкін Р. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів: наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 2014. С. 47-51.

2. Строителев А. Принципы права вооруженных конфликтов и их использование - 2019. - № 7. - С. 15.

3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 22.05.2022)

4. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. URL:

Прит Софія Василівна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Менів Любов Дмитрівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ТРУДОВЕ ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану актуальним залишається питання регулювання прав і обов'язків людини і громадянина, адже на цей особливий період обмежуються навіть конституційні права і свободи людини й громадянина (наприклад, положення ст. 43-44 Конституції України [1]). Особливий інтерес дане питання виникає в аспекті трудового права, адже відомо, що деякі норми трудового законодавства не застосовуються під час дії воєнного стану. Отже, метою нашого дослідження є перш за все комплексний аналіз сучасного трудового права в умовах воєнного стану.

24 березня 2022 року набув чинності Закон України № 2136-ІХ "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" від 15

березня 2022 року, який закріпив норми трудового права, які застосовуються до випадків, не врегульованих законом [2]. На період дії воєнного стану введені обмеження права на працю та страйк, серед іншого цим Законом передбачено ряд змін, які ми надалі проаналізуємо в роботі.

Положеннями статті 26 Кодексу законів про працю України [3] закріплені категорії осіб, яким забороняється встановлення випробувального строку (включно з особами, що мають статус внутрішньо переміщених осіб), проте відповідно до Закону в період воєнного стану випробування може встановлюватися до усіх категорій працівників.

У період воєнного стану в країні з метою запобігання чи усунення руйнівних наслідків війни та інших обставин, які спричиняють або є ймовірність, що це вплине на нормальні умови життя людей, роботодавець відповідно до Закону має право перевести працівника на іншу роботу, не передбачену трудовим договором, без попереднього узгодження (крім переїзду в інше місце, де ведуться активні бойові дії), якщо це не протипоказано працівнику за медичними факторами. При цьому у період дії воєнного стану норми частини третьої статті 32 Кодексу законів про працю України та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються.

Норми статті 4 цього Закону розширюють перелік підстав для звільнення за власним бажанням без двотижневого відпрацювання. Працівник вправі розірвати угоду з підприємством, якщо в районі його місцезнаходження ведуться бойові дії або ж існує загроза життю і здоров'ю працівника (тільки якщо цей робітник не залучений до суспільно-корисних робіт або до робіт на об'єктах критичної інфраструктури).

Допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки.

Закон регулює питання норми тривалості робочого часу. Таким чином, час старту та завершення роботи визначається роботодавцем, а нормальна тривалість робочого часу може сягати 60 годин (тоді як у звичайний час — 40 годин), скорочена тривалість робочого часу може становити до 50 годин, а кількість вихідних може бути скорочена до одного. Водночас такі положення законодавства виправдовують дії роботодавця у випадку, якщо потрібно буде працювати значно більше. Не беруться до уваги в умовах війни також норми КЗпП України про нормативи роботи під час святкових, неробочих та вихідних днів.

Правові норми статті 10 Закону "Про організацію трудових відносин під час воєнного стану" закріплюють, що виплати зарплати можуть бути призупинені, якщо підприємство також призупинило діяльність, а роботодавець звільняється від відповідальності за невчасну оплату праці, якщо він зможе довести, що передумовою правопорушення є бойові дії чи інші військові обставини.

Роботодавець має право відмовити робітнику у наданні відпустки, окрім відпустки у зв'язку з вагітністю чи декретом, якщо такий працівник відноситься до категорії тих, що залучені до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Під час воєнного стану відповідно до Закону роботодавець може тимчасово призупинити забезпечувати працівника працею, а працівник у свою чергу може тимчасово припинити виконувати обов'язки закріплені в трудовому договорі, використовуючи призупинення дії трудового договору. Це не тягне за собою припинення трудових відносин, а відшкодування виплат за час призупинення діяльності покладається на країну агресора. Варто наголосити, що механізм таких виплат ще не розроблений, проте уряд країни вже працює над даним питанням.

Такі зміни впроваджуються тільки на період воєнного стану, а з дня його припинення або скасування, трудове право знову буде регулюватися нормами законодавства про працю.

Отже, ми можемо зробити висновок, що в галузі трудового права з введенням в дію військового стану відбулися значні зміни, які регулюють основні питання трудових відносин. Необхідність таких змін визначається потребою стабілізувати рівень економіки країни та забезпечити потреби громадян та війська й усунути проблему нестачу фахівців. Поряд із цим є необхідність регулювання всіх трудових спорів, враховуючи положення Конституції України про обмеження прав людини і громадянина в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

3. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII: станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

Роженюк Олена Олександрівна,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедри приватного права,

Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,

Науковий керівник:

Никитченко Наталія Валеріївна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Правовий інститут корпоративного договору давно відомий та активно використовується в світі. Значний інтерес та поширеність корпоративних договорів у світі пов'язані, в першу чергу, з неможливістю врегулювання певних відносин між учасниками товариства в установчих документах. Корпоративні договори у багатьох країнах є досить дієвим засобом захисту прав інвесторів і популярним механізмом, що дозволяє ефективно регулювати та коригувати процес корпоративного управління в конкретному товаристві, передбачати можливі шляхи розв'язання конфліктів між учасниками, встановлювати кворум, порядок голосування, які є відмінними від вимог, встановлених законом. Так, корпоративне управління в 31% публічних компаній Бельгії було структуроване за допомогою корпоративних договорів, в Італії таких компаній – 23%, у Франції – 18%, в Іспанії – 13%, у Греції – 6%, у Литві таких компаній 21%, в Бразилії – 25%, у Великобританії – 5% [1].

Закріплення поняття корпоративного договору стало одним із найбільш значущих нововведень у корпоративному законодавстві і знайшло своє відображення у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» [2], в якому було запроваджено та врегульовано новий договір, що отримав назву «договір між акціонерами товариствами» (відповідні зміни внесені в Закон України «Про акціонерні товариства» (ст. 261 Закону України «Про акціонерні товариства» [3]), а згодом відбулося прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон про ТОВ та ТДВ) [4], яке стало еволюційним етапом реформування корпоративного законодавства.

Враховуючи, що дослідження корпоративного договору тільки набирає обертів, на особливу увагу заслуговують позиції сучасних науковців, які у своїх працях досліджували поняття корпоративного

договору.

На думку І. В. Венедіктової корпоративний договір укладається між учасниками юридичної особи корпоративного типу, його умовами визначається порядок реалізації корпоративних прав і прав на частку (акцію) та виконання зобов'язань вчиняти певні дії або утримуватися від них для реалізації спільних охоронюваних законом інтересів [5, с. 37]. М. М. Сигидин, досліджуючи цивільно-правову природу корпоративного договору, визначає його як багатосторонню домовленість учасників юридичної особи корпоративного типу спрямовану на ефективне управління належними їм корпоративними правами шляхом визначення порядку їх здійснення з метою координації діяльності та реалізації спільних охоронюваних законом інтересів у цій сфері [6, с. 9].

Поняття корпоративного договору міститься в ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [4], а поняття договору між акціонерами – у ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» [3]. Принагідно, звернемо увагу, що обидва договори за своєю суттю є корпоративними, але термінологічно лише той, який укладається в межах ТОВ та ТДВ, названий таким на законодавчому рівні.

Так, згідно з положеннями чинного законодавства, корпоративний договір – це договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (далі – корпоративний договір), є безвідплатним і укладається в письмовій формі. Корпоративний договір, який не відповідає цим вимогам, є нікчемним (ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») [4].

Суттю корпоративного договору є встановлення правил між учасниками/акціонерами та зменшення ризиків при об'єднанні капіталів. При цьому обмеження щодо розміру та походження таких капіталів відсутні, що дозволяє залучати міноритарних учасників/акціонерів та навіть позики/кредити. З іншого боку, корпоративні договори дозволяють встановити відповідальність за порушення таких правил, що за ефективною судовою системою дозволяє уникнути більшості корпоративних конфліктів.

Верховна Рада України 24 лютого 2022 року на позачерговому засіданні запровадила воєнний стан через вторгнення Росії в Україну. Введення військового стану передбачає надання спеціальних повноважень військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування, необхідних для відвернення загрози чи відсічі збройної агресії, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [7].

Вважаємо, що найбільш вразливими для бізнесу від введення військового стану є корпоративні права власників бізнесу, майно, фінанси

та трудові ресурси бізнес-структур. З огляду на характеристику коментованого договору його предметом саме є корпоративні права (правомочності), які ми вважаємо вразливими для бізнесу. Останні не можна ототожнювати з поняттям «майно», оскільки корпоративними правами охоплюються лише майнові та немайнові правомочності. Нагадаємо, що під корпоративними правами розуміють права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарського товариства, що включають право на участь в управлінні товариством, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цього товариства та активів у разі ліквідації останнього відповідно до закону, а також інші права, передбачені законом та статутними документами. Мінімізувати ризики від введення воєнного стану можна, однак уникнути їх цілком – майже неможливо.

Тому, у корпоративних договорах, на нашу думку, рекомендується передбачити механізм відчуження (чи обмеження у їх відчуженні) корпоративних прав учасників на період дії воєнного стану, щоб під час воєнного стану бізнес не перейшов до рейдерів, оскільки в разі введення воєнного стану не виключені зловживання, що загрожують бізнесу загалом і його власникам зокрема, особливо в частині примусового вилучення й відчуження майна. Необхідно пам'ятати при цьому, що Кабінет Міністрів України постановою від 19.04.2022 р. № 480 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» вніс зміни до низки постанов та установив, що доступ до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, надається користувачам за їх зверненнями до технічного адміністратора таких реєстрів у порядку, визначеному законодавством [8].

Так, установили, що в умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення або скасування нотаріальні дії вчиняються з урахуванням особливостей (заборон). Зокрема, нотаріальне посвідчення договорів щодо відчуження, поділу (виділу) нерухомого майна, відчуження цінних паперів, корпоративних прав, у тому числі договорів про внесення змін до таких договорів або їх розірвання (припинення), довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами, на право доступу до індивідуального банківського сейфа, засвідчення справжності підпису на актах приймання-передачі частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі (статутному фонді) юридичної особи, а також видача свідоцтв про придбання майна з прилюдних торгів (електронних аукціонів), у тому числі тих, що не відбулися, здійснюється виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством

юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна [8].

Таким чином, власникам бізнесу та його керівникам варто з огляду на заходи, яких буде вжито в межах воєнного стану, – визначити можливі ризики для свого підприємства; розглянути можливість роботи бізнесу під віддаленим управлінням або його продажу чи його передислокації (якщо є така потреба).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Зарубіжні моделі корпоративних договорів. URL: <http://commerciallaw.com.ua/attachments/article/278.pdf>

2.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23.03. 2017 № 1984-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1984-19#Text> (дата звернення: 01.06.2022)

3.Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 01.06.2022)

4.Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 №2275-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 01.06.2022)

5.Венедіктова І. В. Реалізація охоронюваного законом інтересу при укладанні корпоративних угод. *Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних відносин*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. ІваноФранківськ. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. 2012. С. 36–38

6.Сигидин М. М. Корпоративний договір: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Івано-Франківськ, 2016. 236 с.

7.Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.06.2022)

8.Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 № 480 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.06.2022)

Руна Олеся Михайлівна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Менів Любов Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вже третій місяць як Україна виборює свою незалежність і суверенітет в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на нашу територію. Ця трагедія зачепила всі сфери суспільних відносин, в тому числі і трудові.

Мільйони українців виїхали за кордон. Мільйони людей стали тимчасовими мігрантами у своїй країні. Але наша держава в умовах воєнного стану має працювати в посиленому режимі. У надзвичайно важкі для країни часи – потрібно зберегти та створити якомога більше робочих місць та якнайближче створювати комфортні умови для праці. Особливо це стосується працевлаштування жінок. В умовах, коли велика частина чоловіків захищає батьківщину від ворога, основою працездатного населення стають саме жінки.

До початку військових дій, постійне правове регулювання праці жінок здійснювалося завдяки статті 10 Закону України «Про охорону праці», Кодексом законів про працю України у якому виділено XII главу «Праця жінок» (статті 174 по 186¹) та іншими нормативно-правовими актами.

Захищеність жінок знайшла своє відображення в трудовому законодавстві та була втілена на практиці. Однією з таких норм є стаття 174 Кодексу законів про працю України, в якій зазначається про заборону застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, та іншими чинними нормативно-правовими актами.

В умовах здійснення оборони держави, шляхом укріплення тилу, 23 березня 2022 року набрав чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1]. Цей нормативно-правовий акт буде діяти лише під час воєнного стану.

На період воєнного стану знімаються обмеження, які встановлює стаття 55 КЗпП України. А саме, допускається використання праці

робітників жіночої статі для виконання важких робіт, шкідливих або небезпечних умов праці, підземних робіт. Працівники, які мають дітей (крім зазначених у статті 8 цього Закону), можуть працювати в нічні зміни та понаднормово під час воєнного стану, працювати у вихідні, святкові та неробочі дні, здійснювати відрядження за їх згодою.

Однак, є виключення, передбачені цим Законом: під час воєнного стану не виконують нічну роботу без крайньої необхідності: вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до 1 року, інваліди, яким за медичними показниками заборонено виконувати таку роботу. Під час воєнного стану частини першої та другої статті 54 КЗпП України не застосовуються [2]. Залучати до роботи у нічний час можна тільки після того, як отримали згоду на це працівника.

Окремо слід зазначити, що передбачене в ч. 1 ст. 54 КЗпП України у нічне скорочення на одну годину тривалості робочого часу відсутнє під час дії воєнного стану.

З приводу звільнення працівників жіночої статі, відповідно до ст. 184 КЗпП України звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (та у разі надання відпустки без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у медичному висновку, але не більш як до досягнення дитиною шестирічного віку), одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю з ініціативи роботодавця не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Підстави для розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця передбачені статтями 40 і 41 КЗпП України. На звільнення працівників з інших підстав вимоги статті 184 КЗпП України не розповсюджуються [3].

Отже, аналізуючи ситуацію яка склалася в Україні, враховуючи складну ситуацію та військовий стан у країні, при прийнятті на роботу або звільненні працівників жіночої статі, роботодавець має виконувати усі Закони та положення, які діють у країні у період військового стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 23.05.2022);
2. Трудові відносини в умовах воєнного стану. Безоплатна правова допомога. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/trudovi-vidnosyny-v-umovah-voennogo-stanu/> (дата звернення 24.05.2022);
3. Праця жінок у період воєнного стану. Офіційний веб-портал Федерації професійних спілок України. Департамент правового захисту апарату ФПУ. URL: <https://fpsu.org.ua/276-cherhovyi-den-heroichnoho->

sprotyvu/22261-pratsya-zhinok-u-period-voennogo-stanu (дата звернення: 24.05.2022).

Савчин Михайло Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
Ужгородський національний університет, Україна,
Український вільний університет, Мюнхен, ФРН

ЧИ БУДЕ СТВОРЮВАТИСЯ МЕХАНІЗМ ПРЕВЕНЦІЇ АГРЕСІЇ?

Знищення 90 відсотків житлового фонду та критично важливої соціальної інфраструктури Маріуполя вояками РФ свідчить, що ця країна абсолютно не змінилася щодо способів і методів ведення воєн. Масштаби злочинів проти людяності та воєнних злочинів стають ще більшими, незважаючи на перший шок від воєнних злочинів на північно-західній дузі передмість Києва. Враховуючи реалії сучасного глобалізованого світу, війна є ірраціональним явищем у принципі, однак рідко коли імперії функціонували на розумних засадах. Тоді, які все ж таки джерела руссо-української війни і який превентивний механізм агресії можна закласти на майбутнє?

Ірраціональність війни у глобалізованому світі, або цивілізованість як сусальне золото на тілі політичної тварини. Прийнято вважати джерелом будь-якої війни вирішення певних політичних, економічних та культурних питань за допомогою мілітарних засобів. Практика свідчить, що люди в умовах війни втрачають багато що людського, що атакує досягнення людської цивілізації.

Сьогодні трендом стають неконвенційні («гібридні») війни, що підіймає проблему ефективності міжнародного права. Термін «гібридна війна» введена начальником Генерального штабу РФ Герасімовим взамін поняття класичної війни, яка передбачає бойові зіткнення саме військ. Однак такі елементи нових форм прояву війни, як інформаційні кампанії для формування громадської думки, застосування певних державних заходів в економічній сфері поза рамками конкуренції на ринку (наприклад, економічний шпіонаж чи порушення права інтелектуальної власності, нав'язування угод на кабальних умовах), хакерські атаки у кіберсфері є прикладами того, що не повною мірою є у сфері регулювання міжнародним правом та механізмів попередження і вирішення конфліктів на рівні міжнародних інституцій.

Контрбатарейна війна та Counter-strike також переводить зміст війни у нову площину, більш технологічну. Передвісткою цього фрагментарно був Тихоокеанський театр бойових дій під час Другої світової війни між японцями і американцями. На відміну від бойових дій у

континентальній Європі, де проявом цього були хіба що масові танкові бої під Дубно у 1941 р. чи Прохоровкою у 1943 р., вища технологічність полягала у використанні авіаносців, воєнних десантів, авіації у веденні бойових дій. Сьогодні насправді війна переміщається у площину контрбатарейної боротьби, де вирішальне значення мають технічна перевага у засобах розвідки через стеження за допомогою супутників, засобів радіоелектронної боротьби, дронів, систем дальнього ураження противника та боєприпасів до них.

За таких умов зростає роль штучного інтелекту, що має наслідком аморальність й ірраціональність війни *per se*. У сучасному озброєнні вже використовуються досягнення людства у сфері ШІ, однак при цьому підіймається низка етичних питань. Етична проблема полягає в тому, наскільки люди будуть ухвалювати остаточне рішення щодо знищення ворога, оскільки такі рішення передбачають зважування цінностями, що властиве лише людській свідомості. Наразі, який механізм функціонування мозку людини при здійсненні розумових операцій із зважуванням цінностей до кінця так і не розшифрований, і в умовах такої невизначеності ШІ не можна делегувати функції по остаточного вирішенню питання щодо знищення ворога. І цього навряд чи зможе здійснювати ШІ. Це підтверджує ірраціональність війни як такої, що також доводить дія економічних санкцій проти РФ в умовах глобалізації.

Злочини проти людства та воєнні злочини рашистів є проявом баналізації зла, що має наслідком нищення соціальної інфраструктури та закладає основи для депортацій цивільного населення. Тактика і стратегія РФ ще з часів Московщини майже не змінилася – на це не впливає ні технічний прогрес, ні ШІ. Просто це доводить наскільки тонкий шар цивілізованості на тілі людства. Я це називаю баналізацією зла, яке перетворюється у нутро і рушійний мотив агресії Московії в якій би іпостасі вона не виступала: Московського царства, Російської імперії, Радянського Союзу чи Російської Федерації. Злочини проти людства, скоєні російськими окупантами на раніше окупованих населених пунктах у поясі передмість Києва, на Поліссі, Сіверщині, Слобожанщині, тепер продовжуються у Маріуполі, Рубіжному, Сіверськодонецьку. А далі ми ще відкриємо ще багато таких злочинів. Суть їх така: нищиться повністю вся соціальна інфраструктура поселень, які стають непридатними для проживання – для тих, хто залишився і вижив у тих нестерпних умовах, єдиний шлях через фільтраційні табори і депортації. Ще влітку 2021 р. були оприлюднені у медіа плани РФ щодо побудови концтаборів у Сибіру, ув'язненні яких мали побудувати декілька нових міст у цих і дотепер малозаселених місцях. Тактика незмінна ще з часів знищення Новгородської республіки Московським царством.

Кінець Вестфальської системи, або чому не спрацював запобіжний механізм ООН: альянсу на *liberum veto* Речі

Посполитої. Консенсусна демократія та її процедури переважно приховує проблеми, які роками не вирішуються, оскільки такі питання розколюють коаліцію. Просто багато хто забув, як у свій час Російська імперія інкорпоровала Річ Посполиту.

ООН передбачена як міжнародний інститут запобігання агресії, але чому *mission impossible*? Організація об'єднаних націй була створена як організація переможців у 2СВ. Це верифікується через механізм ухвалення рішень у Раді безпеки ООН. Суть його полягає в тому, що з числа 15 членів РБ ООН (із них це США, Сполучене Королівство, Франція, РФ, КНР) хтось із п'яти постійних членів може застосувати право вето, що блокує ухвалення рішення. В останній час змістилися акценти за допомогою доволі громіздкого механізму обходу такого роду блокади шляхом ухвалення рішення Генеральною Асамблеєю ООН. Але наскільки вони ефективні?

На перший погляд глобалізація видається як антитеза *national state*. І навіть можна поставити запитання: чому зростає роль націоналізму/расизму та яку відповідь надає конституціоналізм? Насправді глобалізація постає із націоналізму тих країн, в яких інституційно спроможна держава. Національна держава базується на національному інтересі, який формується через розвиток інститутів громадянського суспільства та політичній конкуренції – така держава може оперативно рефлектувати на національний інтерес, кристалізувати його цілі та визначати напрямки своєї діяльності. Таким чином, виникає діалог, який ліг в основу концепції вічного миру Імануїла Канта. Глобалізація у цій системі координат є платформою узгодження національних інтересів найбільших економічних потуг, які мають бути підкріплені політично ефективними інституціями та мілітарними засобами. Саме мілітарному чиннику, тобто ядерній зброї як засобу стримування, політично та економічно хила РФ наразі ще вважається потугою у глобальному вимірі. З точки зору глобалістики зі систематикою чотирьох цінностей (людська гідність, свобода, рівність і верховенство права), які є основою конституційного патріотизму, РФ є насправді неспроможною.

Отже, ми постаємо у полоні ілюзій. Це є фактично альянсом ситуації застосування права *liberum veto* магнатами і шляхтою на Сеймі Речі Посполитою, що у поєднанні із корупцією як традиційним інструментом впливу стало ключовим чинником її інкорпорації Російською імперією у XVIII ст. Таким чином, окрім того, що консенсусні механізми заганняють проблему у глухий кут і роками не дають змоги її розв'язати, оця міна уповільненої дії фактично підірвала устої міжнародного порядку *per se*. Однак і це ще не все.

Будапештський меморандум став своєрідним спусковим гачком на старті анігіляції світового порядку. І виникає закономірне питання: чому

людська глупота така пронирлива? Посудіть самі: ефективність інституцій базується на довірі, що є джерелом їх легітимності. Унаслідок колапсу Радянського Союзу, *inter alia*, постала незалежна Україна, яка станом на 1991 р. володіла третім у світі ядерним потенціалом. Мене абсолютно не обходить несерйозний просто догматичний спір стосовно конотацій терміна *assurance*, вжитого чи не в стилі теорії змови замість терміна «гарантії» при укладенні Будештського меморандуму. Це абсолютно безвідповідальна позиція всіх без винятку у ситуації, коли країна відмовляється від третього у світі ядерного арсеналу із непевними запевненнями і взамін того не отримує навіть фінансові інструменти задля забезпечення реформи економічної системи, яка колапсувала. Натомість, отримуємо так звану «гібридну війну» 2014 р. з боку РФ, яка з 24 лютого 2022 р. переросла у повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Фактично, правопорядок у рамках ООН став недовірливим, настав його колапс.

Проблема демократичної підзвітності та підконтрольності міжнародних та наднаціональних інституцій: Єврокомісія та РБ ООН. Це найбільш вразлива точка сучасного світового порядку, оскільки він власне є залежним від ступеня ефективності цих інституцій.

Слід констатувати кризу легітимності сучасних регіональних/універсальних міжнародних інститутів та кризу підзвітності ЄС. Нездатність вжити превентивних заходів проти актів агресії у силу певних консенсусних механізмів серйозно підриває легітимність міжнародних та наднаціональних інституцій. У компаративних студіях вже тривалий час наголошують на імпліцитній кризовості консенсусних механізмів коаліційних урядів країн Північної Європи. Адже консенсусний механізм є нічим іншим, як відкладенням вирішення проблем на майбутнє, ледь не перекладанням тягаря відповідальності за їх вирішення на майбутні покоління. Це підриває легітимність цих інституцій, оскільки вони не вирішують проблем, які покликані певним чином облаштовувати.

На прикладі політичної позиції Орбана розглянемо кризу легітимності ЄС або чому Угорщина запровадила надзвичайний стан? Тут треба рухатися від зворотного – угорський прем'єр Віктор Орбан вже розбещений надзвичайщиною: він звик працювати у такому режимі два роки, адже строк надзвичайного стану з подолання наслідків пандемії коронавірусу, спливав 31 травня, однак Національні збори дали згоду запровадити новий надзвичайний стан з 25 травня 2022 р. у зв'язку із війною в Україною та необхідністю вжиття економічних заходів задля забезпечення гуманітарного захисту вимушених переселенців з України. В Угорщині економічні питання, які ведуться доволі розбалансовано (фінансування АЕС у Пакші за рахунок російського інвестора та повна залежність постачання нафти від «Роснефти»), дозволяють шантажувати інституції ЄС по запровадженню шостого пакету ембарго ЄС проти РФ.

Звідси виникає питання щодо кризи легітимності Єврокомісії та чи є Європарламент парламентом у його класичному розумінні? Здається, що інституційна основа ЄС запозичена зі Священної римської імперії германської нації із переплетінням повноважень різноманітних інституцій. На прикладі тертя, що виникло із подоланням економічної рецесії 2008-2009 років, було видно, наскільки це інертний механізм. Тим більше з безпекових питань, оскільки мілітарна його компонента в ЄС доповнюється по суті через НАТО. Натомість каскадний механізм формування Єврокомісії підриває її легітимність, оскільки її члени скоріше підзвітні і підконтрольні національним урядам, ніж Європарламенту. Таким чином, виникає мозаїка ухвалення рішень, який є каскадним і міріадним через поверхи влади в ЄС, а Європарламент, у свою чергу, втрачає ознаки власне як парламенту. З цієї точки зору інституційна основа ЄС має бути ревізована і набути стрункішого характеру. Адже наднаціональна інституція не може бути дієвою та ефективною, коли на ухвалення рішення має бути фактична делегація повноважень чи не в режимі ad hoc.

Механізми ухвалення рішень Рада безпеки ООН часто неефективний. Зокрема, консенсусний механізм ухвалення рішень через РБ ООН руйнує демократичну легітимацію правил. Застосування процедури вето на засідання РБ ООН в останнє десятиліття делегітимізує ООН як міжнародну організацію, оскільки філософія ООН спрямована на попередження актів агресії. Однак зловживання постійними членами РБ ООН (переважно РФ і КНР) цим правом заблокувало розв'язання гуманітарної катастрофи у Сирії та припинення агресії Кремля в Україні. Все це перетворюється у своєрідний *dance macabre* переможців 2СВ, який у сучасних реаліях втратив свій сенс.

Висновки, або Який має бути механізм превенції агресії: національний і наднаціональний рівні. У повній мірі запобігання агресії залежить як від національних, так наднаціональних інституцій та процедур, які мають бути ефективними і відповідати стандартам належної правової процедури (*due process*). Слід визнати, що будь-який прояв расистських і людиноненависницьких практик у державній політиці є неприпустимим і має бути караним з точки зору права. До таких ідеологем та практик слід прирівнювати окрім расизму і людиноненависництва заперечення націй чи держав на існування, а також побудови держави на певних корпоративістських ідеологемах, які переважно мають наслідком практики сегрегації населення.

Стоїть питання про необхідність побудови мереживоцентричного світового порядку. Такий порядок передбачає як вертикальні, так і горизонтальні механізми попередження фактів агресії та політичних практик національних держав. Заперечення державності чи права на самовизначення певних етнічних спільнот є проявом агресії як

заперечення існування певних соціальних структур та інституцій у принципі. Прикладом цього є депортація кримських татар Радянським Союзом у травні 1944 р.

У якості національних запобіжників прояву агресії можуть слугувати доктрини militant democracy та конституційного патріотизму. Зокрема, у рамках доктрини militant democracy має існувати задовільний національний механізм розпуску у судовому порядку політичних партій чи громадських організацій, які мають ідеологеми чи політичні/громадські практик, що заперечують певні права, що стосуються національно-культурної автономії. Такі практики є запереченням людської гідності в аспекті самовизначення і самовираження. Якщо немає такого роду запобіжників, у цій системі координат доволі складно говорити про змагальність та конкуренцію у політичній системі і тим більше існування системи стримувань і противаг. Натомість концепт конституційного патріотизму ґрунтується на інституційних і процедурних особливостях втілення цінностей людської гідності, свободи, рівності і верховенства права у конкретному правопорядку.

Мереживний механізм запобігання агресії може втілюватися через мереживо бі- та multilateral систем запобігання агресії. Військова агресія РФ в Україну виявила нові тренди у створенні механізму превенції агресії, який полягає у мережі цих механізмів, на які можуть накладатися діяльність міжнародних та наднаціональних інституцій. Наднаціональний рівень зумовлений мандатом на придушення агресії, який вбачається через механізм наділення повноваженнями цих інститутів на основі міжнародних договорів, що створює його конститутивну основу. Тут слід поєднувати економічні, економічні, дипломатичні заходи, а ultima ratio – безпосередньо мілітарні. Насамкінець, прецедентну роль у запобіганні агресії має закласти спеціальний міжнародний трибунал по злочинами ruscizm. Дуже важливо зважити на обставини скоєння РФ масових депортацій цивільних внаслідок повного знищення соціальної інфраструктури населених пунктів, які фактично стають непридатними для проживання, що супроводжується катуванням, нелюдським і принижуючим людську гідність поводженням. Велика відповідальність покладається на українські загальні суди, які мають напрацювати адекватне прецедентне право шляхом притягнення винних воєнних злочинців до відповідальності. Це закладе основу розуміння людиноненависницьких ідеологем і практик, як основи агресії, що є неприйнятним з точки зору поступу людської цивілізації і має бути караним задля людського прогресу і всебічного захисту гідності людини.

Санжаров Валерій Анатолійович,
старший викладач кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,

Державного податкового університету,
Санжарова Галина Федорівна,
старший викладач кафедри романської філології та порівняльно-
типологічного мовознавства,
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА АВІНЬЙОНСЬКИХ ПАП: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ

Актуальною темою у період військового часу є питання релігії та віросповідання. У цей важкий час відбувається реформа церкви та відмова від московського патріархату. Важливим є перерозподіл церковних надходжень до храмів, які були підпорядковані москві.

Прикладом розширення адміністративних податків є фіскальна політика Авіньйонських пап. Поступово папство, так як і церква московського патріархату, із захисника і гаранта податкових пільг духовенства все більше перетворюється на невпинного набувача церковних доходів. Чітка організація фіскальної системи сприяла постійному зростанню щорічних надходжень до папської казни при Авіньйонських папах. За словами Жюля Мішле, за пап Клементя VII і Бенедикта XIII «фінанси стали альфою і омегою римської адміністрації».

Ревізія розподілу церковних доходів мала на меті збільшення частки апостольської палати в цих доходах і особливо сильно зачіпала галіканську церкву. Велика Схизма Західної Церкви сприяла підвищенню фіскальної активності «внутрішнього» папства та консервації становища, у якому французька церква виступала як основний платник папських поборів. Протягом останньої третини XIV ст. йде процес перетікання французького золотого запасу в Авіньйон: щороку папи заволодівали 47 % карбування золотої монети у Франції. Авіньйонські папи згідно з традицією резервували (резерв – передача в руки папи призначень на певні категорії бенефіцій) усі єпископські та абатські провізії (призначення).

В Авіньйоні призначали та переводили на нове місце 15–20 єпископів щорічно. Прелати платили за своє призначення «загальні та дрібні служби» - побор, подібний до аннатів для нижчих бенефіцій, але інакше нараховується. Кордон між цими оподаткуваннями – середньорічний дохід у 100 флоринів. Сума «загальних служб» була фіксованою та відповідала третині встановленого щорічного доходу. Булла інвеститури видавалася лише після підписання зобов'язання щодо виплати. Сплата відбувалася безпосередньо у папській курії, а не провінційним збирачам. «Загальні служби» збиралися до повного погашення боргу; відстрочка могла бути досить довгою, але звільняла від сплати. Заборгованості попередників переходили до наступних власників бенефіції. «Загальні служби» - найменш схильне до змін оподаткування,

хоча і воно зазнало на собі ряд змін. Сплата «загальних служб» одномоментно і повністю, найчастіше до підписання зобов'язання з виплати стає звичайною практикою в період Схізми (хоча була 20 інвеститури і в цьому випадку видавалася після зобов'язання). До цього панувала зворотна тенденція – максимального розтягування виплат за часом. Показовими є негайні виплати противників папи Бенедикта XIII на загальнофранцузьких церковних асамблеях: в умовах нестабільності всередині церкви прелати поспішають із визнанням законності свого призначення. Така поведінка прелатів диктувалася і невизначеністю позиції королівської влади, що залишала єпископа самотужки протистояти налагодженій фіскальній машині папства.

У період з 1378 по 1409 р. «загальні служби» становили близько 10-12 % від загальних надходжень до папської казни. Їхня частка поступово скорочувалася зі збільшенням обсягу надходжень від інших папських поборів. Прибутковість для палати єпископських переміщень не викликала посилення практики перекладів. Жан Фав'є запропонував як пояснення цьому нікчемність реальних фінансових вигод для папства від почастішання перекладів, оскільки найбільш переміщуваними з прелатів були зазвичай наближені папи, для яких затягування виплат «загальних служб», поряд із прагненням отримати більш прибуткове єпископство, характерно. Папство знаходить спосіб збільшення надходжень від «загальних служб» у поширенні практики вимоги поряд з ними «данини поваги», яка сягала третини, або навіть половини доходу отриманого бенефіція. Ця практика кваліфікувалася сучасниками як покупка бенефіцій. У 1406 р. Гійом Філатр заявив: «Прелатства і значні бенефіції належали тим, хто більше за них давав ... і коли двоє давали однаково, приходив третій, додав ціну і заволодівав їм». Засуджуючи папські фіскальні зловживання на церковних асамблеях кінця XIV ст., французьке духовенство не ставило під сумнів саме право папи розпоряджатися вакансіями найзначніших архієпископств, єпископств та абатств.

Після повернення підпорядкування папі Бенедикту XIII в 1403 р. стала вельми поширеною набуває практика затягування виплат «загальних і малих служб» прелатами. Як відповідь папа Бенедикт XIII у секретних інструкціях своїм уповноваженим у Франції дозволив стягувати «загальні служби» на місцях і рекомендував механізм такої сплати. При цьому він нагадав, що величина «загальних служб» ніколи не скорочувалася. Але спроби відродження колишніх фінансових претензій папства у незмінному вигляді зустрічають опір французьких прелатів, підтриманий королівською владою. У 1407 р. королівський ордонанс знову декларує скасування папських податків. З початку XV ст. у питаннях оподаткування духовенства папство все частіше поступається зайнятими позиціями. Обраний на соборі папа Мартін V змушений обіцяти прелатам Франції та Дофіні відстрочку на п'ять років з часу свого приходу до влади для

половини виплат за «загальними та дрібними службами». Терміни сплати розсунуті першій частині до шістнадцяти місяців із часу 21 вступу у володіння. Передбачалося також, що цей податок є особистим, тобто не успадковується, і виплачуватиметься лише раз на рік незалежно від того, скільки разів будуть вакантними церква або абатство. Жіночі монастирі та чоловічі абатства, дохід яких не перевищував 200 турських ліврів, звільнялися від податку. Але вже у 1419 р. французьке посольство до тата від імені ради прелатів у Буржі вимагає повного скасування заборгованостей по «загальним та дрібним службам» у минулому та скорочення оподаткування наполовину на майбутнє.

Папа мав відмовитись від конфірмації виборів в абатствах, доходи яких не перевищували 400 ліврів. П'ятимісячна відстрочка із визнанням нового папи у Франції сприяла його зговірливості.

Таким чином такий стан речей сприяв посиленню церковних інститутів. Діяльність пап у цей період була направлена на жорстке підпорядкування всього західного єпископату владі римської курії; обмежувалася автономія кафедральних капітулів; призначення на церковні посади здійснювалися безпосередньо папами. Також посиленню папської влади сприяв розвиток куріальної бюрократії, а саме: реорганізували папські трибунали, римські роти, апостольські сигнатури, розширені апостольські Камери та Пенітенціарій, які виконували функції матеріальної та духовної (відпущення гріхів) папської казни. Великою популярністю користувався папський Датарій, духовенський орган, що видав роздачею привілеїв та папською милістю. Але найбільшою впливовістю користувався державний секретаріат, що займався політичними питаннями. Удосконалення зазнала і канцелярія, де редагувалися папські були та контролювалася вся кореспонденція.

Отже, завдяки величезному бюрократичному апаратові своєї курії папи контролювали усі сфери церковного життя. Влада папи в церкві набула справді монархічного характеру. Був створений центральний фінансовий орган папської адміністрації. Значно зросли прибутки папської казни: був упорядкований збір аннати, процвітав продаж церковних посад, почалася широка торгівля індульгенціями, не за призначенням використовувалися гроші, зібрані для христових походів. Відверто фіскальна політика пап породжувала незадоволення як у церкві, так і серед мирян.

Проводячи умовні паралелі спостерігаємо схожі проблеми у існуванні православної церкви московського патріархату в Україні. Багато хто з вірян та служителів церкви нині прозрівають і частина з них готова вийти зі складу російської церкви, але річ у тім, що за останні роки у них стільки було напродуковано пропаганди проти України, що просто вихід зі складу не змінить ставлення до них. Може за деякий час?!...

Існує прогноз, що після завершення війни може мати місце масовий перехід парафій та навіть цілих єпархій московського патріархату до Православної церкви України, але є ще також передбачення можливості нового Всеправославного українського об'єднавчого собору і злиття цих двох напрямів воедино.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Керецман Н. П. Середньовічна церква в термінах і назвах: Глосарій. Ужгород: ФОП А. Е. Бреза, 2013. 105 с.
2. Paladilhe D. Les Papes en Avignon ou l'exil de Babylone. Paris : Librairie académique Perrin, 1975. 352 p.
3. Лінч Д. Середньовічна церква: Коротка історія. Київ, 1994.
4. Guillemain B. Les Papes d'Avignon. 1309–1376. Paris : Cerf, 1998. 177 p.

Сироїд Тетяна Леонідівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри міжнародного і
європейського права,
Харківського національного
університету
імені В.Н. Каразіна

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Застосування універсальної юрисдикції є вельми актуальним і значимим, як на міжнародному, так і національному рівні. Питання пов'язані універсальною юрисдикцією знаходяться в полі зору ООН, зокрема Комітету з правових питань (Шостий комітет), який щорічно

обговорює цю тему з 2009 року [1], Генерального секретаря ООН, який готує щорічні звіти про застосування принципу універсальної юрисдикції, оснований на коментарях і зауваженнях урядів (A/69/174, A/68/113, A/67/116, A/66/93 + Add.1, A/65/181, A/70/125, A/71/111, A/72/112, A/74/144, A/75/151, A/76/203 та ін.).

Сутність універсальної юрисдикції полягає в тому, що правом притягувати особу до відповідальності володіє будь-яка держава, тобто національний суд може переслідувати осіб за серйозні злочини проти міжнародного права, такі як злочини проти людяності, воєнні злочини, геноцид та тортури, виходячи з того принципу, що такі злочини завдають шкоди міжнародній спільноті або самому міжнародному правопорядку, який окремі держави можуть захищати. Така юрисдикція заснована на звичаєвому або договірному міжнародному праві; пов'язана із встановленням юрисдикції держави та не завжди вимагає присутності обвинуваченого (*in absentia*); є виключною юрисдикцією, яка може бути здійснена за певних обставин усіма державами. Універсальна юрисдикція дозволяє національним судам розглядати справи про найтяжчі злочини проти людяності, навіть якщо ці злочини вчинені не на національній території і навіть якщо вони вчинені керівниками урядів інших держав.

Така юрисдикція помітно відрізняється від традиційних підстав для юрисдикції з міжнародного права, які, як правило, вимагають певного зв'язку за територією, громадянством або іншими ознаками між державою, що здійснює юрисдикцію, і поведінкою, що розглядається.

Як правило, універсальна юрисдикція застосовується тоді, коли інші, традиційні підстави кримінальної юрисдикції недоступні, наприклад: обвинувачений не є громадянином держави, обвинувачений не скоював злочин на території цієї держави або проти її громадян, або не торкаються власних національних інтересів.

Національні суди можуть здійснювати універсальну юрисдикцію, якщо держава прийняла законодавчі норми, що визначають відповідні злочини та передбачають процедуру переслідування за них. Іноді міжнародні угоди вимагають від держав-учасниць прийняття законів, необхідних для судового переслідування або екстрадиції будь-якої особи, яка звинувачується в тих чи інших протиправних діяннях, наприклад, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. і Міжамериканська конвенція про попередження катувань та покарання за них 1985 р.

Слід зазначити, що єдиного прийнятого на міжнародному глобальному рівні визначення поняття універсальної юрисдикції не існує, більш того, визначення та здійснення універсальної юрисдикції різняться в усьому світі. Повноваження національного чи міжнародного суду щодо переслідування осіб за міжнародні злочини, скоєні на інших територіях,

залежать як від внутрішньої правової бази, так і від фактажу кожної конкретної справи.

Amnesty International зазначає, що загалом 163 із 193 держав-членів ООН «можуть здійснювати універсальну юрисдикцію щодо одного чи кількох злочинів за міжнародним правом як таких, або як загальнокримінальних злочинів за національним правом». У своїй доповіді за 2012 р. «Універсальна юрисдикція: попередній огляд законодавства в усьому світі» організація наводить визначення державами злочинів за міжнародним правом та обставини, за яких держави дозволяють здійснення внутрішньої універсальної юрисдикції. За даними організації, на 1 вересня 2012 р. загалом 147 держав поширили універсальну юрисдикцію щодо одного чи кількох міжнародних злочинів. Щонайменше 166 держав визначили принаймні один із чотирьох злочинів, щодо яких може здійснюватися універсальна юрисдикція, – воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид та тортури, як злочини за національним законодавством. Зазначається, що багато цих визначень не завжди відповідають вимогам міжнародного права, що може призвести до безкарності. Крім того, 91 держава передбачила універсальну юрисдикцію щодо загальнокримінальних злочинів відповідно до національного законодавства, які можуть також являти або не являти собою порушення міжнародного права (Додатки I та II) [2].

Наприклад, Новозеландський Закон про міжнародні злочини та Міжнародний кримінальний суд 2000 р. [3] визначає воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид відповідно до Женевських конвенцій та Римського статуту, а його розділ 8(1)(с) передбачає, що окремі особи можуть зазнавати судового переслідування у Новій Зеландії за ці злочини, незалежно від «(i) національності чи громадянства обвинуваченого; або (ii) чи відбулася будь-яка дія, яка є складовою злочину у Новій Зеландії; або (iii) чи знаходилася обвинувачена особа у Новій Зеландії в момент скоєння злочинного діяння або під час прийняття рішення про її звинувачення у скоєнні злочину».

Канада є ще одним прикладом держави, яка забезпечує здійснення універсальної юрисдикції на національному рівні на підставі Закону про злочини проти людяності та воєнні злочини 2000 р. [4]. Розділ 9(1) передбачає, що судовий розгляд може бути розпочато у будь-якій територіальній одиниці Канади щодо тих правопорушень, «імовірно, скоєних за межами Канади, за які особа може бути притягнута до відповідальності відповідно до цього Закону [...], незалежно від того, чи знаходиться ця особа в Канаді чи ні».

Концепція універсальної юрисдикції не нова, держави виявляють дедалі більшу готовність розширювати зону своєї юрисдикції та переслідувати чи видавати високопосадовців. Справа чилійського диктатора А. Піночета сигналізувала про зміну міжнародних норм

наприкінці 1990-х років. Ця справа, порушена іспанським суддею Бальтасаром Гарсоном і пов'язана із запитом про екстрадицію до Сполученого Королівства, так і не дійшла до суду, але мала дуже широке юридичне значення.

Внаслідок прецедентної справи А. Піночета переслідувалися й інші лідери, які вчинили добре задокументовані злочини, у тому числі колишній держсекретар США Г. Кіссинджер та прем'єр-міністр Ізраїлю А. Шарон. Проте в останні роки уряди обмежили використання універсальної юрисдикції своїми національними судами під тиском таких країн, як США, Ізраїль та Китай. Створення Міжнародного кримінального суду у 2002 році також зменшило потребу національних судів щодо застосування цієї юрисдикції [5].

Принцип універсальної юрисдикції є одним із ключових інструментів запобігання серйозним порушенням норм міжнародного гуманітарного права (МГП) та кримінального переслідування за них у разі їх скоєння.

Женевські конвенції 1949 р. передбачають для держав-учасниць зобов'язання здійснювати пошук осіб, підозрюваних у скоєнні серйозних порушень, які є воєнними злочинами, незалежно від громадянства цих осіб та місця скоєння передбачуваного злочину, або судити їх у власних судах, або передавати іншим державам-учасницям для здійснення правосуддя над ними. Додатковий протокол I 1977 р. до Женевських конвенцій поширює це зобов'язання на серйозні порушення, що визначаються ним.

Інші міжнародні акти покладають на держави-учасниці аналогічне зобов'язання наділити свої суди у тій чи іншій формі універсальною юрисдикцією щодо серйозних порушень норм, що передбачені ними. Крім того, практика держав та *opinio juris* сприяли утвердженню норми звичаєвого права, згідно з якою держави можуть наділяти свої суди універсальною юрисдикцією щодо інших серйозних порушень МГП. До них відносяться, зокрема, серйозні порушення статті 3, загальної для чотирьох Женевських конвенцій 1949, серйозні порушення Додаткового протоколу II 1977, а також інші воєнні злочини, наприклад ті, що містяться у статті 8 Статуту Міжнародного кримінального суду.

Основна відповідальність за розслідування повідомлень про порушення та судове переслідування осіб, які обвинувачуються у скоєнні серйозних порушень міжнародного гуманітарного права покладається на держави. Проте, коли держави не роблять жодних правових кроків у цьому напрямку, здійснення універсальної юрисдикції іншими державами може бути ефективним механізмом забезпечення підзвітності та обмеження безкарності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доклад Шестого комитета на шестьдесят четвертой сессии Генеральной Ассамблеи Охват и применение принципа универсальной юрисдикции, A/64/452, пп. 1–2.

2. Universal Jurisdiction. A preliminary survey of legislation around the world – 2012 update. Index: IOR 53/019/2012. Amnesty International October 2012. URL: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/ior530192012en.pdf>.

3. International Crimes and International Criminal Court Act 2000. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2000/0026/28.0/DLM63091.html>.

4. Crimes Against Humanity and War Crimes Act S.C. 2000, с. 24. URL: <https://www.canlii.org/en/ca/laws/stat/sc-2000-c-24/32765/sc-2000-c-24.html>.

5. Universal Jurisdiction. URL: <https://archive.globalpolicy.org/international-justice/universal-jurisdiction-6-31.html>.

Тітко Ельвіра Валентинівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ

Питання захисту прав людині в аспекті податкового права є важливою складовою функціонування державної влади, адже надання особам гарантій такого є необхідною умовою демократичної держави. Тому, дотримання прав людини у сфері податкового законодавства займає важливе місце у правовій системі держави. Однак, особи можуть зіткнутись із порушенням відповідних їхніх прав з боку держави або її уповноважених органів, що зумовлює необхідність звернення до механізмів захисту своїх прав на державному та міжнародному рівні.

Важливим механізмом захисту прав людини, зокрема й у податкових питаннях, є звернення громадян держав-членів Ради Європи до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який виступає одним із найбільш дієвих механізмів на території європейського регіону. Унікальність цього механізму зумовлено тим, що на відміну від правових систем з класичним т.зв. «прецедентним» правом, європейська система захисту прав людини постійно пристосовується до новел у суспільних відносинах, а сама Європейська конвенція з прав людини (далі – ЄКПЛ) є живим механізмом, що постійно розвивається, якому постійно доводиться

долати напругу між правовою певністю, послідовністю тлумачення і новими обставинами.

Слід наголосити, що актуальне питання дослідження практики ЄСПЛ і для України, що обумовлено рядом причин. По-перше, українські громадяни активно подають заяви до ЄСПЛ і Україна входить в трійку держав, проти яких подається найбільша кількість позовів. Так, спираючись на офіційні статистичні дані, наведені ЄСПЛ за 2022 р. Україна займає третє місце за кількістю поданих проти неї позовів [7]. По-друге, практика ЄСПЛ є джерелом права на території України, що показано у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» від 2006 р. [2]. Таким чином, можна стверджувати, що захист прав людини в аспектах податкового права може бути ефективно реалізований у межах ЄСПЛ.

Підтвердженням цього виступає наявна практика суду з відповідного питання. Слід підкреслити, що найактуальнішими питаннями податкового права, із приводу яких звертаються заявники до ЄСПЛ, є наступні: податковий кредит, право на відшкодування податку на додану вартість (далі – ПДВ); податковий арешт, конфіскація активів; якість податкового законодавства; тривалість адміністративних податкових процедур та судового оскарження у податкових спорах, порушення права на справедливий судовий розгляд; пропорційність різноманітних податкових штрафів та обмежень суті правопорушення; компенсація збитків, завданих платнику податків безпідставним стягненням податків чи застосуванням штрафних санкцій; загальні положення податкового права; заборона дискримінації у податкових правовідносинах; рішення у податкових спорах, що мають значення для податкових відносин; порушення митного законодавства; обмін податковою інформацією; нарахування, обчислення та сплати страхових внесків тощо.

З урахуванням наведеної категорії питань, які розглядаються ЄСПЛ, розглянемо практику Суду у сфері податкового законодавства. Так, розглянемо справу *Othymia Investments B.V. v Netherlands* від 2010 р. Справу розглядали в контексті порушення ст. 8 ЄКПЛ, що встановлює право на повагу до особистого життя. Однак по суті мова йде про обмін податковою інформацією між уповноваженими органами Нідерландів та Іспанії, що стосується *Othymia Investments*, без її попереднього повідомлення про факт передачі даних іноземній юрисдикції [3].

Розглянувши всі обставини справи, ЄСПЛ дійшов висновку, що повідомлення особи про факт передачі інформації іноземній юрисдикції на направлений нею запит не є обов'язковим. Суд зазначив, що ст. 13 ЄКПЛ не може тлумачитися в тому контексті, що компанія-заявник мала право отримати попереднє сповіщення про передачу податкової інформації іспанським органам. Крім того, було вказано про відсутність факту

порушення ст. 8 ЄКПЛ, оскільки передача таких відомостей мала легітимну мету [3].

Ще одним спором, що стосується розкриття податкової інформації, є справа *Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v Finland* від 2017 р. Заявник скаржився на порушення ст. 10 ЄКПЛ щодо права на свободу вираження поглядів та правомірного обмеження такої свободи, а також ст. 8 ЄКПЛ щодо поваги до приватного життя. Відповідно до обставин справи, одна з компаній заявниць здійснила публікацію інформації щодо доходів та активів платників податків у друкованому виданні, тоді як інша запропонувала послугу з надання податкових відомостей усім зацікавленим особам через смс-повідомлення, обґрунтовуючи це свободою журналістської діяльності. Однак ЄСПЛ не підтримав позицію заявників та прийняв рішення про неприйнятність заяви. Зокрема, Суд наголосив, що збалансування між зацікавленими приватними та громадськими інтересами було здійснено, коли це питання вже було вирішене Парламентом Фінляндії, відповідно, звідси не випливає, що поведження з такими податковими даними більше не підлягає жодним обмеженням щодо захисту даних, як стверджують заявник [5].

Окрім того, ЄСПЛ чітко сформулював позицію, що надання банківської та податкової інформації представникам іноземних юрисдикцій у межах виконання міжнародних угод не може спричиняти порушення ст. 8 ЄКПЛ [5].

Слід відзначити, що громадяни України також виступали сторонами у справах щодо податкових питань. Серед таких справ варто виокремити справу *Intersplav against Ukraine* від 2007 р. Заява стосувалась ст. 1 Протоколу 1 До ЄКПЛ стосовно права кожної особи за вільне володіння власним майном. У зазначеній справі ЄСПЛ визнав, що платника податку не може бути позбавлено права на бюджетне відшкодування ПДВ за відсутності доказів того, що його було залучено до протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним отриманням бюджетного відшкодування. Зокрема у п. 38, 39, 40 Рішення ЄСПЛ у зазначеній справі, суд вказав на те, що держави мають широкі межі самостійної оцінки у визначенні того, у чому полягає публічний інтерес, оскільки національний законодавчий орган, реалізуючи соціальну та економічну політику, має широке коло повноважень. Однак такі межі оцінювання не є абсолютними, а їх застосування підлягає перегляду органами ЄКПЛ. За позицією Суду, коли державні органи володіють будь-якою інформацією про зловживання у системі відшкодування ПДВ що здійснюються конкретною компанією, вони можуть вжити відповідних заходів з метою запобігання або усунення таких зловживань. Суд далі зауважує, що з квітня 1998 р. відшкодування ПДВ заявникові систематично затримувалося. Такі затримки були спричинені ситуацією, у

якій державні органи, не заперечуючи суми відшкодування ПДВ на користь заявника, як це видно з матеріалів справи, не надавали підтвердження цих сум. Суд констатував, що такі дії завадили заявникові повернути заявлені суми вчасно та створили ситуацію постійної невизначеності. Окрім того, заявник був вимушений постійно звертатися до суду з ідентичними заявами. За позицією ЄСПЛ, вимогу щодо оскарження таких відмов в одному або декількох випадках можна вважати доцільною [4].

Таким чином, суд підсумував, що використання заявником цього засобу не завадило органам податкової служби продовжити практику затримки виплати відшкодування ПДВ навіть після того, як рішення суду були винесені на користь заявника. Систематичний характер таких дій з боку державних органів призвів до надмірного тягаря, покладеного таким чином на заявника. Відповідно, за таких обставин суд прийшов до висновку, що втручання у право власності заявника було непропорційним. Фактично, постійні затримки відшкодування та компенсації, у поєднанні з відсутністю ефективних засобів запобігання або припинення такої адміністративної практики, так само як і стан невизначеності щодо часу повернення коштів заявника, порушує «справедливий баланс» між вимогами публічного інтересу та захистом права на мирне володіння майном [1]. За рішенням ЄСПЛ, заявник перебував і продовжує перебувати під надмірним для нього тягарем [4].

Наступним рішенням, на яке варто звернути увагу, є справа *Shchokin vs Ukraine* від 2010 р. Відповідна справа також розглядалась у контексті порушення ст. 1 Протоколу 1 до ЄКПЛ. Рішення ЄСПЛ у відповідній справі забезпечує гарантування одного з найважливіших принципів податкового законодавства, а саме презумпцію правомірності рішень платника податку у разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу.

Зокрема, п. 57 Рішення у справі *Shchokin vs Ukraine* роз'яснено: «У разі, коли національне законодавство припускало неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків платників податків, національні органи були зобов'язані застосувати підхід, який був би найбільш сприятливим для платника податків. Однак у справі, що розглядається, органи державної влади віддали перевагу найменш сприятливому тлумаченню національного законодавства, що призвело до накладення на заявника додаткових зобов'язань зі сплати прибуткового податку» [6].

Підсумовуючи можна зробити висновок, що питання, віднесені до податкового права, займають важливе місце у практиці ЄСПЛ. Загалом, ЄСПЛ та рішення ЄСПЛ, які віднесені до джерела права, сприяють належному захисту прав та законних інтересів платників податків і забезпечують встановлення справедливого балансу між публічними та приватними інтересами. В цілому, для здійснення судочинства на засадах законності та верховенства права, слід враховувати у роботі представників органів податкових служб і всіх гілок влади рішення ЄСПЛ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Овдієнко А. Практика Європейського суду з прав людини, застосовна у податкових спорах. URL: <https://radako.com.ua/news/praktika-ievropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-zastosovna-u-podatkovih-sporah>.
2. Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ: Закон України № 3477-IV від 23.02.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
3. Case 75292/10 Othymia Investments BV against the Netherlands, 10.11.2010. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ENG#{\"itemid\":\[\"001-115076\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ENG#{\).
4. Case 803/02 of Intersplav v. Ukraine, 09.01.2007. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{\"itemid\":\[\"001-78872\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{\).
5. Case 931/13 of Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland, 27.06.2017. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-175121\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\).
6. Cases 23759/03 and 37943/06 Shchokin against Ukraine, 8.11.2010. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjLzoTEprPmAhVDr4sKHd9CC5cQFjAAegQIBhAC&url=http%3A%2F%2Fhudoc>.
7. Pending Applications Allocated to a Judicial Formation, 2022. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2022_BIL.PDF.
8. Секція: Теоретико-історичні аспекти забезпечення прав людини в Україні у зв'язку з агресією росії

Тістечок Аліна Костянтинівна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:

Менів Любов Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОПЛАТА ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна вплинула на всі можливі сфери життєдіяльності суспільства, в тому числі і на трудові відносини. Так, Конституція України, а саме статті 43-46, закріплюють основоположні права громадян щодо реалізації права на працю. Указом Президента України від 24.02.2022 року на території усієї держави уведено воєнний стан під час якого можуть бути обмежені конституційні права і свободи людини і громадянина, а також можуть вводитися тимчасові обмеження прав та законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, які є необхідними для забезпечення можливості запровадження, а також здійснення заходів правового режиму воєнного стану[1].

Уведення воєнного стану найбільше вплинув на працівників та роботодавців, адже більшість працівників були вимушені поїхати інше місто або за кордон, а більшість підприємств стали паралізованими.

З метою актуалізації трудового законодавства, Верховна Рада України 15.03.2022 р. ухвалила Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який закріпив особливості трудових відносин працівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, на період дії воєнного стану.

Одним із важливих питань, які цікавлять працівників є оплата праці в умовах воєнного стану, адже більшість підприємств залишилось без доходів. Так, згідно з ст. 10 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» заробітна плата виплачується працівнику на умовах, визначених трудовим договором[3]. Це свідчить про те, що роботодавець не звільняється від сплати заробітної плати, надбавок, премій, а також інших гарантій оплати праці. Проте норма Закону встановлює, що в умовах воєнного стану права роботодавців є розширити, що може вплинути на розмір заробітної плати.

Так, ч. 2 ст. 10 Закону встановлює, якщо в разі неможливості виплати заробітної плати через воєнні дії виплата зарплати може бути призупинена до моменту відновлення можливості підприємства здійснювати основну діяльність. Але це не означає, що не слід нараховувати заробітну плату, якщо робота виконується[3].

Так, стаття 3 ЗУ “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” закріплює дві важливі норми. Перша норма встановлює, що на період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (за винятком переведення на роботу в іншу місцевість, де тривають активні бойові дії), якщо вона не протипоказана працівникові за станом здоров’я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, які ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей, з оплатою праці за виконану роботу, але не нижчою, ніж середній заробіток за попередньою роботою.

Таким чином застосування ст. 114 КЗпП залишається без змін — заробітню плату працівник має отримувати за умовами трудового договору, порівнюючи її із середньою за два попередні місяці. Якщо ж зарплата буде меншою, то роботодавець повинен доплатити різницю до середньої[2].

Друга норма встановлює на період дії воєнного стану норми ст.32 КЗпП про двомісячний строк попередження працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються. А це надає право роботодавцю зменшувати розмір зарплати на свій розсуд, проте роботодавець повинен попередити працівників про зміну істотних умов праці, а працівник одразу повинен або погодитися або буде звільненим за п.6 ст.36 КЗпП «у зв’язку з відмовою від продовження роботи у зв’язку із зміною істотних умов праці». При цьому працівник має право на отримання вихідної допомоги в розмірі не менше середнього місячного заробітку (ст.44 КЗпП)[2].

Аналізуючи ст. 8 Закону слід звернути увагу, що законодавець не встановив умов оплати праці працівників, які залучені до роботи у нічний час. Проте в статті міститься положення, яке не передбачає скорочення роботи на одну годину. Тому чинними залишаються умови, визначені в ст. 108 КЗпП - робота у нічний час (стаття 54) оплачується у підвищеному розмірі, встановлюваному генеральною, галузевою (регіональною) угодами та колективним договором, але не нижче 20 відсотків тарифної ставки (окладу) за кожну годину роботи у нічний час[2].

Коли в країні діє воєнний стан, роботодавець має право за власною ініціативою призупинити дію окремих положень колективного договору, тому це може стосуватися положень про оплату праці. Це також слід розцінювати як зміну істотних умов праці без дотримання строку двомісячного попередження, яке потребує згоди працівника(ст.11 Закону).

Одним із складових оплати праці є щорічні та додаткові відпустки. Так, стаття 12 Закону визначає особливості надання щорічних та додаткових відпусток та вказує правила їх оплати не змінюються, як і правило виплати відпускних за три дні до початку відпустки. Проте згідно

з ст. 10 Закону, роботодавець може «відстрочити» виплату за відсутності можливості.

Стаття 13 Закону передбачає можливість припинення трудового договору — тимчасове звільнення роботодавця від обов'язку забезпечувати працівника роботою і тимчасове звільнення працівника від обов'язку виконувати роботу за укладеним трудовим договором. Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин[3].

Очевидно, що скориставшись цією нормою, роботодавець скоріше не виплачуватиме працівникам 2/3 окладу (тарифної ставки) як у разі простою. Все тому, що відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового договору у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію. Проте реалізація цієї норми на практиці потребує удосконалення, адже роботодавці в індивідуальному порядку до агресора звертатися не будуть.

Отже, проаналізувавши нормативно-правові акти, які були прийняті в умовах воєнного стану, оплата праці зазнала змін, які стосуються як і роботодавців так і працівників. Слід зазначити, що дія певних норм має бути удосконалена на практиці, адже існують деякі прогалини у законодавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

2. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII: станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

Ткачук Віолетта Віталіївна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,

Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ, ЗА ДОПОМОГОЮ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ

Великі зміни, що відбулися протягом ХХ - початку ХХІ ст. у міжнародній системі, особливо шляхом припинення протистояння суспільно-політичних систем, встановлення монополярного світового порядку, посилення загрози регіональній та глобальній безпеці з боку міжнародного тероризму та організованої злочинності, висвітлено проблеми формування та функціонування системи міжнародної безпеки. . Перш за все, йдеться про її теоретичні аспекти, пов'язані з необхідністю переосмислення поняття «міжнародна безпека» та проблеми джерел сучасних загроз, та про роль міжнародних інституцій, правовими та пріоритетними завданнями яких є інституційне та функціональне забезпечення міжнародної безпеки. безпеки. безпеки.

У цьому сенсі питання якісно нової системи міжнародної безпеки є дуже актуальним не лише через її абсолютну важливість для збереження людської цивілізації, а й через стабільне функціонування світової спільноти в цілому.

Дослідженням цієї проблеми займалися: М. О. Баймуратова, А. З. Георгіци, В. Н. Денисова, С. В. Кульчицького, Л. Д. Тимченка, С. В. Толстова, М. Ю. Черкеса та інші.

Мета тези полягає у проведенні всебічного аналізу сучасної системи правових гарантій міжнародної безпеки.

Сьогодні забезпечення міжнародної безпеки залишається серйозною проблемою. Сучасне озброєння не покидає жодну країну в надії, що вона гарантуватиме свою безпеку лише військово-технічними засобами, збільшенням озброєння та збройних сил, адже виграти можна не лише в ядерній війні, а й у гонці озброєнь. Стало зрозумілим, що безпека держав гарантується не військовими, а політичними та міжнародно-правовими засобами. Спосіб забезпечення безпеки будь-якої окремої країни полягає у зміцненні загальної безпеки в усьому світі. Комплексна система міжнародної безпеки – це новий підхід до проблеми миру та безпеки на планеті. Особливу роль у створенні такої безпеки відіграє право міжнародної військової безпеки. Загалом, міжнародно-правові

засоби гарантування міжнародної безпеки — це сукупність (правових) методів і прийомів, що відповідають основним принципам міжнародного права, спрямованих на гарантування миру та запобігання війні та вжиття колективних дій у разі потреби. заходи проти агресії та військової ситуації. Міжнародно-правові засоби забезпечення міжнародної безпеки можна поділити на три групи: нормативні, організаційні та матеріальні.

Загалом забезпечення міжнародної безпеки безпосередньо залежить від існування основ нового світового порядку та верховенства права, що супроводжується ним. У сучасному світі міжнародне право постає в міжнародній системі як необхідний засіб встановлення правопорядку в складній системі міжнародних відносин. У процесі свого розвитку міжнародне право стає складною багатогалузевою системою, яка зазнає якісних змін як у системі в цілому, так і в характері її діяльності, що знайшло відображення в праві міжнародної безпеки. У сучасних умовах міжнародна безпека може бути забезпечена лише політико-правовими засобами, які використовуються в кожному з видів міжнародно-правових гарантій безпеки держав, а саме: а) нормативними; б) організаційні; в) матеріальні. Однак у міжнародному співтоваристві немає наднаціонального органу, здатного забезпечити верховенство права, тому боротьба з агресією здійснюється шляхом використання держав для індивідуальної чи колективної самооборони та застосування колективних санкцій з боку Ради Безпеки ООН [1, с. 14].

Застосування сили на основі права на самооборону дозволяється лише у разі збройного нападу. Стаття 51 Статуту ООН вважає протиправною концепцію превентивної та посиленої самооборони, згідно з якою застосування сили є виправданим у разі загрози нападу або акту агресії, що не є збройним нападом. У той же час застосування збройної сили однією державою на території іншої держави має виключно на меті захистити її громадян від реальної загрози їх здоров'ю чи життю або з єдиною метою припинення чи запобігання серйозним порушенням прав людини, незалежно від того, їх національності, не є агресією. Таким чином, таке право може виникнути у випадку індивідуальної або колективної самооборони [3].

Отже, проблема підтримання миру та зміцнення міжнародної безпеки залишається однією з найважливіших проблем сучасного міжнародного права. Проте сучасний етап розвитку характеризується тим, що світ стає все більш взаємозалежним і неподільним, що вимагає ще більшої та активнішої співпраці між державами для зміцнення міжнародної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дужич Л. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно правовими засобами. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. К., 2010. Вип. 88. Ч. 1. -С.114-115.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 черв. 1945 р. Електронний ресурс. URL www.rada.gov.ua.
3. Міжнародне право: Основні галузі: підруч. / за ред. В. Г. Буткевича. К.: *Лібідь*, 2004. 816 с.
4. Ржевська В. С. Право держави на самооборону і міжнародна безпека/В. С. Ржевська. К.: *Вид. дім "Промінь"*, 2005. 251 с.
5. Козярьська О. О. Поняття безпеки в теорії та практиці міжнародного права *Актуальні питання реформування правової системи України*. Луцьк, 2007. Т. 1. С. 202–207.

Топчій Василь Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри кримінальної юстиції,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стрімка зміна соціально-політичних процесів та інших чинників, які відбуваються у міжнародному середовищі, спровокували динаміку змін, що знайшли своє відображення у тому, що суспільство відкрито мілітаризується. На сьогодні питання захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у різноманітних сферах, є одним із першочергових завдань перед окремою державою, суспільством, громадянами так і міжнародною спільнотою в цілому.

Тож, забезпечення успішного вирішення основних завдань поліції у сфері забезпечення загальної безпеки і порядку залежить не лише від своєчасної та злагодженої діяльності усіх її підрозділів та служб правоохоронних органів кожної окремої держави, а й від ефективної взаємодії з суб'єктами інших держав, на які покладено виконання функцій у зазначеному напрямі. В останні роки проблема такої взаємодії між суб'єктами протидії злочинності викликає не лише громадський, але й науковий інтерес. Дослідження громадської думки з приводу спільної діяльності правоохоронних органів свідчить про постійне зростання

ефективності у сфері захисту основних прав і свобод людини і громадянина та ефективної протидії злочинності.

Кількість злочинів, що вчиняються на загальносвітовому рівні, невпинно зростає. Такі злочини за якісними характеристиками, а також за рівнем шкоди, що заподіюють світовому співтовариству, окремим державам чи народам, значно випереджають будь-які національні прояви злочинності. Важливий міжнародний документ, що закріпив основи міжнародної протидії злочинності, зокрема Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності [1], але в ньому відсутні визначення механізмів протидії цьому явищу.

Спільність інтересів міжнародної спільноти зобов'язує спільно шукати шляхи протидії поширенню злочинності.

У науковому середовищі виокремлюють основну ознаку, для злочинності перестали бути перешкодою кордони між державами. Це не дає можливості вплинути на неї національно-правовими чи міжнародними заходами та ефективно протидіяти її проявам. Наприклад, у сучасний час активної міграції масові обмеження людей на пересування з метою запобігання злочинності можуть бути розцінені як порушення основних прав людини і громадянина. Можливі лише обмеження в інформаційному просторі задля усунення загроз які несе у собі злочинність. Основним мотиватором вчинення злочину залишається отримання прибутку, який в свою чергу підлягає оцінці в грошовому еквіваленті, тож можливість застосування конфіскації всього майна у злочинності, а також майна, де учасники злочинної групи є бенефіціарами корпоративних прав, власником криптовалюти. Виявлення таких коштів та їх подальша конфіскація в дохід органів та установ різних рівнів, що протидіють злочинності, може певним чином стримати злочинність, а з іншого створити фінансові передумови для майбутньої успішної діяльності відповідних органів на спільному міждержавному рівні.

Злочинність, також, навчилася і активно використовує прогалини в національному законодавстві та міжнародному праві. Варто зазначити, що зрозуміле та чітке законодавство у відповідній сфері, прозора діяльність державних органів і їх посадових осіб, декларування доходів і видатків держслужбовцями, контроль за стилем їх життя з боку відповідних органів та інші подібні заходи, є запобіжниками в формуванні корупційних зав'язків злочинності з державою.

Для міжнародної спільноти постає важливим викликом застосування новітніх технічних засобів для протидії злочинності. Тому у міжнародній спільній протидії злочинності обов'язково потрібно сконцентрувати зусилля та спільно використовувати надсучасні засоби зняття інформації з каналів зв'язку, що використовуються злочинністю у своїй діяльності і навпаки, забезпечити захист свого інформаційного простору від злочинних посягань.

Варто зазначити, що вище згадана Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності основний обов'язок щодо боротьби з відповідними організованими формами злочинності покладає саме на окремі держави, їх правоохоронні органи. Хоча на сьогодні все більше виникає потреба саме у спільній діяльності проти злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. С. 340–350.

Труш І.В.,
доктор юридичних наук,
Головний науковий співробітник
Інституту законодавства
Верховної Ради України

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

25.04.2022 р. після переговорів між країнами-членами ЄС, Єврокомісією та Європарламентом, Європейська Рада та Європейський парламент уклали попередню угоду щодо закону про цифрові послуги (далі DSA), який спрямований на захист цифрового простору від поширення нелегального контенту та забезпечення захисту основних прав користувачів. Цей Закон встановлює нові правила, які вимагатимуть від платформ Big Tech, включаючи «Facebook» та «Instagram» (належать технологічній компанії «Meta») і «YouTube» (належить технологічній компанії «Google»), оцінювати та керувати системними ризиками, пов'язаними з їхніми послугами, такими як пропаганда ненависті та поширення дезінформації.

Компанії «Facebook», «Google», «Twitter» та інші великі онлайн-платформи змушені будуть посилити боротьбу з незаконним контентом. В протилежному випадку їм загрожуватимуть великі штрафи. Так, за порушення правил DSA компанію можуть оштрафувати «на суму до 6% її світового обігу». Повторні порушення можуть призвести до заборони вести бізнес в ЄС. Також, передбачено стягнення з компаній щорічної плати (до 0,05% річного доходу по всьому світу) для покриття витрат для встановлення контролю за дотриманням зазначених правил. На мою думку, посилення контролю за діяльністю великих технологічних компаній пов'язано з введенням військового стану в Україні. [1]

24.02.2022 р. Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» [2], який було затверджено Законом України від 24.02.2022 р. № 2012 – IX «Про затвердження воєнного стану в Україні» [3], «у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України», в Україні було введено воєнний стан.

Відповідно до п.1 ст.1 Закону України від 12.05.2015 р. № 389- УІІ «Про правовий режим воєнного стану» [4], воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Основою національного законодавства у сфері персональних даних є Конституція України [5], стаття 32 якої наголошує, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Конституційні норми щодо захисту персональних даних отримали подальший розвиток і в базовому Законі України «Про захист персональних даних» [6], який було прийнято 1.06.2010 року. Цей Закон спрямований на регулювання правових відносин, пов'язаних із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних.

Сфера дії Закону поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотечі чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів.

Даний Закон має велике значення для правового регулювання виділеної сфери суспільних відносин. У Законі надається визначення поняття «персональні дані», згода суб'єкта персональних даних, база персональних даних, володілець персональних даних, знеособлення персональних даних, картотека, обробка персональних даних, одержувач,

розпорядник персональних даних, суб'єкт персональних даних, третя особа і т.ін.

Водночас, практика застосування цього законодавчого акту виявила низку недоліків. А саме: відсутність взаємодії між різними реєстрами (базами) персональних даних, використання персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних у різних сферах життєдіяльності суспільства (медицині, виборчому процесі, судочинстві, соціальних мережах тощо), низький рівень судового захисту персональних даних, безальтернативність згоди на запропоновану обробку персональних даних, незахищеність персональних даних тощо.

12.03.2022 р. набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 р. № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану». Цією Постановою запроваджено ряд важливих заходів, спрямованих на захист державних інформаційних ресурсів, а саме: розміщення державних інформаційних ресурсів та публічних електронних реєстрів на хмарних ресурсах та/або в центрах обробки даних, що розташовані за межами України, та реєструвати доменні імена у домені gov.ua для такого розміщення; створення додаткових резервних копій державних інформаційних ресурсів та публічних електронних реєстрів з дотриманням установлених для таких ресурсів вимог щодо цілісності, конфіденційності та доступності; зберігання резервних копій державних інформаційних ресурсів та публічних електронних реєстрів у зашифрованому вигляді, зокрема за межами України, на хмарних ресурсах та/або окремих фізичних носіях, та/або в ізольованому сегменті центрів обробки даних з дотриманням установлених для таких ресурсів вимог щодо цілісності, конфіденційності та доступності; зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів.

Зазначеною Постановою встановлено заборону щодо використання хмарних ресурсів та/або центрів обробки даних, розташованих на тимчасово окупованій території України, або тих, що належать державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором чи державою-окупантом, або належать державі чи суб'єктам, діяльність яких підпадає під дію Закону України «Про санкції», щодо яких прийнято рішення про застосування санкцій в Україні та/або іншій державі та на територіях держав, які входять до митних та воєнних союзів з такими державами.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій 01.04.2022 р. надала рекомендації щодо захисту персональних даних в умовах воєнного стану, в яких рекомендовано для уникнення випадків незаконної обробки персональних даних, пов'язаних з неправомірним використанням, незаконної обробки персональних даних, пов'язаних, з надмірним

розповсюдженням персональних даних в мережі Інтернет обов'язково обмежувати: спілкування в соцмережах; надання скан-копій документів, що містять персональні дані в електронній системі; загрузку на платформи різних веб-сайтів фото та відеоматеріалів.

З метою мінімізації ризиків від атак в інформаційному просторі та захисту своїх персональних даних пропонується: замінити паролі у соцмережах та на всіх сайтах, де може бути ваша персональна інформація; налаштувати двоетапну перевірку при вході у ваш акаунт-соцмережі; встановити антивірус та системно перевіряти свій пристрій на наявність загроз, що можуть зашкодити особистим даним; зробити резервні копії важливих документів на окремих пристроях або захищених хмарних сховищах; оновити стосунки у своєму смартфоні та програмне забезпечення на комп'ютері; не надавати свої персональні дані стороннім особам (для перевірки документів з метою встановлення особистості; для збору інформації для евакуації біженців із зони бойових дій, для надання соціальної допомоги, тощо); не фотографувати чи фіксувати будь-яким іншим способом службовців на об'єктах із спеціальним режимом та блок-постах, учасників волонтерського руху та співробітників Червоного Хреста, військовослужбовців.

В умовах існуючого воєнного стану в Україні, непоодиноким випадків витоків персональних даних громадян України [7], користувачів соціальних мереж, які мали місце за останні роки, вимагає більш ретельного ставлення до їх захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ЄС погодив нові правила для Facebook Google і Twitter щодо контенту. - Режим доступу: <https://ms.detector.media/trendi/post/29387/2022-04-25-ies-pogodyv-novi-pravyula-dlya-facebook-google-i-twitter-shchodo-kontentu/>
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 Голос України. 2022. № 37.
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закону України від 24.02.2022 р. № 2102-ІХ - Голос України. 2022. - № 37.
4. Закону України від 12.05.2015 р. № 389- УІІ «Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12.05.2015 р. № 389- УІІ// Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 28. Ст. 250.
5. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254/96 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.10 р.2297/ Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 34. Ст. 481.
7. Великий злив. У мережі продають дані двох мільйонів українців. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97#Text>

Фокін Я.Ф.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

СУЧАСНИЙ ДОСВІД ПРИЗОВУ НА СТРОКОВУ СЛУЖБУ ТА ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО РЕЗЕРВУ ТА ТЛІ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Сьогодні наша держава для забезпечення територіальної цілісності України вимушена проводити бойові дії на країні, а Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про ведення воєнного стану в Україні» на території України введений воєнний стан [1]. Згідно ст. 17 Конституції України «Захист суверенітету і територіальної цілісності України є справою всього Українського народу, а оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України». Також ст. 65 «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону» [2]. Закон України «Про військовий обов'язок та військову службу», а саме п.6 ст. 2 передбачає види військової служби: строкова військова служба; військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період [3].

З огляду на, що Україна сьогодні обрала шлях формування професійної армії, так указом Президента України № 36/2022 «Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби в Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії», підписаного 1 лютого 2022 року, є одним із системних кроків в контексті підвищення обороноздатності України.

Відповідно до Указу, у період до 2025 року заплановано реалізацію комплексу реформ, які покликані збільшити чисельність Збройних Сил України, суттєво підвищити мотивацію до військової служби шляхом посилення соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх родин, забезпечення прозорого механізму розвитку військової кар'єри, підвищення грошового забезпечення, вирішення проблем з житлом тощо [4].

Нині повністю професійні армії мають понад п'ятдесят держав, включаючи такі досить великі країни, як Японія, Індія, Пакистан, Канада, Австралія, Нігерія і Філіппіни. При цьому не усі вони захищені від потенційних супротивників океанами або територією союзників. Японію

відділяє від Російської Федерації смужка води шириною в декілька десятків кілометрів. Індія і Пакистан, що стабільно ворогують між собою мають декілька тисяч кілометрів спільного сухопутного кордону.

Найбільш потужною і численною професійною армією володіють *США*. Комплектування збройних сил здійснюється на добровільній основі. Усі кандидати піддаються тестуванню з метою виявлення їх загальноосвітнього рівня, схильностей і здібностей, можливості і доцільності використання по обраній ними спеціальності. За результатами тестування кандидати розподіляються по відповідних військово - облікових спеціальностях [5, ст. 123].

Слід відзначити, що поряд із США велика кількість держав також поступово відмовляється від загального призову або змішаного способу комплектування на користь добровільного комплектування армії. Останнім часом це зумовлено ще й надзвичайно актуальною проблемами міжнародного тероризму та військових конфліктів, які висувають підвищені вимоги до професійності та майстерності військовослужбовців [6, ст. 142].

Також, без сумніву, перевагою контрактної армії є можливість професійного відбору для служби громадян, які дійсно відповідають вимогам служби в збройних силах за освітою і станом здоров'я, а також мають зацікавленість у військовій службі.

Але, незважаючи на переваги контрактної армії, слід зупинитися також і на перевагах призову. Варто погодитися з думками вчених, які відносять до них такі:

- масова призовна армія необхідна для захисту держави від великомасштабної агресії;

- проходження військової служби за призовом сприяє соціальному згуртуванню молодих людей, які є вихідцями з різних класових, етнічних, релігійних і культурних шарів;

- призов необхідний для розвитку взаємодії між державою та її громадянами;

- важливою функцією призову є підтримка демократичного контролю над воєнною організацією держави;

- призов забезпечує постійне оновлення збройних сил, сприяє постійній підготовці військово- навчених мобілізаційних ресурсів держави;

- призов у вигляді альтернативної цивільної служби може забезпечити приплив дешевої робочої сили, яка дозволяє функціонувати системі соціальної держави [7, ст. 38].

Жінки, які мають спеціальність та/або професію, споріднену з відповідною військово-обліковою спеціальністю, визначеною в переліку, затвердженому Міністерством оборони України, та придатні до

проходження військової служби за станом здоров'я та віком, беруться на військовий облік військовозобов'язаних [3].

Міноборони затвердило Перелік спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних. Відповідний наказ № 313 від 11.10.2021 набув чинності 17 грудня [8]. Міноборони підкреслили, що взяття на військовий облік жінок-військовозобов'язаних - це не призов на військову службу. Також зазначили, що жінок не призивають до військової служби без їх згоди.

У таких державах світу, як Болівія, Еритрея, Ізраїль, Малайзія, М'янма, Північна Корея, жінки взагалі є військовозобов'язаними нарівні з чоловіками. З метою забезпечення тендерної рівності, починаючи з 2016 р., до таких країн відноситься й Норвегія (відповідний закон було прийнято норвезьким парламентом 14 жовтня 2014 р.), яка стала першою європейською державою та країною-членом НАТО, що у мирний час законодавчо регламентувала воєнний обов'язок для жінок [9, ст. 4].

На пострадянському просторі традиційно прийнято вважати, що армія - це чоловіча сфера. У зв'язку з цим у процесі реалізації прав жінок в Україні спостерігається гендерний дисбаланс. Сьогодні існує потреба в розширенні можливостей жінок щодо несення служби в армії; створенні рівних умов для підготовки та забезпечення справедливого ставлення до жінок та чоловіків у армії, що сприятиме ефективному виконання ними своїх обов'язків. Це, своєю чергою, буде одним із чинників забезпечення національних інтересів та національної безпеки України на міжнародній арені та можливістю перейняти досвід іноземних країн. Крім цього гендерне питання в українській армії так як і перехід на повністю професійну армію може стати реаліями в Україні у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 22.04.2022 р. № 64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 24.05.2022).
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.05.2022).
3. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ : станом на 23 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 24.05.2022).
4. Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах

України та поступового переходу до засад професійної армії: Указ Президента України від 01.02.2022 р. № 36/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36/2022#Text> (дата звернення: 24.05.2022).

5. Рибидайло А., Турейчук А. Аналіз досвіду провідних країн світу щодо формування та використання кадрового резерву у збройних силах. *1. Воєнно-прикладні питання системного аналізу та математичного моделювання*. 2017. № 2(60). С. 121–128.

6. Савинець О. Іноземний досвід комплектування збройних сил. *Серія ПРАВО*. 2018. Т. 2, № 51. С. 34–38.

7. Бориславська (Макухіна) М. Військова служба за контрактом: світовий досвід та передумови запровадження в Україні. *Право України*. 2003. № 7. С. 141–146.

8. Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями: Наказ М-ва оборони України від 01.04.2022 р. № z1566-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-21#Text> (дата звернення: 24.05.2022).

9. Грицай І. Проблема гендерного балансу в національних збройних силах: теоретико-прикладний аспект У статті розглянуто проблематику гендерного балансу в національних збройних силах. Визначено спільні ознаки для різних країн щодо причин вибору жінками професії військовослужбовця. Розкрито досягнення та недоліки у сучасних Збройних силах України в контексті забезпечення рівності прав жінок та чоловіків. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 3–8.

Фоміна Ліна Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного і європейського права,
юридичного факультету,
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Захист і заохочення прав та свобод осіб з інвалідністю займає важливе місце у системі захисту прав людини. Означеному питанню було

приділено значну увагу у положеннях низки міжнародних актів, як-от: Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 р.); Декларація про права людей з інвалідністю (1975 р.); Всесвітня програма дій стосовно людей з інвалідністю (1982 р.); Стандартні правила ООН забезпечення рівних можливостей людей з інвалідністю (1993 р.), Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996 р.) та ін. Варто зазначити, що в 2006 р. була прийнята Конвенція про права осіб з інвалідністю (далі – Конвенція 2006 р.), метою якої є заохочення, захист і забезпечення повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також заохочення поваги притаманної їм гідності. Дія означеної Конвенції поширюється на осіб зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, що при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими. Конвенцією 2006 р. також гарантовано низку прав і свобод, зокрема: право на життя; рівність перед законом; доступ до правосуддя; право на свободу та особисту недоторканність; свобода від катувань і жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання; свобода від експлуатації, насилля та наруги; право на повагу до фізичної та психічної цілісності; свобода пересування та громадянство; свобода висловлення думки та переконань і доступ до інформації та ін. [1].

Разом з тим, особи з інвалідністю часто стикаються з труднощами в отриманні доступу до базових послуг у таких галузях, як охорона здоров'я, водопостачання, санітарія, забезпечення житлом, продовольче постачання, та інших послуг, яких вони потребують через свою інвалідність. Ці труднощі посилюються в умовах збройних конфліктів, коли людям доводиться залишати звичне життя і рятуватися втечею в пошуках безпеки, коли вони важко освоюються в незнайомій обстановці і (або) позбавляються допоміжних засобів пересування. Найчастіше звичайна медико-соціальна допомога надається з перебоями або зовсім недоступна – або через фізичну відсутність відповідних служб, або через те, що інформація про доступні послуги не надається інвалідам у зручний для них спосіб [2].

Так, слід наголосити на тому, що Конвенцією 2006 р. закріплено положення, згідно з яким держави-учасниці вживають відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним правом, включаючи міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини, всіх необхідних заходів для забезпечення захисту і безпеки осіб з інвалідністю у ситуаціях ризику, включаючи збройні конфлікти, надзвичайні гуманітарні ситуації та стихійні лиха (ст. 11) [1].

Міжнародне гуманітарне право вимагає, щоб сторони у збройних конфліктах забезпечували інвалідам особливу повагу та захист, а також сприяли їх соціальній інтеграції. Низка міжнародних договорів, що

стосуються різних видів зброї, покликані запобігти настанню певних типів інвалідності шляхом заборони застосування конкретних видів зброї та зменшення небезпеки, яку вони представляють. Вони також мають за мету забезпечити надання жертвам необхідної допомоги. У ситуаціях міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів положення загального характеру, що забезпечують захист цивільних осіб та осіб, які вийшли з ладу, поширюються на інвалідів без будь-якої дискримінації [2].

У 2019 р. Рада Безпеки ООН також прийняла резолюцію 2475 (2019), присвячену питанням непропорційного впливу збройних конфліктів та гуманітарних криз, зумовлених ними, на інвалідів [3].

Разом з тим, не зважаючи на розгалужену правову основу щодо забезпечення прав осіб інвалідністю, в умовах надзвичайних ситуацій такі особи залишаються в надзвичайно вразливому становищі.

Крім того, конфлікти збільшують кількість людей з інвалідністю серед населення за рахунок набутої інвалідності; при цьому багато хто з цих людей стикаються з тими ж перешкодами та проблемами, що й особи, які вже мають інвалідність, однак у них відсутній попередній життєвий досвід. Насильство, що супроводжує збройні конфлікти, також породжує безліч ризиків, включаючи напади на окремих людей, наземні міни та інші боєприпаси, що не розірвалися, перебої в постачанні продовольства і води, а також надання медичної допомоги, вплив несприятливих погодних умов та ризики отримання інших травм, здатних створити або посилити тяжке психосоціальне середовище. Варто акцентувати такж увагу на тому, що інфекція COVID-19 зробила ще більш небезпечним життя людей у країнах, порушених конфліктом [4].

На підтвердження означеного свідчить заява Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю, який зазначив, що у людей з інвалідністю є лише обмежений або взагалі жодного доступу до інформації про надзвичайне становище, притулки та безпечні місця, і багато хто втратив зв'язок з тими, хто їм допомагав, внаслідок чого вони не можуть відреагувати на ситуацію і впоратися з умовами, яких опинились. Внаслідок воєнних дій, що продовжуються, люди з інвалідністю схильні до серйозного ризику заподіяння шкоди. Жінки з інвалідністю схильні до високого ризику стати жертвами зґвалтувань і сексуального насильства... [5].

Згідно з інформацією Моніторингової місії щодо ситуації в галузі прав людини в Україні (24 лютого 2022 р. – 26 березня 2022 р.) було зазначено щодо існуючих труднощів для доступу осіб з порушеннями фізичних і сенсорних функцій, а також осіб похилого віку до бомбосховищ у населених пунктах, які страждають від триваючих бойових дій. Повідомляється, що в більшості бомбосховищ немає умов для перебування осіб з інвалідністю та літніх людей. З огляду на це, було зафіксовано повідомлення про людей з інвалідністю і літніх людей, які через труднощі, з якими вони зіткнулися у бомбосховищах, вважали за

краще лишитися у своїх квартирах, наражаючи себе на серйозну небезпеку [6].

Особи з інвалідністю з-поміж представників етнічних меншин також можуть піддаватися непропорційно високим ризикам під час конфліктів. Крім того, на серйозні ризики під час конфліктів наражаються інваліди, які перебувають у закладах спільного проживання, включаючи будинки соціального забезпечення та психіатричні лікарні [4].

Так, зокрема, в інформації Моніторингової місії зазначалося, що у закладах тривалого догляду для людей з інвалідністю, дітей з інвалідністю та людей літнього віку у Київській, Харківській та Луганській областях склалася жаклива гуманітарна ситуація у зв'язку з поточними бойовими діями та спричиненою ними нестачею продуктів харчування, опалення, електроенергії, води та медикаментів [6].

З огляду на вказане вище, варто зазначити, що питання щодо дотримання основоположних прав і свобод людини осіб з інвалідністю має важливе значення в умовах збройних конфліктів з огляду на вкрай вразливе становище таких людей. Такі фактори, як відсутність доступу до систем оповіщення та процесів евакуації, використання певних боєприпасів мають непропорційно травмуючий вплив на людей з інвалідністю. Зазначене зумовлює нагальну потребу у розробці на національному рівні конкретних заходів захисту осіб з інвалідністю під час збройного конфлікту, направлених на врахування їхніх особливих потреб та створення рівних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
2. Международное гуманитарное право и инвалиды. Консультативная служба по международному гуманитарному праву. URL: https://www.icrc.org/ru/download/file/50684/ihl_disabilities_factsheet_ru.pdf.
3. Резолюция Совета Безопасности ООН S/RES/2475 (2019). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/186/63/PDF/N1918663.pdf?OpenElement>.
4. Доклад Специального докладчика по вопросу о правах людей с инвалидностью Джерарда Куинна A/76/146. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/197/00/PDF/N2119700.pdf?OpenElement>
5. Заявление. Украина: Комитет ООН предостерег о том, что 2,7 людей с инвалидностью оказались в уязвимом положении (14 апреля 2022 г.). URL: <https://www.ohchr.org/ru/statements/2022/04/ukraine-27-million-people-disabilities-risk-un-committee-warns>.
6. Оновлена інформація щодо ситуації у сфері прав людини в Україні (Звітний період: 24 лютого - 26 березня). URL:

Чернецька Олена Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри міжнародного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ

Порівняльно з попереднім сторіччям, друга половина якого охарактеризувалася як період становлення сучасної системи міжнародного права, початок ХХІ ст. ознаменувався та запам'ятується процесами та проблемами, до яких міжнародна спільнота та міжнародне право виявилися не підготовленими. Йдеться насамперед про безпеку світового правопорядку, про ефективність міжнародного права як нормативного регулятора стабільності міжнародного співробітництва та співіснування держав цивілізованого світу. Втім у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України, яка розпочалася ще в 2014 р, а своєї повномасштабності набула 24 лютого 2022 р., міжнародне право потребує розв'язання низки проблем як на рівні нормативного регулювання, так і необхідності свого інституційного реформування. Сьогодні перед ООН та її органами постало питання реального забезпечення тих цілей та завдань задля яких і була створена ця універсальна міжнародна організація.

Слід зазначити, що на думку українських вчених, у сучасних умовах війна не може бути альтернативою мирному розв'язанню спорів між державами. Народи повинні спрямовувати зусилля своїх урядів на неухильне дотримання ними зобов'язань відповідно до Статуту ООН, що має значення Конституції міжнародного співробітництва, і жорстко контролювати їхні дії щодо цього [2, с. 63].

Класик вітчизняної міжнародно-правової думки – В. Е. Грабар у 1893 р. оприлюднив дослідження «Війна і міжнародне право», у якому прямо вказував, що війна і міжнародне право є несумісними за своєю природою і вся історія розвитку міжнародних відносин – процес поступового витіснення війни правом, аж до перспективного її витіснення з життя суспільства. Тому не дивно, що це дослідження було охарактеризоване В. Н. Денисовим як таке, що «сприяло становленню сучасного міжнародного права на гуманістичних засадах і принципах» [5, с. 664].

Як відомо, система міжнародного права, в основу якої покладені цілі та принципи статуту ООН, покликана забезпечити мир та безпеку для

всіх людей та народів планети. І тому, перед світовою спільнотою постала необхідність вирішення проблем щодо створення такого нового світопорядку, в якому людство має вижити та мати подальший свій безпечний та прогресивний розвиток.

Належне функціонування міжнародного права як нормативної системи безпосередньо пов'язане із проблемами міжнародно-правової відповідальності. В науці міжнародного права під міжнародно-правовою відповідальністю розуміються: 1) юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання, або юридичний обов'язок суб'єкта-правопорушника ліквідувати наслідки шкоди, завданої іншому суб'єкту міжнародного права в результаті вчиненого міжнародно-правового делікту [4]; зобов'язання суб'єкта міжнародного права і міжнародних правовідносин перетерпіти певні обставини негативного характеру внаслідок заподіяння шкоди іншому суб'єкту міжнародного права як у результаті вчинення міжнародного правопорушення, так і в результаті правомірної діяльності, результати якої спричинили шкоду чи інші негативні наслідки для оточуючих [3, с.65]; негативні юридичні наслідки, які настають для суб'єкта міжнародного права, в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання [1, с.101].

Таким чином, дефініції міжнародно-правової відповідальності містять в собі ознаки, які зводяться до наступного: 1) міжнародно-правова відповідальність настає за скоєне міжнародне правопорушення, 2) в результаті якого до держави-правопорушника застосовуються санкції норм міжнародного права, 3) які призводять до негативних наслідків для держави-правопорушника у певних формах матеріального та нематеріального характеру, 4) з метою забезпечення і поновлення міжнародного правопорядку. Тобто, якщо співставляти міжнародно-правову відповідальність і міжнародно-правові санкції, то міжнародно-правова відповідальність це результат прямого скоєння міжнародного правопорушення за наслідками якого будуть вступати в дію санкції норм міжнародного права. В науці міжнародного права домінує думка, що підставою міжнародно-правової відповідальності є скоєне міжнародне правопорушення, а підставами застосування санкцій – відмова держави-правопорушника від виконання своїх зобов'язань, або припинення міжнародного правопорушення.

В науці міжнародного права під санкціями розуміються дозволені міжнародним правом примусові заходи, які застосовуються суб'єктами міжнародного права для охорони і підтримання міжнародного правопорядку у випадку, якщо суб'єкт правопорушення відмовляється припинити його, відновити права потерпілих суб'єктів та/або добровільно виконати зобов'язання, що випливають із його міжнародно-правової відповідальності [3, с. 358].

Міжнародно-правова відповідальність має певні види та форми. Щодо видів – міжнародно-правова відповідальність може мати матеріальний та нематеріальний характер. У міжнародному праві виокремлюють форми матеріальної міжнародно-правової відповідальності, зокрема це реституція і репарація, а для нематеріальної – ресторації, сатисфакції.

Щодо реституції, як форми міжнародно-правової відповідальності, то Росія зобов'язана як держава-правопорушник повернути анексовані та окуповані території, відновити пошкоджені об'єкти тощо, тобто відшкодувати завдані збитки. Репарації це форма матеріальної міжнародно-правової відповідальності яка являє собою відшкодування державою-правопорушником потерпілій державі матеріального збитку в грошовому еквіваленті або в натурі. В свою чергу, репарації можуть бути як ординарні, так і надзвичайні. При застосуванні ординарної репарації держава-правопорушник має відшкодувати завдану матеріальну шкоду, а при надзвичайній репарації – це особлива форма, при якій на державу-правопорушника покладаються додаткові обмеження щодо розпорядження своїми матеріальними ресурсами задля забезпечення відшкодування матеріальних збитків потерпілій державі. Власне при застосуванні надзвичайних репарацій для держави-правопорушника можливе настання обмеження державного суверенітету, як до суб'єкта, який скоїв міжнародне правопорушення.

Щодо нематеріальних форм міжнародно-правової відповідальності – ресторації та сатисфакції. У міжнародному праві під ресторацією розуміється відновлення державою-правопорушником юридичного статусу (попереднього стану), який існував на момент скоєння правопорушення. Сатисфакція по своїй суті, це задоволення нематеріальних вимог потерпілої держави, а в більшій мірі, це визнання державою-правопорушником неправомірності скоєного правопорушення у той чи інший спосіб.

Санкції норм міжнародного права можуть мати індивідуальний та колективний характер та бути вираженими у таких формах як: невизнання, розрив дипломатичних та консульських відносин, відмова або призупинення членства у міжнародних організаціях, ембарго, бойкот тощо. Власне санкції є зовнішньою реакцією (проявом) потерпілої держави (міжнародної спільноти) та спрямовані на державу-правопорушника щодо виконання взятих на себе зобов'язань.

Цілком зрозумілим є те, що про притягнення до міжнародно-правової відповідальності держави-агресора, а саме Російської Федерації буде йтися після завершення війни. І це буде досить складний процес та механізм (договірний, інституційний, судовий), щоб притягнути Росію до міжнародно-правової відповідальності та компенсації завданої шкоди через різні форми.

Відтак Україна має пройти цей складний, але вкрай важливий етап відтворення своєї суверенності та незалежності.

На думку професора Тимченко Л. Д. щодо проблеми міжнародної безпеки з точки зору визначення концепції всезагальної міжнародної безпеки: «Суть нової концепції міжнародної безпеки зводиться до того, що альтернативи мирному розвитку нашої планети немає. Тому необхідно будувати міжнародні відносини у такий спосіб, щоб не створювати найменших можливостей виникнення війни» [5, с. 675].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович М. Міжнародне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 384 с.
2. Денисов В. Н. Вхідження незалежної держави Україна в систему сучасного міжнародного правопорядку. *Право України*. Київ. 2012. № 3-4. С. 51-66
3. Мала енциклопедія міжнародного права / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького. Київ: Кондор-Видавництво, 2013. 440 с.
4. Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни «Міжнародне право». https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_8.html (дата звернення 01.06.2022)
5. Правова доктрина України : у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина / за заг. ред. Ю. П. Битяк. 864 с.

Чех Андрій Степанович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедри публічного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Чеховська Ірина Василівна,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ПОЛЬЩІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЇЇ ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років Українська держава здійснює безпрецедентні кроки в напрямку забезпечення наших співгромадян безоплатною, а головне якісною, медичною допомогою та послугами. З

метою ефективного медичного обслуговування населення Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 року № 2168–VIII [1], а також урядом 30 листопада 2016 року своїм розпорядженням за № 1013-р схвалено Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я [2] та 29 грудня 2021 року затверджено постанову Кабінету Міністрів України № 1440 «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році», якою визначено Порядок реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році [3]. Однак, ситуація з охорони здоров'я, що склалася в Україні, як і раніше є надзвичайно актуальною та потребує додаткових важелів правового регулювання.

У зв'язку з цим, доречним було б звернутися до досвіду іноземних держав, які в сфері медичного обслуговування досягли певних вагомих результатів. До країн, де реформування системи охорони здоров'я, на думку багатьох дослідників даного питання, принесло позитивні зміни, без сумніву, можна віднести Республіку Польща.

Система охорони здоров'я Польщі, як і переважної більшості країн колишнього соціалістичного табору, потребувала корінних змін, оскільки відхилення якості медичного обслуговування в Польщі від рівня розвинених західноєвропейських держав наприкінці 80-х років було надзвичайно помітним та не могло не спонукати керівництво країни до рішучих дій з реформування медичної галузі. З цього приводу Євсюкова О.В. зазначає, що «Ситуація ускладнювалась низьким рівнем доходів населення країни, що знижувало доступність лікарських засобів та якісного медичного обслуговування загалом. Іншими критичними факторами були: поширення інфекційних захворювань, нездорове харчування та вживання алкоголю та тютюнових виробів» [4, с. 63].

Медична реформа в польському суспільстві впроваджувалася, як зазначає та ж Євсюкова О.В., поступово, після проведення інших важливих демократичних реформ: політичної, судової, адміністративної, муніципальної, економічної, що саме собою вбачається зрозумілим, оскільки для вдалого здійснення реформування системи охорони здоров'я необхідним є створення відповідних соціально-політичних та економічних умов такого реформування. За результатами громадського обговорення польським парламентом було ухвалено положення про проведення реформи охорони здоров'я, датою початку якої прийнято вважати 01 січня 1999 року [4, с. 63].

Вказана реформа складалась із трьох кроків, які і стосувались в першу чергу питання забезпечення джерел фінансування сфери медичного обслуговування та виведення її значної частини з «тіні» ринку надання медичних послуг [4, с. 64].

Першим кроком реформування було створення нової інституції – Каси хворих або кас медичного страхування, які мали з'ясувати потреби пацієнтів у медичному обслуговуванні, а також відстоювати їхні інтереси, купуючи найбільш потрібні медичні послуги високої якості за найнижчими цінами. Відповідно, медичні заклади отримали право заробляти кошти та самостійно їх витрачати. Джерелом формування бюджетів медичних закладів, згідно нового порядку, стали внески громадян за спожиті ними медичні послуги від сімейного лікаря чи відповідного медичного закладу.

Другим кроком реформування системи охорони здоров'я Республікою Польща стали зміни до податкового законодавства, згідно яких внески на страхування здоров'я громадян стали частиною сплачуваного податку з фізичних осіб. Даний внесок становив 7,5% прибутку (з січня 2001 р. – у розмірі 7,75% зазначеного показника), тобто розмір внеску вираховувався з тієї суми коштів від якої громадянин сплачував податок з власного доходу. Невдовзі розмір внеску на страхування здоров'я став відраховуватися на рахунок Кас хворих, як це і планувалося авторами медичної реформи. Таким чином, застрахований суб'єкт отримав право на користування (споживання) медичними послугами за рахунок сплати ним страхових платежів.

Третім кроком реформування, на якому слід зупинитися ретельніше, стало запровадження ринкових факторів щодо формування не тільки споживчої вартості медичних послуг, але й їх грошової вартості. Фактично вказане посприяло знищенню «чорного ринку» медичних послуг. Отримання та експлуатація медичними закладами сучасного медичного обладнання перестало залежати від суб'єктивних факторів, певною мірою пов'язаних з корумпованою або передвиборчою складовими. Водночас при порівнянні вартості послуг, почали діяти механізми конкуренції та боротьби за клієнта, що наглядно демонструє ринковоорієнтований характер медичної реформи в Польщі.

За наслідками початкових змін в системі охорони здоров'я Республіки Польща, позитивні результати не змусили себе довго очікувати: медичні заклади стали отримувати до бюджетів постійні грошові надходження, законодавчо було забезпечено можливість громадського контролю за коштами в системі охорони здоров'я, значно зменшилося споживання ліків, вивільнилися місця в лікарнях у зв'язку зі скороченням (ліквідацією) низки медичних процедур. В даний час майже 98% населення охоплено Системою соціального медичного страхування (SHI), яке є обов'язковою для більшості громадян.

Крім того, як стверджує Гайдаш Д.С, «майже 99 % усіх закладів охорони здоров'я у Польщі є громадськими закладами, і належать органам місцевого самоврядування» [5, с. 342].

Після початкового етапу проведення медичної реформи, як зазначають у співавторстві Чмель О., Пустовойт Д., Шмігель А., «Польща продовжує розвивати свою систему охорони здоров'я. У даний момент Польща перебуває в процесі переходу до системи Беверіджа, приклад якої надає Британська національна служба охорони здоров'я (NHS). Британська національна служба охорони здоров'я – це система медичного страхування, що фінансується за рахунок державних доходів» [6, с. 14]. Реформа передбачає послідовне зростання видатків на охорону здоров'я: до 2025 року вони мають досягнути 6% ВВП.

Однак, за думкою Чмель О., Пустовойт Д., Шмігель А., «Польща все ще залишається країною з одним з найнижчих показників витрат на сферу охорони здоров'я у зрізі частки ВВП, порівнюючи з іншими країнами. Таке становище може частково пояснюватися не тільки низьким рівнем ВВП, а також і низькою часткою витрат на охорону здоров'я» [6, с. 14].

Україна, як і раніше Польща, страждає від застарілої системи менеджменту в сфері охорони здоров'я. Щоб позбутися цієї постсоціалістичної системи, Польща пройшла довгий і тернистий шлях. Ставлення в недалекому минулому до безоплатного медичного обслуговування і відсутність особистої відповідальності у збереженні здорового способу життя – характерні ознаки її краху. І не в останню чергу, саме реформи надали шанс громадянам Польщі зустріти в клініці кваліфікованого лікаря з високою якістю обслуговування, ніж потрапити до випадкового лікаря з посереднім професійним рівнем знань.

Варто також зазначити, що завдяки проведеній реформі уряду Польщі вдалось забезпечити універсальність доступу до медичних послуг і медикаментів [7, с. 456-457].

У зв'язку з цим логічно напрашується висновок про те, що Польща, яка переформатувала аналогічну українській систему охорони здоров'я, може слугувати чудовим прикладом поступового і ефективного реформування системи охорони здоров'я, який обов'язково мусить бути прийнятий до уваги авторами медичної реформи для подальшого вдосконалення системи медичного обслуговування населення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 № 2168–VIII.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>
2. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я. Розпорядження КМУ від 30.11.2016 № 1013-р.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80#Text>
3. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році.

Постанова КМУ від 29.12.2021 № 1440.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2021-%D0%BF#Text>

4. Євсюкова О.В. Генезис медичної реформи у Республіці Польща у контексті Євроінтеграції. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 12. С. 63-66.

5. Гайдаш Д.С. Фінансування системи охорони здоров'я Польщі: досвід для України. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1 (47). С. 339-346.

6. Чмель О., Пустовойт Д., Шмігель А. Аналіз системи охорони здоров'я в Польщі. *Сучасні економічні дослідження*. 2018. № 1. Вип. 1. С. 13-20.

7. Єдиний медичний простір України: правовий вимір: монографія/за заг.ред С.Г. Стеценка. *Харків: Право*, 2022. 672 с.

Чеховська Ірина Василівна,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Самілик Людмила Олексіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пріоритетність дотримання прав людини є показником демократичного розвитку суспільства, а гарантії захисту прав дітей відображають прогресивність та гуманізм соціуму. В умовах війни загострилися ряд соціально важливих питань, зокрема тих, що стосуються забезпечення прав дітей. Діти є найбільш чутливою, залежною та вразливою категорією осіб, особливо за умов воєнного стану, що потребують захисту. Ця вразливість обумовлена тим, що діти, порівняно з дорослими, більше піддаються впливу та маніпулюванню; у них знижена здатність оцінювати ризики та приймати рішення; спостерігається залежність від дорослих (сім'ї), громади та державних структур, засобів масової інформації. До того ж, воєнний стан, у якому перебуває Україна сьогодні, суттєво посилює цю вразливість негативно впливаючи на формування та розвиток дитячої психіки. Саме тому якісне правове регулювання і забезпечення гарантій захисту прав дітей підкреслює

цінність та суспільну значущість дітей для держави, демонструє уміння їх захистити та уберегти в період війни.

Дана тематика була предметом дослідження в науковій статті «Child Policy & National Strength: Restoring Ukraine in the Best Interests of the Child» (Irina Chekhovska, Lynne Marie Kohm, 2018) [1] та обговорення на міжнародному рівні, зокрема, на польсько-українському семінарі «Діти-біженці з України. Яка державна політика щодо дітей без супроводу в умовах гуманітарної кризи?», ініційованому Варшавським університетом [2].

Відповідно до законодавства дитиною вважається особа до 18 років. Права дитини детально регламентуються як нормами міжнародного, так і національного законодавства, зокрема, Конвенцією ООН про права дитини, Конституцією України, Сімейним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства» тощо. Найважливішими з-поміж інших є: право на життя; право на охорону здоров'я; право на безпечні умови для життя і здорового розвитку; право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності; право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та право на піклування батьків; право на освіту; право на майно та житло.

Передумовою всіх інших прав є право дитини на життя. Так, станом на 23 травня 2022 року за даними Єдиного реєстру досудових розслідувань, з початку вторгнення російської федерації в Україну загинуло 232 дитини та постраждала 431 дитина. Фактичну кількість загиблих і поранених дітей встановити не є можливим через те, що в українських містах окупаційні війська ведуть активні бойові дії [3].

Доводиться констатувати, що наразі з боку російських окупаційних військ відбувається порушення більшості прав дітей. Під злочинними діями щодо дітей потрібно розуміти: вбивство та каліцтво, звалтування чи інше сексуальне насильство, викрадення та примусову депортацію на непідконтрольну Україні територію, відмову в доступі до гуманітарної допомоги, вербування та використання в якості солдатів, напади на школи чи лікарні тощо. Такими злісними діями російських окупаційних військ грубо порушуються Гаазька та Женевська конвенції та Конвенція ООН про права дитини.

Досить гостро постало питання депортації дітей. Так, станом на 21 травня 2022 року росія депортувала на свою територію 1 377 925 осіб, включаючи 232 480 дітей. «Своїми діями країна-окупант РФ грубо порушує норми статті 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, яка забороняє здійснювати примусове переселення або депортацію осіб з окупованої території. Депортація та насильницьке переміщення населення є злочином проти людяності відповідно до статті 7 Римського статуту міжнародного кримінального суду», - наголошує Омбудсман Людмила Денісова [4].

Примусова депортація громадян України з тимчасово окупованих територій відбувається у поєднанні із вбивством дітей та цивільного населення. Такі дії здійснюються російськими окупантами всупереч положенням статті 49 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, відповідно до якої забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупанта [5, с.271]. Разом з тим зафіксовано чимало випадків депортації дітей, які втратили батьків або були роз'єднані з ними, без належного опікунського супроводу. Доля більшості дітей залишається невідомою. Також надходить інформація про те, що країна-окупант розробляє процедуру прискореного усиновлення задля можливості усиновлювати українських дітей в подальшому на ворожих територіях.

Уразливість дітей вимагає вчинення невідкладних заходів для їх ефективного захисту. Вислів відомого міжнародного правозахисника Мішеля Чікваніна, якого в дитячому віці було викрадено та використано на війні, набуває наразі особливої актуальності: «Ми є свідками зламу людства... і є ціна того, щоб щось не робити» [6]. В руслі даної проблеми держава повинна займатися пошуком членів сім'ї дитини для їх возз'єднання та забезпечення права проживати в сім'ї, а також займатися розшуком та поверненням в Україну незаконно вивезених країною-агресором дітей.

Зауважимо також, що наразі відсутні спеціальні нормативно-правові акти щодо захисту прав дітей за умов воєнного стану, а отже застосовуються загальні положення, які не завжди враховують особливості та потреби дітей. Саме тому вважаємо, що пріоритетно заслуговують на увагу та невідкладне вирішення такі ключові аспекти захисту прав дітей:

- правове закріплення поняття дітей, що постраждали внаслідок війни, визначення їх окремого правового статусу та гарантій реалізації їх прав;
- міжнародне гуманітарне право кваліфікує депортацію цивільного населення як міжнародний злочин. Обґрунтованою є потреба визнання в національному законодавстві як насильницьку депортацію дітей та встановлення юридичної відповідальності за такі протиправні дії;
- удосконалення нормативно-правового забезпечення та набуття досвіду застосування державою інструментів захисту прав дітей в умовах війни, зокрема, щодо супроводу дитини при перетині кордону, опікунства, усиновлення тощо;
- комплексний аналіз впливу негативних чинників на розвиток дітей та їх психолого-педагогічна підтримка;
- посилення ролі інституцій громадянського суспільства по захисту прав дітей в умовах воєнного стану.

Війна має значні та довгострокові наслідки для мільйонів людей у всьому світі, які можуть бути як прямими – загибель людей, зруйнована інфраструктура, навантаження на систему охорони здоров'я, так і непрямими – наслідки збоїв у освіті, токсичний вплив насильства, особливо по відношенню до дітей.

Проте, права дитини в будь-яких умовах повинні залишатися найвищою цінністю, оскільки саме задля майбутнього відбуваються різні зміни правового, політичного, соціально-економічного характеру. Діти є невід'ємною частиною системи відносин для миру, оскільки їхні погляди та переживання неоднорідні та унікальні по відношенню до дорослих. Саме тому правове забезпечення гарантій прав дітей має стати їх захистом в умовах воєнного стану, вберегти майбутнє покоління від загроз війни та створити умови для участі дітей у мирних процесах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Irina Chekhovska, Lynne Marie Kohm. Child Policy & National Strength: Restoring Ukraine in the Best Interests of the Child. International Journal of the Jurisprudence of the Family. Т. 8. 2018. S. 95-122. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=2985826

2. Діти-біженці з України. Яка державна політика щодо дітей без супроводу в умовах гуманітарної кризи? URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/dopomoga-bizhencyam-z-ukrayini--potribni-koshti-specfondu-es.html>

3. Станом на ранок 23 травня з початку вторгнення рф в Україні загинули 232 дитини, постраждала 431. Офіційний сайт Уповноваженого ВРУ з прав людини. 2022. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/stanom-na-ranok-23-travnnya-z-pochatku-vtorgnennya-rf-v-ukrayini-zaginulo-232-ditini-postrazhdala-431.

4. Уповноважений: ми маємо незаперечні підтвердження примусової та спланованої задалегідь депортації громадян України до рф. Офіційний сайт Уповноваженого ВРУ з прав людини. 2022. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-mi-mayemo-nezaperechni-pidtvrdzhennya-primusovoyi-ta-splanovanoyi-zazdalegid-deportaciyi-gromadyan-ukrayini-do-rf.

5. Чулінда Л.І., Слуцька О.С. Порушення прав людини під час війни в Україні. The XIX International Scientific and Practical Conference «Modern problems in science», May 17 – 20, 2022, Vancouver, Canada. 918 p. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/41278/1/Modern-problems-in-science.pdf#page=270>.

6. Baillie Abidi, C. (2021). Prevention, protection and participation: Children affected by armed conflict. Frontiers in Human Dynamics, 3,5. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fhumd.2021.624133/full>.

Шабанов Роман Іванович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
і трудового права імені проф. О.І. Процевського,
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД ЕКСПЛУАТАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Норми, що захищають права дитини отримали міжнародно-правову регламентацію ще на початку ХХ століття, коли міжнародне співробітництво держав було спрямоване на міжнародне регулювання праці дітей та підлітків. Після Другої світової війни сформувався інститут захисту прав дітей, який складався із міжнародно-правових норм, що регулювали співробітництво держав по захисту дітей у всіх сферах їхнього життя. З розвитком даного інституту, нормотворча діяльність по захисту прав дитини велась у різних напрямках.

Війна, що продовжує тривати на українській землі, породжує катастрофічні втрати для нашого суспільства і держави. Окрім руйнації цивільної та виробничої інфраструктури, Україна втрачає свій найцінніший ресурс - людей.

З часу початку воєнних дій за різними оцінками територію нашої держави покинуло більше чотирьох мільйонів людей. Як мінімум половина з них є громадянами працездатного віку (і це, це не враховуючи близько трьох мільйонів українців, які раніше виїхали працювати до Європейського Союзу). Крім того, значна частина працездатного населення наразі задіяна у лавах Збройних сил України і територіальній обороні та очевидно виключена із виробничого процесу. Відповідно, невдовзі на вітчизняному ринку праці може сформуватись значний кадровий дефіцит, який об'єктивно не матиме свого поповнення під час триваючого воєнного конфлікту. Як показують зарубіжні дослідження, практично усі затяжні воєнні конфлікти останніх століть обумовлювали появу значного рівня експлуатації дитячої праці на найбільш низькокваліфікованих та небезпечних роботах, що призводило, зокрема, й до травмувань та загибелі дітей, яких залучали до такої роботи. Відповідно, надзвичайно актуальною у даному контексті постає проблема

недопущення втягування українських дітей до тенет експлуатації завдяки розробленню ефективного правового механізму у цьому напрямку.

Збройні конфлікти завжди супроводжуються неймовірними економічними та соціальними руйнуваннями, стражданнями, каліцтвом, вбивством людей. Захист дітей в таких умовах є найгострішою проблемою.

Треба відзначити, що Конституція України у ч. 2 ст. 52 фіксується положення, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Згідно ст. 10 Закону України "Про охорону дитинства" держава здійснює захист дитини від усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Відповідно до ст. 21 даного Закону та ст. 188 Кодексу Законів про працю України вік, з якого допускається прийняття дитини на роботу, становить 16 років. Діти, які досягли 15-річного віку, можуть прийматися на роботу, що не завдає шкоди їх здоров'ю і навчанню, за згодою одного з батьків або особи, яка замінює батьків. Забороняється залучення дітей до найгірших форм дитячої праці, участі у важких роботах і роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах та до праці понад встановлений законодавством скорочений робочий час. До найгірших форм дитячої праці належать: усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема, продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах; використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав; використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності; робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини.

На жаль, за час воєнного конфлікту в Україні ані до Закону України "Про охорону дитинства", ані до Кодексу Законів про працю України не було внесено жодних змін, які б стосувались забезпечення охорони дітей від експлуатації (аналогічні положення відсутні і у Законі України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану"). У даному аспекті необхідно виходити з того, що система органів опіки і піклування, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Державна служба з питань праці може бути ефективною здебільшого у мирний час. Проте під час збройного конфлікту, коли самі ці органи не завжди в змозі забезпечувати власну стабільну роботу, а ситуації, в які потрапляють батьки та їх діти, є нетривіальними та кризовими, роботу із забезпечення охорони дитинства повинна здійснювати окрема інституція,

здатна ефективно реагувати на виклики, що виникають у ході збройного конфлікту. Тому пропонується сформувати загальнодержавну службу забезпечення охорони дитинства і створити її регіональні відділення у складі місцевих адміністрацій (військових адміністрацій) із можливістю залучення до роботи даних служб службовців Збройних сил України, зокрема, співробітників воєнно-психологічної служби. Важливим також є закріплення у Законі України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" положення про те що, праця дітей, які не досягли 16 років в умовах воєнного стану не допускається. Діти, які досягли 15-річного віку, можуть прийматися на роботу, що не завдає шкоди їх здоров'ю і навчанню, за згодою одного з батьків або особи, яка замінює батьків, та регіональної служби забезпечення охорони дитинства, і тільки в областях, в яких не здійснюються бойові дії.

Крім того, охорона дітей від трудової експлуатації повинна здійснюватись не лише трудо-правовими та адміністративно-правовими інструментами, але й кримінально-правовими засобами. На сьогодні Кримінальний кодекс України у ст. 150 фіксує такий склад злочину як "експлуатація дітей" (себто експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці), максимальне покарання за яке становить арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років. Видається, що покарання за скоєння означеного злочину в умовах воєнного стану повинно бути посилене як за своєю формою, так і за строком, та має становити не менше п'яти років позбавлення волі із конфіскацією майна.

Таким чином, ефективний юридичний механізм захисту дітей від трудової експлуатації в умовах воєнного конфлікту в Україні наразі відсутній. Лише активізація правотворчого процесу та інституціоналізація у межах окресленої проблематики допоможе уникнути розповсюдження ризиків використання найгірших форм дитячої праці в Україні.

Шаптала Наталія Костянтинівна,
доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
професор кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ПРАВО НА ПОВАГУ ГІДНОСТІ ТА ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Останнім часом життя в Україні докорінно змінилось: хтось мав залишити свій дім, хтось залишився його боронити, а хтось усвідомив, що

вся Україна і є наш дім, тож всі нам треба відповідати на нові виклики сьогодення.

Введення воєнного стану на всій території держави не могло не відобразитись на нашому повсякденному житті. Воєнний стан – це особливий правовий режим, під час якого можливо тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина. Однак навіть за таких умов є низька конституційних прав людини, які не можуть бути обмежені.

Одним з таких право і водночас конституційний принцип гідності, який закріплений в низькі статей Конституції України, зокрема ст. 3 розділу 1 «Загальні засади», ст. 21, 28, 68 Розділу 2 «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина».

Конституційна доктрина гідності містить в собі декілька концептуально важливих особливостей. Перш за все це стосується поняття людської гідності, яка пов'язана з самою сутністю поняття людяності і яке впливає із самого факту того, що особа є людиною. Людську гідність має як немовля, яке тільки народилось і ще нічого ні поганого ні доброго не зробило, так і найбільш небезпечний злочинець.

Людську гідність потрібно відрізнити від особистої гідності, яка є поняттям близьким до поняття честі. Така гідність «заробляється» на протязі всього людського життя і вона може бути як: позитивною, благородною, порядною, так і непристойною, зухвалою, підлою, яка залежить особисто від поведінки, образу мислення, життя та поведінки окремої людини. Для нашого визначення конституційного поняття гідності найбільш важливим є перше поняття – поняття людської гідності, на що звертав увагу Марик Новицький, Голова Гельсінського фонду справ людини (1990-2003 рр).

Саме визначення поняття людська гідність охоплює собою такі фундаментальні категорії як: повага та захист фізичної цілісності людини, забезпечення умов життя гідної конкретної особи, гарантування елементарної правової гідності, збереження людської ідентичності та цілісності.

Права кожного на гідне людське життя перш за все містить в собі:

- право на здійснення необхідних для підтримання гідності і для вільного розвитку особистості прав і свобод у економічній, соціальній та культурній сферах;
- право на такий життєвий рівень, який необхідний для підтримання здоров'я та добробуту сім'ї, що включає право на достатнє харчування, одяг, житло, медичну допомогу, соціальне обслуговування; право на соціальне забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, настання старості чи інших випадків втрати засобів до існування із незалежних від особи обставин;
- право на постійне покращення умов життя;

- право на свободу від голоду, що забезпечується шляхом життя державою індивідуальних та колективних заходів, щодо удосконалення виробництва по розподілу та споживанню.

Із змістовним наповненням поняття людської гідності перегукується і визначення поняття гідності конституції України. Так, зокрема, ст.3 Конституції України закріплює людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю. Ст. 21 Конституції України закріплює вільність та рівність усіх людей в своїй гідності та правах. Кожен має право на повагу його гідності (ст. 28 Конституції України).

Охорона права людини на повагу до гідності здійснюється шляхом нормативного закріплення таких заборон як:

- катування, жорстокого, не людського або такого, що принижує гідність, поводження чи покорення особи;

- заборона без вільної згоди людини проведення медичних, наукових чи інших дослідів.

Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватись Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України).

У свою чергу, ст. 64 Конституції України встановлює конституційне право обмеження Конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного або надзвичайного стану. Разом з тим цією ж статтею встановлена заборона низькі конституційних прав і свобод людини і громадянина серед яких є право на повагу до гідності (ст. 28 Конституції України).

Визначене Конституцією право гідності людини базується на фундаментальних міжнародних актах, зокрема :

- Статут ООН (26 червня 1945р);

- Загальна Декларація Прав Людини (ГА ООН 10 грудня 1948 р.);

- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (4 листопада 1950 р.);

- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН (16 грудня 1966р.);

- Статут Міжнародного Суду ООН (25 червня 1945р.) ;

- Конвенція проти катувань та інших жорстких, не людських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (10 грудня 1984 р.);

- Римський статус Міжнародного Кримінального Суду (17 липня 19987 р.);

- Женевська конвенція про захист жертв війни (12 серпня 1949р.);

За сучасних умов, на мою думку, особливу увагу слід звернути на положення Женевської конвенції про захист жертв війни. У рамках цієї конвенції були укладені низька багатосторонніх угод в галузі законів та звичаїв ведення війни, які спрямовані на захист жертв збройних конфліктів. Ці угоди були підписані 12 серпня 1949 року на дипломатичній конференції ООН, що відбулася в Женеві в період з 21 квітня по 12 серпня 1949 року і які набрали чинності 21 жовтня 1950 року. Йдеться про такі міжнародно-правові акти:

Конвенція (I) – про поліпшення долі поранених та хворих в регулярних арміях;

Конвенція (II) – про поліпшення долі поранених, хворих і осіб потерпілих корабельну аварію, зі складом озброєних сил на морі;

Конвенція (III) – про поводження з військовополоненими;

Конвенція (IV) – про захист цивільного населення під час війни.

Тут передбачено з-поміж іншого обов'язки країн-учасниць щодо розшуку і покарання осіб, які скоїли або наказували вчиняти будь-які дії, які порушували положення цих конвенцій. Такі особи підлягають суду країни, на території якої вони вчинили злочини, або суду будь-якої іншої країни –учасниці Женевських конвенцій, якщо вона має докази їхньої винуватості. В цих конвенціях було закріплено один з найважливіших основних принципів сучасного міжнародного права ведення війни лише проти збройних сил супротивника; заборона ведення військових дій проти жертв війни. Крім того, в цих актах було визначено порушення ведення війни, зокрема до них було віднесено: убивство осіб за межами конфлікту, тортури чи не людське поводження включно і біологічні експерименти над особами; умисне заподіяння сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю осіб; незаконне, безглузде та великомасштабне знищення та привласнення майна не викликане військовою необхідністю; примус військовополоненого або іншою захищеною особою до служби у збройних силах ворожої держави; умисне позбавлення військового полоненого або іншої захищеної особи на справедливе та нормальне судочинство; незаконна депортація чи переміщення, незаконне позбавлення волі; взяття заручників.

Поряд з цим, також були закріплені, на мою думку, основні положення, щодо захисту людської гідності в умовах воєнного або надзвичайного стану. Так, зокрема, Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях, зобов'язує учасників конфлікту збирати на полі бою і надавати допомогу пораненим і хворим супротивника. Забороняється будь – яка дискримінація у відношенні до поранених і хворих з причин статі, раси, національності, політичних або релігійних переконань. Усі поранені і хворі повинні бути зареєстровані, а дані про них мають бути повідомленні тій державі на боці якої вони боролися. Медичні установи, санітарний персонал і транспорт для

перевезення поранених, хворих і санітарного майна користується захистом і напад на них категорично забороняється.

У Конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни передбачається гуманне поводження з населенням, що перебуває на окупованій території в зоні конфлікту і передбаченні положення щодо захисту їх прав.

З огляду на визначення понять гідності, людської гідності в сучасних умовах воєнного або надзвичайного стану, слід зауважити, що невід'ємною складовою людської гідності кожної людини є право на життя, через яке зумовлюється реалізація всіх інших прав та свобод громадянина, які не можуть бути обмежені чи скасовані під час воєнного або надзвичайного стану. Тому гідна поведінка кожного з нас окремо і усіх разом складає гідність нашої держави в цілому.

Швайко Іван Євгенович,
Ільніцька Олександра Ростиславівна,
здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

Згідно статті 1 Конституції України Україна є суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Основними ознаками сучасного політичного режиму України є:

1) Конституційні ознаки(виборність найважливіших органів політичної влади, юридична рівність громадян, гарантії прав меншості, багатопартійність і т.д.);

2) Процесуальні ознаки(транзитивність, розбудова демократичної держави і т.д.);

3)Режимні ознаки, тобто ознаки, що стосуються безпосередньо способів здійснення влади (електоральність, обмежена конкурентність політичного процесу, авторитарність у вирішенні деяких проблем, безконсенсусний тип вирішення політичних конфліктів і т.д.).

Відомо, що саме поняття “політичний режим” в Конституції України не вживається, так само як в ній немає згадки й про

“демократичний політичний режим”. Натомість серед конституційних норм ми зустрічаємо чимало таких, які закріплюють і гарантують ті невід’ємні інститути й властивості демократичного політичного режиму. Деякі з цих норм встановлюють обов’язкові для демократичного політичного режиму інститути (як приклад можна навести інститути виборчого права, а також такі принципи як свобода волевиявлення при забезпеченні загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування, або ж інститут багатопартійності), деякі – визначають імперативні вимоги по відношенню до державної влади (скажімо частина друга статті 3 Конституції України встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави), інші – фіксують факт гарантованості функціонування та розвитку необхідних для демократичних політичних режимів інститутів (в цьому плані можна згадати статтю 7 Конституції України, де зазначається, що в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування).

Водночас, оскільки демократичний політичний режим це не тільки сукупність форм та методів здійснення державної влади, але й можливості громадян впливати на дії держави та на реалізацію державної політики, то до системи інституційних гарантій демократизму політичного режиму слід віднести й ті права громадян, які забезпечують їх безперешкодну та вільну участь в політичному, економічному, правовому житті країни. Хоча, все ж таки з поміж зафіксованих на конституційному рівні прав, які гарантують демократизм політичного режиму, домінуючу роль, на нашу думку, відіграють саме політичні права.

Більше того, практично всі без винятку політичні права людини постають умовами або ж невід’ємними елементами існування та розвитку ключових інститутів демократичних політичних режимів. Наприклад, становлення багатопартійності та нормальний розвиток партійної системи можливі лише за умов конституційного забезпечення права на свободу об’єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Хоча, кажучи про гарантії демократизму політичного режиму в Україні, на нашу думку, слід виділяти не лише фактологічно-інституційну, але й регулятивну складову. Йдеться про те, що саме поняття політичного режиму є динамічним за своїм змістом. Причому трансформації політичних режимів можуть відбуватись як в межах певного встановленого типу (наприклад, зміна форми правління об’єктивно видозмінює політичний режим та форму взаємодії громадян і держави, але при цьому не призводить до обов’язкової зміни типу політичного режиму), так і з реалізацією типологічної зміни самого політичного режиму (в такому разі ми кажемо про демократичний або про авторитарний перехід,

коли разом зі зміною тих чи інших інститутів та принципів ми фіксуємо й загальну зміну типу політичного режиму).

Зрозуміло, що однією з найсуттєвіших проблем, що постають в цьому контексті є забезпечення оптимального балансу між динамікою політичного режиму, якою в жодному разі не можна нехтувати з огляду на постійний реальний розвиток суспільних відносин, та його типологічною стабільністю. На нашу думку, в найбільш загальному вигляді регулятивними конституційними гарантіями незмінності типу політичного режиму в Україні є ті, що фіксують стабільність базових інститутів, норм та принципів, які взагалі роблять можливим застосування предикату “демократичний” по відношенню до існуючого в Україні політичного режиму. Переважною більшістю ці регулятивні гарантії сконцентровано в розділах першому та третьому Конституції України.

Зокрема можна загадати принцип поділу державної влади (стаття 6 Конституції України) – цю специфічну властивість *sine qua non* демократії, принцип народного суверенітету, принцип політичного, економічного та ідеологічного плюралізму, принцип визначальної ролі прав і свобод людини і громадянина (причому самі ці права та їх зміст розкриваються в другому розділі Конституції України), принцип верховенства права, гарантування місцевого самоврядування, принцип вільності та рівності виборчого права тощо.

Але, як нам видається, подібна насиченість цими нормами загальних засад (тобто першого розділу Конституції України) не означає, що вони є відсутніми в інших розділах Конституції. В цьому плані доречно згадати принцип стабільності Конституції. Стосовно нього доволі часто лунає теза, що він не має відношення до гарантування стабільності політичного режиму в цілому, а відіграє важливу роль виключно в аспекті підтримання стабільності правової системи.

На нашу думку, з цією тезою не можна погодитись, оскільки зміни політичних режимів завжди супроводжуються відповідними інституційними трансформаціями на рівні органів держави і суспільних відносин, які, в свою чергу, з метою легітимації, відбиваються в конституції як Основному Законі держави і суспільства. Більше того, у випадку зміни типу політичного режиму зазначена процедура “конституційної легітимації” є необхідною складовою (а інколи навіть – вирішальною) легітимації трансформованого політичного режиму в цілому.

Тому неможливість довільного внесення змін до демократичних конституцій, забезпечення високого рівня їх захищеності виступає одночасно й запорукою незмінності демократичної суті політичного режиму (хоча, насправді, ця ж сама теза є справедливою і для недемократичних політичних режимів, з тією лишень відмінністю, що

вони, як правило, забезпечують свою незмінність і стабільність не стільки конституційно-правовими, скільки силовими методами).

З цієї точки зору, як ми вважаємо, до системи конституційних регулятивних гарантій демократизму політичного режиму України слід додати й норми розділу тринадцятого Конституції України (статті 154 – 159), які зокрема передбачають спеціальний порядок внесення змін до розділу першого, третього та тринадцятого (подібний законопроект, відповідно до статті 156, подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України), а також унеможливають статтею 157 зміни, які передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровський О. О. Політичний режим як об'єкт соціологічного дослідження: дис. канд. соціол. наук: 22.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К.: Знання, 2004. 175 с.
2. Бодуен Ж. Вступ до політології. К., 1995.
3. Цветков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Х.: *Право*, 1996. 164 с.
4. Навчальні матеріали онлайн. Електронний ресурс https://pidru4niki.com/84547/pravo/politichniy_derzhavniy_rezhim
5. Електронний ресурс. Політичний режим і народовладдя: спроба політологічного аналізу Фелікс Рудич, 12-14 стр. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/rudych_politychnyi.pdf

Швайко Іван Євгенович,
Ільніцька Олександра Ростиславівна,
здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Павлюх Ольга Анатоліївна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

У сучасному світі інформаційні технології впливають на всі сфери суспільного життя: економіку, політику, медицину, освіту тощо, так само як і на особистий простір кожної окремої людини. Як і майже всі досягнення цивілізації, інформаційні технології можуть бути використані і для загального блага, і на шкоду. З'явилася нова кіберзброя, яка непомітно може зруйнувати інформаційну інфраструктуру цілої держави. Більше того, низка держав (Естонія, Іран, ФРН, США та інші) уже зазнали кібератак. Британський журнал «The Economist» ще у 2010 році назвав кіберпростір «п'ятою сферою війни поряд із землею, морем, повітрям і космосом».

Визначення поняття «інформаційна війна» та створення відповідного міжнародноправового регулювання є надзвичайно складним завданням, тим більше, що увага науковців до останнього часу переважно була зосереджена на проблемах запобігання кібератакам приватних груп.

Проаналізувавши думки науковців та сутність цього явища, ми вважаємо, що інформаційна війна – це надзвичайний стан, зумовлений діями, що спричиняють або можуть спричинити порушення інформаційної безпеки і спрямовані як на саму інформацію (зміна і викривлення, додавання нової або знищення старої), з метою психологічного впливу на населення держави, так і на інформаційну інфраструктуру і засоби обробки інформації іншої держави з метою порушити нормальне функціонування інформаційних систем, спровокувати труднощі в роботі санкціонованих користувачів.

Суттєвими ознаками інформаційної війни, на нашу думку, є: 1) загальний вплив (дія інформаційної зброї зазвичай не індивідуалізована, а спрямована на інформаційні масиви, що в свою чергу завдає шкоди не окремій визначеній людині чи структурі, а населенню і державі загалом; 2) відмінність від класичної війни (ворог не перетинає кордон, складно довести порушення державного суверенітету, немає кровопролиття, проте блокується робота всіх систем, виводиться з ладу інформаційна інфраструктура); 3) засоби ведення інформаційної війни ворожі, але не завжди протиправні (так, початком кібератаки може стати велика кількість інформаційних запитів, спрямованих на одну систему); 4) складність визначити походження кібератаки через навмисне маскування агресора шляхом маршрутизації атаки через віддалені місця; 5) глобальність загроз (кібератака на інформаційну систему окремої держави зачіпає все світове товариство, оскільки мережа однієї країни не є ізольованою від інших, причому наслідки атаки часто бувають непередбачуваними). Для відмежування інформаційної війни від кібератак приватних структур важливо окреслити суб'єктний склад таких дій. Прирівнюючи

інформаційну війну до особливого виду збройних конфліктів, вважаємо, що сторонами інформаційної війни можуть бути держави, нації, що борються за свою державність, державоподібні утворення, та міжнародні організації. Учасниками інформаційної війни є фізичні особи, причому вони поділяються на тих, які безпосередньо беруть участь в інформаційній війні (комбатанти), та невоюючих (некомбатанти). Тому, в разі якщо ініціатором кібератаки є суб'єкт, що не може бути стороною інформаційної війни, дані дії не можуть розцінюватися як війна, а повинні бути прирівняні до кіберзлочину і тягти за собою кримінальну відповідальність.

Інформаційна війна (тобто стан в якому перебуває держава), є протиправним наслідком дій іншої держави, спрямованих на порушення інформаційної безпеки. Ці дії (способи ведення інформаційної війни) можна поділити на два напрямки, які визначають форми ведення інформаційної війни. Умовно, за об'єктом ураження ми пропонуємо іменувати їх гуманітарним і кібернетичним. Гуманітарний напрямок охоплює дії, спрямовані на свідомість людей, зміну, викривлення інформаційної картини світу, таку трансформацію світогляду людей, яка є вигідною для воюючої сторони. Цей напрямок в першу чергу, включає ворожу пропаганду з метою психологічного впливу на населення іншої держави, знищення невідповідної або важливої інформації. Кібернетичний – включає дії, спрямовані проти інформаційного простору, проти систем обробки, зберігання і поширення інформації.

Це будь-які несанкціоновані проникнення (кібератаки) на інформаційну інфраструктуру іншої держави, з метою порушити її функціонування, обмежити або ускладнити доступ до інформації, напади, здійснені на важливі інформаційні об'єкти з метою порушення роботи інформаційних систем.

Варто зауважити, що такий поділ є умовним, оскільки повноцінна інформаційна війна ведеться взаємоузгодженими діями, що реалізуються як в межах гуманітарного, інформаційно-психологічного впливу, так і шляхом посягання на кібербезпеку протилежної сторони. Вбачається доцільним і можливим сформулювати міжнародно-правове визначення інформаційної агресії.

По-перше, держава-агресор першою посягає на інформаційну інфраструктуру іншої держави, вчиняє дії, що характеризуються як вказані нами вище форми ведення інформаційної війни; по-друге, інформаційна агресія може виражатися як в кібератаках, так і у систематичній ворожій пропаганді, по-третє, існують докази того, що безпосередні заподіювачі шкоди (хакери, недобросовісні журналісти, блогери, особи, які ведуть «фейкові» сторінки в соціальних мережах та інші) пов'язані з державою, фінансуються нею, отримують завдання від державних структур; по-четверте, достатнім доказом того, що держава організує і заохочує вороже

використання інформаційних технологій є те, що особи, які безпосередньо завдали шкоду іншій державі, перебуваючи під юрисдикцією держави агресора, не притягуюся до відповідальності.

Що стосується міжнародно-правового регулювання інформаційної війни, то варто зауважити, що юридично обов'язковими документами у сфері кібербезпеки є Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) 2001 року, розроблена Радою Європи. [5] та Додатковий протокол до неї 2003 року, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи [6]. Україна ратифікувала Конвенцію у 2005 році [7].

Зазначений документ є фактично першою вдалою спробою врегулювати питання інформаційної безпеки, проте основним його призначенням є встановлення правових засад боротьби з кримінальною злочинністю у, але не вирішення проблеми запровадження міжнародних правил і вимог при веденні інформаційних воєн.

Щодо національного рівня – варто розглянути кібердоктрину США. Позиція Пентагону полягає в тому, що США, у разі скоординованої кібернетичної атаки на урядову чи воєнну інформаційну систему, банківський та фінансовий сектори, електронні системи управління повітряним сполученням, гідроелектростанціями, комунальними службами або на інші подібні цілі, має право на самозахист. США може вживати будь-яких необхідних дій у відповідь на ворожу атаку, включаючи аналогічні кібератаки на закордонні об'єкти. При цьому застосування таких заходів проте потребує схвалення Президента США.

Певні напрацювання щодо регламентації кібербезпеки має Європейський Союз. Так, у 2016 році з була прийнята Директива ЄС з мережевої та інформаційної безпеки, яка передбачає стратегію забезпечення мережевої та інформаційної безпеки, визначає обов'язки держав щодо співробітництва, обміну інформацією, реагування на кіберінциденти тощо. 23 листопада 2016 року Європарламент ухвалив незаконодавчу резолюцію «Стратегічні комунікації ЄС як протидія пропаганді третіх сторін».

У резолюції підкреслюється, що ЄС, держави-члени і громадяни перебувають під зростаючим тиском пропаганди і дезінформації з боку інших держав та недержавних суб'єктів, зокрема, транснаціональних терористичних організацій. На сьогоднішній день держави ні на універсальному, ні на регіональному рівні не дійшли згоди про створення спеціальних юридично обов'язкових механізмів протидії інформаційним війнам. Не зважаючи на нагальні потреби сучасності, не узгоджені навіть загальні підходи до забезпечення інформаційної безпеки держав.

Документ не є юридично обов'язковим для жодної з держав, він не представляє офіційну політику НАТО в цій сфері. По суті він являє собою спробу приватної кодифікації правил ведення інформаційної війни.

Розроблені дослідниками принципи і рекомендації базуються на чинних міжнародних договорах і звичаях у галузі права збройних конфліктів, положеннях про відповідальність держав та інших міжнародно-правових нормах. Зокрема, Талліннські настанови визначають поняття кібернетичної атаки, виділяють різновиди таких атак проти осіб та об'єктів, містять заборони щодо атак на цивільних осіб та невоєнні цілі, критерії визначення воєнного чи невоєнного статусу осіб та об'єктів, передбачають засоби та методи ведення війни, регламентують питання захисту дітей, журналістів, священнослужителів, медичних служб, персоналу ООН та інших міжнародних організацій, об'єктів критичної інфраструктури, культурної спадщини, природного середовища тощо.

Відповідно до Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, дослідження і використання космічного простору здійснюються на благо і в інтересах всіх країн. Космічний простір відкрито для дослідження і використання всіма державами без будь-якої дискримінації на основі рівності і згідно з міжнародним правом, при вільному доступі у всі райони небесних тіл. Так і глобальна інформаційна система є фактично у вільному доступі всіх суб'єктів. Аналіз Договору дає підстави пристосувати до потреб регулювання інформаційної війни положення щодо 1) заборони окупації космічного простору (можна стверджувати, що досягнення агресором контролю над інформаційною системою іншої держави є окупацією інформаційного простору); 2) свободи діяльності щодо дослідження і використання космічного простору (кожному повинна бути гарантована можливість доступу до Інтернету і використання його в своїх інтересах, якщо при цьому не порушуються права та інтереси інших суб'єктів. При цьому маєтсья на увазі не забезпечення особи комп'ютером чи іншими відповідними технічними засобами, а саме вільний необмежений доступ до інформаційних ресурсів); 3) використання космічного простору виключно в мирних цілях (мирне використання інформаційних мереж, заборона інформаційної агресії); 4) міжнародна відповідальність за шкоду завдану об'єктом, запущеним в космічний простір (аналогічно держава має нести відповідальність за шкоду завдану інформаційними об'єктами (програмами, вірусами), що були завантажені нею в мережу).

Наразі обов'язковим є створення відповідного міжнародно-правового режиму щодо попередження інформаційної війни та протидії інформаційній агресії та укладення спеціального міжнародного договору, що має містити наступні положення: 1) нормативне визначення термінів «інформаційна війна» та «інформаційна агресія»; 2) заборону умисної ворожої пропаганди і використання кіберзброї та відповідальність держав за такі дії; 3) визначення яка держава (жертва чи ймовірний агресор) має доводити винуватість (або невинуватість) у вчиненні інформаційного

нападу; 4) підстави для застосування кібератак у відповідь та межі допустимої самооборони. Контратака повинна дозволятися лише якщо інші механізми протидії не дають результату; 5) зобов'язання держав встановлювати відповідальність і застосовувати її заходи до осіб, які свідомо (а якщо довести умисне перекручування фактів неможливо – неодноразово) розповсюджували ворожі до іншої держави неправдиві повідомлення. У разі, якщо держава не робить цього, слід визнавати факт інформаційної війни і покласти відповідальність на державу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Радутний О. Е. Чинні засоби кримінально-правової протидії Інтернеттролінгу. *Інформація і право*. 2015. № 3(15). С. 110-114.
2. Широкова-Мурараш О. Г. Кіберзлочинність та кібертероризм як загроза інформаційній безпеці: міжнародно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2011. № 1(1). С. 76-81.
3. Міжнародні стандарти з кібербезпеки та їх застосування в Україні (матеріали круглого столу м. Харків, 19 квіт. 2016 р.) / за ред. А. П. Гетьмана, Б. М. Головкина. Х. : *Право*, 2016. 88 с.
4. Конвенція про кіберзлочинність. Електронний ресурс. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_575
5. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи Електронний ресурс. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_687
6. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : закон від 07.09.2005 № 2824-IV. Електронний ресурс. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2824-15>

Шевченко Анатолій Євгенійович,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,

в.о. завідувача кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,

Кудін Сергій Володимирович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теоретико-правових дисциплін,

Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,

Туренко Олег Станіславович,

доктор філософських наук, доцент,

професор кафедри загально-правових дисциплін,
Донецького державного університету внутрішніх справ

ВІЙНА РФ З УКРАЇНОЮ ЯК ЗАГРОЗА СУЧАСНОМУ СВІТОПОРЯДКУ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІРИ

Історичний аспект у філософському вимірі є невід'ємним елементом цивілізаційного, його складовою частиною і, головне – підкреслює : війна, яку розв'язала Московія-Росія проти України, це не локальна чи регіональна військова сутичка, не тільки боротьба демократії проти тоталітарного устрою, а боротьба цивілізації проти варварства і дикунства.

Вже багато разів учені намагались визначити приналежність України у правовому (як елементу цивілізаційного) вимірі до певної традиції права. Так, ними зазначалось, що українські землі, починаючи з періоду формування Київської Русі, були ареною протистояння західної та східної традицій права.

Такий невеликий аналіз є дуже необхідний, адже «У рамках історично-правової реальності кожна цивілізація відображає певний набір продукованих нею соціально-економічних, політичних, культурних, релігійних та правових цінностей, що складались упродовж певного історичного періоду» [1, с. 353].

Зокрема, Ю.М. Оборотов говорить про особливість «місцерозвитку» України, що дозволило цим традиціям права специфічним чином відобразитись у її правовій культурі, І. Шевченко – про «східно-західне» місце України, І. Лисяк-Рудницький – про Україну як «країну границь», В. Липинський – про культурний простір України як «синтез Заходу і Сходу» [2, с. 73-74; 3, с. 189-190].

Є.О. Харитонов вважає, що західна традиція права представлена відносно чіткою межею між правовими та іншими інститутами, впливом на правові інститути юридичної думки, яка аналізує та систематизує право, усвідомленням переваги права над політичною владою, впевненістю у можливості існування громадянського суспільства та правової держави [4, с. 36].

Її основою стала «західноєвропейська» традиція права; в свою чергу, базою останньої стали правові цінності, що сформувались в античності, з часом вона була «модернізована» залученням християнських цінностей в західній (католицькій, протестантській) інтерпретації, а з ХУ - ХУІ ст. відбувається її поступова трансформація в «західну» традицію права (за рахунок просторового розширення «західноєвропейської» традиції, удосконаленням її змісту). У сучасному світі ця традиція знайшла відображення в романо-германській та англо-американській правових сім'ях.

З іншої сторони, «східна» традиція включає мусульманську, іудейську, буддійську, далекосхідну, африканську правові традиції. В історичному ж аспекті до неї слід долучити правові традиції, що існували в тих державах, які на певному хронологічному етапі припинили своє існування (Стародавній Єгипет, Межиріччя, Китай та Індія).

«Візантійська» традиція є елементом історичного розвитку «східної» традиції, а у просторово-часовому вимірі – її «переднім краєм». Унікальність «візантійської» традиції становив конгломерат античних, елліністичних і східних культурних традицій, елементів як класичного, так і переробленого римського права, залишків демократії та східної деспотії, неповторності «азіатського способу виробництва», класичного рабства і колонату тощо.

Для правової системи України впливи названих традицій можуть визначатись поняттями: «місцеположення в Східній Європі», «християнська православна культура», «східноєвропейська субцивілізація», «між Сходом і Заходом», «ареал поширення західної (або східної) традиції права», «симбіоз західної і східної правових культур» тощо.

Отже, можна довго на філософському та історичному рівнях сперечатись про сучасний цивілізаційний вимір України, і зокрема – її правову систему. Зрозуміло, що Україна, знаходячись довгий час на перетинах впливів різних історичних та правових традицій, увібрала їх елементи. Разом з тим, слід підкреслити : Україна – це невід’ємний елемент одного з найвищих досягнень людства – створення цивілізації, де українці займають власну і неповторну, унікальну позицію.

І навіть довгий час перебування українських земель під владою Московії-Росії не змінило сутність основ української цивілізації, адже варварство неспроможне подолати цивілізаційний розвиток.

Прикметно, що росіяни так і не створили власну правову традицію, Московія-Росія не може бути ні історично, ні, навіть, прогностично включена до будь-якої традиції права.

Адже поняття «право» не відомо було в Московії, воно не відомо і в сучасній Росії. Відсутність норми права як одного з важливих соціальних регуляторів поведінки людей створює ефект «замкненого кола», в якому домінує хаос, а проблеми та потреби варварської юрби задовольняються за рахунок війн із тими націями, які живуть набагато успішніше.

Необхідно зазначити, що в історичному та цивілізаційному вимірі йдеться про вкрай важливу боротьбу світлинці цивілізації та демократії проти дикунства, варварства, тоталітарного устрою; і у цій боротьбі Україна є форпостом захисту всього, що людська цивілізація виборола кілька тисяч років свого існування.

Отже, можна констатувати наступне:

1. Імперська московсько-російська свідомість включає у себе такі системно-структурні складові:

- руйнування всього, що не відповідає «московському» психотипу;
- моральна деградація;
- історична ненависть та презирство до українців;
- відсутність будь-яких прагнень до прогресу, розвитку;
- намагання примусити інші народи, у першу чергу – українців – до історичного регресу;
- схильність «не творити, а руйнувати»;
- перманентні війни проти сусідів – це спосіб життя і вирішення власних, внутрішніх соціально-політичних та економічних проблем.

2. Єдиною панацеєю побороти цю викривлену і психопатичну свідомість є:

- згуртування демократичного та цивілізаційного світу;
- військово-політична, дипломатична, економічна, моральна допомога союзників Україні;
- санкції проти РФ, які включають не тільки такі заходи як повне виключення Росії з усіх інституцій та структур ООН (за прикладом виключення СРСР з Ліги Націй 14 грудня 1939 року за напад на Фінляндію), а глобальні системні заходи – побудова «сталевого занавіску» на економічному, соціальному, політичному, інформаційному, культурному, емоційному тощо рівнях у відносинах з РФ.

Пам'ятаємо : і це, мабуть, головне – незламний дух українців, наших ЗСУ, відсіч ворогу – це сукупно – зупинить навалу московсько-російської орди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кудін С.В. Порівняльна історія права : вітчизняна традиція концептуалізації. Вінниця : «Твори», 2019. 540 с.

2. Оборотов Ю. Н. Месторазвитие и цивилизационная принадлежность украинского права. *Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: збірн. наук. праць*. Одеса: Фенікс, 2013. С. 72-75.

3. Луцький І. Відмінність візантійської філософсько-правової традиції від західно-римської. *Право України*. 2011. № 1. С. 188-195.

4. Харитонов Є.О. До питання про доцільність дослідження західної традиції приватного права українськими науковцями. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 23. С. 35-40.

Школьнікова Дар'я Михайлівна.
здобувач (першого) бакалаврського
рівня вищої освіти,

Навчально-наукового інститут права,
Державного податкового університету,

Науковий керівник:

Обривкіна Оксана Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права,

Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового

університету

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність даного питання полягає в тому, що 24 лютого 2022 року по всій території України було запроваджено воєнний стан внаслідок збройної агресії російської федерації та повномасштабного вторгнення на територію України. Воєнний стан є особливим правовим режимом, що може провадитись як по всій території України, так і в окремих її місцевостях внаслідок збройної агресії. Ведення воєнного стану передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина. Але Конституція України регламентує перелік конституційних прав та свобод, які не можуть обмежуватись навіть під час воєнного стану. Однак у деяких випадках їх обмеження неминучі і можуть здійснюватися лише в порядку та в порядку, передбачених чинним законодавством.

Конституційні права і свободи людини підлягають виключній охороні. Положення Конституції України регламентує, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Захист законних прав і свобод громадян є одним з основних обов'язків держави.

Нормативно-правові акти, що здійснюють правове регулювання прав і свобод громадянина під час дії воєнного стану:

- Конституція України від 28 червня 1996 року;
- Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022;
- Закон України «Про правовий режим воєнного стану»;
- Постанова Кабінету Міністрів України №753 «Про затвердження порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13 липня 2011 року;
- Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».

Стаття 64 Конституції України передбачає винятки з окремих обмежень прав і свобод людини. Цією підставою є безпосередньо введення воєнного або надзвичайного стану. Відповідно до статті 64 Конституції України «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції», а саме:

- громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом;
- громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство;
- кожна людина має невід'ємне право на життя;
- кожен має право на повагу до його гідності;
- кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність;
- усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк;
- кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду;
- шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою;
- діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним;
- права і свободи людини і громадянина захищаються судом;
- кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень;
- кожному гарантується право знати свої права і обов'язки;
- закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи;

- кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав;
- ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази;
- ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення;
- особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду;
- особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [1].

Отже, можна зробити висновок, що правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/conv#n199>

Шкурська Яна Олегівна
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інститут права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Боднарчук Оксана Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інститут права,
Державного податкового університету

**РОЗБУДОВА КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА
Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Перерва у воєнних діях дала можливість українському гетьманові зосередити зусилля на розбудові української державності. За часів Хмельниччини територія Української держави простяглася майже на 200 тис. км² і охоплювала Лівобережжя, частину Правобережжя та Степу. На цих землях проживало понад 3 млн. осіб [1].

Адже, в основу адміністративного ладу була покладена структура козацького війська. Територія держави поділялася на полки і сотні. Кількість полків не була сталою: якщо 1649 р. їх налічувалося 16, то 1650 р. – уже 20. Військово-сотенному територіально-адміністративному поділу відповідала система органів публічної влади. Ця система фактично дублювала модель управління Запорізької Січі [1].

Тому, формально основним органом влади була Військова рада, яка вирішувала військові, політичні, господарські та інші питання. Головою держави був гетьман, який обирався по життєво. Він очолював уряд і державну адміністрацію, був головнокомандувачем, скликав ради, видав фінансами, керував зовнішньою політикою, мав право видавати загальнообов'язкові для всіх нормативні акти–універсали, підписував листи, угоди й накази. Функції гетьманської резиденції і столиці Української держави виконував Чигирин (тепер місто Черкаської області на р. Тясмин). Державною емблемою Козацької держави був герб Війська Запорізького –козак із шаблею при боці і рушницею на лівому плечі; державними клейнодами – гетьманська булава, печатка, гетьманський бунчук і корогва. Спеціального прапора як символу держави не було [1].

Зокрема, система органів публічної влади мала три рівні – генеральний, полковий і сотенний. Реальна найвища влада у державі належала урядові – Генеральній Канцелярії, до якої входили гетьман та генеральна старшина. Повноваження цього органу поширювалися на всю територію Гетьманщини. На місцях управляли полкові та сотенні уряди. На чолі полку стояв полковник, який або обирався козаками полку, або призначався гетьманом. У містах діяли органи самоврядування (на зразок Магдебурзького права): у великих управління здійснювалося магістратами на чолі із війтами, у менших, але привілейованих – отаманами, у селах – старостами. Запоріжжя стало окремою військово-адміністративною одиницею на чолі з кошовим отаманом і своєю старшиною. Фінансову сферу держави гетьман спочатку контролював особисто, аз 1654 р. була введена посада гетьманського підскарбія, який відповідав за стан фінансів гетьманської держави, розподіл натуральних і грошових податків, установлював мито та ін. Своєрідним гарантом розбудови Української держави стала армія. Її ядро становило реєстрове та запорізьке козацтво, навколо якого об'єдналося повстале селянство та міське населення. Розпочалося формування національної судової системи. Вона відповідала особливостям державного устрою й будувалася на становій основі, коли

для кожного стану призначались окремі суди. Докорінні зміни позначились і на соціально-економічних взаєминах. Господарська політика Хмельницького та уряду Української держави залежала від результативності воєнного та політичного протистояння з Польщею, позиції козацької старшини та розмаху селянської боротьби. На визволених землях активно відбувався процес ліквідації великого землеволодіння, фільваркової системи господарства та кріпацтва й утвердження козацької власності на землю. На аграрну політику Хмельницького активно впливала козацька старшина, котра сама прагнула стати крупними земельними власниками [2].

Тому, Українська держава вже в перший рік свого існування здобула широке міжнародне визнання. Дипломатичним успіхом слід вважати залучення на свій бік Кримського ханства на початку війни, підписання у 1649 р. рівноправного і взаємовигідного торговельного договору між Військом Запорізьким і Туреччиною, що зміцнило міжнародний авторитет української державності. Уряд Б. Хмельницького налагодив зв'язки із представниками Московії, Трансільванії, Молдови. На пізнішому етапі Козацьку державу визнали Венеція, Валахія, Швеція та ін. Незважаючи на дипломатичну протидію Польщі та її союзників, Україна, по суті, виступала на міжнародній арені як незалежна держава [2].

Після того як для Б. Хмельницького став очевидним формальний характер підтримки з боку Туреччини, активізувалася промосковська спрямованість зовнішньої політики Козацької держави. Визначальними були такі чинники, як спільна релігія і військово-політична слабкість Московії порівняно з Туреччиною, що давало шанс більш повної самостійності майбутньої Української держави. 8 січня 1654 р. відбулося засідання генеральної військової ради, місцем проведення котрої обрали звичайне полкове містечко Переяслав. У ній взяли участь представники козацтва та жителі Переяслава. Не було представників від селян, міщан (крім Переяслава) та духовенства [3].

Але, двотижневі переговори закінчилися підписанням договору, відомого в історії як «Березневі статті». Український проект петиції до царя попередньо складався із 23 статей, основна ідея яких – встановлення таких міждержавних відносин, за яких Гетьманщина зберігатиме як внутрішню, так і зовнішню самостійність. У результаті переговорів московська сторона значною мірою змінила та суттєво скоротила проект до 11 пунктів. Комплексом документів, які регламентували політичне і правове становище Гетьманщини, стали підписані 21 березня 1654 р. Березневі статті. Ними, зокрема, передбачалось:

- 1) збір податків на користь царської скарбниці доручалось вести українським урядникам;

2) встановлювалась платня військовому писарю та підпискам, військовим суддям, судовим писарям, полковим писарям і хорунжим, сотенним хорунжим та гетьманському бунчужному;

3) козацькій старшині, писарю, двом військовим суддям, всім полковникам і військовим та полковим осавулам надавались у володіння млини;

4) встановлювалась платня генеральному обозному та генеральному хорунжому;

5) заборонялись відносини гетьмана з турецьким султаном та польським королем;

6) підтверджувалося право київського митрополита і всього духовенства на маєтності, якими вони володіли;

7) московський уряд зобов'язувався вступити у війну з Польщею весною 1654 р.;

8) передбачалось утримання російських військ на кордонах України з Річчю Посполитою;

9) гетьманський уряд просив встановити платню козакам, однак це прохання було відкладено до перепису всіх прибутків, що мали надходити до царської скарбниці з України, а також до укладення реєстру в кількості 60 тис. Козаків;

10) у випадку татарських нападів на Україну передбачалось організувати проти них спільні козацько-московські походи;

11) гетьманський уряд просив встановити утримання для козацької залоги у фортеці Кодак (400 чол.) та для запорожців, виконання цього прохання було відкладено до окремого рішення. Тут же містилась вимога до гетьмана: негайно приступити до укладення реєстру в кількості 60 тис. козаків [3].

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що зовнішня політика Б. Хмельницького здобула широке визнання і підтримку між іншими країнами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія України: навчальний посібник / за ред. професора І-90 М. П. Гетьманчука. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 400с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/12/1/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%202015.pdf> (дата звернення:25.05.2022).

2. Лазарович М. В. Історія України. Навчальний посібник. 2 - ге видання, доповнене, перероблене. Тернопіль, 1999. 147 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/557/1/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%A3%D0%BA%D1%80.pdf> (дата звернення:25.05.2022).

3. Гуржій О. Українська козацька держава вдр. пол. XVII-XVIII:

кордони, населення, право. Київ: Інститут історії України АН України, 1996. 56 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-500-040-3/966-500-040-3.pdf> (дата звернення:25.05.2022).

Юздепська Вікторія Анатоліївна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально – наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Менів Любов Дмитрівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні з 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією росії проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» був введений особливий правовий режим - воєнний стан.

На період дії правового режиму воєнного стану запроваджені тимчасові обмеження прав і законних інтересів громадян України, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема, це права, передбачені статтями 43 - 44 Конституції України, які регламентують право на працю та право на страйк для

працюючих [1]. Актуальність теми полягає в аналізі змін та виникнення нових обставин трудової діяльності і трудових правовідносин в умовах сьогодення.

Питанням регулювання суспільних відносин у трудовій сфері займалися такі вчені як Бутинець Ф. Ф., Герасимчук Л. О., Гуренко Т. М., Демченко А. В., Запорожець Д. В., Костюченко М. А., Курепін В. М., Ноздрьова С. Г., Сміренін В. О., Шкітов О. Ф. та інші. Варто звернути увагу на наукову статтю Гуренко Т. М. під назвою «Облік оплати праці та трудові відносини у воєнний період», в якій значна увага приділена розвитку трудових відносин у воєнний період, проаналізовано та систематизовано інформацію щодо складання трудових договорів, тривалості робочих та вихідних днів, умови введення граничних норм застосування надурочних годин та особливості переведення працівників на іншу роботу, або інші види додаткових робіт, чи спеціальностей, у воєнний період [2, с. 1].

З початком воєнних дій в Україні та введення воєнного стану змусили керівництво країни переглянути низку законодавчих документів, у тому числі і щодо залучення працівників до інших видів робіт, їх трудових прав, умов виплати заробітної плати, умов праці та відпочинку на даний період, що, можливо, тимчасово поставило значну частину працівників в досить скрутне становище.

Президентом України підписано Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», яким адаптовано трудові відносини під реалії війни [3]. В ньому визначені нові правила трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами.

На жаль, законодавець не так багато часу приділяв врегулюванню трудових прав людини та трудових відносин в цілому, тому з набранням чинності нормативно – правових актів у цій сфері, деякі питання набули нових форм, або ж вдосконалились. Очевидно, що розширення повноважень державних органів тягне за собою звуження обсягу прав людини і громадянина, але це все задля подолання непередбачуваних ситуацій під час режиму воєнного стану.

Законодавчими новаціями передбачено, що при укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування при прийнятті на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників. З метою оперативного залучення нових працівників до виконання роботи, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, в тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які внаслідок бойових дій евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустках, простої, тимчасово втратили працездатність або доля яких тимчасово невідома, роботодавці можуть укласти з новими працівниками

строкові трудові договори на період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника [4, с. 8].

Крім того, чинність законодавства передбачає, що на період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (за виключенням переведення на роботу в іншу місцевість, де тривають активні бойові дії), якщо вона не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, які ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей, з оплатою праці за виконану роботу, але не нижчою, ніж середній заробіток за попередньою роботою (ст. 3 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану») [3].

Важливими змінами що стосуються розірвання трудового договору за ініціативи працівника є те, що у зв'язку з веденням бойових дій в районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та загрозою для життя і здоров'я працівника, він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою без двотижневого строку попередження (за винятком примусового залучення до суспільно-корисних робіт в умовах воєнного часу, а також якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах віднесених до критичної інфраструктури). Це передбачено у ст. 4 вище зазначеного закону [3].

Також допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця в період його тимчасової непрацездатності і в період перебування працівника у відпустці, крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною, із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки.

Правове регулювання основних прав і свобод людини і громадянина в нашій державі відповідає світовій практиці. Такі права мають бути гарантованими державою, ними є: право на життя і тілесну недоторканість, право на справедливий суд, рівність громадян перед законом, право безпеку та свободу тощо [1].

Отже, узагальнивши все вище сказане, можна дійти висновку, що на момент воєнного стану в Україні роботодавець має більш широкі повноваження ніж працівник і застосовує той чи інший засіб вирішення питання, відповідно новації чинних нормативно – правових актів, аби усунути небезпеку та загрози настання негативних наслідків. Також, в цілях збереження основних цінностей людини та громадянина України, керівництво звужує певні права у трудовій сфері і намагається вдосконалити прогалини та суперечності в трудовому законодавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 1996.
2. Гуренко Т. М. Облік оплати праці та трудові відносини у воєнний період: наук. журнал «Економіка та суспільство», №36. Національний університет біоресурсів і природокористування України. 2022р. С. 1-7.
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України № 2136-IX від 15.03.2022 р. // Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 01.06.2022)
4. Курепін В.М. Застосування трудового законодавства у закладах вищої освіти в умовах воєнного часу // Розвиток українського села – основа аграрної реформи в Україні: матеріали Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, м. Миколаїв, 20-22 квітня 2022 р. Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв: МНАУ, 2022. С. 8-14.

Якимчук Олександра Ярославівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Шилінгов Володимир Сергійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теоретико-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету

ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО ЯК САМОСТІЙНА ГАЛУЗЬ ПРАВА

Право є засобом соціального контролю, коли державою встановлюються чіткі рамки для членів суспільства, контролюється абсолютна свобода людей і надається необхідна допомога з боку держави. Право створює не тільки заборони, а й певним чином виправдання поведінки людей. Система права - будова національного права, що полягає у розподілі єдиних (за призначенням у суспільстві) внутрішньо узгоджених норм на певні частини, які називаються галузями та інститутами права. У найзагальнішому вигляді будь яке право можна визначити як систему загальнообов'язкових норм, правил поведінки, встановлених та забезпечуваних державою, спрямованих на регулювання

поведінки людей відповідно з прийнятими у цьому суспільстві засадами соціально-економічного, політичного та духовного життя.

Підставами для виокремлення нової галузі права є якісна однорідність певної групи суспільних відносин, що регулюються правом; об'єктивність процесу відокремлення певної групи правових норм, які регламентують відповідні суспільні відносини; наявність системи ознак цієї групи правових норм і структур складових даної групи норм. На нашу думку в системі українського права сформувалася об'єктивна потреба виокремити таку галузь права, як військово-правове право. Це галузь права, яка у широкому розумінні охоплює всі правові питання, пов'язані з військовою справою і являє собою систему встановлених державою правових норм, що закріплюють принципи та форми устрою збройних сил, що регулюють відносини у сфері їх будівництва, життя, побуту, діяльності та визначають права, обов'язки та відповідальність військовослужбовців, військовозобов'язаних та інших учасників відносин у галузі військової справи. Отже предметом регулювання військового права є суспільні відносини, що складаються в галузі військової діяльності держави.

Серед українських вчених, які приділяли увагу у своїх наукових роботах проблематиці джерел права в загалі та військового права зокрема слід виділити таких авторів, як: В.О. Антонов, С.В. Бобровник, О.Л. Богінич, П.П. Богуцький, М.І. Козюбра, А.М. Колодій, Р.А. Калюжий, В.В. Копейчиков, В.О. Котюк, О.С. Лисенкова, О.Я. Рогач [1, с. 48].

В якості джерел військового права України слід зазначити: Конституцію України (основний Закон держави), закони України, підзаконні нормативно-правові акти, локальні акти, звичаї, нормативні договори (міжнародні угоди та адміністративні договори) та правову доктрину України.

Військово-правове право України базується на основних положеннях Конституції України, де вказані обов'язки громадян України щодо захисту суверенітету держави, функціональної здатності Збройних Сил та інших військових формувань нашої держави, особливості органів державної влади в галузі військового будівництва та керівництва сектором безпеки і оборони. Найважливішою у згаданому контексті є стаття 17 Конституції, щодо якої захист суверенітету і територіальної цілісності держави України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є однією із найважливіших функцій держави, є справою всього Українського народу [2, с. 31].

Положення Конституції розкриваються низкою нормативно-правових актів, прийнятих у різний час у зв'язку з чим між ними виникає чимало протиріч. Їх усунення потребує систематизації діючого законодавства у цій сфері.

Систематизація українського права – це діяльність, спрямована на впорядкування і вдосконалення правових норм. До систематизації

відносяться облік, кодифікація, інкорпорація та консолідація. Необхідність систематизації обумовлена тим, що постійно йде процес видання нових нормативно – правових актів, з часом деякі акти фактично втрачають силу, застарівають, накопичуються суперечності між юридичними розпорядженнями.

Щодо сучасного стану систематизації військового законодавства України, зазначимо, що створення Збройних Сил України, розпочалось з підписання Головою Верховної Ради України постанови від 24 серпня 1991 року №1431-ХІІ «Про військові формування на Україні» відповідно до якої було утворено Міністерство оборони України [3].

Найефективнішим способом систематизації законодавства є його кодифікація. Систематизація військового законодавства шляхом кодифікації є надзвичайно важливою насамперед для самого законодавця. Вона дає змогу враховувати чинні нормативні правові акти при виданні нових, сприяє забезпеченню узгодженості нормативних актів, ліквідації повторень та скасування застарілих норм, сприяє належному вибору найефективніших засобів регулювання суспільних відносин у сфері військової діяльності держави. Систематизація військового законодавства є важливим засобом з'ясування сенсу правових норм та правильного їх застосування компетентними органами, сприяє розумінню загальних принципів та зв'язків права в цілому [4,с. 7].

Кодифікація є формою систематизації законодавства, коли відбувається докорінна переробка актів законодавства, об'єднання в нові, внутрішньо систематизовані нормативні правові акти [5,с. 74].

Зважаючи на складну військово-політичну обстановку в Україні та враховуючи високий ступінь невизначеності й непередбачуваності розвитку безпекової ситуації у світі, своєчасне і ефективно проведення заходів оборонної реформи вимагає розробки концептуального підходу до розвитку законодавства у сфері оборони України, що має бути втілено у змінах до відповідних законів України.

Теорією військового права доведено, що кодекси, що відповідають галузям правової системи, є найдосконалішою з усіх існуючих форм систематизації законодавства, що забезпечує оптимальну внутрішню єдність, узгодженість та повноту правового регулювання цього виду суспільних відносин. Досягається це як суворим підбором юридичних норм, так і завдяки значному ступеню абстрагування розробки єдиних у цій галузі права юридичних понять, принципів і термінів.

Тільки кодекс, як логічно послідовний розвиток нових правових ідей, може бути об'єднуючою, сполучною ланкою між старим та новим правом. Зберігши у недоторканності все те, що не суперечить новим початкам, кодифікація усуне з чинного законодавства все те, що не узгоджується з цими початками, а натомість дасть положення, що логічно випливають за своїм змістом [6, с. 188].

На нашу думку, в умовах війни, що триває актуалізується потреба систематизації нормативно-правових актів у сфері військового права як першочергової потреби з реалізації державної політики у галузі оборони. Проаналізувавши досвід, щодо кодифікації в країнах Європи, систематизація військового права в Україні може стосуватися таких Законів: «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про національну безпеку України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Державний кордон України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про основи національного спротиву». Норми зазначених Законів потрібно узгодити, гармонізувати і перетворити на норми відповідного Кодексу, де норми загальної частини деталізуються нормами його спеціальної частини.

Проблему кодифікації військового законодавства потрібно розглядати набагато ширше, ніж суто технічну процедуру, спрямовану лише на вдосконалення формальної сторони права. Кодифікація показує, що у житті народів бувають такі моменти, коли складання кодексу є необхідною умовою для безперешкодного розвитку культурних та економічних сил народу і коли відсутність кодексу може спричинити за собою дуже несприятливі для нього наслідки.

Систематизація юридичних джерел військового права розглядається не лише як діяльність щодо упорядкування нормативної основи цієї комплексної галузі права, але й як гносеологічний процес. Систематизація юридичних джерел військового права здійснюється за правилами інкорпорації та в усіх випадках - комплексно, що обумовлено дією галузевого правового режиму. Кодифікація військових нормативно-правових актів знайшла своє втілення у Статутах Збройних Сил України, затверджених та введених у дію прийнятими Верховною Радою законами. Статут внутрішньої служби, Стройовий статут, Дисциплінарний статут, Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України зосереджують правові норми, які регламентують найважливіші питання життєдіяльності військових частин, установ, військових формувань. Статути Збройних Сил України поширюють свою дію на усі військові формування, які утворені відповідно до вимог закону [6, с. 190].

Військове право, на нашу думку, є комплексною галуззю у зв'язку з тим, що вона спирається на суміжні правові документи, однак всі його норми мають вирізнятися узгодженістю та взаємними посиланнями, що унеможливить вільне тлумачення будь якої із норм. Таким чином, військове право на сьогодні досить активно розвивається як галузь права. Основними шляхами його розвитку є формування правового механізму демократичного цивільного контролю над Збройними силами оборони нашої держави. Тому, військове право, слід розглядати як комплексну галузь права, що становить сукупність норм, регулюючих

суспільні відносини у сфері військового будівництва та діяльності збройних сил, інших військових формувань і органів та пов'язані з ними відносини щодо забезпечення безпеки та зміцнення обороноздатності держави та здійснення військової політики.

Наявність та врахування міжнародного досвіду у процесі систематизації військового права також має відігравати важливу роль у роботі по створенню військового кодексу, зокрема, слід звернути увагу на єдиний кодекс військової юстиції США, кодекси військової юстиції Франції та Чилі, які підтверджують, що технічно створити звід нормативних актів, який охоплює всі(або переважну більшість) законів і підзаконних актів держави – не лише можливо, а й достатньо важливо. Проте кодифікація – не ціль, а засіб побудови цілісної системи правових актів у галузі військового права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коропатнік І. М. Взаємодія громадянського суспільства і Збройних Сил України: адміністративно-правові засади: монографія. Київ «МП Леся», 2016. 412 с.
2. Оборотов Ю.М. Національна безпека сучасної держави: навчально-методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2016. 40 с.
3. Військове право. *Навчально-науковий інститут права*: веб-сайт. URL: <https://smp.law.sumdu.edu.ua/vijskove-pravo/> (дата звернення: 21.04.2022).
4. Лобко М. М., Семененко В. М., Фучко В. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: *порядок введення та припинення дії*. Зб. наук. праць ЦВСД НУОУ. 2019. № 2 (66). С. 6 – 13.
5. Шульгін В. Актуальні проблеми кодифікації законодавства в сфері оборони України. *Правове забезпечення правоохоронної діяльності у сфері оборони України*: зб. матеріалів міжн. наук.-практ. конф. Київ: НУОУ, НАПрН. 2020. С. 73–78.
6. Шопіна І., Білоусов Ю. Наукові школи військового права. *Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку* : збірник матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції (14 червня 2019 р., м. Острог). С. 187-190.

Якубівська Юлія Вячеславівна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту права,
Державного податкового університету,
Науковий керівник:
Миколаєць Вікторія Анатоліївна,

доктор юридичних наук,
доцент кафедри приватного права,
Навчально-наукового інститут права,
Державного податкового університету

ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Актуальність теми дослідження полягає у важливості усвідомлення забезпечення прав людини у будь-яких життєвих ситуаціях. Найважливішими напрямками міждержавного співробітництва є забезпечення прав людини в умовах міжнародного та неміжнародного збройного конфлікту. Зрештою, хоча сучасне міжнародне право засуджує збройні конфлікти, проте війна та будь-які види агресії, як правило, заборонені. На жаль, збройні конфлікти, війна - це об'єктивна реальність сучасного етапу розвитку людства. Згідно з визначенням, запропонованим МКЧХ, збройний конфлікт – це збройне протистояння між народами, яке відбувається або триває тривалий час, збройне протистояння між урядом та організованою збройною групою або тільки між організованими збройними групами [1].

Незалежно від свого соціального характеру (міжнародні війни, національно-визвольні війни, внутрішні конфлікти), законні чи незаконні (агресивні війни або оборонні війни; збройні дії сепаратистів всередині країни або дію урядових військ по захисту конституційного ладу), ці збройні конфлікти ставлять під загрозу реалізацію більшості прав і свобод людини, в тому числі найважливіше природне право - право на життя.

Права людини - це те, що не можна, відібрати чи обмежити. Вони не надаються ніким, крім Бога, тож і відібрати їх не дано нікому. Раніше питання прав людини не мало якогось особливого значення. У світі, у книжках постійно пишуть: «кожна людина має право», «кожному гарантується», «ніхто не може зазнавати». Виникає уявлення про непорушність цих прав, про їх обов'язкове виконання. Аналіз останніх подій та видань розширили уявлення людства щодо цього питання, а саме теми військових конфліктів у колишній Югославії, Вірменії, Сирії, Дагестані, Грузії похитнуло мою впевненість у непорушності прав людини. Вразливими стали події останнього часу. Питання порушення прав людини в умовах воєнних конфліктів набуло і для нашої країни актуального значення. Військовий конфлікт на Сході України з 2014 року та повномасштабне вторгнення росії 2022 спричинило хвилю значних порушень у сфері міжнародного гуманітарного права. До серйозних внутрішніх проблем нашої країни долучилися такі: зовнішня агресія з сепаратистськими планами, ціла низка грубих порушень прав людини та інше [2].

Людей переслідують за різними ознаками: політичними переконаннями, релігійними поглядами, мовою. Терористи свідомо порушують права людини: знуцаються з полонених, застосовують заборонені касетні боєприпаси, несуть загрозу не землі і в небі, знуцаються над жінками та дітьми. На підконтрольних терористам територіях відсутні будь-які інститути захисту прав людини, порушується найголовніше з них – право на життя.

У зв'язку з цим міжнародне право встановило норми, основною мета яких полягає в тому, щоб обмежити вибір методів і засобів ведення бойових дій, заборонити найбільш жорстокі та нелюдські вчинки, коли збройний конфлікт неможливо запобігти. Між країнами та всередині країн усі можливі засоби запобігання вичерпані. Дані правила відомі як "норми міжнародного гуманітарного права", об'єктивно сприяють гуманізації війни, обмеження масштабів і негативних наслідків збройного конфлікту. Основний принцип та закріплені в нормах МГП. Вказано, що у будь-якому збройному конфлікті і за будь-яких обставин сторони мають дотримуватися елементарних міркувань гуманності, задля захисту жертв, зменшення людських страждань, зменшення людських страждань, а також зменшення шкоди, завданої об'єктам, що мають надзвичайно важливе значення для виживання. Отже, сторони конфлікту не є обмеженими у виборі засобів і способів ведення війни, ані у виборі цілей нападу. Так само вони зобов'язані захищати жертв від впливів і наслідків війни. Сторони конфлікту, що дотримуються цих норм і принципів вважаються такими, що поважають міжнародний правопорядок, а ті хто їх порушують та вчиняють міжнародні злочини мають бути притягнуті до міжнародної кримінальної відповідальності [3].

Також кожна зі сторін внутрішнього збройного конфлікту зобов'язана дотримуватися основоположних гуманітарних принципів, закріплених у ст. 3, спільній для всіх чотирьох Женевських конвенцій 1949 р. Зазначені положення розвинуті та доповнені Другим Женевським протоколом 1977 р. [4].

На даний час вирішується питання забезпечення та захисту прав людини. Найважливішим принципом права збройних конфліктів є те, які вийшли з ладу або безпосередньо в силу різних причин (хвороба, поранення, затримання тощо), які перестали брати участь у воєнних діях, а також цивільне населення,

До людей повинні за всіх обставин має бути застосовано гуманне поводження, включаючи повагу до їхнього життя, фізичну і психічну недоторканність. Застосування державою збройних сил для наведення конституційного порядку на своїй території є крайнім засобом забезпечення громадського порядку, але в певних випадках лише його використання дозволяє державі захищати основоположні, невід'ємні права і свободи людини, в тому числі найважливіше право - право на життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алямкін Р. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 47-51.

2. Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 р.

3. Довідник з міжнародно-правових актів щодо засад демократії і прав людини. К. : *МО України*, 2001. 191 с

4. Женевська конвенція I, ст.49; Женевська конвенція II, ст.50; Женевська конвенція III, ст.129; Женевська конвенція IV, ст.146; *Додатковий протокол I*, ст.86.